

Editörün Notu

Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 3. cildine ve 5. sayısına ulaştı. Dergilerin akademik hayatta özel bir yeri olduğu düşünülür. Akademik çabaların bazen sebebi, bazen de sonucu olarak akademik yayınlar çoğunlukla dergiler aracılığı ile hedef kitlesine ulaşır. Bu bakış açısı ile yola çıkan Sosyal Bilimler Enstitüsü dergisi, gerek mensubu olduğumuz Süleyman Demirel Üniversitesi akademisyenlerinin; gerekse diğer üniversitelere mensup akademisyenlerin çalışmalarını yayınlamaya devam ediyor.

Yazılı geleneğin neredeyse sadece kamu işleyişi açısından ve bir ölçüde de çalışma hayatımızda geçerli olduğu bir toplumda yaşıyoruz. Öte yandan akademik çalışmaların doğası gereği akademik hayatın içindekilerce daha çok önemsendiği bilinir. Bu yönden bakıldığında Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin öncelikle Süleyman Demirel Üniversitesine mensup akademisyenler tarafından önemsenmesi sevindiricidir.

Gelecek sayılarda buluşmak dileği ile...

Editör Yardımcısı

Yrd.Doç.Dr.Ümit AKCA

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

Kürşat Haldun AKALIN*

ÖZET

İsraililerden başka hiçbir halk, bütünüyle kitaba göre yaşama konusunda bu kadar sofu olmuştur. Bütün aşamalarıyla İsrail dini, genel olarak bir kitap altında toplanabilir. Bu kitapların tamamı, İsrail dininin kaynakları olarak incelenmiştir. İsrail dininin kaynak kitapları; Eski Ahit, talmud, maimonides - aster - cado yasası şeklinde listelenebilir.

Talmud'da melekler bir adama karşı suçlamalarda bulunduğu zaman, Tanrı, şu andaki konumu nedir, dürüst birisi midir yoksa günahkâr mı, diye sorunca; melekler, onun ne durumda olduğunu bilemiyoruz, diye yanıt verirler. O zaman Tanrı, günahlarını bir tarafta ve iyi amellerini de başka bir tarafta toplayın, hangisinin diğerini aştığını söyleyin, der.

Bu hesap imanı, parasal muhasebeyle ve özellikle de kâr kavramıyla çok yakından ilgilidir. Günahlar harcamalar olarak ve iyi ameller de gelirler şeklinde dikkate alınmıştır. Bakiye ise zarar ya da kâr olarak değerlendirilmiştir.

ABSTRACT

There is no other people that lived so thoroughly according to a book than jews. Their religion in ali its stages was generally incorporated in a book, all books may be looked upon as the sources of the jewish religion. A list of such books are the bible, the talmud, the code of maimonides, the code of aster and the code of caro.

In Talmud, when the angels brought an accusation against one man, God asked, what is his position at present, is he a righteous man or a wicked, the angels replied we don't know how he is. Then God spoke, sum his sins one side and good deeds the other which one exceeds the other. When the good deeds exceed the sins, ali the angels were shouted he is righteous and let him to the paradise.

This account belief is in accordance with money bookkeeping especially with the conception of profit. Sins were considered as expenditures and good deeds were as revenues. And the remain was appreciated to loss or profit.

* Dr., Çukurova Üniversitesi

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

GİRİŞ

Rabbînik dönemiyle birlikte, cennet, cehennem, melek, şeytan gibi kavramlar İsrail dinine yalnızca girmekle kalmamış; dinsel yorumlarda, meleklerle atfedilen güçler ve görevlerle birlikte, giderek daha fazla ölüm ve yargılanma üzerinde odaklaşarak, yasaya uygun davranışın daha fazla olması gerektiğinin önemi üzerinde durulmuştur. (Waxman M., 1958; 73) Bir kimsenin, öldüğü anda hesabı kesilmekte; günahkar mı yoksa dürüst mü olduğu, yada, cehennemlik mi yoksa cennetlik mi olduğu bu hesap sonunda açıklığa kavuşmaktadır. (Cohen S.J., 1973; 184)

O halde her şey, yaşam boyu didişilen iyilik ve kötülük mücadelesinin sonrasında, ölünen anda melekler tarafından çıkarılacak, yasaya uygun davranışın daha ağır gelmesine bağlıdır. (Daniel Z. F., 1999; 21) Yasaya uygun gelmeyen davranışın daha ağır gelmesi, kişinin günahkar ve cehennemlik olarak anılmasıyla ve cezaya çarptırılarak cehenneme atılmasıyla sonuç verecektir. (Cohen S.J., 1973; 185)

Bu nedenle, İsraili, kendisini tanıyıp geliştirdiği ve olgunlaştığı her geçen günle birlikte; daima kendisine hakim olmanın zorunluluğunu hissedecektir. (Bokser B.Z., 1951; 21) Günlük davranışları üzerindeki akıl ve iman kontrolünü sürekli pekiştiren İsraili; vicdanından davranışlarına doğru uzanan karakterinin oluşumunda, kendi iç muhasebesini sürekli tutacaktır. (Waxman M., 1958; 75) Yasaya sadakatin zorunlu kıldığı nefis terbiyesi ve kendine hakimiyet mücadelesi içinde kendi iç muhasebesini yaparak dürüstlük niteliğini ağır kılmada azimkar olan İsraili; yaşadığı ve hissettiği her olay ve ilişkinin hesabını kendi dimağında görerek, sonuçların irdeleyen bir kimse haline gelecektir. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 14)

YAHVEİZMİ OLUŞTURAN YASANIN KAYNAKLARI

İsrail devleti yok edildiği bir sırada, yasaya teslimiyetin hayatın anlamı ve maksadı haline getirilmesini sağlayan Ezra dönemi boyunca ferisiler ve yazıcılar, uğranılan olaylardan ders alınmasını ve içinde bulunulan ortama göre davranılmasını çok iyi bilmişlerdir. (Daniel Z. F., 1999; 137) Gerçekte Ezra'nın maksadı Tevrat'ı, insan yaşamını düzenleyen en üst bir otorite konumuna çıkartarak, İsrail halkının Musa şeriatinin düzenini benimsemesini ve uygulamasını sağlamıştır.

Ancak, İsrail halkını bir arada tutan ve gücünü arttıracak olan Tevrat'ın yalnızca okunması, bir hayat içeriği haline getirilmesinde yeterli olmayacağı kesinlikle anlaşılmıştır. (Bokser B.Z., 1951; 22) Böylece Tevrat'a bağlı kalarak günün ihtiyaçlarına yanıt vermek maksadıyla yorum döneminin bir ürünü olarak Talmut oluşmaya başlamıştır.

Artık devletleri yoktur. Gurur duydukları Tapınakları yıkılmıştır. İsrail halkı Ferisilerin liderliği altında dinsel kardeşliği ulus bilinci haline getirme yolunda dinlerini gerçek yaşamda uygulamak zorundaydılar. Ferisiler, bu yolun öncüleri ve yorumcuları konumundaydılar. (Daniel Z. F., 1999 ; 140) Uğranılan bütün bu felaket ve acı dolu günlerine rağmen; Tanrı her şeye hakimdir. Tanrı, Filistin'le sınırlı tutulmuş bir güç değil

bütün insanları ve bütün kainatı yaratan bir kudret olarak her bir bireye hakimdir.

Olayların yaratıcısı ve biçimlendiricisi olarak Tanrı, Yasasına uyulması halinde İsraililere iyi günler etmiştir. (Bokser B.Z., 1951; 21) Böylece ferisiler, halkın Tanrıya olan imanlarını Tevrat'ın yorumlarıyla pekiştirmeyi başarmış olmakla birlikte, sinagog kurumunu geliştirmeyi ve topluluk halinde dua etmeyi ayrıntılı bir şekilde düzenlemeyi, insanların barındıkları evlerde nasıl dua edilmesi gerektiğini kurala bağlamayı da öğrettiler. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 17)

Yasaya bağlı kalma emeli, geleneklerini geliştirme ve değiştirme gücünü de İsraililere vererek; dinsel kurul Senhedrin'in giderek inananların ruhani ve dünyevi bütün işlerinde üstün bir yasal otorite haline gelmesini de sağlamıştır. (Waxman M., 1958; 92) Tevrat'ı günlük yaşama hakim kılmak maksadıyla Talmut'un 2. ve 6. asırlar sırasında bu şekilde oluşturulmaya başlanması; İsraililerin haksızca çok kötü muamelelere maruz kaldıkları orta çağ dönemine gelindikten sonra da, Maimonide yorumları ve Turim yasaları içeriğinde devam etmiştir. (Montefiore C.G., 1960 ; 14)

İsraililerin kendi yurtlarından uzak bir şekilde yaşadıkları Avrupa ülkelerinde, toplumdan ayrı bir halde ve hep birlikte yaşamak zorunda kalmaları; dine olan bağlılıklarını arttırdığı ölçüde, yorumlarını da daha etkili ve daha ayrıntılı kılmıştır. (Daniel Z. F., 1999; 143) Tanrıya inanç, yasaya bağlılık haline gelmişti. Ancak Rab tarafından öne sürülmüş ve günlük hayata uyarlanmış bulunan Yasa; giderek İsrailinin kendi iç dünyasının ideal halini ifade eder olmuş, yüreğinin arzularını tatmin ederek yaşam boyu uyulması gereken en kıymetli bir Tanrı armağanı haline gelmiştir. (Waxman M., 1958; 96)

Yurtlarından sökülüp çıkarılmasına, inanıp değer verdikleri Tapmağın yıkılıp göç etmeye mecbur kalmalarına, uğradıkları sayısız haksızca zulümlere ve eziyetlere rağmen; hâlâ Tanrı sözünü en kutsal bir hazine olarak görmeye devam etmişlerdir. (Bokser B.Z., 1951; 75) Bütün bu feci olaylar, Tanrıya hissettikleri teslimiyetlerini daha da arttırmış; kendi yaşamlarını ve ulus bilincini daha da değerli kılmıştır. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 22)

Bu uzun dönem boyunca, Yasa, Talmut yorumunda günlük yaşama uyarlanarak sürekli bir himaye görmüştür. (Daniel Z. F., 1999; 148) Asırlar boyu İsraililer Talmut'un hüküm ve yorumlarına göre yaşamlarını düzen altına almayı başaramışlardır. Böylece, İsrailinin sahip olduğu en kıymetli akıl hazinelerinden biri haline gelen Talmut; İsrailinin soluduğu nefes ve ruhlarının özlemi haline gelmiştir. (Bokser B.Z., 1951; 76)

Kısacası Talmut, Tevrat'ın yanında ve Tevrat'ı daha iyi anlayabilmek için nesiller boyu aile içinde okunulan bir eser haline gelmiştir. (Travers R., 1966; 8) Artık, düşünen bir yazar veya bir şair olarak İsraili, idealleştirdiği bütün özelemlerini Talmut kapsamında dile getirmektedir. Günlük hayatındaki bütün faaliyetlerini, maksatlarını ve davranış tarzlarını Talmut'a göre değerlendirmekte ve kendini de sürekli bir denetim altında tutmaktadır. (Montefiore C.G., 1960 ; 16)

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

İsrail dininin kaynakları arasında yer alan Talmut; İsrail dininin anlaşılmasında olduğu kadar, birey olarak inananların davranışlarının değerlendirilmesinde de en etkili bir kaynak haline gelmiştir. (Bokser B.Z., 1951; 19) Nasıl ki Eski Ahit İsraililerin hayatı üzerinde ciddi bir temel oluşturmuşsa, Ezra'nın yasa kitabına (M.Ö. 440) da kaynak olarak Ezra ile birlikte kurulan okulun (Soferim) yetiştirdiği yazıcılar zümresinin fikir kaynağı haline gelmişse; Kutsal buyrukların derlenmesine ve Talmut'un geliştirilmesinde de temel olarak alınmıştır. (Travers R., 1966; 11)

Mishna ve Gemara birlikte Talmut'u oluşturan, Filistin ve Babil versiyonları olmasına rağmen; İsraililerin yaşama biçimlerinin ekonomikleşmesi üzerinde Gemara yorumu çok daha etkili olmuştur. (Montefiore C.G., 1960 ; 18) Böylece İsraililerin topluluk yaşamı, anayasal bir düzen içinde daha Babil döneminde başlamıştır.

TALMUT'TA AÇIKLANAN AMEL DEFTERİ MİZANI

Davranışla ilgili hesapların, öyle çok kolay bir şey olmadığını kavramak, çok zor değildir. (Travers R., 1966; 15) Eski Ahit dönemi sırasında, yeryüzündeki yaşamın davranışlara ait ödüllendirmeler veya cezalandırmaların en ayrıntılı bir şekilde irdelenmesinden daha büyük bir görev, asla düşünülmemekteydi. Ahit dönemini izleyen Rabbinik dönemlerinde, ödüllendirmelerin ve cezalandırmaların kısmen bu dünyada kısmense sonsuz yaşam denilen öbür dünyada verileceğine inanılmaya başlandı. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 77)

Ölümünden sonraki hayat imanı ile davranış muhasebesi giderek önem kazandı, belalı ve sıkıntılı bir hal alarak her inananın zihnine ve yüreğine korku saldı. (Cohen S.J., 1973; 186) Rabbinik ilahiyatının mükemmelleştirilmesiyle birlikte, davranış muhasebesinin içerdiği güçlükler aşılarak, senetsel evrimi gerçekleştirilmiş oldu. Geliştirilen bu muhasebe anlayışında, sermaye toplamı ya da ana birikim, ile, meyveler ya da getiriler arasında tam bir ayırım yapılmıyordu. Sermaye, gelecekteki dünya için sürekli arttırıldığı halde, getirişi bu dünyada kullanmak için elde edilmek isteniyordu. (Daniel Z. F., 1999; 183)

Göklerdeki alem için saklanan ve ödül demek olan dürüstlük, asla azalmamaktadır. Dürüstlük sermayesi hep arttırılarak ve biriktirilerek, Tanrının alışılmış dünyevi yararları kişiye bahsetmesi durumunda dahi bu birikimin azalmasına meydan verilmemektedir. (Bokser B.Z., 1951; 78) Yalnızca, yeryüzünde mucizevi ve olağanüstü yararları ulaşması halinde; bu dürüst insanın, göklerdeki ödüllendirmenin azalmasına karşı beslediği acı ve ıstırapın varlığından söz edilmekteydi. (Montefiore C.G., 1960 ; 64)

Üstelik, dürüst olan bir kimse, günahlarından dolayı bu dünyada cezalandırılmaktadır; günahkar olan kimse ise, iyi işlerinden dolayı ödülünü yine bu dünyada almaktadır. (Travers R., 1966; 53) Bunun gerçekleşmesi için, bir kimsenin ödülünü öbür dünyada alması istenmiş; bu dünyada kısasa kısas uygulanmasına, taşlanarak cezalandırılmasına hükmedilmiş, hesabında dürüstlüğü böylece daha ağır

çıkacağına inanılmıştır. (Daniel Z. F., 1999; 184) Bu nedenle iyi insanlar, bu dünyada acı çekmeli ve yoksunluğa uğramalıdır; kötüler ise, bu dünyanın nimetleriyle kendinden geçmelidir.

Günah ile kefaret arasında bir bağ kurmuş olan İsraili, günahının affedilmesini sağlamak için, paranın kullanılması gerektiğini benimsemiştir. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 81) Bu eğilime paralel olarak, İsrail dinsel ahlakı; paranın elde edilmesini, maksada ulaştırın bir araç olarak dikkate almıştır. Para edinme kavramının, dinsel bakımdan insanlara nasihat eden kitaplarda çok sıkı bir şekilde rastlanılmaktadır. (Travers R., 1966; 54)

Bu kitapların yazarları, nadiren de olsa uyaran hal içine girmiş olsalar dahi, daima daha fazla servet biriktirmenin zorunlu olduğu ve bu emelin gerektirdiği davranış tarzı konusunda hep özendirici sözler söylediklerinden, esasta kâr peşinde koşmayı övmekten başka bir gayrette bulunmamışlardır. (Cohen S.J., 1973; 192) Yine de, dinsel telkinlerde, pek çok kez, gerçek bir İsraili imanına katkıda bulunur ve tamahkarlıktan da sakınır diyerek; Musa'nın on emri tarafından yasaklanmış bulunan açgözlülük ve hırslılık içinde davranılmaması gerektiği vurgulanmaktadır. (Montefiore C.G., 1960 ; 77)

İsraili, sahip olduğu tüm mülklerine ve servetine, yalnızca, Tanrının nazarında onu hoşnut etmek için yaptığını ve bu uğurda feda etmeye de hazır olduğunu bilerek bakar. (Bokser B.Z., 1951; 81) Bir bütün olarak yaşamının esas maksadı, tüm mülklerini ve tüm zevklerini Tanrının hoşnutluğu uğrunda feda etmek olduğunu daima hisseder. (Travers R., 1966; 58) Gerçekten de, mülk sahibi olmak, bir kimsenin mutlu olmasını sağlamak; İsraili için yalnızca bireysel bir maksat değildir, bundan daha çok Tanrının yeryüzündeki iradesini yerine getirmek ve Tanrının aracısı işlevini üstlenmek demektir.

Böylece, para kazanma eylemi ile dinsel düşünce, çok uyumlu bir şekilde İsrail dininde bütünleşmiştir. Para veren el, para alan elden daha üstün kılınmıştır. (Montefiore C.G., 1960 ; 103) Hayır yapan bir kimsenin, işlediği günahlarının affolunacağına inanılmıştır. Günahların affı ile paranın hayır işlerine sarf edilmesi arasında, doğrudan bir bağlantı kurulmuştur. (Travers R., 1966; 68) Para sahibi olan bir kimse, parası karşılığında iyilikler yapabilir, insanları sıkıntıdan kurtarabilir. Hayır, ancak para vasıtasıyla gerçekleşir.

İsrail dininin ilk oluşum anından çalışmaya büyük değer verilmesinin yanında, kazanç bakiyesi fazlalığının dinsel bir güdü olarak öne çıkmasıyla birlikte; en güzel hayrın ve en onurlu iyiliğin, insanın çalışmasıyla geçinmesini sağlayacak işi vermek olduğu inancı yüksek düzeyde kabul görmüştür. (Montefiore C.G., 1960 ; 104) Böylece, ancak para ve teşebbüs sahibi olan bir İsraili, maddi imkanlarıyla hayrını arttırabilir, insanlara onuruyla geçinmesini sağlayacak işini verebilir, kazançlarıyla fakirlere yardımda bulunabilir; bütün bunların sonucunda da, melekler tarafından tutulan amel defterinde iyilik ve dürüstlük bakiyesini ağır kılabilirdi. (Travers R., 1966; 71)

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

Sinagogdaki fakir kutusuna yardımda bulunan bir kimsenin kendi günah yükünü müthiş ölçüde azaltmakta olduğu inanılmaktaydı. (Montefiore C.G., 1960 ; 114) Sadece fakir insanlara verilecek olan kutuya atılan her parayla; iyilik bakiyesinin fazla vereceği, ruhun azaptan kurtulacağı, Tanrının hoşnutluğuna erişileceği duygusu İsrailiye hakim olmaktaydı.

Karşılıksız yardımı özendiren ve bağışta bulunmaya zorlayan bu gibi onurlu hayır işleri, daha yüksek özendirmelerle neredeyse yerle bir olmuştur. Sinagogdaki fakir kutusuna para atmanın bir önemi kalmamıştır. (Montefiore C.G., 1960 ; 115) Günümüzde böyle karşılıksız yardım etmenin özendirilmekte olduğu güçlükle söylenebilir. Çok uzun zamandan beri hayır hasenat anlayışı, sinagog ibadetinden tamamıyla çıkarılmıştır.

Zaman zaman deneyimli tüccarlarla en zor ekonomik sorunlar üzerinde fikir alışverişinde bile bulunan bazı Talmut bilgilerinin sözlerine bakılacak olunursa; daha fazla para kazanmak için dua edilmesinin hiçbir sakıncasının bulunmadığı sonucuna varılmıştır. (Bokser B.Z., 1951; 84) Talmut'ta, para kazanma ve kâr etme gibi modern anlamdaki ifadelerle rastlanılmakta ve bu gibi eylemlerin hayat tarzı olarak benimsenmesi özendirilmektedir. (Travers R., 1966; 94) Para kazanma, mülk edinme vs., gibi rasyonel ekonomik etkinlikler; pek çok durumda kendileri de önemli birer tüccar olan rabbiler tarafından tavsiye edilmektedir. İsraili Rabbileri, kazanç peşinde koşulmasını, servetin biriktirilmesini, ekonomik kazancın iş etkinliğine katılmasını ve kişisel-ailevi tüketimin en alt düzeyde tutulmasını imanın bir gereği haline getirmişlerdir. (Montefiore C.G., 1960 ; 252)

"Rabbi İsaac.bir kimsenin parasını daima ekonomik faaliyeti içinde tutması gerektiğine inanmakta, tüm parasal servetini piyasadaki dolaşım etkinliğinin dışına çıkartmaması üzerinde önemle durmaktaydı. Rabbi Isaac, bu konuda çok güzel bir tavsiyede de bulunmaktaydı. Bir kimse, servetini üç kısma ayırmalıdır, demektedir. Servetin üçte birini,arazi mülkiyetini arttırmada kullanmalı, ikinci üçte birini taşınabilir malların alım ile satımına aktarmalı, kalan üçte birini ise hazır ödemeleri karşılamak üzere nakit olarak bulundurmali, (Baba Mezia 42a) demektedir.

Rabbi Rav ise, oğlunu yanına çağırıp, şunları söylemiştir. Oğlum, dünyevi işlerin için sana bazı tavsiyelerde bulunmama izin ver; 'Ayaklarının üzerine konan tozları dahi alıp satmaktan sakınma. Para keseni hep açık tut, harcamayan kazanamaz. Buğday çuvallarını arabalara yükle, bir an daha dinlenmeksizin, bunların hepsini bir an evvel fırıncıya veya biracıya ulaştırmak için acele et.' (Pesachim 113a) Böyle bir tavsiyenin yerine getirilmesinin sonucunda ortaya çıkacak olan para tedavül süratini bir düşününüz. " (Montefiore C.G., 1960 ; 254-255)

İsraili, parayı elinde tutup toprak altında biriktirmek yerine, mal alıp satarak veya üretim etkinliğinde bulunarak parasını ekonomik faaliyet içinde tutmuş olmakla, parasını kazanç takibinden hiç çekmemekle; *"kesenin ağzını açık tut* (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 102) tavsiyesinin gereğini yerine getirmektedir. Rabbilerin tüm söz ve nasihatleriyle, İsrail dini ile rasyonel ekonomik faaliyet arasında tam bir anlam benzerliği bulunmaktadır. Bu uyum ve benzerlik, asla bir tesadüf değildir. Kaderin şart koştuğu bir hal de değildir. Rabbilerin sözleriyle gerçek hayata uyum sağlayan İsrail dini; kendi içinde rasyonel ekonomik etkinliği kurgulayıp güdülenmiş olmakla, Avrupa'da hayatın her sahasına hakim olacak olan rasyonelleşme sürecine öncülük etmiş veya buna çok kolay uyum sağlayıp geliştirmiştir. (Bokser B.Z., 1951; 97)

Para kazanma güdüsü ve kazanç peşinde koşma tutkusu, İsrail dini tarafından yalnızca benimsenip meşru kılınmamış; fakat bundan daha fazla bir etkinlikte, ekonomik faaliyet içinde yer alma, parayı asla dolaşımdan çekmeme gibi psikolojik baskıları da beraberinde getirmiştir. (Travers R., 1966; 95) İsrail dininin özellikleri ele alındığında, rasyonel ekonomik faaliyetin nasıl zorunlu kılınmış olduğu daha kolay irdelenecektir.

YASANIN YAŞAMA TARZINI USSALLAŞTIRMASI

İsrailinin sürekli sıkı çalışma ve tutumluluk göstererek kazandıklarını da daima biriktirme çalışkanlığını dinsel güdülerle edinmesini sağlayan pek çok ifadeye rastlanılabilir. *'Tembel adam avını pişirmez, fakat insanların değerli serveti çalışkan olmaktır. Batıl yolla kazanılan mal azalır, fakat el ile toplanan çoğalır. Değerli hazine hikmetli adamın oturduğu yerdedir, fakat akılsız adam onu yutar* S (Kutsal Kitap, 2004; 802) ifadesiyle, İsrailinin çalışkanlığı ve tutumluluğu övülmek istenmiştir. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 116)

YASADA AİLE HAYATININ KUTSAL KILINMASI

Aile üyeleri için dahi olsa gereksiz lüks tüketim harcamalarında bulunulması pek hoşgörülmemiştir. İyi bir insan yemek yemek için sofraya oturduğunda, yaratıcı Tanrının kendisinden beklediği adabı göstererek emirlerini tutması için, inananlara fırsat tanınmalıdır. (Travers R., 1966; 121) Yemek yemeyle ilgili uyulması gereken o kadar çok kural ve adab vardır ki, bunların her biri Tanrı buyruğunu kendisine temel almış olduğundan, terk edilmesi veya unutulması, dinden çıkıldığının birer işareti olarak görülmektedir.

Yemek yemeden önce ve son lokma yutulduktan sonra, mutlaka dua edilmelidir. Yemek yenirken iştahlı olunduğunun masadakilere fark ettirilmemesi, yemeğin fazla uzatılmaması ve eğlenceyle birlikte asla yemek yenilmemesi özellikle üzerinde durulan hallerdir. (Bokser B.Z., 1951; 42) Yemek yenildiği sırada, Tanrının yiyecek olarak insanların gereksinimlerini karşılamak üzere yarattığı ve bunları kendi yaşamı uğruna kullanabilme yeteneğini insana verdiği için; Tanrının bu iyiliği ve cömertliği, asla hatırdan çıkarılmamalıdır. Bu nedenle, yemeği hayvanların yaptığı gibi saygısızca değil, nereden geldiğini bilerek ve kutsallığını kabul ederek, yenilmesi gerekmektedir. (Neusner J., 1990; 93)

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

İsraili yemeği yerken, açlık ihtiyacını yatıştırırken, kutsal bir davranış içinde bulunması gerektiğinin daima bilincine varmalıdır. (Travers R., 1966; 124) İsraili, oturduğu yemek masasını, Tanrıya adanmış kurbanın sunulduğu sunak taşı olarak görerek sofraya çok büyük bir saygı beslerken; masa üzerine konulan yiyecek ve içecekleri de, bir kurban olarak kabul etmektedir. Bütün yemek süresince, bunları kendisine sunan Tanrıya karşı üstlendiği görevlerini tam olarak yerine getirebilmek için, daha fazla güç kazanması gerektiği düşüncesiyle hayatın neşesini hissedebilmelidir. Bu nedenle, İsrail yemekleri, çok lezzetli olduğu kadar, çok iyi pişirilmiş yemeklerdir. (Bokser B.Z., 1951; 45)

Kişisel duyguların sürekli denetim altında tutulması, konuşmasında daima dikkatli olunması, tabaktaki yemeğin tamamının yenilerek bitirilmesi, tabakta artık yemeğin asla bırakılmaması, yemekte alınan gıda sayesinde daha fazla güç kazanılarak Tanrıya karşı üstlenilen görevlerini kusursuzca yapabilme arzusunun hep hissedilmesi, bütün bunlara rağmen doğal ve bedelsel güdülerin ve tutkuların daima kontrol edilmesi, hep bilinçli ve özdenetimli kalınması vs., gibi erdemleri (Montefiore C.G., 1960 ; 326-332) İsrailinin yaşama tarzını ıssallaştırmasını kolaylaştırmıştır. (Travers R., 1966; 127)

Aile hayatını kutsal kılan ve davranışlarını ıssallaştıran İsraili, en yüce duygu olarak gördüğü sevgiyi dahi yasa hükmüne almış, rasyonel kılmayı başarmıştır. (Neusner J., 1990; 94) Dünya ve kesinlikle de uygarlaşmış uluslar, cinselliğin insan hayatındaki önemini ve erdemini, bunu aile içinde karı-koca arasında sınırlı tutmuş ve mahrem kılmış olan İsrailiden öğrenmiştir. (Bokser B.Z., 1951; 54) Zira, diğer ilkel dinlerin, cinselliğin içerdığı ilahiliğin farkına vararak, cinsel ilişkiyi kutsal kılmış olmasına rağmen; bunu bir aile çatısında Tanrı emri olarak uygulama eğilimi içine giren, Tanrı buyruklarını öncelikle kendi evinde yerine getirme gayretini taşıyan, Avrupa'daki uluslar içinde, yalnızca İsraili olmuştur.

İsraililerin dininden başka, Batıda etkili olan ilkel dinlerin hiç birisi, cinsellik dürtüsünü yermemiş, kadını günahın kaynağı olarak görmemiş, kutsal kıldığı aile hayatındaki karı-koca arasındaki cinsel ilişki dışındaki cinselliği bütünüyle günahkarlık olarak görerek reddetmemiştir. (Travers R., 1966; 148) Yine bu dinlerden hiç birisi, seçilecek eşin nitelikleri üzerinde durmamıştır. Oysa İsrail dini, kurulacak ailede seçilecek eşin, beden güzelliğinden çok, ulusun içinden olmasına ve böylelikle inanç uyumunun sağlanmasına çok önem vermiştir.

"Yabancı kadının dudakları bal damladır, ağzı yağdan yumuşaktır. Fakat sonu otu gibi acıdır, iki ağızlı kılıç gibi keskindir. Ayakları ölüme iner, adımları ölümler diyarına erişir; hayatın düz yolunu bulamaz, yolları dolaşıktır, kendisi de bilemez. Kendi yolunu o kadından uzaklaştır, evinin kapısına yaklaşma; yoksa şerefini başkalarına, yıllarını gaddar adama verirsin; yoksa yabancılar senin servetine doy arlar, emeklerin de ecnebinin evinde olur. Etinle bedeninin telef olduğu zaman, sonunda sen yas tutarsın; nasıl terbiyeden nefret ettim ve yüreğim ebedi hor gördü diye yanarsın." (Travers R., 1966; 133)

Yine, Talmut'un neredeyse bütün ruhuna, *'ölmek, zina suçunu işlemekten çok daha iyidir'* (Travers R., 1966; 134) düşüncesinin hakim olması; ölüme yol açan günahlar arasında, katletmek ve başka ilahlara tapınmak ve zina yapmak gibi suçların öne çıkarılması; aile bağlarını güçlü kıldığı ölçüde, ulus bilincinin de dinsel güdülerle pekiştirilmesine yol açmıştır. (Bokser B.Z., 1951 ; 59)

Ulus dışından kız alınmasına karşı çıkıldığı ölçüde, akraba evliliğine de izin verilmemiştir. (Neusner J., 1990; 45) Özellikle Talmut'taki pek çok yasağın, yakın akrabaya şehvetle yaklaşmayı reddetmesiyle ilgili olması, akraba evliliğinin dinen yasaklanmasına neden olmuştur. Bir erkeğin, evli bir kadının boşanmasını beklemesi iğrenç bulunmuş, halasıyla veya teyzesiyle nikahlanması şiddetle reddedilmiş, yetişmekte olan yeğenine böyle bir emelle yaklaşması en ağır zinakarlık sayılmıştır. (Bokser B.Z., 1951; 56)

Akraba içi evliliğin Tanrının yasalarına karşı çıkmak demek olduğu gibi, iffetsizlik ve murdarlıktan başka bir şeyi getirmeyeceği, aile hayatını onursuzlukla karşılaştıracağı gibi duygular öne çıkarılmıştır. Akraba içi evlilik, böylece, asla hoş görülmemiş ve kesinlikle de kutsal kılınmamıştır. (Neusner J., 1990; 46)

Sokakta yürürken dahi, hiçbir kadının peşinden gidilmesine izin verilmemiştir. Uzunca bir süre bir kadının saçlarına veya gözlerine bakılması, sesine kulak kabartılması, bedensel görünümü düşünerek zevke gelinmesi, kesinlikle yasaklanmıştır. Bir kadının elini tutmaktan, gözlerine sürekli olarak bakmaktan sakınılması, bu gibi küçük zihinsel zevklerin aslında kişiyi günaha ve suça sürüklediği bildirilerek açıkça kişilerin uyarılması (Travers R., 1966; 137); karı ve koca olarak ailenin dışındaki insan ilişkilerinde cinselliğin yaşanılmaması üzerinde çok önemli bir etkide bulunmuştur. İsraili için kan ve koca bağı, cinselliğin günahtan kutsallığa dönüştürüldüğü bir sadakat bağıdır. İsraili, cinsel ilişkiyi günah olarak görmemekte, erken evliliğe özendirilmekte, karı ile koca arasındaki bütün ilişkileri Tanrı buyruğuna uygun şekilde düzenlemektedir. Bir erkek karısı olmaksızın yaşamamalı ve bir kız da evlenmemelik yapmamalıdır. (Travers R., 1966; 139) Her ikisi de, Tanrının rızasını, aile çatısında ve kendi birleşmelerinde aramalıdır.

Belki de Zerdüştlüğün tesiriyle, günahın kaynağı olarak kadını görmüş olmasına rağmen, İsrail dini; aile içindeki kadını kutsal kılmış, haklarını Tanrı buyruğuyla kesinleştirmiştir. (Neusner J., 1990; 47) Bu nedenle, eski dinlerde olduğu gibi kadınları ürkütücü ve kandırıcı kimseler olarak pek görmemiştir. Yine de İsrail dininde kadınlar, bu dünyaya günahı getiren hastalıklı ruhlar değildir. Tüm görünüşleri ve halleri, şehveti uyandıran ve bu nedenle de kötülüğün içlerinde vücut bulmuş olan kimseler de değildirler. Bu nedenle, İsraili ailelerde, doğan kızın çocuğu istenmeyen evlat değildir; tam tersine, aileyi kuracak ve günaha meydan vermeyecek olan geleceğin anneleridir. (Montefiore C.G., 1960 ; 329)

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

Aile içinde yemeğin yenilmesinden, karı koca arasında kutsal kılınan cinsel ilişkiye varana kadar bütün insani güdülerin ve gereksinimlerin karşılanmasını kutsamış olan İsrail dini; diğer bazı dinlerde olduğu gibi, bu dünyanın meşgalelerinden uzaklaşıp çalışmaktan ve insanlarla olan ilişkilerden el çekmeye zorlamamış; tek başına yaşamaya veya tapınak içinde aç susuz çile çekmeye özendirmemiştir. İffetini münzevilikte aramamış, kişiyi tapmak duvarlarına da hapsetmemiş olan İsrail dini; tam tersine, Tanrı iradesine uyumlu olduğu müddetçe, bedenine güç katan ve gereksinimlerini gideren her eylemi kutsamıştır. (Neusner J., 1990; 48) Ayrıca, erkeklik çağında dikkatli olunmasını, zihinsel ve bedensel gelişimin sağlanmasını ve tüm ömrün Tanrıya hizmet etmek için adanmasını öngörmüştür.

YASADA ÇALIŞMA HAYATININ KUTSAL KILINMASI

Aileyle ilgili evlilik içi ilişkilerle bağlantılı hakları ve sorumlulukları Tanrı buyruğu olarak düzenleyen yasa görüşüne belki iki bin yıldan fazla bir süredir bağlı kalan İsraililer; hayatlarını rasyonel kıldıkları ölçüde dünyevi faaliyetlerinde daha da ussal olmuşlardır. Kumar oynamayan, yemekli eğlencelerle vaktini boşa harcamayan, kadına düşkünlük göstermeyen, içkiyle aylak sarhoş olmayan, boş konuşmayan ve yararsız işlerle vaktini heba etmeyen (Travers R., 1966; 173) İsraili; mutluluğu ailesinde ve işinde bularak, sürekli olarak çalışıp zihinsel ve parasal gücünü arttırarak kendisini Tanrının hizmetkârı olarak görmekle; zenginleşecek ve daha fazla mülk edinecektir.

Edindiği kazancın çokluğuna rağmen, gereksiz harcamalarda bulunmayan ve ailesiyle sınırlı tuttuğu masraflarında dahi hesaplı davranan İsrailinin zenginliği elbette daha da artacak, ekonomik faaliyetlerinde daha da kazançlı çıkacaktır. (Neusner J., 1990; 63) Bütün yaşamını, Tanrının akıl kudretine göre oluşturulduğuna inandığı yasaya uygun şekilde düzenleyen, tüm davranış ile eğilimleri üzerinde iman gücüyle içten denetleyebilme gücüne erişen İsraili; çalışkanlığı, dakikliği, dürüstlüğü ve temizliği iş hayatında yaşamayı alışkanlık haline getirmiştir. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 145)

Çalışma hayatını kutsal gördüğünden, daima ayık kalan, aklını ve yeteneklerini işindeki hedefleri uğrunda seferber eden İsraili; istemlerini akla uygun sınırlar kapsamında yoğunlaştırmıştır. (Montefiore C.G., 1960 ; 454) Çalışkanlık, dürüstlük, dakiklik, temizlik vs., gibi bütün bu erdemleri edinirken ve sergilerken; yalnızca, Tanrıya ömrünü adanmış olduğunun bilincine varmak, başkalarına yararlı olmakla bu kutsal hedefine erişmiş olmanın neşesini duymak (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 146); iş hayatındaki İsrailinin dinsel duygularını ifade etmektedir. Daha açık deyimle, kutsal buyruk metinlerinde ve Rabbinik yazınında ideal davranış olarak nasihat edilen (Neusner J., 1990; 67); tek eşle mutlu olmak ve cinsel hayatı yaşamak, borçlarını tam vaktinde tamamını ödemek, işinde bütün vaatlerini zamanında yerine getirmek, iş yapmakta olduğu kişileri bu hizmetiyle hoşnut etmek ve güvenlerini kazanmak vs., gibi davranışlarıyla İsraili; dinsel bir içerik kazandırdığı ekonomik faaliyetini de rasyonel kılmıştır. (Cohen S.J., 1973; 198)

İsrail dininin daima aile yaşamını esas almasıyla, sıkı ve düzenli çalışmasıyla evde yorgunluğunu atan, daha yüksek yaşama standartlarına çocukları için güdülenen İsraili; daha büyük enerjiyle ve daha olumlu psikolojik baskılarla, iş hayatında başarılı olmaya kendisini mecbur hissetmektedir. (Bokser B.Z., 1951; 57) Ayrıca, evlilik yaşamını rasyonel kılmış olmakla, evlilik dışı cinsel ilişki kadar akraba içi evliliğin de yasaklanmış olmasıyla; vaktinin tamamını dürüstlük ve dakiklik içinde kendisini işinde Tanrısına adayan İsraili; yaşama tarzını gururlu kılmış, Tamı sevgisindeki ussallığı sayesinde bol paraya kavuşmuştur. (Neusner J., 1990; 69)

Ancak bütün bunlara rağmen, cimriyi kıskandıracak ölçüde kanaatkar yaşama alışkanlığından asla vazgeçmemiş, daha fazla kazanma gayretini ise hiç kaybetmemiştir. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 169) Fiziksel ve zihinsel güçleri üzerine kurulan tüm yaşamın rasyonel kılınması zorunluluğu, İsrailiyi, bilim sahasında meraklı yapmış, tarihte bilimsel alanda çalışma başlatanlar arasında yer almasını sağlamıştır. (Travers R., 1966; 47)

Bütün bunlara rağmen, kendilerini diğer uluslardan ayrı tutma ve koruma emeli, inançlarında kök salmıştır. (Neusner J., 1990; 14) Çevresindeki insanlara karşı acıma hislerine rağmen, bütün yabancıları, kendilerinin düşmanları olarak görme alışkanlığı içindedirler. Yabancılarla asla evlenmedikleri gibi, onlarla aynı masada oturup yemek dahi yemeği istemezler. Çok güçlü duygulara ve sezgilere sahip olduklarından, yeni girdikleri bir ortamı dahi doğru tanımlayabilmektedirler.

Dinlerinden dolayı, yabancılardan korunmak, diğer insanlardan ayrı bir mahalde hep birlikte yaşamak, İsraililerin vazgeçemedikleri eğilimi haline gelmiştir. (Neusner J., 1990; 16) Gördükleri haksız ve kötü muameleler yüzünden olduğu kadar, dinlerindeki yabancılara karşı geliştirilmiş hükümlerin sonucunda da; ayrı bir mahalde ve bir arada yaşayarak, yabancılardan korunma emelinin taşınması, hayat tarzlarının ekonomikleşmesini kolaylaştırmıştır. (Montefiore C.G., 1960 ; 463)

YASANIN YAŞAMA TARZINI EKONOMİKLEŞTİRMESİ

İsraili için din, Cumartesi günleri tapmağa gitmek ve diğer kutsal görevleri yapmaktan ibaret değildir. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 6) İsraililerde din, yaşanılan her ana nüfuz etmiş olduğundan, tüm beşeri ilişkileri doğrudan düzenleyen bir inanç bağıdır. İsraili alacağı her kararda, yalnızca, bu eğilimin Tanrı şanına uygun mudur yoksa Tanrı ismine bir saygısızlığa mı yol açmaktadır, sorusuna bir yanıt aramaktadır. (Travers R., 1966; 198)

İsrailinin dinsel hukuku da, yalnızca kişi ile Tanrı arasındaki ilişkiyi düzenlemekle kalmamakta, fakat insanın insanla ve doğayla olan muhtemel bütün ilişkilerine bir düzen getirme maksadını taşımaktadır. (Cohen S.J., 1973; 201) Özellikle, Tevrat'ta cennet ile cehennem diye bir kelimenin dahi geçmemiş olması; yalnızca, ödüllendirilenin ya da cezalandırılanın yaşanılan bu dünyada gerçekleşeceği yönünde bir inancın ortaya çıkmasına neden olmamış; aynı zamanda da, dinin metafizik anlayıştan çok dünyevi saha üzerinde oluşmasına yol açmıştır. (Neusner J., 1990; 27)

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

Böylece Tanrı yasası, büyük bir kısmıyla İsrail ahlakının esasını teşkil eden dinsel bir sistemin gelişmesini sağlamıştır. (Bokser B.Z., 1951; 26) Tanrıdan gelen ahlaki hukuk ve ilahi buyruklar, bir bütün olarak İsraililerin dinsel inançlarını oluşturduğu gibi, birbirinden ayrılmaz bir şekilde dinlerinin içeriğini de meydana getirmiştir. Böylece gerçek yaşamda, dinden kaynaklanan özel bir ahlak anlayışı İsraililerde ortaya çıkmamış; İsrail ahlakı, dinin temelini oluşturmuştur. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 7)

Her bir İsraili, okumaya ve düşünmeye başladığı andan ölünceye kadar Tevrat'taki esas dinsel buyruğa bağlı kalmak zorundadır.

"Dinle ey İsrail, Tanrımız Rab, bir olan Rab'dir. Tanrın Rabbi, bütün yüreğinle ve bütün canınla ve bütün kuvvetinle seveceksin. Bu gün sana emretmekte olduğum bu sözler, senin yüreğinde olacaklar ve onları oğullarının zihnine iyice koyacaksın. Evinde oturduğun, yolda yürüdüğün, yattığın ve kalktığın zaman, bunlar hakkında konuşacaksın.

Onları alamet olarak elinin üzerine bağlayacaksın, onlar gözlerinin arasında alın bağı olacaklar. Onları evinin kapı süveleri üzerine, kapılarının üzerine yazacaksın. Tanrın Rab 'den korkacaksın ve Ona kulluk edeceksin." (Kutsal Kitap, 2004; 254)

Denilebilir ki İsrailiden başka hiçbir kimse, Tanrının yolunda bu kadar bilinçli bir şekilde yürümeye özendirilmemiş; dinin buyruklarını, bu derecede, gerçek yaşamın vazgeçilmez prensipleri haline getirmeye çabalamamıştır. (Shear E.M.; Chaim M., 1998; 13) İsraililer, ulus bilincine dinsel buyruklar yoluyla ulaşmış olan, Tanrının emirlerini yaşamlarının ilkesi haline getirmiş olan, dünyadaki neredeyse tek topluluktur.

Bütün bunlara rağmen, *"Senin korkundan bedenim titrer, hükümlerinden korkarım. Daima korkan adama ne mutlu! Yüreğini katılaştıran ise, belaya düşer. Tanrıya saygı gösteren dindar bir kimse, bu korkusunu asla bırakamaz."* (Kutsal Kitap , 2004 ; 641) gibi ifadelerden de anlaşılacağı üzere, İsraili, Tanrıya sevgi ile bağlanmaktan çok, gazabından korkuya kapılan bir kimsedir. Tanrının emirlerine uymakta gevşeklik göstermesi halinde, uğrayacağı akıbetler, kendisine açıkça bildirilmiştir.

"Bütün şu lanetler, senin üzerine gelecekler, sana erişeceklerdir. Şehirde lanetli olacaksın, kırdan lanetli olacaksın, sepetin ve hamur teknen lanetli olacak; bedeninin semeresi ve toprağının semeresi, sürülerinin yavruları lanetli olacak; girdiğin zaman lanetli olacaksın ve çıktığın zaman lanetli olacaksın.

Rab seni düşmanlarının önünde kırdırarak, onların önünden yedi yoldan koşacaksın. Rab seni, çılgınlıkla ve körlükle, yürek şaşkınlığıyla vuracaktır. Oğulların ve kızların, başka kavmin eline verilecek, senin için kurtaran

olmayacaktır. Kralını, senin ve atalarının bilmediği bir millete sürecek; o sana ödünç verecek, son ona ödünç veremeyeceksin; o baş olacak sen kuyruk olacaksın. Sen helak oluncaya kadar seni kovalayıp sana yetişecekler; çünkü sana emrettiği emirlerini ve kanunlarını tutmak için Tanrın Rabbin sözünü dinlemedin.

Eğer bu gün sana emretmekte olduğun Tanrın Rabbin bütün emirlerini tutup yapmak için, Onun sözünü iyice dinlersen; Tanrın Rab dünyanın bütün milletlerine seni üstün kılacaktır. Şehrinde bereketli olacaksın, kırdan bereketli olacaksın. Ambarlarında ve elini attığın her şeyde Rab senin üzerine bereketi emredecektir. Tanrın Rab sana vermekte olduğu ülkede seni bereketli kılacaktır. Eğer Tanrın Rabbin emirlerini tutarsan ve yollarında yürürsen, Rab sana ant ettiği gibi kendisi için mukaddes bir kavim olarak seni durduracaktır, iyilik için sana bolluk verecektir, göklerdeki hazinesini sana açacaktır. Sen ödünç almayacaksın." (Kutsal Kitap, 2004; 262)

Böylece, çok güçlü bir duygu ve teslimiyet yönelişi haline getirilen Tanrı korkusu; vicdanının sesini dinleyerek ve daima davranışları üzerinde bilinçli bir şekilde Tanrı buyruklarını hakim kılarak, dünyevi yaşamına dinsel bir içerik kazandırmıştır. Tanrı korkusu, öncelikle İsraililerin ulusal kader anlayışlarına derinden tesir etmiştir. (Cohen S.J. , 1973; 208)

SONUÇ

İsrail dininde, günah ya da iyilik eylemlerinin, Tanrı nezdinde meleklerin şahitliğiyle tutuluyor olması; bireysel olarak da, her olay ve her ilişkide yasaya uygunluğun gözetilip sonuçlarının irdelenmesi yoluyla davranış muhasebesinin yapıyor olması; rasyonel ekonomik eylemleri üzerinde de etkisini göstermiş, aynı prensibin dünyevi işlere uyarlanmasını sağlamıştır.

Bu ilahi muhasebe anlayışıyla çok sıkı bir bağıntı içinde gözetilen ve dürüstlüğü bir sonucu sayılan ödül kavramı; rasyonel ekonomik eylemin temel özelliklerinin bir sonucu sayılan kâr deyişiyle çok yakından bir ilgisi bulunmaktadır. Günah ya da sevap, kötülük ya da iyilik bir dereceye kadar günahkardan ayrı kılınmıştır. Rabbinik ilahiyata göre, her günah, tek başına ve kendisi içinde irdelenmiştir. Ceza da, günahın konusuna göre değil, günahın maksadına göre belirlenmiştir. İhlal edilen emirlerin sayısı, tek başına sayılıp hesaplanmaktadır. Günahkarın kişiliğine ya da ahlaki haline hiç bakılmaksızın; kişinin amel defteri, para miktarının toplamının kişilerden ayrılması veya toplamı özetlenen bir başka paraya ilave edilmesi gibi dikkate alınmaktadır.

Dürüstlüğü bu dünyada arttırmak için hiç durmaksızın çaba gösterilerek, gelecekteki dünyanın ödülleri çoğaltmada sürekli bir gayrette bulunulduğuna inanmıştır. Hiç durmaksızın dürüstlüğü bu dünyada arttırmak için çaba gösterilerek, gelecekteki dünyanın ödülleri çoğaltmada devamlı bir gayrette

YAHVEİZMDEKİ VAHİY YASASININ YAŞAMA TARZINI RASYONELLEŞTİRMESİ

bulunulduğuna inanılmıştır. Artık, hayatın son anına kadar sürekli iyi işlerde bulunarak, hesabındaki ödül miktarına yeni ödülleri eklemek, yaşamının maksadı haline getirilmiştir. Yapmış olduğu her eylem, iyilik ya da kötülük içeriğine bürünerek, Tanrı nezdindeki hesabında dürüstlüğüne ya da günahkarlığına ilavelerde bulunduğu için, İsraili, hesabın kapandığı ve bakiyenin de çıkarıldığı o ölüm gününde, en küçük bir günah bakiyesinin dahi, kendisinin günahkar olarak nitelendirilerek, gelecekteki yaşamını cezaya sürükleyeceğinin daima bilincindedir.

KAYNAKÇA

- Bokser B.Z., The wisdom of the Talmud; a thousand years of Jewish thought, Philosophical Library , New York , 1951
- Cohen S.J., Sefer hayashar: the Book of the righteous , Ktav Pub. House, New York , 1973
- Daniel Z. F. , The right and the good : halakhah and human relations , N.J. Jason Aronson Publ., Northvale, 1999
- KMŞ, Kutsal Kitap Eski ve Yeni Antlaşma , İstanbul-2004
- Metzger B., The Apocrypha of Old Testament, Meridian Books , New York-1965
- Montefiore C.G., Loewe H., A rabbinic anthology Meridian Books , New York, 1960
- Neusner J., The economics of the Jewish People , Chicago : University of Chicago Press, 1990
- Shear E.M.; Chaim M., The Rich Go To Heaven : Giving Charity In Jewish Thought, Jason Aronson Publ., Northvale, 1998
- Travers R. , Christianity in Talmud and Midrash , Herford Clifton, N.J., Reference Book Publishers, 1966
- Waxman M., Judaism: religion and ethics T. Yoseloff, New York ,1958

REKABET SÜRECİNİN DİNAMİK BOYUTU, BİLEŞENLERİ ve DİNAMİZMİ SÜRDÜREBİLME YOLLARI

Nevriye ALTUNTUĞ*

ÖZET

Küresel rekabetin en belirgin özelliği zaman boyutunun daha önce hiç olmadığı kadar öne çıkmış olmasıdır. Söz konusu özellik, değişimin hızına koşut olarak düşünüldüğünde adeta her işletme tarafından içselleştirilmesi gerekli bir unsur haline gelmektedir. Bu yapıyla rekabet mekanizması durağan olmayıp dinamik bir süreç olarak değerlendirilmeye ihtiyaç duymaktadır. Söz konusu dinamizm, yerleşik tüm değerleri ve kazanımları kısa sürede önemsiz bir hale getirebilmektedir. Bu sakıncayı giderebilmek için öncelikle dinamik rekabet sürecinin bileşenleri doğrulukla tespit edilmelidir. Daha sonraki aşamada ise bu yapıya süreklilik kazandırma çabaları yer almalıdır.

Anahtar Kelimeler: Rekabet, İşbirliği, Yeni Değer Eğrileri, Yetenek

ABSTRACT

The most evident special feature of the global competition is time dimension which appears more than before. The special feature which is in question, every enterprise must make an interior necessary component as we think the alteration speed parallel. In this connection competition mechanism needs to appraise as a dynamic process not a stable. The dynamism which is in question, can make all resident values and earnings insignificant in a short time. First the components of the dynamic dimension of competition process must be determined correctly to remove that inconvenience. At the later stages efforts for keeping the continuity for this structure have to take a place.

Key Words: Competition, Cooperation, Curves of the New Value, Competence.

* Uzman., Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü, altuntug@iibf.sdu.edu.tr

REKABET SÜRECİNİN DİNAMİK BOYUTU, BİLEŞENLERİ ve DİNAMİZMİ SÜRDÜREBİLME YOLLARI

1. GİRİŞ

Rekabet, rekabet mekanizmasından beklenen işlevleri sağlıklı bir şekilde tespit edebilmek ve sosyo ekonomik yapıda ortaya çıkacak sonuçları doğrulukla belirleyebilmek için karşılıklı etkileşimleri de hesaba katan süreçsel bir boyutta ele alınmalıdır.¹ İşletmeler rekabeti statik doğrultuda, değişmeyen bir zaman ufkuna sahip ve sabit manevralar içeren bir yol haritası olarak değerlendirdikleri zaman kendi rekabet stratejilerinin yaratacağı etkileri ve bu etkilerden doğrudan ve dolaylı olarak etkilenen işletmelerin yaratacağı etkileri hesaplayamamaktadırlar. Diğer taraftan bu etkilerden nasıl etkileneceklerini ortaya çıkaracak olan sürecin işlemlerini de kesintiye uğrattıkları için piyasayı hissetme yeteneklerini büyük ölçüde yitirmektedirler. Rekabetin dinamik bir süreçte cereyan ettiği göz önüne alındığında bu süreci gerekli esnekliği ve karşı etkileşimli manevraları içeren bir boyutta tasarlamak, işletmelerin gelişen şartlara ve her an değişebilecek gündeme hazırlıklı olmalarını sağlayacaktır.

2. REKABET SÜRECİNİN DİNAMİK BOYUTU

Bu bağlamda rekabetin dinamizm içeren bir olgu olduğunun farkındalığı hem lider işletmeler ve takipçileri hem de potansiyel rakipler açısından yarıştan kopmamak ya da yarışa katılmak için birincil öncelik halini almaktadır.

Lider işletmeler açısından bakıldığında, ölçek ekonomilerinin, maliyet liderliğinin ve farklılaşma stratejilerinin kazandırdığı çeşitli rekabetçi üstünlüklerin bile, süreçsel boyutta cereyan eden rekabet mücadelesinde, küreselleşmenin getirdiği rekabet baskısı ve ikame malların ortaya çıkardığı çapraz rekabet ortamında kısa sürede etkisini yitirmesi söz konusu olabilmektedir. Artan rekabet baskısı sonucunda orta ve uzun vadede çeşitli teknolojik yeniliklerin ortaya çıkma ihtimali, rekabetin nihai sonuçlarını kestirilemez hale getirmektedir.²

Tüm bu gelişmeler gözden kaçırıldığında ise, rekabet sebep sonuç ilişkisine indirgenerek, deterministik bir yapıda algılanmakta ve nihai sonuçları etkileme şansına sahip araçlar gözden kaçırılmaktadır. Bu anlayış doğrultusunda işletmeler de pasif bir konuma itilmekte, daha atak, mücadeleci ve yenilikçi politikalara gerek görülmemektedir. Tüm bu gelişmelerin sonucunda işletmeler, başarısızlığa uğrayarak rekabet yarışından çekilmek

1 Erdal TÜRKKAN, *Rekabet Teorisi ve Endüstri İktisadı*, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001, s. 95.

2 TÜRKKAN, s. 96.

zorunda kalmaktadırlar. Bu tehlikelerin ortadan kaldırılabilmesi için işletmelerin, geçmiş deneyimleri ve gelecek öngörülerini bağlamında ortaya çıkacak yeni oluşumları hesaplayarak, dinamik özellikler taşıyan dinamik rekabet stratejileri oluşturmaları giderek daha çok önem kazanmaktadır.

3.BİLEŞENLERİ

Rekabet sürecine dinamizm kazandıran bileşenleri doğrulukla ortaya koyabilmek ve anlamlandırabilmek, işletme yönetiminin söz konusu süreci işletme amaçlarıyla tutarlı bir şekilde yönetebilmesinde temel görevlerinden biri haline gelmiştir.

3.1. Gelecek Yönelimlilik

Rekabetin gelecek yönelimli kurgulanmasının en önemli sebebinin , geçmişe yönelme ve geçmişte tekrar düzenleme imkanının insanların elinde olmamasına karşın geleceği şekillendirme inisiyatifinin her zaman söz konusu olmasında aramak gereklidir.³

Drucker'e göre işletmenin önceliği yarınlar da yapılması gereken şeyleri belirlemek olmamalı tam tersine yarınları oluşturma öncülüğüne soyunmak için yapılması gerekli olan şeyleri bugünden tasarlamak üzerine olmalıdır.⁴ Bunun için öncelikle rekabetin geleneksel maliyet/fiyat odaklı bir yapıdan çıkarak bilgi, teknoloji ve yeniliklerle iç içe geçmiş bir konseptte dönüştüğünün⁵ farkındalığını eylemsel bir sürece dönüştürmek gerekmektedir. Bu ise yenilenmeyi gelenekselleştiren, diğerlerinden hem yönetsel hem de üretimsel bazda farklılaşabilen bilgi tabanlı bir işletmeye dönüşmeyi gerektirmektedir.

Geçmişin başarılarına ve bugünün rekabet stratejilerinin performansına odaklanma işletmenin bakış açısını daraltacağı için geleceğin fırsat ve risklerini öngörme yeteneğini köreltmektedir. Bu zafiyeti gidermek ancak sezgisel ve tesadüfi karar alma anlayışını, zihinsel becerilerle güçlendirilmiş, katılımcılığın yarattığı sinerjiyi açığa çıkarmayı amaçlayan, işletmenin kilit başarı faktörlerine olduğu kadar kritik başarısızlık

³ Marshal GOLDSMITH "İleri Bildirim" Çev. Günhan GÜNAY, **Executive Excellence**, Yıl: 7, Sayı: 83, Şubat 2004, s. 14.

⁴ Peter F. DRUCKER, **Sonuç için Yönetim**, Çev. Bülent TOKSÖZ, İnkilap Yayınları, İstanbul, 1998, s. 203.

⁵ Ercan TAŞKIN, **Öğrenen Pazarlama**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2003, s. 28.

REKABET SÜRECİNİN DİNAMİK BOYUTU, BİLEŞENLERİ ve DİNAMİZMİ SÜRDÜREBİLME YOLLARI

faktörlerine de odaklanmayı gerektiren bir anlayışla değiştirebilmeye bağlıdır.⁶

Bu süreçte işletmeler, müşterilerine duyarlı ve müşteri odaklı olmalı, çevreye duyarlı davranarak çevre sorumluluğunu üstlenebilmeli, belirsizlik ve risklerle fırsat açılımlarını bağdaştırabilmelidir.

İşyerinde çatışma kültürünü yerleştirerek sorunlardan kaçmak yerine sorunları açığa çıkararak onlarla yüzleşme geleneğini başlatarak tüm enerjisini şirket hedeflerine yöneltebilmelidir.⁷

Değer çağında yaşanıldığının bilincinde olarak müşterilerine hizmet etmeyi kimliğinin en önemli özelliği haline getirebilmelidir.⁸

Günümüzde, ürünün satışından elde edilen gelirin, ürünün ekonomik ömrü boyunca elde edilecek toplam gelirin çok az bir bölümünü oluşturduğu bilinmektedir. Bu durum işletmeleri değer zincirinin daha alt halkalarına yöneltmektedir. ABD’de yapılan bir araştırma bilgisayar sistemi oluşturmak için yapılan harcamaların ancak % 20’sinin bilgisayar alımına, kalan miktarın ise şebeke bağlantısı ve diğer destekleyici sistemler için sarfedildiğini ortaya çıkarmıştır. Bu gerçek karşısında işletmeler, değer zincirini yeniden tanımlamak ve hangi halkalara hizmet üretmenin daha kârlı olacağını belirlemek zorundadırlar.⁹

3.2. İşbirliği Odaklılık

Küreselleşen rekabet ortamında işletmeler, sınırlı kaynakları en etkin şekilde kullanabilmek, kaynak ulaşılabilirliğini kolaylaştırabilmek, teknolojik süreç, lojistik, pazarlama ve insan kaynakları sinerjisini ve uzmanlık becerilerinden yararlanma imkanlarını artırabilmek için bireysel rekabet yerine, birlikte rekabet, çatışma yerine işbirliği ve ben yerine biz mantığı içerisinde hareket etmeli ve stratejik ortağımız kim? Sorusunu kendilerine sormalıdır.¹⁰

⁶ Robert DUBAFF, Jim SPAETH, **Geleceği Görmek**, Çev. Haluk DEĞİRMENCİ MediaCat Yayınları, İstanbul, 1996, ss 187-190.

⁷ Howard GUTTMAN, “Çatışma Yönetimi”, **Executive Excellence**, D., çev. Günhan GÜNAY, Yıl: 9, Sayı: 97, Nisan 2005, ss. 12-13.

⁸ Ömer Baybars TEK, “Değer Çağı ve Pazarlama”, **Pazarlama Dünyası**, Yıl:15, Sayı:2001-2, s. 7.

⁹ İbrahim KAVRAKOĞLU, ve diğerleri, **Yeni Rekabet Stratejileri ve Türk Sanayisi**, TÜSİAD Yayınları, No:2002-07/322, İstanbul, s. 55.

¹⁰ Mack HANAN, **Yarının Rekabeti**, Çev. Ziya KÜTEVİN, Eskar KÜTEVİN, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1996, ss. 161-162.

Günümüzde bir taraftan rekabetin kapsamadığı coğrafya ve sektör kalmadığı ifade edilmesine ve deneyimlenmesine rağmen diğer taraftan da hem makro ölçekte ülkeler hem de mikro ölçekte işletmeler arasında işbirliklerinin giderek artması küreselleşmenin paradoksal yapısının bir sonucudur. Yoğunlaşan rekabet, rekabetçi üstünlükleri; hız, kalite, yenilik, farklılık ve maliyet gibi avantajları bir arada sunan rekabet stratejilerine bağlamaktadır. Tek başına hiçbir işletmenin, her faaliyete odaklanarak her şeyi kendi yaparak başarılı olması hiç şüphe yok ki mümkün görünmemektedir.

İşletmelerin kendisini rakiplerinden farklılaştırabilmek gereksinimi belirli bir alana odaklanarak o alanda uzmanlaşma becerisi oluşturabilmeye dayanmaktadır. Böyle bir konseptte sahip olan işletmenin sadece ürüne yönelmesi, müşteriye bütünsel hizmet etme anlayışını geriletirerek işletmeyi başarısız kılacaktır. İşletmelerin söz konusu engeli aşabilmek için değerler ağı içerisinde ve işbirliği mantığı çerçevesinde hareket ederek ortaklaşa bir rekabet politikası geliştirmeleri gerekmektedir.¹¹ Son yıllarda bir çok işletme imkanlarını birleştirerek ya da birbirlerini tamamlayarak kullanmak suretiyle başarılı uygulama örnekleri oluşturmaktadırlar.

Japon Toyota firmasının makine üreticileri ile anlaşma yaparak tüm üretim süreçlerinde işbirliği oluşturması, hem stok bulundurma zorunluluğunu ortadan kaldırmış hem de kalite ölçütlerinde uyum sağlayarak hatalı ürün azaltımı yoluyla üretim maliyetlerinde önemli tasarruflar sağlayarak otomobil pazarında sarsılmaz bir yer edinmiştir. Ortaklaşa rekabet stratejileri en çok biyoteknoloji ve ilaç sektörlerinde uygulanmaktadır. Bu sektörde çok masraflı olan araştırma maliyetlerinin altından kalkabilmek için stratejik ortaklıklar ve işbirlikleri yoğun olarak görülmektedir. Kansere karşı ilaç geliştirmeye ağırlık veren Glaxo ile Gilead firmalarından, Glaxo teknolojik yeniliklere ulaşmaya çalışırken Gilead firması da bu araştırmaları fonlama işini üstlenmektedir.¹²

3.3. Yetenek Odaklılık

Rekabet sürecine dinamizm kazandıran en önemli unsur, geleceğin bilinmezliklerine ve bu bilinmezliklerin kesinleşme derecesine göre ortaya çıkması olası değişikliklere karşı işletmelerin hazırlıklı olmalarıdır. Mevcut stratejik formülasyonların karşı karşıya kalınan değişimlerle arasında ortaya çıkabilecek farklılığı giderecek ve rekabet sürecinin kesintiye uğramasını

¹¹ KAVRAKOĞLU, ve diğerleri, s. 176.

¹² HANAN, s. 164.

REKABET SÜRECİNİN DİNAMİK BOYUTU, BİLEŞENLERİ ve DİNAMİZMİ SÜRDÜREBİLME YOLLARI

engelleyebilecek yegane unsur ise işletmelerin insan kaynaklarının sahip olduğu yetenek ve beceri portföyüdür.

Günümüzde rekabet stratejisi yetenek ve beceri temelli olarak kurgulandığı ve insan kaynaklarından ve onların oluşturduğu “sosyal şebekeler”de kendiliğinden yaratılan pozitif enerjilerden gerek önsezili gerekse akılcı politikalar doğrultusunda yararlanıldığı oranda¹³ dinamizm katsayısı artırılarak her türlü değişimle başa çıkılabilmektedir. Bilgi, enerji, yenilik, yetenek, yaratıcılık, girişimcilik gibi dinamizmle örülü kavramların yaratıcısı, harekete geçiricisi, taşıyıcısı ve paylaşımcısı insandır. Bu değerler bir işletmeye çalışanlar aracılığıyla gelir ve orada var olan ortamın motivasyonuna uygun olarak paylaşarak ve çoğaltılarak, işletmeleri başarıya götüren yolu hazırlar. İşletmeler çalışanlarının bilgi, yetenek ve beceri düzeylerine bağlı olarak kesintisiz işleyen bir rekabet stratejisi oluşturabilmektedirler.

Hamel ve Prahalad bu stratejik sürecin dinamizmini kaybetmemesi için yetenek ve beceri skalasında “genetik çeşitliliğinin” sağlanmış olmasına dikkat çekmektedirler. Birbirinin aynısı değerler yerine farklılığı barındıran değerlerin varlığı değişimle baş etme konusunda işletmelerin en büyük güvencesi haline gelmektedir.¹⁴

3.4. Hız Odaklılık

İşletmelerin gelecek yönelimli olmaları, ortaklaşa rekabetin yaratacağı sinerjiden faydalanmaları ve yeteneklerine dayanmaları dinamizme giden yolun yapı taşlarını oluşturmaktadır. Ama tüm bunları oluştururken, işletmelerin aynı süreçleri deneyimleyebilme kapasitesine sahip olan rakiplerini göz ardı etmeden onların önüne geçmeleri gereklidir. Hızlılığa erişemeyen işletmeler, rakipleri tarafından geçilmeye mahkum olacaklardır. Küresel rekabetin en kritik ve kırılgan unsuru zaman faktörüdür. Rekabet sürecinin başarıya ulaşması için yol haritasında yer alan tüm etapları tamamlamak yolda güvenle ilerlemek için gereklidir. Ama yeterli olmamaktadır. Başarıyı getiren unsur yarışta yer alan diğer oyuncuların daha hızlı olmasıdır. Kritik başarı faktörü, zamanı akılcı ve hızlı kullanma becerisidir. Gelecek için hazırlıklı olmak ve bu hazırlığa çok önceden başlamak dinamik bir rekabet sürecinin birinci önceliği haline gelmiştir. Böyle

¹³ Rob CROSS, Andrew PARKER, **Sosyal Şebekelerin Saklı Gücü**, çev. Ahmet KARDAM, Türk Henkel Yayınları, İstanbul, 2004, s. 23.

¹⁴ Gary HAMEL, C. K. PRAHALAD, **Competing For the Future**, Harvard Business School Press, Boston, 1994, s.

bir hazırlık süreci, işletmelere gelecekteki fırsatlara ilk önce ulaşma imkanı sağlayarak rekabet ortamında öncü olma avantajı kazandırır. Öncü işletme diğerleri onun bulunduğu noktaya ulaşana dek, kendisine piyasada sağlam bir yer elde edebilmektedir. Video alanında öncü işletme olan Japon Matsushita'nın karşısında yer alan Samsung ve Goldstar'ın ya da dizüstü bilgisayar piyasasının öncüsü olan Toshiba ve Compag'ın karşısına beş yıllık bir gecikmenin ardından çıkan IBM'in, hiçbir zaman öncülerin hızına yetişememesi, öncülüğün, hızın, öngörünün ve risk üstlenmenin en önemli rekabet avantajı haline geldiğini kanıtlamaktadır.¹⁵

İşletmeler birçok alanda hızlı olarak ya da çabuk tepki vererek dinamiklerini artırabilirler. Bu alanlar aşağıda yer almaktadır.¹⁶

- Yeni ürünler geliştirmede hızlı olmak, AT&T firmasında yeni ürün geliştirme süresi 2 yıldan 1 yıla indirildiği için bir çok avantaj yaratılmıştır.
- Sipariş teslim sürelerinde hızlı olmak, GE, ABD'de üç hafta olan teslim süresini 3 güne indirerek rakiplerin önüne geçmiştir.
- Mevcut ürün iyileştirme sürecinde hızlı olmak, bu konuda en başarılı olan firmalar, Japon tüketici elektroniğinde rekabet eden firmalardır.
- Ürün siparişlerinin firmaya geliş ve karşılanma zamanında hızlı olmak, bu konuda bilinen en iyi örnek, Benetton'dur.
- Müşteri beklentilerinin karşılanmasında ve sorunlarının çözülmesinde hızlı olmak,
- İşletmenin kendisini ve faaliyetlerini değişen pazar şartlarına göre uyumlaştırmada hızlı olması,

4. REKABET DİNAMİZMİNİ SÜRDÜREBİLME YOLLARI

Küresel rekabetin değişim, belirsizlik, hız ve zaman boyutlarında cereyan etmesi işletme stratejilerini de bu gerçekle uyumlu olmaya zorlamaktadır. İşletmeler değişim ve küresel rekabet ortamının şekillendirdiği iş dünyasının, müşterilerin, tedarikçilerin ve rakiplerin koşullarını göz önüne olarak belirledikleri stratejilerle başarıya ulaştıkları zaman oyunu değil rekabet yarışının sadece bir etabını bitirmiş olmaktadır. Her etapta bazen kurallar, bazen oyuncular bazen de her ikisi birden değişmektedir. Bu bağlamda her yeni oyunu aynı taktikle oynamak doğru olmamaktadır.

¹⁵ HAMEL, PRAHALAD, s. 196.

¹⁶ Erol EREN, **Stratejik Yönetim**, Der. Necdet TİMUR, TC Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1491, Eskişehir, 2003, ss. 175-176.

REKABET SÜRECİNİN DİNAMİK BOYUTU, BİLEŞENLERİ ve DİNAMİZMİ SÜRDÜREBİLME YOLLARI

Yapılacak en mantıklı uygulama rekabet stratejisini durağanlıktan koruyarak sahip olduğu dinamizmi sürdürülebilir bir yapıya dönüştürmektir.

4.1. Örgütsel Öğrenmeyi Gerçekleştirmek

İşletmeleri uzun ömürlü kılan özellik, içsel ve dışsal uyum yeteneğini sürekli beslemeleri olmaktadır. Öğrenerek, öğrendiklerini işletmeye kazandırarak ve gerektiğinde bilgilerin güncellenmesi amacıyla mevcut bilgileri unutarak ve tekrar öğrenerek¹⁷ öğrenme etkinliğini döngüsel bir yapıya kavuşturan işletmeler, rekabetçi koşullara kolaylıkla uyum sağlayabilmektedirler.

İşletmelerde öğrenme eylemi bireyler üzerinden gerçekleşmesine rağmen örgütsel öğrenme her bir örgüt çalışanının öğrenme kapasitelerinin toplamından ibaret değildir. Bireylerin aksine örgütlerin üstünlüğü, hem mevcut üyelerini etkileyen hem de daha sonraki dönemlerde işletmede çalışacak olanlara gelenek, kültür ve normlar aracılığıyla bu bilgilerin aktarılmasını sağlayan öğrenme sistemlerini geliştirip muhafaza etmeleridir.¹⁸ İçsel ve dışsal uyum sorunlarını aşma çabaları, işletmenin örgütsel öğrenme sürecini içselleştirmesine ve bu süreci sürdürebilmesine bağlıdır. İşletmeye uyum yeteneği kazandırarak değer artışına dönüştürülebilecek bilgi ve öngörülere sahip olmak ve bunları biriktirerek kültürel bir miras olarak geleceğe taşımak, sürdürülebilir bir örgütsel öğrenme sürecinin kazanımları olmaktadır.¹⁹

4.2. Kurumsal Hafızayı Oluşturmak

Öğrenme eyleminin diğer insanlarla paylaşımına bağlı bir süreç olması öğrenme etkinliğinin pekiştirilmesinde sosyalleşme olgusunu kilit unsur haline getirmektedir.²⁰ Öğrenen organizasyon olgusunun temelinde var olan bilgilerin elde edilmesi, paylaşılması ve örgüt içine yayılması faaliyetleri ancak örgüt içinde hem dikey hem yatay boyutta haberleşme kanallarının açık olmasına ve insanları belirli rollerin ve sınırların içine hapseden yapıların ortadan kaldırılmasına bağlı olarak işlerlik kazanmaktadır.

Öğrenen organizasyonların en belirleyici özelliği bilgi zenginliğine verilen önemin yanı sıra bu bilgilerin paylaşımına da önem verilmesidir.

¹⁷ Selim YAZICI, **Öğrenen Organizasyonlar**. Alfa Yayıncıları, İstanbul, 2001, s.152.

¹⁸ C. Marlone FIOL, Marjorie A. LYLES, "Organizational Learning" **Academy of Management Review**, Vol: 10, Sayı:4, 1985, s. 804.

¹⁹ Robert E. NEILSON, **Collaborative Technologies, and Organizational Learning**, Idea Group Publishing, London, 1997, s.3.

²⁰ İsmet BARUTÇUGİL, **Bilgi Yönetimi**, Kariyer Yayınları, İstanbul, 2002, s.153.

Bilginin kişisel tasarruf alanında çıkarılıp kuruma mal edilmesi ancak bilgilerin paylaşımı yoluyla gerçekleşmektedir. Huber bu sürecin işletmelerin “kurumsal hafızasını” oluşturduğunu ifade etmektedir.²¹ Bilgilerin kurumsal hafızaya kodlanması, bilgileri kişilerden bağımsız hale getirdiği için rakiplerin bu bilgileri transfer etmesini engellemektedir.

4.3. Yenilikçilik ve Yaratıcılık Konsepti Geliştirmek

Rekabet sürecine dinamizm kazandıran özelliklerden en önemlisi işletmelerin yenilikçi bir kimliğe sahip olmalarıdır. Sürekli değişen dış çevreye uyum sürecini fazla zorlanmadan ve kısa bir zaman ufkuna yayarak atlatmak, işletmelerin yenilik yapma kapasitelerinin performansına bağlıdır.

Yenilik yapma inisiyatifi kendileri başlatan işletmeler genellikle piyasaları önceden ele geçirdikleri için rakiplerini geride bırakarak önemli avantajlara ulaşabilmektedirler. Bu tür işletmeler “saldırgan yenilikçiler” olarak adlandırılırken “taklitçi” ya da “savunmacı” yenilikçiler olarak adlandırılan diğer işletmeler de kendi inisiyatifleri dışında da olsa ister istemez yenilik yapmak yarışına sürüklenmektedirler.²² Söz konusu işletmelerin bilinçli olarak katılmadıkları bir yarışın sonucunda ise arzu edilmeyen ya da planlanmayan bir çok sonuçla baş başa kalmaları çok şaşırtıcı olmamaktadır. Küresel rekabet sürecinin başarısı günümüzde işletmelerin yenilik yapma stratejisini içselleştirmelerine dayanmaktadır.

Porter’e göre yenilikçilik, ülkeler boyutunda da bir çok ülkenin başarılı olmasının en önemli nedenini oluşturmaktadır. Örn. ABD’nin yazılımda, Japonya’nın ise tüketici elektroniğinde başarılı olmalarının temelinde yenilikçi olmaları yatmaktadır. Ve yenilikçilik artık sadece ürünle ya da ürün özelliklerinin geliştirilmesiyle sınırlandırılmamakta, satış, tanıtım, tasarım, estetik dağıtım ve bu eylemlerin karşılıklı etkileşim alanlarına dek tüm işletme faaliyetlerini kapsamaktadır.²³

Hamel’e göre artık sadece ürün ya da teknoloji yenilikçiliğinin ya da buluşçuluğunun devri kapanmakta, bunun yerini “iş konsepti buluşçuluğu” almaktadır. Geleneksel stratejiler, işletmelerin rekabet stratejilerinde

²¹ Edwin C. NEVIS, Anthony J. DIBELLA ve Janet M. GOULD, “Understanding Organizations as Learning Systems”, *Sloan Management Review*, Winter, 1995, s. 74.

²² Chiris FREEMAN, Luc SOETE, **Yenilik İktisadı**, Çev. Ergun TÜRKCAN, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2003, ss. 306-307.

²³ Mike JOHNSON, **Gelecek Bin Yılda Yönetim**, 2. bs., Çev. Sinem GÜL, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998, s. 32.

REKABET SÜRECİNİN DİNAMİK BOYUTU, BİLEŞENLERİ ve DİNAMİZMİ SÜRDÜREBİLME YOLLARI

farklılığa dönüşecek çıkış noktalarını köreltmektedirler. “İş buluşçuluğu konsepti” ise, işletmelerin sadece ürünlerini değil, tüm iş yapma süreçlerinin ve stratejilerinin çevre ve rakiplerle olan bağlamsallıkları boyutunda farklılıkları öne çıkaran yenilikçi bir yapının oluşturulmasını ve harekete geçirilmesini amaçlar. İş konsepti buluşçuluğuna verilecek en uygun örnek ise Silikon Vadisi’ndeki işletmelerin başarılarıdır. Hamel’e göre geleneksel rekabet stratejilerinden farklı bir uygulamaya işaret eden bu yaklaşımda esas olan kafa kafaya rekabet etmekten kaçınmak, kısacası rekabet yarışını farklı bir kulvara çekmektedir.²⁴

Kim ve Mauborgne, rekabet sürecini ve kurallarını bütünüyle değiştiren bu stratejiyi “Mavi okyanus stratejisi” (Deep Blue Strategies) olarak adlandırmaktadırlar. Aynı endüstri sınırları içinde, aynı müşterilere geleneksel rekabet stratejileriyle yönelerek pazardan daha fazla pay kapmaya çalışan işletmelerin mücadele sahasını “Kızıl Okyanuslar” olarak tanımlayan Kim ve Mauborgne, burada gerçekleşen kıyasıya rekabetin işletmeleri büyük bir başarısızlığa uğratma ihtimaline karşın, “Mavi Okyanuslar” olarak tanımladıkları ve geleneksel rekabet yarışının dışında cereyan eden ve bilinmeyen pazarları ya da bilinen pazarların sınırlarını genişletmeye dayanan rekabet alanında mücadele eden işletmelerin ise sahip oldukları yenilikçi kimliklerinin başarılı olmalarında kaldıraç rolü oynayacağını öngörmektedirler.²⁵

İşletmelerde yenilikçilik ve yaratıcılık sürecinin iç içe geçerek birbirini beslemesi ve örgüt kültürünün en temel bileşeni olması için yönetim anlayışının ve örgüt kültürünün bu gelişmeye fırsat vermesi gereklidir. Böylesi bir yapıyı oluşturan unsurlar ise kısaca aşağıda yer almaktadır.²⁶

- Değişime karşı oluşturulacak politikalara ve alınacak kararlara çalışanların katılımını sağlamak.
- Yeni fikirleri teşvik etmek ve başarısızlıkları tolere etmek.
- Yönetenler ve yönetilenler arasındaki ve çalışanların kendi aralarındaki paylaşımları kolaylaştırmak.

²⁴ Gary HAMEL, **Devrimin Başına Geçin**, Çev. Nurettin ELHÜSEYNİ, Zülfü DİCLELİ, BZD Yayıncılık, İstanbul, 2000, ss. 89-91.

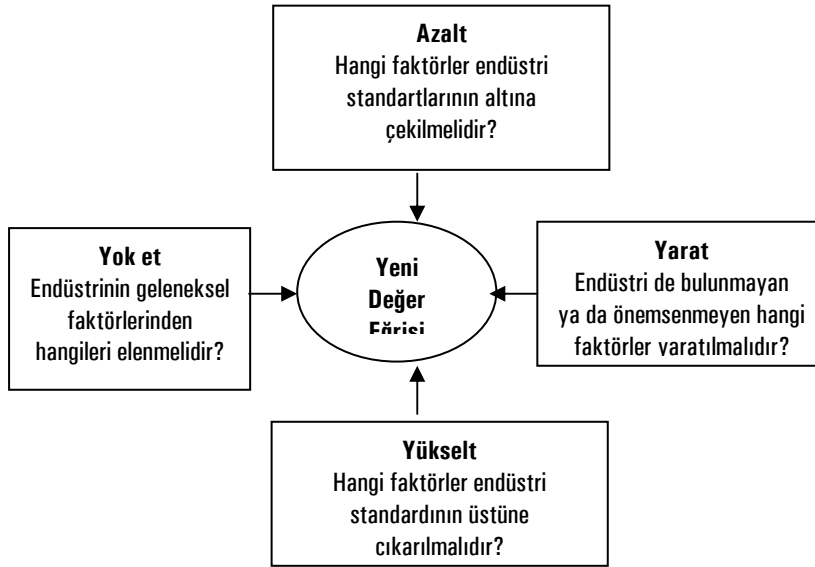
²⁵ W. Chan KIM, René MAUBORGNE, **Mavi Okyanus Stratejisi**, Çev. Şükrü ALPAGUT, CSA Global Publishing, İstanbul, 2005, s. 4-5.

²⁶ Şerif ŞİMŞEK, Tahir AKGEMİCİ ve Adnan ÇELİK, **Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış**, Yenilenmiş 3. bs., Adım Matbaacılık, Konya, 2003, ss.299-300

- En ufak başarıları dahi önemseyerek takdir etmek.
- Kişisel yetenek ve yaratıcılıkların belirlenen hedeflere yönlendirilmesine katkıda bulunmak.

4.4. Yeni Değer Eğrileri Oluşturmak

İşletmelerin pazara sundukları ürünlerinin satılabilirliğini ve daha çok müşteriye ulaştırabilirliğini artırmaları için müşterilerine, rakiplerinden daha çok değer sağlamaları gerekmektedir. Bu hedefi sağladıktan sonra aynı değer sunumlarını hiç değiştirmeden muhafaza etmek, müşteri tercihlerinin kısa sürede ve hızla değiştiği bir ortamda işletmeleri gelenekselleştirerek statükocu bir konuma itmektedir. Bunun sonucunda ise, işletmenin kazandığı başarılar el değiştirerek yeni değer sunumları sağlayan işletmelere geçmeye başlayacaktır. Bu sonuçtan kaçınmanın yolu işletmenin yeni değer eğrilerini kendisinin yaratması ve geleneksel yarıştan koparak yeni pazar segmentlerine ve müşteri dilimlerine yönelmesidir. Bu aşamada izlenecek en akıllı strateji, W. Chan Kim ve Reneé Mauborgne'in sunduğu şekil 1'de yer alan 4 kilit soru ve yükselt-azalt-yoket ve yarat aşamalarından oluşan Dört Eylem Çerçevesidir.

Şekil:1. Yeni Değer Eğrisinin Temelini Oluşturan Dört Eylem Çerçevesi

Kaynak: KIM, MAUBORGNE, s. 29.

REKABET SÜRECİNİN DİNAMİK BOYUTU, BİLEŞENLERİ ve DİNAMİZMİ SÜRDÜREBİLME YOLLARI

Amerikan şarap endüstrisinde yarışan Casella Wines işletmesi geleneksel şarap endüstrisi koşullarına göre geleneksel rakipleri karşısında mevcut değer sunumuna odaklanmanın çok zor ve verimsiz bir sonuca yol açacağını görünce alternatif pazarlara ve potansiyel müşterilere yönelerek şarabı şarap olarak değil toplumsal bir içecek olarak konumlandırdı. Yellow Tail markası ile şarap pazarını büyütürken, şarap ile ilgili terminolojiyi ve algılamaları değiştirerek, Avustralya kültürünün eğlenceli ve maceracı yanını vurgulayan bir şarap imajı oluşturdu. Şekil 2.'de Yellow Tail'in sunduğu yeni değer eğrisini ortaya çıkaran 4 eylem tablosu yer almaktadır.

Yok et Şarap Terminolojisi yıllanmışlık kalitesi reklam pazarlaması	Yükselt Ucuz şaraplar karşısında fiyatı Perakende ilişkileri
Azalt Şarabın sofistikeliğini Şarap çeşidini Üzüm bağı efsanelerini	Yarat İçim rahatlığı Tercih etme kolaylığı Eğlence, rahatlık ve macera sunumu

Şekil :2. Dört Eylem Çerçevesinin Yeni Değer Eğrisi Pratiğine Dönüştürülmesi
(Yellow Tail Örneği).

Kaynak: KIM, MAUBORGNE, s. 35.

4.5. Kıyaslama Yapmak (Benchmarking)

İşletmelerin sahip olduğu rekabet gücüne dinamizm kazandıran diğer bir yöntem ise kıyaslama (Benchmarking) tekniğidir.

Aslında işletmelerin daha iyiyi daha kolay ve daha hatasız gerçekleştirme olarak anlamlandırdığı bu tekniğin işletme literatürüne girişi yeni olmakla birlikte, uygulama olarak varlığı çok daha eskiye dayanmaktadır.

Japon yönetim felsefesinin özünü oluşturan ilkelerden biri olan "Dontotsu ilkesi", en iyinin en iyisini bulmak ve bulunan yöntemi çözüm aranan sürece uygulamak olarak tanımlanmaktadır.²⁷ Kıyaslama tekniği bu ilkenin işletmeler tarafından içselleştirilmesine dayanmaktadır.

En iyi rekabet stratejisinin statik bir uygulamaya dönüşmemesi için iç ve dış çevre ile rakipler ve müşteriler sürekli taranarak işletmelerin meydana

²⁷ http://www.canaktan.org/yonetim/toplam_kalite/kaizen/kaizen-felsefe.htm.

gelen değişimlerle kendilerini kıyaslamaları gereklidir. Bu süreçte ortaya çıkan hataların ayıklanması, başarılı olan uygulamaların örnek alınması ve daha da geliştirilerek işletmenin mevcut stratejileriyle uyumlaştırılması, başarıya giden yolu kısaltacak ve daha sağlam bir sürece dönüştürecektir.

Bu bağlamda kıyaslama, işletmelerin içinde bulundukları sektörü ya da sektör dışındaki başarılı işletmeleri gözlemleyerek onların başarılı olma yöntemlerini öğrenmeleri ve elde ettikleri bulguları analiz ederek sonuçları kendilerine uygulamalarıdır.²⁸ Başarıların sürekliliği için kıyaslama çalışmalarının sürekli olarak gündemde tutulması ve gerekiyorsa işletmenin yeni iyileştirme ve geliştirme çalışmalarına gitmesi rekabet dinamizminin sürdürülmesinde en önemli unsurdur.

5. SONUÇ

Rekabetin dinamik bir yapıda cereyan ettiği gerçeği, rekabetin kapsadığı her şeyin sürekli bir gelişim ve değişim içerisinde olmasını gerektirmektedir. Her şey kendi kendisiyle ve kendisinin dışında cereyan eden her şeyle yarışmak ve her aşamada bir önceki aşamadan daha iyi, daha yetkin ve daha farklı olmak durumundadır. Bu bağlamda sürekli değişme ve gelişme çabası aslında rekabet dinamizmini ve rekabet üstünlüğünü sürdürebilmenin kilit bileşenini oluşturmaktadır.

Küresel rekabet yarışında rekabetçi üstünlüğün sağlanmasının işletmeyi rakiplerinin önüne geçirerek başarıya ulaştırdığı bilinmektedir. Bu sonuç başarılı bir rekabet stratejisinin göstergesi olarak değerlendirilmekle birlikte, bu başarının sürekliliğinin sağlanmasının önemli olduğu hatırlanacak olursa rekabetin sürdürülebilirliğinin sağlanması için bu anlayışın tüm işletme çalışanları tarafından benimsenmesine ve rekabet gücünün sürekli olarak geliştirilmesine ihtiyaç vardır. Tüm bu anlayışın rastgele atılmış adımlardan ziyade işletme tarafından içselleştirilerek kuruma mal edilen bir yol haritasına dönüştürülmesinde öğrenen bir örgüt yapısı oluşturulması ve bu yapının elde ettiği ve biriktirdiği bilgilerin kurumsal hafızaya kaydedilerek işletmeye özgü hale getirilmesi atılması gereken ilk adımı teşkil etmektedir.

Günümüzde tüm işletme faaliyetleri müşteriye değer sağlamaya odaklanmıştır. Müşterilerine değer sağlamayan hatta sağladığı değeri rakiplerine göre farklılaştıramayan işletmelerin yaşama şansları giderek azalmaktadır. Bu bağlamda işletmelerin kendilerini sürekli rakipleriyle

²⁸ Hayri ÜLGEN, Kadri S. MİRZE, *İşletmelerde Stratejik Yönetim*, Literatür Yayınları, İstanbul, 2004, s. 391..

REKABET SÜRECİNİN DİNAMİK BOYUTU, BİLEŞENLERİ ve DİNAMİZMİ SÜRDÜREBİLME YOLLARI

kıyaslayarak ve gerektiğinde rakipleriyle işbirliğine giderek müşterilerine yeni ve farklı değerler sunabilmeleri, yaşamsallıklarının dönüm noktasını oluşturmaktadır. Değer sunumlarına yenilik ve farklılık kazandıran en önemli bileşen ise yenilik ve yaratıcılığı bir konsept halinde bütünselleştiren işletmelerin sahip oldukları ve rakipleri tarafından satın alınamayan, ikame edilemeyen ve kopyalanamayan yetenekleridir.

KAYNAKÇA

- BARUTÇUGİL İ., **Bilgi Yönetimi**, Kariyer Yayınları, İstanbul, 2002.
- CROSS R., PARKER A., **Sosyal Şebekelerin Saklı Gücü**, çev. Ahmet KARDAM, Türk Henkel Yayınları, İstanbul, 2004.
- DRUCKER P. F., **Sonuç için Yönetim**, Çev. Bülent TOKSÖZ, İnkılap Yayınları, İstanbul, 1998.
- DUBAFF R., SPAETH J., **Geleceği Görmek**, Çev. Haluk DEĞİRMENCİ MediaCat Yayınları, İstanbul, 1996.
- EREN E., **Stratejik Yönetim**, Der. Necdet TİMUR, TC Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 1491, Eskişehir, 2003.
- FİOL C. M., LYLES M. A., "Organizational Learning" **Academy of Management Review**, Vol: 10, Sayı:4, 1985.
- FREEMAN C., SOETE L., **Yenilik İktisadı**, Çev. Ergun TÜRKCAN, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 2003.
- GOLDSMITH M., "İleri Bildirim" Çev. Günhan GÜNAY, **Executive Excellence**, Yıl: 7, Sayı: 83, Şubat 2004.
- GUTTMAN H., "Çatışma Yönetimi", **Executive Excellence**, D., çev. Günhan GÜNAY, Yıl: 9, Sayı: 97, Nisan 2005.
- HAMEL G., **Devrimin Başına Geçin**, Çev. Nurettin ELHÜSEYNİ, Zülfü DİCLELİ, BZD Yayıncılık, İstanbul, 2000.
- HAMEL G., PRAHALAD C. K., **Competing For the Future**, Harvard Business School Press, Boston, 1994.
- HANAN M., **Yarının Rekabeti**, Çev. Ziya KÜTEVİN, Eskar KÜTEVİN, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1996.
- http://www.canaktan.org/yonetim/toplam_kalite/kaizen/kaizen-felsefe.htm.
- JOHNSON M., **Gelecek Bin Yılda Yönetim**, 2. bs., Çev. Sinem GÜL, Sabah Kitapları, İstanbul, 1998.
- KAVRAKOĞLU İ., ve diğerleri, **Yeni Rekabet Stratejileri ve Türk Sanayisi**, TÜSİAD Yayınları, No:2002-07/322, İstanbul.
- KIM W. C., MAUBORGNE R., **Mavi Okyanus Stratejisi**, Çev. Şükrü ALPAGUT, CSA Global Publishing, İstanbul, 2005.

- NEILSON R. E., **Collaborative Technologies, and Organizational Learning**, Idea Group Publishing, London, 1997.
- NEVIS C., DIBELLA A. J. ve GOULD J.M., "Understanding Organizations as Learning Systems", **Sloan Management Review**, Winter, 1995.
- ŞİMŞEK Ş., AKGEMİCİ T. ve ÇELİK A., **Davranış Bilimlerine Giriş ve Örgütlerde Davranış**, Yenilenmiş 3. bs., Adım Matbaacılık, Konya, 2003.
- TAŞKIN E., **Öğrenen Pazarlama**, Değişim Yayınları, İstanbul, 2003.
- TEK Ö. B., "Değer Çağı ve Pazarlama", **Pazarlama Dünyası**, Yıl:15, Sayı:2001-2.
- TÜRKKAN E., **Rekabet Teorisi ve Endüstri İktisadı**, Turhan Kitabevi Yayınları, Ankara, 2001.
- ÜLGEN H., MİRZE K. S., **İşletmelerde Stratejik Yönetim**, Literatür Yayınları, İstanbul, 2004, s. 391.
- YAZICI S., **Öğrenen Organizasyonlar**. Alfa Yayınları, İstanbul, 2001.

SUÇ VE KENT İLİŞKİSİNE AMPİRİK BAKIŞ: LİTERATÜR TARAMASI

İREM AYHAN*

K. MERT ÇUBUKÇU*

ÖZET

Suç farklı dönemlerde, farklı bölgeler tarafından farklı şekillerde tanımlanmıştır. Bu nedenle evrensel bir tanımları yapmak zordur. Suç işlemeyi önleme çalışmaları için suça neden olan faktörlerin tespit edilmesi esastır. Bu çalışma, suça etki eden faktörlerin tespitine yönelik olarak yakın geçmişte yapılmış olan ampirik çalışmaların taraması niteliğindedir. Burada amaç faktörleri gruplandırarak kent ve suç arasındaki ölçülebilir ilişkileri ortaya koymaktır. Çalışmada önce suçun tanımı üzerinde durulmuş, sonra konu kapsamında yapılmış ampirik çalışmalar, yapıldıkları coğrafya ve içerikleri hakkında kısa bilgi verilmiş ve içerdikleri suça denen olan faktörler tespit edilmiştir. Tarama sonucunda suça neden olan faktörler dört ana başlık altında gruplandırılmıştır: (1) sosyal ve kültürel, (2) ekonomik, (3) demografik, (4) mekansal faktörler. Bu ana başlıkların alt başlıkları taranarak faktörlerin sayısal olarak geçmiş çalışmalarda nasıl ölçüldüğünü ve değişkenlere dönüştürüldüğü ortaya konmuştur. Çalışma bu yönüyle ileride kent ve suç arasındaki ilişkiyi irdeleyecek ampirik çalışmalar için kaynak niteliğindedir.

Anahtar kelimeler: Suç, kent, suçu etkileyen faktörler.

ABSTRACT

The definition of crime has varied across time and geography, and it is hard to come up with a globally accepted one. However, understanding the sources of crime is essential in crime prevention. This paper reviews recent empirical studies on crime factors to derive the measurable relations between crime and the city. The paper starts with an introduction on the definition of crime and then briefly summarizes recent academic work focusing on crime and the city. The factors are derived and classified from the reviewed studies: There are four main groups of crime factors: (1) social and cultural factors, (2) economic factors, (3) demographical factors, and (4) spatial factors. The variables used to measure these factors are finally discussed.

Keywords: Crime, city, crime factors.

Arş. Gör., Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü
Bu çalışma 2006.KB.FEN.012 numaralı Dokuz Eylül Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri
Müdürlüğü tarafından desteklenmiştir.

GİRİŞ

Suçla ilişkin farklı dönemlerde yapılmış tanımlar mevcuttur ve neyin suç kapsamına girip, neyin girmediği ve hangi kriterlere göre suç olarak tanımlandığı hala tartışma konusudur. Suçu açıklamak üzere farklı coğrafyalar farklı ölçütler kullanmışlardır. Dolayısıyla suç farklı mekanlara, mekanların kullanıcısı olan insanların ekonomik, sosyal, kültürel özellikleri nedeniyle farklı şekillerde yansımış, farklı izler bırakmıştır. Bu çalışma bugüne kadar kent ve suç ilişkisi üzerine yapılan ampirik araştırmalardan elde edilen bilgilerin sunulduğu bir literatür taraması niteliğindedir ve ileride kent ve suç arasındaki ilişkiyi irdelenecek ampirik çalışmalar için kaynak oluşturmayı amaçlamaktadır. Önce suçun tanımı üzerinde durulmuş, sonra konu kapsamında yapılmış ampirik çalışmalar hakkında yapıldıkları coğrafya ve içerikleri hakkında kısa bilgi verilmiş ve içerdikleri suça neden olan faktörler gruplandırılarak bir değerlendirme yapılmıştır.

SUÇ NEDİR?

“Suç, hukuk kurallarının toplum için zararlı ve tehlikeli görerek yasakladığı ve cezai yaptırıma bağladığı eylem” olarak tanımlanmaktadır (Ana Britannica, 1994). Meydan Larousse’da (1992) suç “hukuk düzeninin sonucunu cezalandırdığı fiillere verilen ad” olarak nitelendirilmiştir. Durkheim’e göre ise suç; toplum halinde yaşama şartlarına yönelmiş her türlü saldırdır (Semahat ve diğer., 1998). Bunlar gibi suçun pek çok tanımı mevcuttur. Nelerin suç olduğu açıklansa da fiile neden suç dendiği açıklanamamıştır. Tüm kriminologların hem fikir olduğu nokta suçun politik süreçlere dayanan yasal bir kavram olduğudur. Suç bilimsel değil yasaldir (Sezal, 2003). Bir fiilin suç sayılabilmesi için kanunen suç olarak belirtilmiş olması gerekmektedir. Türk ceza Kanununun 1. maddesinde kanunun açık olarak suç saymadığı bir fiil için kimseye ceza verilemeyeceği belirtilmektedir. Suçun kanuni olması 1961 anayasası ile kurumlaşmıştır (Meydan Larousse, 1992).

Suçun tanımındaki zorluk nedeniyle pek çok ülke yasalarda suçun tanımını yapmaz. Türk Ceza Kanunun’da da bu şekildedir (Ana Britannica, 1994). Türk ceza kanununun 1. maddesine göre suçlar Osmanlı döneminde olduğu şekilde cürum ve kabahatler olmak üzere 2’ye cinayet, cünha ve kabahatler olarak da 3’e ayrılmaktadır. Bugün Fransız, Avusturya, Belçika, Yunanistan ve Alman ceza kanunları da aynı 3’lü ayrımı kullanmaktadır. 3’lü ayrım suçların ağırlıklarını göz önünde bulundurmaktadır. Suçun iç yapısını göz önünde bulundurmadığı için 2’li ayrımı benimseyenlerce 3’lü ayrım

SUÇ VE KENT İLİŞKİSİNE AMPİRİK BAKIŞ: LİTERATÜR TARAMASI

bilimsel olarak görülmez (Meydan Larousse, 1992). Vatana ihanet, cinayet, saldırı, hırsızlık ve sahtekarlık her dönemde cezalandırılan suçlar olması nedeniyle geleneksel suçlar olarak adlandırılır (Temel Britannica, 1992). Adam öldürme, saldırı, tecavüz, ve hırsızlık her ülkede suç olarak nitelendirilmektedir (İhsan, 2003). Düşünce suçları, siyasal suçlar, ekonomik suçlar ve ruhsatsız silah bulundurma gibi suçlar dönemsel olarak suç kapsamından çıkarılabilen, yasada belirlendiği için suç sayılan davranışlardır.

KENT VE SUÇ İLİŞKİSİNİ İNCELEYEN AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Bugüne kadar yapılan çok sayıda çalışmada farklı kriterler suç oluşumunun belirleyicileri olarak tespit edilmiştir. Değişik dönemlerde farklı coğrafyalarda yapılan incelemelerde belirlenen değişkenler; kent ve suç ilişkisinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Cahil ve Mulligan (2003), Tucson ve Güney Tucson'da (Arizona, A.B.D.) 1995-1999 yılları arasında gerçekleşen suçların coğrafik dağılımını incelemiştir. Araştırmanın amacı sosyal, ekonomik ve demografik göstergelerdeki farklılıkların suç oranlarına etkisinin incelenmesidir. Ackerman (1998) şehrin büyüklüğüne ve bağımlılığına göre değişen suç oranlarını sosyoekonomik değişkenlerle açıklamakta, 1976-1984 ve 1985-1994 yılları arasında Amerikan şehirlerindeki şiddet ve yoksulluk suç oranlarıyla Ohio eyaletini karşılaştırmaktadır. Wang ve Minor (2002) Cleveland Şehri'nde (Ohio, A.B.D.) 1990 yılı nüfus sayım bölgeleri arasındaki işe erişim ölçütlerini Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS) temelli metot kullanarak incelemiştir. McClain (2001) Amerika ve Batı Avrupa'daki kent suçları konusuna odaklanmıştır. Avrupa ve Amerika'daki şiddet suçunu azaltmaya ve kontrol etmeye yönelik program tasarımlarını karşılaştırmıştır. Murray ve diğer. (2001), coğrafik bilgi sistemlerinin ve mekansal analiz yaklaşımlarının Avustralya'nın Brisbane kentindeki suç oluşumunu açıklamada kullanımını test etmişlerdir. Bu çalışmada demir yolları, yollar, toplu taşıma, süpermarketler, polis istasyonları, itfaiye istasyonları, kent merkezi, ve nehir gibi önemli coğrafik niteliklere odaklanılmıştır.

Andersan (2005) sosyal düzensizlik teorisi ve rutin aktivite teorisi ile suçun pek çok ölçütünü tartışarak Kanada'nın Vancouver şehrindeki suç aktivitesini açıklamaya çalışmıştır. Kanada'nın Vancouver şehriyle ilgili yapılan diğer bir çalışma ise Rondeau ve diğer.'ın (2005) suç analizlerinin kent çevresiyle ilgili yapılan analizler grubuna genellikle dahil edilmediğini belirttikleri çalışmadır. Gruenewald ve diğer. (2006) alkollü içki çıkış noktaları ve şiddet arasındaki ilişkinin insanların karakterleri ve yaşadıkları yerlerle analiz edilebileceğini iddia etmişlerdir. Çubukçu (2000) suç oranlarını

etkileyen yerleşme karakteristiklerini A.B.D.’deki suç ve polis belirleyicilerini çoklu regresyon modeli kullanarak incelemiştir. A.B.D.’yle ilgili yapılan diğer bir çalışma ise Johnson ve Bowers’ın (2004) Merseyside’deki hırsızlık verilerini hesapladığı çalışmadır. Bu çalışmada coğrafik mekanda zaman-mekan yığılmasında hareketlilik olup olmadığı analiz edilmiştir. Wilkinson ve diğer. (1998), A.B.D. için ölüm oranı, sosyal güven, medyan yer gelir durumu ve gelir dağılımındaki eşitsizlik arasındaki ilişkiyi araştırmışlardır.

Ceccato ve diğer. (2002) mekansal istatistikleri kullanarak 1980’lerin başında Stockholm’deki hırsızlık, soygun, araba hırsızlığı ve vandalizm suç dokusundaki değişiklikleri incelemişlerdir. Lay ve diğer. (2005), mekanın şeklinin algılama ve kavrama üzerine etkisini Porto Alegre üzerinden incelerken; market yer seçiminin mekanın okunaklılığı ve görünümü üzerine etkisini tartışmışlardır. Çalışma sosyal ve mekansal faktörlerin güvenliğin eksik olduğu alanlarda suçla ilişkilendirilmesine odaklanmaktadır. Cozens’in (2002) çalışması kent gelişiminin sürdürülebilirliğinin sağlanması ve çevre tasarımıyla suçu engelleme üzerine kurulmuş olup; güvenli çevreler yaratmayı, daha yaşanabilir ve sürdürülebilir kent topluluklarının oluşumuna etkili hizmet etmeyi amaçlamıştır. Nana (2003), konut alanlarındaki ve sokaklardaki fiziksel suç önleme ölçütlerine odaklanmış olup; alınan önemli suç önleme ölçütlerinin gerçekten güvenlik algısını ve bunun dışındaki çekicilik ve statü gibi diğer sevgileri etkileyip etkilemediğini araştırmıştır. Yarwood (2001) diğer çalışmalardan farklı olarak kırsal alanlardaki suçu incelemiştir.

Türkiye’de ise kent ve suç ilişkisini ortaya koyan ampirik çalışmalar oldukça sınırlıdır. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) İstanbul’da sosyal ve ekonomik olarak homojen olmayan ilçelerde suç oranlarındaki değişimleri incelemiş ve 2000-2004 yılları arasında 32 ilçedeki suç dağılımı ve ilçelerin metropoliten alandaki konumsal dağılımını analiz etmiştir.

KENTTE SUÇU ETKİLEYEN FAKTÖRLER

Çalışma kapsamında taranan kent ve suç ilişkisini inceleyen çalışmalar değerlendirildiğinde suça neden olan faktörler dört ana başlık altında gruplandırılabilir: (1) sosyal ve kültürel, (2) ekonomik, (3) demografik ve (4) mekansal. Her bir ana başlığın altında yer alan alt başlıklar ilgili literatürün taranması sonucu suça etki eden faktörler ve bu faktörlerin sayısal açıdan geçmiş çalışmalarda nasıl ölçüldüğü ortaya konmuştur.

1. Sosyal ve Kültürel Faktörler

Sosyal yapı, eğitim durumu, kültürel yapılanma, madde bağımlılığı (ilaç, alkol, uyuşturucu) ve polislenme taranan çalışmalarda öne çıkan sosyal ve kültürel suç faktörleridir. Ceccato ve diğer. (2002) sosyal yapıdaki değişimlerin 20. yy. suç coğrafyasını etkileyen değişkenlerden biri olduğunu iddia etmiştir. Sezal (2003) ve Ackerman (1998) sosyal yapının suçu etkileyen faktörlerden biri olduğunu ifade ederken; Erkan'da (2005) vandalizmle sosyal yapıyı ilişkilendirmiştir. Çetelerdeki artış ve silahlara kolay erişimi Amerika'daki suçun nedeni olarak gösteren McClain (2001); sosyal dezavantajlı alanların şiddetin artan boyutlarıyla tecrübe olduğunu iddia etmiştir. Ceccato ve diğer. (2002), McClain'ın (2001) çalışma sonuçlarını destekleyecek şekilde; yüksek suç ve kurban oranlı oturma alanlarının zayıf ve karışık sosyal yapıdaki alanlarda bulunduğunu saptamıştır. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) ise sosyal yapıdaki değişikliklerin şiddet ve suç oranlarını arttırdığını belirtmiş, sosyal yapıda güvenliğin sağlanması sonucu suç oranlarının azalacağını ifade etmiştir.

Ackerman (1998), Sezal (2003), Cahil ve Mulligan (2003), Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) ve Çubukçu (2000) eğitimsizlik ve suçun yakından ilişkili olduğunu savunurken; Erkan'da (2005) vandalizmle eğitimsizliğin ilişkisinden söz etmiştir. Cahil ve Mulligan (2003) ve Gruenewald ve diğer. (2006) eğitim düzeylerinin suçla ilişkisini kurmuşlardır. Cozens (2002) eğitimin problemli alanlarda krizlerin çözümü için önemli etkisi olduğunu belirtmiştir.

Yarwood (2001) suçun kültürel bir yapılanma olduğunu ifade etmiştir. Cozens (2001), Sezal (2003) ve Tozar (2001) kültürel olayların suç oranlarıyla ilişkili olduğunu öne sürerken; Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) kültürel farklılıkların güvensiz bir ortam oluşturduğunu ifade etmiş, homojen bir sosyokültürel yapının suç oranlarını azalttığını belirtmiştir.

Çubukçu (2000) insanların politik tercihlerinin suçu etkileyen faktörlerden birisi olduğunu iddia ederken; Lay ve diğer. (2005) kent güvenliği ve politik etkenlerin ilişkisini kurmuştur. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) politik değişimlerin ve politik yeterli haklara sahip olmayan toplumların şiddet ve suç oranlarını arttırdığını belirtmiştir. Çubukçu (2000) her nüfusa düşen polis sayısının politik tercihe etkisini test etmek için yaptığı hesaplar sonucunda polis sayısı ile politik tercih arasında pozitif ilişki bulmuştur. Erkan (2005) vandalizmi önlemek amacıyla Houston'da vandalizmin en çok gerçekleştiği toplu ulaşım alanlarında devriye polisi görevlendirildiğinden bahsetmiş olup; 1983-1986 yılları arasında vandalizm

olaylarında %59 oranında azalma gerçekleşmiştir. Levitt ve Dubner (2005) ise polis sayısı ile suç arasında uzun dönemde hiçbir ilişki olmadığını savunmuşlardır. Yarwood (2001) suç ve suçun olduğu mekanın polis merkezlerinden uzaklıkla ilişkisinin yanıltıcı olabileceğini belirtmiştir. Yarwood (2001) bunun yanı sıra kırsal alanların polislenememesinde uzaklık ve izolasyon faktörünün etkili olduğunu belirtirken; kırsal alanlarda yabancıların rahat dolaşmasının çocukların güvenliğini tehdit ettiğini belirtmiştir.

Harrois-Monin (1976) ilaç alışkanlığını suçla ilişkili faktörlerden biri olarak göstermiştir. Bunun nedeni ilaç almak için para bulamayanların hırsızlığa başvurusudur. McClain (2001) bunu destekler şekilde; A.B.D.’deki suç oranlarında meydana gelen artışın nedenlerinden biri olarak kokain salgını göstermiştir. Alkollü içki kuruluşları diğer bir ölçüt olup; Gruenewald ve diğer. (2006) şiddet suçuna en fazla rastlanan yerlerin alkol çıkış noktaları olduğunu belirtmişler, farklı insanların bir araya geldiği barların yoğun olarak bulunduğu, alkolün fazla kullanıldığı savunmasız alanlarda, farklı şiddet olaylarının daha fazla görüldüğünü tespit etmişlerdir. Ayrıca kırsal ve yoksul alanlarda yer alan barlar şiddet suçunun oluşumunu arttırmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken diğer bir konu ise yasal olmayan alkol çıkış noktalarından kaynaklanan şiddet suçudur (Gruenewald ve diğer., 2006). Rondeau ve diğer. (2005) alkollü içki kuruluşlarının suçu cezbettğini, suç oluşumunu kolaylaştırarak suç ürettiğini iddia etmişlerdir. Harrois-Monin (1976) Fresnes tutukevindeki araştırmadan bahsederken adam öldürmelerin %85’i, yaralamaların %74,5’i, ırza geçmelerin %65’i ve yangınların %45’inin alkol etkisi altında meydana geldiğini belirtmiştir.

2. Ekonomik Faktörler

Suçu etkileyen önemli ana faktörlerden birisi de ekonomik değişkenlerdir (Sezal, 2003; Çubukçu, 2000) ve ekonomik değişimler suç coğrafyasında değişiklikler meydana getirmiştir (Ceccato ve diğer., 2002). Cozens (2002) sosyoekonomik koşulların suçu etkileyen faktörlerden biri olduğunu belirtirken; Lay ve diğer. (2005) bunu kent güvenliğinde görülen eksikliğin nedeni olarak göstermiştir. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) gelişmiş ülkelerde yapılan çalışmalarda suçun ekonomik yapıyla ilişkili bulunduğuna yer verirken; ekonomik yapıdaki karışıklıkların suç ve şiddet oranlarını arttırdığını belirtmiştir. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) ekonomik haklara yeterince sahip olmayan çevrelerin suç oranlarını arttırdığını iddia etmiştir.

SUÇ VE KENT İLİŞKİSİNE AMPİRİK BAKIŞ: LİTERATÜR TARAMASI

Gelişmekte olan ülkelerde yaşanan ekonomik değişimler suç oranlarını ve suçluluk eğilimini arttırmaktadır. Suçluluğun önlenmesi, ekonomik yapıda güvenliğin arttırılmasına bağlıdır (Ergun ve Yirmibeşoğlu, 2005).

Sosyal düzen bozukluğu kuramının bugünkü durumunda suç oluşumunu açıklayan faktörlerden birisi yoksulluktur (Ergun ve Yirmibeşoğlu, 2005). Gruenewald ve diğer. (2006) yoksul kırsal alanları şiddet suçunun en yüksek görüldüğü yerler olarak nitelendirmiştir. Çalışmaları sonucunda yoksulluğun hakim olduğu geçiş bölgesinde suç oranlarına daha fazla rastlandığını belirten Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) bunun nedeninin ekonomik elverişsizlik olduğunu savunmaktadırlar. Cozens (2002) sürdürülemeyen toplulukların yoksulluk, evsizlik ve bunun sonucunda artan suç oranıyla tecrübe olacağını belirtmiştir. Ackerman (1998), Gruenewald ve diğer. (2006) ve Wang ve Minor (2002) da yoksulluğu suçla ilişkili değişkenlerden biri olarak kabul etmiştir. En yüksek suç oranlarının ekonomik dezavantajların ve sosyal stresin en çok toplandığı yoksul ve kötü durumdaki küçük şehirlerde görüleceğini savunan Ackerman'a (1998) göre suç yoksulluğun bir fonksiyonudur. Sezal (2003), yoksulluğun arttığı alanlarda hırsızlık ve yankesiciliğe daha fazla rastlandığını belirtmiştir. McClain (2001) yüksek ekonomik yoksulluğun politik savaş ve şiddetin yüksek ve artan düzeyleriyle tecrübe olacağını önesürmüş, Cahil ve Mulligan (2003) da yoksul nüfus oranının suçla ilişkisini kurdukları çalışmalarında yüksek ekonomik yoksunluğun suç oluşumunda etkili olduğunu ifade etmişlerdir. Tucson modelinde yüksek yoksulluk ve düşük sosyoekonomik statü, suçla ilişkili güçlü göstergeler olarak belirlenmiştir (Cahil ve Mulligan 2003). Ceccato ve diğer. (2002) ise zenginliğin artmasıyla birlikte artan rutin aktivitelerin suç oranlarını arttıracaklarını iddia etmiştir.

Ackerman (1998), Çubukçu (2000), Wang ve Minor (2002) ve Gruenewald ve diğer. (2006) suç oranlarını etkileyen değişkenlerden birinin işsizlik olduğunu belirtmişlerdir. Sezal (2003) işsizlik oranının arttığı yerlerde hırsız ve yankesicilik suçunun da arttığını belirtmiştir. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) ise istihdam sorununun suç oranı ve suçluluk eğilimini arttırdığını ifade etmiştir. Rondeau ve diğer. (2005) işsiz erkeklerin daha fazla suç işlediğini ortaya koymuştur. Ceccato ve diğer. (2002) vandalizm ve araba hırsızlığının memur işgücüne de bağlı olduğunu belirtirken; kent çeperlerinde artan işsizlik oranına paralel olarak vandalizm oranının da yüksek bulunduğunu ifade etmiştir. Çubukçu (2000) ise A.B.D.'deki işsizlik oranı ve suç oranı arasındaki ilişkinin önemsiz çıkmasının nedeni olarak; incelenen bölgeler arasında işsizlik oranının benzer olmasını önesürmüştür.

Ackerman (1998) mülkiyeti suça teşvik eden en önemli belirleyici olarak kabul etmektedir. Stollard (1991) kiracıların suça daha fazla maruz kaldığını belirtmiştir. Cahill ve Mulligan (2003) kirada oturan konut alanları oranının suça ilişkisini kurarken; Gruenewald ve diğer. (2006) ev sahipliği oranını kullanmıştır. Erkan (2005) vandalizmi oluşturan etmenlerden birinin sahiplenme eksikliği olduğunu belirtmiştir. Newman (1972), Clason Point proje alanındaki incelemelerinde kiracıların yabancıları sorgulama konusunda kendilerini daha sorumlu hissettiklerini saptamıştır. Ceccato ve diğer. (2002) ev sahipliği ile ev tipinin güçlü ilişkili olduğunu belirtirken; ev sahipliğinin konut alanı hırsızlığını ev tipinden daha iyi açıkladığını iddia etmiştir. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) konut hareketliliğinin de suça ilişkili olduğunu belirtmiştir.

Rondeau ve diğer. (2005) ve Çubukçu (2000) gelir durumunun suç oranlarını etkilediğini belirtirken; Andersan (2005) ortalama aile gelirini sosyal düzensizlik teorisi başlığı altında suçun en güçlü göstergesi olarak sunmuştur. Wilkinson ve diğer. (1998) ise yaptıkları çalışmalarda ortalama gelir durumuyla motorlu taşıt hırsızlığını pozitif ilişkili bulmuşlardır. Gelir dağılımının suça ilişkisi üzerine yapılan çalışmalarda Wilkinson ve diğer. (1998), adam öldürme oranlarını gelir dağılımıyla ilişkili; mülkiyet suçlarından motorlu taşıt hırsızlığı ve diğer suçlarla bir arada yapılan hırsızlığı ise ilişkisiz bulmuştur.

Ackerman (1998) Amerikan ekonomisindeki imalat temelli ekonomiden servis temelli ekonomik dönüşüme geçişin suç problemlerini şiddetlendirdiğini belirtmiştir. Benzer şekilde Ceccato ve diğer., (2002) kent içindeki küçük dükkanların kalkmasının ve yerini kent çeperlerindeki büyük alışveriş merkezlerinin almasının bir taraftan büyük alışveriş merkezlerinin daha iyi güvenlik şartlarına sahip olması nedeniyle suçu önlemeye yardımcı olurken; diğer taraftan küçük dükkanların kapanmasıyla eski işlekliliğini yitiren kent alanlarını yeni suç alanlarına dönüştürdüğünden bahsetmiştir. Ackerman (1998) teoristlerin ekonomik yapı incelenmeden suçun anlaşılamayacağını belirttiği çalışmasında düşük ekonomik statünün suçu arttırdığını iddia etmiştir.

Gruenewald ve diğer. (2006) ekonomik kutuplaşmaya vurgu yaparken; kent merkezindeki alanlardan yüksek şiddet oranına sahip olanların yoksul kırsal kesimle refah içinde yaşayan kesimin karışımından oluştuğunu iddia etmektedir. Kaliforniya’da yapılan çalışmada güney kesimlerdeki yoksul İspanyollar’ın yaşadığı kırsal alanlarda şiddet suçunun yüksek olduğu saptanmıştır (Gruenewald ve diğer., 2006). Ceccato ve diğer.

SUÇ VE KENT İLİŞKİSİNE AMPİRİK BAKIŞ: LİTERATÜR TARAMASI

(2002) araba hırsızlığı ve arabadan hırsızlık yüksek riskinin daha zengin alanlarda görüldüğünü belirtmişlerdir. Gruenewald ve diğer.'in (2006) aksine, Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) zenginlik ve yoksulluğun iç içe girdiği Eminönü ve Beyoğlu'nda suç oranlarının düşük olmasının nedenlerinden birisi olarak homojen ekonomik yapıyı göstermiştir. Ceccato ve diğer. (2002) şehrin ekonomik ve mekansal parçalanmasıyla artan ekonomik kutuplaşmanın, konut alanı hırsızlığının coğrafyasını da etkilediğinden söz etmişlerdir. Gelir düzeyi arttıkça konut alanı hırsızlığı görece risk oranı artmakta ve refah içindeki alanlar oturma alanı hırsızlığına yüksek savunmasızlıkta kalmaktadır. Ancak Stockholm'de yapılan çalışma sonucunda konut alanı hırsızlığı Stockholm'ün zengin alanlarında değil yoksul alanlarında yığılma göstermiştir.

3. Demografik Faktörler

Ackerman (1998), Rondeau ve diğer. (2005), Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) ve Cozens (2002) demografik yapıyı suç oluşumunda etkili olan en önemli değişkenlerden birisi olarak nitelendirmiştir. Suçun demografik yapısının ve dağılımının haritalanması 19. yy'ın ortalarında başlamıştır (Ceccato ve diğer., 2002). Demografik yapıya dahil edilebilecek alt faktörler yaş, cinsiyet, çocuk sayısı, nüfus, medeni durum, aile, ırksal ve etnik yapıdır.

Ackerman (1998) ve Çubukçu (2000) suç ve yaş faktörlerinin birbirleriyle ilişkili 2 faktör olduğunu belirtirken; Gruenewald ve diğer. (2006) ve Temel Britannica (1992), Çubukçu (2000) 15-29 yaş grubunun suçla en çok ilişkili olan nüfus grubu olduğunu iddia etmiştir. Çubukçu (2000); Gruenewald ve diğer.'in (2006) çalışmalarını destekler şekilde 19 yaş altı grupların yetişkinlere göre suça daha eğilimli olduklarını saptamıştır. Bu 2 çalışmanın dışında Waldrop (1985) adam öldürme yaşının genellikle 25 yaşındaki bireyler tarafından gerçekleştirildiğini belirtmiştir. Stollard (1991), hırsızlık suçunun yaklaşık üçte ikisinin 21 yaşın altındaki insanlardan oluştuğunu; erkeklerde 18, bayanlarda 15 yaşın hırsızlık suçunun pik yaptığı yaşlar olduğunu iddia etmişlerdir. Rondeau ve diğer. (2005) 20 yaşın altındaki erkeklerin suç olasılığını arttırdığını belirtmiştir. Çubukçu (2000) bunların yanı sıra toplam nüfus oranı içindeki genç ve yaşlı sayısındaki artışın suç oranlarını arttıracaklarını düşünmekte olup; yaş arttıkça bireysel suç oranlarının da arttığını ifade etmiştir. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) ise diğer çalışmaların aksine yaş gruplarının suçla doğru orantılı olarak artacağını iddia etmektedir.

Çubukçu (2000) her kadına düşen erkek sayısını suçun belirleyicilerinden biri olarak tanımlarken; kadınların erkeklere karşı suça daha az eğilimli olduğunu iddia etmiştir. Waldrop (1985) adam öldürme suçunu genellikle erkeklerin işlediğini vurgulamıştır. Erkan (2005) ergen yaş grubundaki erkek bireylerin daha çok vandalizm oluşturduğunu savunmuştur. Suç korkusu açısından bakıldığında ise Nana (2003), kadınlar ve yaşlıların geceleyin daha fazla suç korkusu yaşadığını saptamıştır.

Ackerman (1998), Gruenewald ve diğer. (2006) ve Erkan (2005) yaptıkları çalışmalarda çocuk sayısını suç oranlarıyla ilişkilendirmişlerdir. Ackerman (1998) çocuklu dul annelerin suçla ilişkisini kurarken; Gruenewald ve diğer. (2006) çocuklu kadın oranını suçla ilişkili değişkenlerden biri olarak kabul etmiştir. Erkan (2005) suç türlerinden biri olan vandalizmi oluşturan etmenlerden birinin çocuk sayısı olduğunu belirtmiştir. Levitt ve Dubner (2005) ise A.B.D.'de suç oranlarının 1990'lı yıllardan itibaren düşüşe geçmesini 1970'li yıllarda kürtajin yasallaşmasına bağlamışlardır.

Tozar (2001) bilinçli-bilinçsiz yapılan her davranışın ardında zihinsel/bilişsel bir süreç olduğunu ve bu süreci belirleyen etkilerden birinin de aile olduğunu ifade etmiştir. Aile; çekirdek aile ve geniş aile olarak da suç oluşumuna farklı şekillerde yansımaktadır. Ceccato ve diğer. (2002) çekirdek aile sayısındaki artışın oturma alanı hırsızlığını arttıracaklarını kabul ederken, geniş ailelerin sayısındaki artışı araba ve arabadan hırsızlık riskinin artışıyla ilişkilendirmiştir. Ayrıca Ceccato ve diğer. (2002) bodrum katta oturan geniş ailelerin, oturma alanı hırsızlığına daha çok maruz kaldığını belirtmişlerdir. Ceccato ve diğer. (2002) çok aileli konut alanlarının suçluların yaşadıkları yerlere yakın konumlanmaları nedeniyle yüksek konut hırsızlığı oranına sahip olduklarını belirtirken; hırsızlık riskinin çok aileli alanlarda arttığını iddia etmişlerdir. Cahil ve Mulligan da (2003) Ceccato ve diğer. (2002) gibi çekirdek aile sayısının suç oluşumuna etkisine dikkat çekmişlerdir. Sezal (2003) aile içi ilişkilerin suç oranlarında etkili bir faktör olduğunu belirtirken; Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) aile tipi karışıklığının sosyal düzen bozukluğu kuramının bugünkü durumunda suçun açıklayıcılarından birisi olarak kabul edildiğini ifade etmişlerdir.

İrksal durum ve yabancı doğumluların nüfus içindeki payı suça etki eden bir faktör olarak belirlenmiştir (Gruenewald ve diğer., 2006; Çubukçu, 2000; Sezal, 2003). Stollard (1991) siyahların beyazlara göre suça daha fazla maruz kaldıklarını iddia etmiştir. Cahil ve Mulligan (2003) ırksal heterojenliği suçla ilişkilendirirken, Ackerman (1998) ırksal homojenliğin suçu önlemede etkili olduğunu belirtmiştir. Bunun yanı sıra Ackerman (1998) etnik

SUÇ VE KENT İLİŞKİSİNE AMPİRİK BAKIŞ: LİTERATÜR TARAMASI

heterojenliğin suçu arttırdığını iddia ederken; Ergun ve Yirmibeşoğlu da (2005) etnik heterojenlikle suç oranlarını ilişkilendirmiştir. Çubukçu (2000) siyah nüfus oranının artmasının suç oranlarını arttıracak olduğunu belirtmiştir. McClain (2001) Amerika'daki suçun; bir ırkın diğerine kurban edilmesi şeklinde olduğuna ve kontrol edilmesinin zor olduğuna dikkat çekmiştir. 15-24 yaş arasındaki Afrika kökenli Amerikalı erkekler en yüksek adam öldürme oranına sahip bulunmuştur (McClain, 2001). Waldrop (1985) genellikle beyaz ırktan insanların adam öldürme suçu işlediği belirtilmiştir. Ceccato ve diğer. (2002) yabancı doğumluların nüfus içindeki oranının artmasının oturma alanı hırsızlık oranını arttırdığını ifade etmiştir. Dolayısıyla hırsızlık suçu yabancı doğumluların yaşadığı alanlarda önemli oranda artmaktadır (Ceccato ve diğer., 2002). Nüfusun dengeli yapısı suç oranlarını azaltmada etkilidir (Cahil ve Mulligan, 2003).

Sezal (2003), medeni durum ve suç oluşumunun birbiriyle ilişkili olduğunu belirtmiştir. Gruenewald ve diğer. (2006) ve Ackerman (1998) evli olup olmamanın suç oluşumuna etkisini ele almıştır.

Wilkinson ve diğer. (1998) ölüm oranının şiddet suçlarıyla mülkiyet suçuna göre daha ilişkili olduğunu iddia etmişlerdir. Çalışma sonunda başka bir suçla bir arada yapılan hırsızlık ölüm oranıyla negatif ilişkili bulunurken; motorlu taşıt hırsızlığı ölüm oranıyla ilişkisiz bulunmuştur.

Gruenewald ve diğer. (2006) ve Ackerman (1998) azınlık topluluklarının suçla ilişkili olduğunu savunmuşlardır. Gruenewald ve diğer. (2006) yoksul azınlıklı kent alanlarında şiddete daha çok rastlandığını belirtirken; Kaliforniya'nın kuzeyinde İspanyolların ve Amerikalı Hintlilerin yaşadığı kırsal alanlarda şiddet oranlarına daha fazla rastlandığını saptamışlardır.

4. Mekansal Faktörler

Nüfus yoğunluğu, boş konut birimlerinin varlığı, doğal gözetimin mümkün olması, erişim fırsatları, fiziksel ölçütler, kent büyüklüğü ve tasarımı, aktivite alanlarının ve yolların kullanım yoğunluğu, kat adedi, kent merkezine olan uzaklık, fonksiyonların kent içinde konumlanması, aydınlatma elemanlarının yeterliliği, alkol çıkış noktalarının varlığı, araba park yerlerinin varlığı gibi faktörler suçu etkileyen mekansal faktörlerdir.

1960'lı yıllardan sonra Jacobs, Jeffery ve Newman kent tasarımı ve suç arasında ilişki kurulabileceğini ortaya atmışlardır. Jacobs (1961), Ackerman (1998) ve Gruenewald ve diğer.'e (2006) göre suç kullanılmayan, yalıtılmış ve fonksiyonel olmayan alanlarda ortaya çıkarken, Jeffery (1971)

ve Cozens (2002) kentsel tasarımın suç tipi ve suç oranında belirleyici olduğunu iddia etmiştir. Newman (1972), Sezal (2003) ve Tozar da (2001) suç ve çevresel faktörleri ilişkilendirmiştir. Jeffery (1971) suçu azaltmak için tasarlanan New York Otobüs Terminali Projesini incelemiştir. Önemli alanlardaki ışıklandırmayı değiştirmek, kör noktalarda ayna bulundurmak, evsiz insanların uyumaları için oturma sıraları yerleştirmek gibi küçük değişikliklere rağmen kentsel tasarımın suç kontrol etmedeki gücü anlaşılmıştır. Yarwood (2001) ise tüm bu düşünülenlerin aksine suçun kent mekanına bakarak açıklanmasının yanıltıcı olabileceğini öne sürmüştür.

Cahill ve Mulligan (2003), Rondeau ve diğer. (2005) ve Ackerman (1998) nüfus yoğunluğunun suç oluşumuna etki eden en önemli mekansal faktörlerden biri olduğuna değinirken; Gruenewald ve diğer. (2006) şiddet suçuyla ilişkisini kurmuşlardır. Gruenewald ve diğer. (2006) nüfusun yoğun olmadığı alanlarda suç oluşumuna rastlanmaması gerektiğini belirtirken; nüfusun yoğun olduğu alanlarda ise suç oranlarındaki artışın daha hızlı olacağını öne sürmüşlerdir. Bunun yanı sıra yoğun nüfusa sahip kent alanlarının bitişindeki alanlarda da şiddet oranlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Gruenewald ve diğer. (2006) yalnızca kararlı değişkenleri içeren geçmiş bir modele bakıldığında şiddet suçu oranlarını açıklamak için nüfus büyüklüğü, yoğunluğu ve yerel nüfus karakteristiklerinin kullanılabileceğini belirtmiştir. Rondeau ve diğer. de (2005) nüfusu yüksek olan alanların suça maruz kalma olasılığının daha fazla olduğunu iddia etmiştir. Andersan (2005) ikametgah sayısının tüm suç ölçütleri için şiddet suçu üzerinde pozitif etki yarattığını belirtirken; nüfusu yüksek olan iş alanlarında suç oranlarının da yüksek olduğunu eklemiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde göçle birlikte değişen toplumsal yapı sonucu oluşan sağlıklı yapılaşmalarla suçluluk eğilimine paralel olarak suç oranlarında da artış kaydedilmektedir (Ergun ve Yirmibeşoğlu, 2005). Göç suç oluşumunda etkisi olan önemli nüfus faktörlerinden bir diğeridir (Sezal, 2003). Ackerman (1998) göçün suçu arttırdığını belirtirken; Ceccato ve diğer. (2002) nüfusun dışı akışındaki azalmanın oturma alanı hırsızlık oranlarını arttırdığını belirtmiştir. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) İstanbul'un eski yerleşim alanlarında suç oranlarının daha yüksek olduğunu belirtirken, göç sonucu oluşan yeni gecekondu alanlarında suç oranlarının daha düşük olduğuna dikkat çekmişlerdir. Gecekondu oranının düşük olduğu eski ilçelere karşın özellikle Sarıyer'de görülen yüksek suç oranının nedeni sanayileşmeye bağlı olarak yüksek oranda gecekondulaşma olarak saptanmıştır (Ergun ve Yirmibeşoğlu, 2005). Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) İstanbul'da suç

SUÇ VE KENT İLİŞKİSİNE AMPİRİK BAKIŞ: LİTERATÜR TARAMASI

oranlarının genellikle büyük, sosyal kontrolden uzak ve anonim çevrelerde, başka bir deyişle merkez ilçelerde daha fazla artma nedenini; bu ilçelerin gece nüfusunun düşük, kullanıcı nüfusunun çok yüksek olması olarak açıklamışlardır.

Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) büyük şehirlerin kalabalık olmasının düzensiz bir şehir gelişimine neden olduğunu ifade etmiştir. Ackerman'a (1998) göre küçük şehirlerde suç oranındaki artışın daha hızlı olmasına rağmen; büyük şehirler küçüklere göre daha yüksek suç oranlarına sahiptir. Dolayısıyla suç problemi kent hiyerarşisine paralel gitmektedir ve nüfusu 15 binden küçük olan yerleşmeler bu durumdan olumsuz etkilenmektedir (Ackerman, 1998). McClain (2001) geçtiğimiz 25 yılda A.B.D.'nin büyük kent merkezlerinin şiddet suçu olaylarında artış yaşadığını kaydetmiştir.

Newman (1972) Amerikan kentlerinde suç oranının merkezden uzaklaştıkça azaldığını iddia etmiştir. Lay ve diğer. (2005) anket yapılan kişilerin %72.2'sinin kent merkezinde suç kurbanı olduğunu veya suçun olduğu alanda bulunduğunu belirtmiştir. Ergun ve Yirmibeşoğlu'da (2005) Newman'ı destekleyecek şekilde merkeze yakın ilçelerde suça daha çok rastlandığını iddia ederken; suç dağılımını merkeze uzaklıkla ilişkilendirmiş ancak yaptıkları çalışmalar sonucunda önceden belirttiklerinin aksine suçun tam olarak kentin coğrafi merkezinde oluşmadığı sonucuna ulaşmışlardır. Sonuçlarda merkezden uzaklaştıkça suç oranı artarken, bundan bağımsız olarak mesafeye bakılmaksızın da artışlara rastlanmaktadır. Ceccato ve diğer. (2002) ise Ergun ve Yirmibeşoğlu'nu (2005) destekler şekilde insanların hareketli olmasının suçu kent çeperlerinde arttırdığını belirtmiştir. Ancak vandalizm ve araba hırsızlığı oranları kent merkezinde yığılma göstermekte olup; oturma alanı hırsızlığı en yüksek düzeylerdedir (Ceccato ve diğer. 2002). Stockholm'de vandalizmin coğrafyası 1980'li yıllardan 1990'lı yıllara kadar kent merkezinde yüksek olmayı sürdürmektedir. 1990'larda görülen vandalizm ve araba hırsızlığı arası coğrafik ilişki 1980'lere göre daha az olmakla birlikte; yeni araba suçu yığılması vandalizm yığılmasıyla ilişkisizdir ve kent merkezinden uzakta görülmektedir. Ceccato ve diğer. (2002) Stockholm'ün aksine İngiliz şehirlerindeki duruma ilişkin yaptığı değerlendirmede kent merkezlerinde oturanların daha fazla araba hırsızlığı riski taşıdıklarını eklemişlerdir. Kent merkezinde görülen araba hırsızlığı başka küçük suçlarla da ilişkili bulunmuştur (Ceccato ve diğer., 2002).

Rondeau ve diğer. (2005) arazi kullanım analizlerini tasarım çözümünün temelini oluşturan iyi bir suç çerçevesi çizmek için gerekli analizlerden biri olarak göstermiş; çevresel kullanımları suçun birincil belirleyicilerinden biri olarak nitelendirmiştir. Rondeau ve diğer. (2005), Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005), Cozens (2002) ve Wilkinson ve diğer. (1998) insanların; özellikle de gençlerin aktivitelerini gerçekleştirdikleri, boş zamanlarını değerlendirebildikleri alanların ve çalışabilecekleri işyerlerinin varlığının suç oluşumunu azaltmada ve engellemede etkili olacağını iddia etmişlerdir. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) suç dağılımı ve arazi kullanım arasındaki ilişkiyi test etmiş ve donatıdan yoksun olan alanların suç oranlarını arttırdığını belirtmiştir. Harrois-Monin (1976) Fransa’da yeni kurulan kentlerdeki sosyal ve kültürel hayat için olanakların az olmasını suç oluşumuyla ilişkili bulmuştur.

Gruenewald ve diğer. (2006) perakende ticaret kuruluşları yoğunluğunun şiddet oranlarını etkilemediğini belirtirken; Ceccato ve diğer. (2002) Stockholm’ün küçük bir ticari bölgesinde vandalizm oranının yığılma gösterdiğine işaret etmişlerdir. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) ise suç oranları yüksek olan ilçelerin İstanbul’un en eski ilçeleri olduğunu ve 2 ilçe dışında tümünün konut ve ticaret arazi kullanımına, diğerlerinin konut kullanımına sahip olduğunu saptamışlardır.

Ceccato ve diğer. (2002) vandalizm ve araba hırsızlığını etkileyen değişkenlerden birinin de rekreasyon alanları olduğunu belirtirken; vandalizm ve şiddet suçlarının restoran, disko, bar, tiyatro ve müze gibi kamu eğlence alanlarında ve yönetim, ticaret ve kültürel aktivitelerin yoğun olarak konumlandığı kent merkezinde oluştuğunu belirtmişlerdir. Ceccato ve diğer. (2002) İsveç’te genellikle kendi evlerinin yanındaki caddelere park edilmiş araçların hırsızlığa maruz kaldığını önesürmüşlerdir. Arabaları garaja veya ev parseline park edenler kamu alanına park edenlere göre daha güvende kabul edilmektedir (Ceccato ve diğer., 2002).

Cahil ve Mulligan (2003) boş konut birimlerinin suçla ilişkisini kurmuşlardır. Gruenewald ve diğer. (2006) San Francisco ve Los Angeles’ta yapılan araştırmalarda boş ev yoğunluğunun şiddet suçu oranlarını etkilemediğini saptamışlardır. Cahil ve Mulligan (2003) ve Gruenewald ve diğer. (2006) bir yerde oturma süresinin suçla ilişkili bir faktör olduğunu kabul ederken; Gruenewald ve diğer. (2006) kararsız oturma alanlarında şiddet suçuna daha fazla rastlandığını iddia etmişlerdir.

SUÇ VE KENT İLİŞKİSİNE AMPİRİK BAKIŞ: LİTERATÜR TARAMASI

Erişim önemli bir faktör olup; Rondeau ve diğer. (2005) dükkan sahipleri ve suç işleyenlerin benzer şekilde karar verdiklerini belirtirken; erişim kolaylığını göz önünde bulundurduğunu belirtmişlerdir. Johnson ve Bowers (2004), suçluların optimum foraging teorisinde olduğu gibi elde ettikleri ödülleri maksimum yapabilmek için harcadıkları zamanı ve yakalanma olasılıklarını minimize etmenin yollarını araştırdıklarını belirtmiştir. Harrois-Monin (1976) suç artışının nedenlerinden bazılarını kentin kalabalık caddeleri, işe gidiş geliş saatlerinde tıkanan trafik ve aşırı dolulukta yer altı trenleri (metro) olarak göstermiştir. Wang ve Minor'de (2002) erişim ve suç oranı arasında ters ilişki bulunduğunu önesürmüştür. İlişki ekonomik suçlarla güçlü, şiddet ve içki tiryakiliği suçlarıyla güçsüz, kurallara uymamayla önemsiz ilişkidir. İşe erişimin güçlü etkisi ekonomik suçlar üzerinedir. İşe erişimin şiddet suçu ve içiciler üzerine etkisi dolaylıdır (Wang ve Minor, 2002).

Ceccato ve diğer. (2002) bunun aksine erişimin artmasının suç oluşumunu arttıracaklarını belirtirken; telekomünikasyonun artmasının oturma alanlarında geçirilen zamanı arttırarak, işe ulaşımı azaltacağını, dolayısıyla daha az suç oluşacağını savunmuşlardır. Rondeau ve diğer.'de (2005), Ceccato ve diğer.'i (2002) destekleyerek erişimin artmasının suç oranlarını arttıracaklarını belirtmiştir. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005), gelişmekte olan ülkelerdeki ulaşım sorununun suç oranı ve suçluluk eğilimini arttırdığını önesürmüştür. Lay ve diğer. (2005) erişimi, insanların mekan kullanımını etkilemesi bakımından suç oluşumunda dikkate alınması gereken biçimsel karakteristiklerden birisi olarak nitelendirirken; Cozens (2002) erişim kontrolünün mekanı kötüye kullananları saptamakta yararlı olduğunu iddia etmiştir. Murray ve diğer. (2001) mülkiyet suçunun (1) banliyölerdeki toplu taşıma durakları sayısı veya yoğunluğu, (2) en yakın polis merkezine uzaklık, (3) en yakın feribot alanına uzaklık, (4) nehre olan uzaklık, (5) en yakın otobüs durağına olan uzaklık ve (6) en yakın demiryoluna olan uzaklıkla ilişkili olduğunu iddia etmiştir.

Newman (1973), St. Marks Place'te cadde düzenlemelerinin suçu azalttığını, hırsızlık suçuna daha az rastlandığını ve uyuşturucu kullanımının düştüğünü iddia etmiştir. Newman (1992), alanı mini komşuluk birimlerine böldüğü ve caddeleri trafiğe kapattığı çalışmasında; Five Oak çevresindeki suç oranlarında önemli bir düzelme kaydetmiştir.

Lay ve diğer. (2005) literatürün aksine yüksek entegrasyon değerindeki caddelerde suç oluşumunu fazla bulmuştur. Kent merkezindeki güvensizlik algısıyla kent merkezini ziyaret etme uzunluğu veya sıklığı

arasında yapılan korelasyon sonucunda, ziyaret zamanındaki ve sıklığındaki artışa paralel olarak güvensizlik algısının da arttığı ortaya çıkmıştır. Düşük entegrasyonlu kent alanları yüksek entegrasyonluların aksine; düşük yaya hareketi ve artan suç olasılığı yaratmaktadırlar. Entegrasyonun yüksek olduğu alanlarda ise rotanın çok olması suçluların kaçmasını kolaylaştırmaktadır (Lay ve diğer., 2005).

Jeffery (1971) günün her saati kullanılan alanları güvenli olarak tanımlamış olup; Cisneros'u (1995), destekleyecek şekilde kamusal alanının kullanılmamasının bu alanda suçu problem haline getirdiğinden bahsetmiştir. Lay ve diğer.'de (2005) yaya akışı yoğunluğunun kent güvenliğiyle ilişkisini kurmuş olup; hareketin çok olduğu bakımsız kamu alanlarının, kullanıcının güvenlik algısını etkilediğini belirtmiştir. Cadde istikametinin yoğun kullanımına dikkat çeken Rondeau ve diğer., (2005) bir alanın okul ve alışveriş mağazası arasında konumlanmasının yüksek oranda suç oluşumuna neden olacağını belirtmişlerdir. Bütün bunların yanı sıra kullanım yoğunluğu vandalizmi etkileyen değişkenlerden birisi olarak kabul edilmektedir (Erkan, 2005).

Newman (1972) ve Cozens (2002), Newman (1973) suç oranlarıyla doğal gözetimi ilişkilendirirken; Ceccato ve diğer. (2002) yasal/yasal olmayan gözetim sonucu araba hırsızlığı eğiliminin düştüğünü belirtmiştir. Newman'a (1973) göre gerçek ve sembolik engeller, güçlü tanımlanmış alanlar ve çevrede oturanların gözetim fırsatlarının artması çevreyi kontrol altına almaktadır. Doğal gözetimi sağlamak için aydınlatma, sokaktan geçenler, komşular, koruma görevlileri, resepsiyonistler ve manzara araç olarak kullanılmaktadır (Cozen, 2002). Stollard (1991), potansiyel suçlunun izlendiğini fark etmesinin suç fırsatını azaltacağını iddia etmiştir. Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) insanların birbirini tanımaları nedeniyle daha kolay gözlem yapmalarının ve müdahalede bulunmalarının suç oranlarının düşük olmasını sağladığını belirtmiştir. Stollard (1991), araba park alanlarının insanların gözetimine imkan verecek şekilde evlerine olabildiği kadar yakın ve pencereli cephelerin önünde olması gerektiğini belirtmiştir. Gizli kameralarla ilgili olarak Yarwood'da (2001) suçu önlemede etkili bir yöntem olduğunu iddia etmiştir. Johnson ve Bowers (2004) konut hırsızlığında doğal gözetimin sınırlı olduğu alanlarda kaçış yollarının olmasının elde edilebilecek değerli eşya miktarını arttırdığını iddia etmektedir. Newman (1973), orta yoğunluklu L tipi binaların yönlendirilmesiyle oluşan rekreasyon alanlarının yabancıların fark edilmesine olanak tanıdığını belirtmiştir. Ancak yeşil alanların

SUÇ VE KENT İLİŞKİSİNE AMPİRİK BAKIŞ: LİTERATÜR TARAMASI

bölünmemiş olması nedeniyle alanda yaşayanlar bu alanı tehlikeli alan olarak nitelendirmektedir (Newman, 1973).

Cozens (2002) çok katlı apartmanların tek katlılara göre suça karşı daha savunmasız olduğunu ve bu alanlarda suç korkusunun daha fazla yaşandığını belirtmiştir. Newman (1972) 6 kattan az katlı yapılarda proje büyüklüğünün suç oranını etkilemediğini belirtirken; bina büyüklüğü ve yüksekliği arttıkça sorumluluk hissinin azaldığını eklemiştir. Newman (1972) benzer sosyal karakterde ve benzer yoğunluk ve büyüklükteki Newyork Van Dyke ve Bronsville evlerini karşılaştırmış ve az katlı yapıların bulunduğu alandaki suç oranının, çok katlı yapıların bulunduğu alana göre daha düşük olduğunu saptamıştır. Ceccato ve diğer. (2002) nizam biçimlerine dikkat çekerken; küçük ve büyük ayırık evlerin, bitişik ya da teras evlere göre daha savunmasız olduğunu belirtmiş ve araba hırsızlığını ev tipi ve konumuyla açıklamıştır.

Stollard (1991), peyzaj öğelerinin saklanma mekanları oluşturmaması gerektiğine değinmiştir. Cozens (2002) çalılar, barakalar, korumalar ve bariyerlerin aktiviteleri zorlaştırdığını iddia etmiştir. Nana (2003), bazı çalışmalarda hırsızlar tarafından ışık geçiren engellerin sembolik ve düşük savunmasız olanlarla ilişkilendirilen; ışık geçirmeyen engellerin yüksek savunmasızlıkta olanlarla ilişkilendiğini belirtmiştir. Nana (2003), sembolik engellerin (kazık çitler ve kapısı olmayan yalancı girişler) daha yüksek statü ve daha az tehlike oranlarına sahip olduğunu iddia ederken; bireysel konutlar için farklı tiplerde (piket, kazık, demir ve ağaç) çitler, pencere parmaklıkları ve hırsız alarm sistemleri bulunduğunu belirtmiştir. Rondeau ve diğer. (2005) parmaklıkların suçu azaltmada etkili olduğunu iddia etmiştir. Nana (2003) en güvensiz güven ölçütünü pencerelerdeki ızgaralar olarak gösterirken en güvenli olanın demir parmaklıklar olduğunu belirtmiştir. 2. en güvenli güven ölçütü ise kazık parmaklıklar olarak gösterilmiştir. Özellikle ızgara ve siklon parmaklıklar yararlı güvenlik ölçütü olarak görülse de, davalılar kendilerini güvende hissetmemektedirler. Siklon parmaklıklar en düşük statülü güvenlik ölçütü, kazık parmaklıklar ise en yüksek statülü güvenlik ölçütü olarak belirtilmiştir. Nana (2003), girişlerde bulunması gereken gerçek veya sembolik engellerden ve bazı toplumlarda suçu önlemek için kullanılan hız tümseği ve yaya geçiti-kaldırım farklılaşmasından bahsetmiştir. En güvenli caddeler kaldırım izi olanlar ve bunu takiben savunma amaçlı kapısı olanlarken; en az güvenli olan caddeler değişime uğramayanlar olarak belirlenmiştir. Caddelerdeki tüm değişiklikler algılama üzerine olumlu etkiler bırakmaktadır.

Newman (1992) Five Oaks, Dayton, Ohio’da suçu azaltmak için alanı mini komşuluk birimlerine bölmüş, caddeleri trafiğe kapatmıştır. Demir parmaklıklar her mini komşuluk biriminin çevresini kuşatmıştır ve girişler tanımlanmıştır. Plandaki değişikliklere ek olarak, bir şehir sponsor programı, oturan ev sahiplerini çevrelemiştir. Yeniden tasarımdan sonra, Five Oaks çevresinde önceki duruma göre iyileşme kaydedilmiştir.

Stollard (1991) ve Rondeau ve diğer. (2005) yeterli aydınlatmanın sağlanması sonucu suçun azalacağını iddia ederken; Erkan (2005) aydınlatma elemanı yetersizliğinin vandalizme neden olduğunu savunmuştur. Harrois-Monin (1976), insanı kör eden neon lambalarının suç oluşumuna neden olduğunu belirtmiştir. Stollard (1991) aydınlatmanın 5 luxten az olmasının suç oluşturacağını iddia etmiştir.

Suç genellikle kentsel alanların sorunu olarak kabul edilmektedir. Yarwood (2001) kırsal alanlarda suçun az olmasının bu alanlarda problem olmadığını göstermeyeceğini belirtmiştir. Gruenewald ve diğer. (2006) yaptıkları çalışma sonucunda suçun kırsal alanlarda önemsiz ve olağan karşılanması gerektiğini savunanların aksine şiddet suçunu kır ve kentin her ikisinde de yüksek bulmuştur. Özellikle yeni kentleşen kırsal alanlar şiddet suçunun artışıyla tecrübe olmaktadır. Gruenewald ve diğer. (2006) şiddet oranlarının kırsal alanlarda daha düşük olduğunu belirtse de; kırsal alanların şiddet oranlarıyla güçlü ilişkide olduğunu eklemişlerdir. Harrois-Monin (1976); kırsal alanlarda daha az suç işlenmesinin nedenlerini köklü geleneklere bağlarken; kentlerdeki sosyal adaletsizlikler ve mal-mülk bolluğunun yol açtığı aşırı isteklerden söz etmiştir (1976).

DEĞERLENDİRME

Literatürde yer alan ve yakın geçmişte tamamlanmış ampirik çalışmalar kentte suçu etkileyen faktörlerin sosyal ve kültürel, ekonomik, demografik ve mekansal olarak dört ana grupta toplandığını ortaya koymaktadır. Tüm bu ana faktörler ve bu faktörlere bağlı tanımlanmış değişkenler EK-1’de özetlenmiştir. Bu gruplar içinde diğerlerine oranla son yıllarda üzerinde en çok durulan mekansal faktörler olarak öne çıkmaktadır. Suç coğrafyasını inceleyen ampirik çalışmalarda araştırmacıların kullandıkları değişkenler aynı olsa da; araştırmaların yapıldıkları coğrafyaların farklılaşması, farklı sonuçlara ulaşılmasına neden olmuştur. Ortaya koyulan mekansal faktörler bina ölçeğinden kent ölçeğine kadar geniş bir spektrumda yer almaktadır. Türkiye’de bu konuda bugüne kadar yapılan çalışmalar çok sınırlıdır. Bu çalışma ileride yapılacak araştırmalar açısından

SUÇ VE KENT İLİŞKİSİNE AMPİRİK BAKIŞ: LİTERATÜR TARAMASI

hangi kriterlerin Türkiye coğrafyası için kabul edilebilir olduğunun kestirimi için bir çerçeve çizmesi bakımından önemlidir.

KAYNAKÇA

- Ackerman, V.W. (1998) Socioeconomic Correlates of Increasing Crime Rates in Smaller Communities. *Professional Geographer*, sayı 50 (3), sayfa 372-387.
- Ana Britannica, (1994). Hürriyet Ofset Matbaacılık ve Gazetecilik A.Ş., İstanbul.
- Andersan, A.M. (2005). Crime Measures and The Spatial Analysis of Criminal Activity. *Brit. J. Criminology*, sayı 46, sayfa 258-285.
- Cahill, F.M., Mulligan, F. G. (2003). The Determinants of Crime in Tucson, Arizona. *Urban Geography*, sayı 24 (7), sayfa 582-610.
- Ceccato, V., Haining, R., Signoretta, P. (2002). Exploring Offence Statistics in Stockholm City Using Spatial Analysis Tools. *Annals of The Association of American Geographers*, sayı 92(1), sayfa 29-51.
- Cozens, P. M. (2002). Sustainable Urban Development and Crime Prevention Through Environmental Design for the British City. *Towards an Effective Urban Environmentalism for the 21st Century. Cities*, sayı 19, no 2, sayfa 129-137.
- Çubukçu, E. (2000). Factors Effecting Crime Rate and Police Employment at State Level. *Çalışma Makalesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ohio Eyalet Üniversitesi.*
- Çubukçu, E. (2000). Affects of Physical Environment on Crime. *Çalışma Makalesi, Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ohio Eyalet Üniversitesi.*
- Ergun, N., Yirmibeşoğlu, F. (2005). İstanbul'da 2000-2004 Yılları Arasında Suçun Mekansal Dağılımı. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokiyumu "Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler Riskler ve Fırsatlar, İstanbul, 2005, sayfa 295-307.
- Erkan, N. Ç. (2005). Yaşam Kalitesini Etkileyen Bir Faktör: Kentsel Vandalizm. 8 Kasım Dünya Şehircilik Günü 29. Kolokiyumu "Planlamada Yeni Politika ve Stratejiler Riskler ve Fırsatlar, İstanbul, 2005, sayfa 309-316.
- Gruenewald, P. J., Freisthler, B., Remer, L., LaScala, E. A., Treno, A. (2006). Ecological Models of Alcohol Outlets and Violent Assaults: Crime Potentials and Geospatial Analysis. *Addiction*, sayı 101, sayfa 666-677.
- Harrois-Monin, H. F. (1976). Suç Karşısında Bilim. *Bilim ve Teknik*, sayı 99, sayfa 35-42.
- Jacobs, J. (1961) *The Death and Life of Great American Cities*. New York: Random House.
- Jeffery, C. R. (1971). *Crime Prevention Through Environmental Design*. Beverly Hills, Kaliforniya, Sage Publications.
- Johnson, S. D., Bowers, K. J. (2004). The Stability of Space-Time Clusters of Burglary. *British Journal of Criminology*, sayı 44, sayfa 55-65.

- Lay, M. C. D., Reis, A., Ambrosini, V. (2005). Spatial Configuration, Spatial Behaviour and Spatial Cognition: Syntactic and Perceptual Analysis of The Market Station Area in Porto Alegre. Proceedings of EDRA 36, Design for Diversity Conference, Vancouver, 2005, Kanada, sayfa 129-135.
- Levitt, S.D., Dubner, S.J. (2005) Freakonomics: A Rogue Economist Explores the Hidden Side of Everything. William Morrow/HarperCollins.
- McClain, P.D. (2001) Urban Crime in the U.S.A. and Western Europe: A Comparison. Handbook of Urban Studies, Paddison, R. (Editör), Sage Publications, sayfa 220-240.
- Meydan Larousse, (1992), Meydan Yayınevi, İstanbul.
- Murray, T. A., McGuffog I., Western S. J., Mullins P. (2001). Exploratory Spatial Data Analysis Techniques for Examining Urban Crime. Brit. J. Criminology, sayı 41, sayfa 309-329.
- Nana, K. (2003). Unintended Effects of Security Measures in Residential Environments. Proceedings of EDRA 34 People Shaping Places Shaping People Conference, Minneapolis Minnesota, 2003, sayfa 105-111.
- Newman, O. (1972). Defensible Space: Crime Prevention Through Urban Design. New York, Macmillan.
- Newman, O. (1973). Architectural Design for Crime Prevention. U.S. Department of Justice, Law Enforcement Assistance Administration National Institute of Law Enforcement and Criminal Justice.
- Rondeau, M. B., Brantingham, P. L., Brantingham, P. (2005). Crime Analysis for Design Professionals: Architects, Landscape Architects, Urban Designers and Planners. Proceedings of EDRA 36, Design for Diversity Conference, Vancouver, 2005, sayfa 85-122.
- Sezal, İ. (2003) Sosyolojiye Giriş, Ankara: Martı Yayınları.
- Stollard, P. (1991). Crime Prevention Through Housing Design. U.K., Spon Pres.
- Temel Britannica, (1992). Ana Yayıncılık A.Ş., İstanbul.
- Tozar, Z. (2001). Çağın Terör Olayının Ardından... Suç Beyinde mi? Bilim Teknik, sayfa 48-53.
- Waldrop, M.M. (1985). Suçlu Beyin. Bilim ve Teknik, sayı 211, sayfa 42-45.
- Wang, F., Minor, W. W. (2002). Where The Jobs Are: Employment Access and Crime Patterns in Cleveland. Annals of the Association of American Geographers, Sayı 92(3), sayfa 435-450.
- Wilkinson, R. G., Kawachi, I., Kennedy, B. P. (1998). Mortality, The Social Environment, Crime and Violence. Sociology of Health and Illness, sayı 20 (5), sayfa 578-597.

SUÇ VE KENT İLİŞKİSİNE AMPİRİK BAKIŞ: LİTERATÜR TARAMASI

Yarwood, R. (2001). Crime and Policing in The British Countryside: Some Agendas for Contemporary Geographical Research. *Sociologia Ruralis*, sayı 41 (2), sayfa 201-219.

EK-1: Kentte Suçu Etkileyen Faktörler ve Tanımlanmış Değişkenler

Ana Faktörler	Tanımlanan Değişkenler	Yayın
Sosyal ve Kültürel Faktörler	Sosyal Yapı	Ackerman (1998); Ceccato ve diğer. (2002); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Erkan (2005); Sezal (2003)
	Çete Varlığı	Mcclain (2001)
	Eğitimsizlik	Ackerman (1998); Cahil ve Mulligan (2003); Cozens (2002); Çubukçu (2000); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Erkan (2005); Sezal (2003)
	Silahlara Kolay Erişim	Mcclain (2001)
	Sosyal Dezavantajlı Alanlar	Mcclain (2001)
	Yüksekokul/Üniversite Mezunu Olma	Cahil ve Mulligan (2003); Gruenewald ve diğer. (2006)
	Kültürel/Sosyo Kültürel Yapı	Cozens (2001) Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005)Sezal (2003) Tozar (2001)Yarwood (2001)
	Politik Tercihler/Etkenler/Değişimler/Yeterlilikler	Çubukçu (2000); Lay ve diğer. (2005); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005)
	Polislenme/Polis Sayısı Sayısı	Çubukçu (2000); Erkan (2005); Levitt ve Dubner (2005); Yarwood (2001)
	İlaç/Alkol/Madde Kullanımı	McClain (2001); Harrois-Monin (1976)
	Alkol Çıkış Noktaları	Rondeau ve diğer. (2005); Gruenewald ve diğer. (2006)
Ekonomik Faktörler	Genel Ekonomik/Sosyoekonomik Faktörler	Ackerman (1998); Ceccato ve diğer. (2002); Cozens (2002); Çubukçu (2000); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Lay ve diğer. (2005); Sezal (2003)
	Ekonomik Haklara Sahip Olmayan Çevreler	Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005)
	Yoksulluk	Ackerman (1998); Cahil ve Mulligan (2003); Ceccato ve diğer. (2002); Cozens (2002); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Gruenewald ve diğer. (2006); Mcclain (2001); Sezal (2003); Wang ve Minor (2002)
	Ekonomik dezavantajlar	Ackerman (1998)
	Sosyal Stres	Ackerman (1998)

SUÇ VE KENT İLİŞKİSİNE AMPİRİK BAKIŞ: LİTERATÜR TARAMASI

	Rutin Aktiviteler	Ceccato ve diğer. (2002)
	İşsizlik	Ackerman (1998); Ceccato ve diğer. (2002); Çubukçu (2000); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Gruenewald ve diğer. (2006); Rondeau ve diğer. (2005); Sezal (2003); Wang ve Minor (2002)
	Memur İşgücü	Ceccato ve diğer. (2002)
	Mülk Sahipliliği/Kiracılık	Ackerman (1998); Cahill ve Mulligan (2003); Ceccato ve diğer. (2002); Gruenewald ve diğer. (2006); Stollard (1991)
	Konut Hareketliliği	Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005)
	Gelir Düzeyi/Dağılımı	Andersan (2005); Çubukçu (2000); Rondeau ve diğer. (2005); Wilkinson ve diğer. (1998)
	Ekonomik Değişimler	Ackerman (1998); Ceccato ve diğer. (2002)
	Homojen Ekonomik Yapı	Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005)
	Ekonomik Kutuplaşma	Ceccato ve diğer. (2002)
Demografik Faktörler	Demografik Yapı Genel Faktörler	Ackerman (1998); Ceccato ve diğer. (2002); Cozens (2002); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Rondeau ve diğer. (2005)
	Yaş Grupları	Ackerman (1998); Çubukçu (2000); Gruenewald ve diğer. (2006); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Erkan (2005); Waldrop (1985); McClain (2001); Nana (2003); Stollard (1991); Rondeau ve diğer. (2005)
	Cinsiyet	Çubukçu (2000); Erkan (2005); Waldrop (1985); Nana (2003); Rondeau ve diğer. (2005); Stollard (1991)
	Çocuk Sayısı	Ackerman (1998); Gruenewald ve diğer. (2006); Erkan (2005)
	Çocuklu Dul Anneler	Ackerman (1998)
	Kürtaj	Levitt ve Dubner (2005)
	Aile Yapısı	Cahil ve Mulligan da (2003); Ceccato ve diğer. (2002); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Sezal (2003); Tozar (2001)
	Irksal/Etnik Durum/Heterojenlik	Ackerman (1998); Cahil ve Mulligan (2003); Çubukçu (2000); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Gruenewald ve diğer. (2006); Waldrop (1985); McClain Stollard (2001); Sezal (2003); Stollard

		(1991)
	Yabancı doğumlu oranı	Ceccato ve diğer. (2002); Çubukçu (2000); Gruenewald ve diğer. (2006); Sezal (2003)
	Medeni Durum	Ackerman (1998); Gruenewald ve diğer. (2006); Sezal (2003)
	Ölüm Oranı	Wilkinson ve diğer. (1998)
	Azınlık Toplulukları	Gruenewald ve diğer. (2006); Ackerman (1998)
Mekansal Faktörler	Kullanılmayan ve Fonksiyonel Olmayan Alanların Varlığı	Jacobs (1961); Ackerman (1998); Gruenewald ve diğer. (2006); Jeffery (1971) Cisneros (1995)
	Kentsel Tasarım	Jeffery (1971); Cozens (2002)
Mekansal Faktörler (devam)	Kent Mekanı	Newman (1972); Sezal (2003); Tozar (2001); Yarwood (2001)
	Aydınlatma Elemanları	Jeffery (1971); Cozen (2002); Newman (1973); Newman (1972); Stollard (1991); Rondeau ve diğer. (2005); Erkan (2005); Harrois-Monin (1976)
	Sokak Mobilyaları	Jeffery (1971); Newman (1972)
	Nüfus Yoğunluğu	Cahill ve Mulligan (2003); Rondeau ve diğer. (2005); Ackerman (1998); Gruenewald ve diğer. (2006)
	Nüfus Büyüklüğü	Gruenewald ve diğer. (2006); Rondeau ve diğer. (2005); Andersan (2005); Ackerman (1998)
	Nüfus Karakteristikleri	Gruenewald ve diğer. (2006)
	İkametgah Sayısı	Andersan (2005)
	Gece/Gündüz Kullanıcı Nüfusu	Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005)
	Bir Yerde Oturma Süresi/Kararlı Yapı	Cahil ve Mulligan (2003); Gruenewald ve diğer. (2006)
	Gecekondulaşma	Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005)
	Göç	Sezal (2003); Ackerman (1998); Ceccato ve diğer. (2002)
	Eski/Yeni Yerleşim Yerleri	Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005)
	Kent Büyüklüğü	Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Ackerman (1998)
	Kalabalık Kentler	Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005)
	Kent Merkezi Büyüklüğü	McClain (2001)
	Kent Merkezine Uzaklık	Newman (1942); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Ceccato ve diğer. (2002)

SUÇ VE KENT İLİŞKİSİNE AMPİRİK BAKIŞ: LİTERATÜR TARAMASI

	Kent Merkezi	Lay ve diğer. (2005)
	Arazi Kullanım Durumu	Rondeau ve diğer. (2005); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005)
	Aktivite Alanlarının Varlığı	Rondeau ve diğer. (2005); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Cozens (2002) ; Wilkinson ve diğer. (1998) ; Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005) ; Harrois-Monin (1976); Ceccato ve diğer. (2002)
	Ticari Aktivite Varlığı	Gruenewald ve diğer. (2006); Ceccato ve diğer. (2002) ; Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005)
	Araba Park Alanlarının Varlığı	Ceccato ve diğer. (2002)
	Boş Konut Birimlerinin Varlığı	Cahil ve Mulligan (2003); Gruenewald ve diğer. (2006)
	Erişim	Rondeau ve diğer. (2005); Wang ve Minor (2002) ; Ceccato ve diğer. (2002) ; Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Lay ve diğer. (2005)
	Kaçış Yollarının Varlığı	Johnson ve Bowers (2004)
	Caddelerin Yoğun Kullanımı	Harrois-Monin (1976); Lay ve diğer. (2005); Rondeau ve diğer. (2005)
	Trafik Sıkışıklığı	Harrois-Monin (1976)
	Kalabalık Toplu Taşıma Araçları	Harrois-Monin (1976)
	Toplu Taşıma Durağı Sayısı ve Yoğunluğu	Murray ve diğer. (2001)
	En Yakın Polis Merkezine/Feribot Alanına/Nehre/Demiryoluna/Toplu Taşıma Durağına Uzaklık	Murray ve diğer. (2001)
	Cadde Düzenlemeleri	Newman (1973); Nana (2003)
	Mekansal Bölünme	Newman (1992); Newman (1973); Newman (1992)
	Kullanım Yoğunluğu	Erkan (2005)
	Yasal/Yasal Olmayan/Doğal Gözetim İmkanları	Newman (1972) ; Cozens (2002); Newman (1973); Ceccato ve diğer. (2002) ; Stollard (1991); Ergun ve Yirmibeşoğlu (2005); Yarwood (2001)
	Gerçek ve Sembolik Engeller	Newman (1973); Nana (2003)
	Güçlü Tanımlanmış Alanlar	Newman (1973)

İrem AYHAN – K. Mert ÇUBUKÇU

Koruma Görevlilerinin Varlığı	Cozen (2002)
Giriş/Çıkışlar	Newman (1973); Newman (1992)
Peyzaj Öğelerinin Varlığı	Newman (1973); Stollard (1991)
Duvar/Çit/Demirparmaklık gibi engeller	Newman (1973); Nana (2003); Rondeau ve diğer. (2005) ; Newman (1972)
Kat Planı	Newman (1973)
Pencere Kilitleri/Pencere Izgaraları/İç Menteşeler	Newman (1973); Nana (2003)
Çalı/Baraka vb. Engeller	Cozens (2002)
Işık Geçiren /Geçirmeyen Engeller	Nana (2003)
Hırsız Alarm Sistemleri	Nana (2003)
Kaldırım İzi/Yaya Geçidi/Kaldırım İzi	Nana (2003); Newman (1972)
Kat Adedi	Newman (1972) ; Cozens (2002) ; Newman (1942); Newman (1972)
Asansör Varlığı	Newman (1972)
Çift Koridorlu Yapılar	Newman (1972)
Nizam Biçimi/Ev Tipi	Ceccato ve diğer. (2002)
Caddeleri Trafiğe Kapatmak	Newman (1992)
Kırık Pencereler	Newman (1972)
Şehir Sponsor Programı	Newman (1972)
Kır/Kent Ayrımı	Yarwood (2001); Gruenewald ve diğer. (2006) ; Harrois-Monin (1976)

**PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ
UYGULAMASININ HİZMET SUNUMUNA, SAĞLIK ÇALIŞANLARINA VE
HASTA MEMNUNİYETİ ÜZERİNE ETKİLERİ: ISPARTA SAĞLIK
OCAKLARINDA BİR ARAŞTIRMA**

Ali Cüneyt ÇETİN*,
Hüseyin SAĞLAM**

ÖZET

Bu çalışma sağlık ocaklarında uygulanmakta olan performans dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasının hizmet sunumuna, sağlık çalışanlarına ve hasta memnuniyeti üzerine etkilerini irdelemeyi amaçlamıştır. İlk bölümde döner sermaye işletmeleri ele alınmıştır. İkinci bölümde performans dayalı döner sermaye prim sistemi tanımlanmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde Isparta'daki sağlık ocağı çalışanları ve sağlık hizmeti alanları üzerinde döner sermaye uygulamasına yönelik anket çalışması ile ilgili bilgiler ele alınmıştır. Son bölümde ise, sağlık ocaklarında performans dayalı döner sermaye prim sistemi uygulaması üzerine yapılan araştırma sonuçlarına yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Performansa dayalı prim sistemi, sağlık ocakları, döner sermaye.

ABSTRACT

This dissertation aims at finding the effects of current capital premium system at village clinics on health sector workers and patients. The first section goes through the application of current capital business. The second section is about Performance Based Premium System. The third section is related to a case study on workers and patients of a village clinic, which goes through the effects of the current capital premium service. The case study was realized in Isparta province of Turkey through survey forms. The final section of the dissertation evaluates pros and cons of the system in the light of these and some other points and potentials.

Keywords: Performance Based Premium System, village clinics, current capital.

* Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, Öğretim Üyesi. ccetin@iibf.sdu.edu.tr

** Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi.

1. GİRİŞ

224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi hakkında Yasa'nın çıkışının 40. yılında, 4618 sayılı Yasa'da yapılan değişiklikle Sağlık Bakanlığı'na bağlı sağlık ocakları için "Döner Sermaye İşletmesi" kurulması ya da kurulmuş olanlara katılımı zorunlu olmuştur. Söz konusu yasadaki değişiklik 23/1/2001 tarih ve 24296 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. Yasayla her ilde sağlık kuruluşlarının tümünü kapsayacak şekilde bir döner sermaye işletmesi kurulması öngörülmüştür.

23/1/2001 tarih ve 24296 sayılı yayınlanan yasanın "Ek-2" başlıklı maddesine göre; personelin katkısıyla elde edilen döner sermaye gelirlerinden, o birimde görevli yardımcı hizmetler ve yardımcı sağlık hizmetleri sınıfına dahil personele, bir yılda alacakları aylık, yan ödeme ve her türlü tazminat tutarının %80'ini, diğer personele ise %100'ünü aşmamak üzere ek ödeme yapılabilecektir.

7/3/2006 tarih ve 5471 sayılı yasayla ise Sağlık Bakanlığına bağlı sağlık kurumları ile esenlendirme (rehabilitasyon) tesislerine yönelik *performans ilaveli yeni döner sermaye kanunu* kabul edilmiştir. Böylece, Sağlık Bakanlığı, bağlı kurum ve kuruluşlarındaki sağlık çalışanlarına motivasyon amacıyla yeni bir ücretlendirme modeli olarak *Performansa Dayalı Döner Sermaye Prim Sistemini* getirmiştir. Performansa dayalı döner sermaye prim sisteminin kaynağı, "*Sağlıkta Dönüşüm Programı*" olmaktadır. Sağlıkta Dönüşüm Programı, sağlık hizmeti üretme biçimini ve yöntemini değiştirmiş ve sağlıkta sözleşmeli çalışma düzeni getiren yasa ile "performansa dayalı döner sermayeden" ek ödeme (prim) yapılmasına ilişkin yönerge uygulanmaya başlanmıştır.

Bu çalışma sağlık ocaklarında uygulanmakta olan performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasını hastaların nasıl algıladığını ve hasta memnuniyeti üzerine etkilerini irdelemekte, hekimlerin ve diğer sağlık personelinin yaşadıkları sorunları, olumlu-olumsuz tüm deneyimleri ortaya koyarak bu konuda daha sonra yapılacak çalışmalar için bir alt yapı oluşturmayı amaçlamaktadır. Bu nedenle yapılan anket çalışması Isparta Merkezde faaliyette bulunan Kurtuluş, Gülcü ve Vatan Sağlık Ocağı çalışanları ve söz konusu sağlık ocaklarına gelen 60 hasta/hasta yakını üzerinde Mart ve Nisan 2006 sürecinde gerçekleştirilmiştir.

Anket yöntemi ile gerçekleştirilen uygulamada sağlık ocaklarındaki döner sermaye uygulamasının hastalar ve çalışanlar tarafından farklı

**PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ UYGULAMASININ
HİZMET SUNUMUNA, SAĞLIK ÇALIŞANLARINA VE HASTA MEMNUNİYETİ ÜZERİNE
ETKİLERİ: ISPARTA SAĞLIK OCAKLARINDA BİR ARAŞTIRMA**

algılansa da genel olarak olumlu bulunduğu bulgulanmış; diğer yandan uygulamadaki kimi eleştiriye muhtaç yönlerin olduğu da ortaya çıkartılmıştır.

2. SAĞLIK HİZMETLERİ AÇISINDAN DÖNER SERMAYE İŞLETMELERİ

Döner sermaye, “kurumların kârları ile bağışlardan ve devlet yardımlarından teşekkül eden sermayedir”¹.

Kamu maliyesi alanında belirli ve sürekli bir hedefin elde edilmesi için genel ve katma bütçeden bir miktar paranın, azaltılmamak koşuluyla bir kuruluşa ya da bir kuruluşa bağlı işletmelere verilmesi döner sermaye işletmelerinin özünü meydana getirir. Döner sermayenin tahsis edildiği kuruluş genellikle ayrı ayrı gelir kaynaklarına sahip olduğundan, zaman içerisinde, giderlerini yıllık devlet bütçesinden değil, kendi gelirlerinden karşılayacak ve tahsis edilen döner sermayeyi muhafaza edecektir. Bu ise döner sermaye işletmesinin bağlı bulunduğu kurumun ekonomik anlamda devlete yük olmamasını sağlar ki, döner sermaye işletmelerinin temel kuruluş amacı bu olmaktadır².

Döner sermaye ile yönetilen kuruluşun zarar etmesi ile tahsis edilen varlığı azalırsa, sermayeyi ilk tahsis eden devlet bütçesinden yeni tahsislerle sermayenin tükenmesi önlenir.

Türkiye’de Sağlık Bakanlığı’na bağlı döner sermaye işletmelerinin kuruluş amacı, aşağıda sıralanan işlemlerin gerçekleştirilebilmesini kolaylaştırmak ya da gerçekleştirmektir³.

- Muayene, teşhis, tedavi, laboratuvar, tetkik ve tahlil işleri,
- Aşı, ilaç, serum, insan kanı ve kan ürünleri imâli ile istihsal veya imâl edilecek diğer maddeleri,
- Bastırılan veya yaptırılan her nevi belgeleri,
- Trafik kazaları ile ilgili olarak özel veya 13.10.1983 tarihli ve 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanununa göre zorunlu sigortalı olan kişilere verilecek hizmetler ile sigortalı turistlere ve yabancı hastalara verilen sağlık hizmetleri,
- Sağlık alanında verilecek kurs, eğitim, araştırma, yayın ve danışmanlık hizmetleri,

¹ 09/01/1961 tarih ve 10702 sayılı Resmî Gazete.

² Genel Ekonomi Ansiklopedisi, 1988, s. 232.

³ 27/04/2005 tarihli ve 25798 sayılı Resmî Gazete, 5335 sayılı yasa.

- Diğer kamu ve özel sektör kuruluşlarının sağlık alanında sunduğu hizmetlere kredi notu verilmesini ve akredite edilmesi,
- Atölye, tamirhane ve depolarda gerçekleştirilen sağlık hizmetleriyle ilgili montaj, demontaj ve proje işleri,
- Sağlık kurum ve kuruluşlarında üçüncü şahıslarca yapılacak sağlık alanı dışındaki tanıtım hizmetleri.

Maliye Bakanlığınca yayımlanan yılları Bütçe Uygulama Talimatlarında yer alanlar hariç, 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu uyarınca belirlenen tarife üzerinden fiyatlandırmaya ve yukarıda belirtilen mal ve hizmetlerden elde edilecek gelirler ile sağlık kurum ve kuruluşlarına üçüncü şahıslarca yapılacak her türlü bağış ve yardımları döner sermayeye gelir kaydettirmeye yetkilidir.

3. PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ

Sağlık çalışanlarının motivasyonlarını arttırmak için yetersiz olan maaşlarına katkı yapmak amacıyla yapılan ek ödemeler, genel olarak hastanenin kazandığı para ile ilişkilendirilmiş, kıdem ve unvan gibi özellikler dağıtılan payın oranını belirlemiştir. Ancak bireylerin kişisel katkısı ile bu gelir arasında bir ilişki kurulmamıştır. Aslında miktarı ve ne kadar ödeneceği döner sermaye ödentilerinde, birçok sakıncaya karşın yine de az çok herkes tarafından kabul edilen bir pay etme yöntemi uygulanmıştır. Klinikler arası ayırım yapılmadan ve kuruma ne kadar kazandırdığı gözetilmeden dağıtılan bu pay, ciddi sıkıntılara yol açmadan devam etmiştir⁴.

09.02.2004 tarih ve 417 sayılı Bakan onayı ile kıdem ve unvanın yanı sıra klinik ve/veya hekimin kuruma kazandırdığı parayı esas alan yeni bir ücretlendirme modeli⁵ getirilmiştir. Bu model ile sağlık kurumlarının tam kapasite ile çalışması istenmektedir. Böylece hastaların memnun edileceği ve elde edilecek gelirin bir kısmının hekimlere ve diğer çalışanlara verilmesiyle motivasyonun artacağı umulmaktadır.

Sağlık Bakanlığının, bağlı kurum ve kuruluşlarındaki sağlık çalışanlarına motivasyon amacıyla getirmiş olduğu yeni ücretlendirme modeli

⁴ ÇÖZÜM HABER - Sağlık ve Bilişim Dergisi, "Sağlık Kurumlarında Motivasyon ve Sağlık Çalışanlarını Motive Eden Faktörler", <http://212.174.57.218/cgi-bin/intsite.exe?SYF=6>, Erişim Tarihi: 15-10-2006.

⁵ Sağlık Bakanlığına Bağlı Birinci, İkinci ve Üçüncü Basamak Sağlık Kuruluşlarında Döner Sermaye Gelirlerinden Ek Ödeme.

**PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ UYGULAMASININ
HİZMET SUNUMUNA, SAĞLIK ÇALIŞANLARINA VE HASTA MEMNUNİYETİ ÜZERİNE
ETKİLERİ: ISPARTA SAĞLIK OCAKLARINDA BİR ARAŞTIRMA**

Performansa Dayalı Döner Sermaye Prim Sistemi olarak adlandırılmaktadır. Performansa Dayalı Döner Sermaye Prim Sisteminin kaynağı, “Sağlıkta Dönüşüm Programı”dır. Sağlıkta Dönüşüm Programı, sağlık hizmeti üretme biçimini ve yöntemini değiştirmiştir. Böylece, sağlıkta sözleşmeli çalışma düzeni getiren yasa ile “performansa dayalı döner sermayeden” ek ödeme (prim) yapılmasına ilişkin yönerge uygulanmaya başlanmıştır.

Sağlık Bakanlığı *Performansa Dayalı Döner Sermaye Prim Sistemi* modelinde puanlama listesinin uygulanmasını istemektedir. Sağlık kurumuna kazandırılan parayı esas alan bu listede girişimsel işlemlere daha çok puan verilmekte ve bu şekilde cerrahi branşların özellikle risk taşımayan ve daha sık/kısa sürede yapılabilen işlemleri öne çıkarılmaktadır. Ağır ve uzun süreli tedavi gerektiren, dahili hastalıklara getirisi az olacağı düşünülerek, daha az puan verilmektedir. Özel sektörde yaygın kullanılan bir yöntem olan, risk taşımayan ve sık yapılan cerrahi girişimlere daha çok prim veren bu uygulama Sağlık Bakanlığına bağlı kurum ve kuruluşlarda da öne çıkarılmıştır.

Sağlık Bakanlığı tarafından il sağlık müdürlüklerine gönderilen genelgede, sağlık ocaklarının bölge nüfus ve yıllık poliklinik sayısı göz önüne alınarak⁶;

-Başta hekimler olmak üzere personel dağılımındaki dengesizliklerin giderilmesini,

- Sağlık ocağı çalışanlarının mesai saatlerine başta hekimler olmak üzere titizlikle uymalarını,

- Sağlık ocağı çalışanlarının mesai saatleri dahilinde tüm personelin görev tanımlarında yer alan poliklinik, başışıklama, çevre sağlığı vb. faaliyetlerinin dışında herhangi bir meşguliyet içerisinde bulunmamalarını,

- Sağlık ocağı çalışanlarının performanslarının arttırılmasına yönelik gerekli planlamaların yapılarak, uygulamaların her düzeydeki yöneticilerce düzenli olarak takip edilmesini,

- Sağlık ocaklarında gerekli fiziki düzenlemelerin yapılarak yeterli sayıda poliklinik odası oluşturulmasıyla vatandaşların poliklinik önlerinde

⁶ http://www.medimagazin.com.tr/haber_32944.html, “Sağlık Ocağı Personelinin Dikkatine: Performansınızı Arttırın”, 24-02-2003), Haftalık Tıbbi Haber Gazetesi, Erişim Tarihi: 12.10.2006.

uzun süre bekleme ve yığılmalarının önüne geçilecek düzenlemelerin mutlaka yapılmasını,

- İl sağlık müdürlüklerince planlanacak halka yönelik bilgilendirme çalışmaları ve sağlık ocaklarında verilen hizmetlerin vatandaşlara tanıtılmasıyla, bu hizmetlerden daha fazla yararlanmalarının sağlanması için gerekli faaliyetlerin başlatılmasını istemektedir.

Böylece Sağlık Bakanlığı birinci basamak tanı ve tedavi hizmetlerinin, kişiye ve çevreye yönelik koruyucu sağlık hizmetlerinin tamamlayıcı unsuru olduğu düşüncesiyle sağlık ocaklarında bu hizmetlere yönelik faaliyetlere gereken önemin verilmesini istemektedir.

4. PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİNİN SAKINCALARI

Performansa dayalı döner sermaye prim sistemi, eşitsizliği daha çok arttırması ve bazı zor tıbbi uygulamaların daha az puan getireceği kaygısı ile göz ardı edilme tehlikesi nedeniyle etik olarak tartışılmalıdır. Özellikle Eğitim Hastaneleri gibi hizmetin yanı sıra eğitim ve araştırma işlevini de yerine getirmesi beklenen sağlık kurumlarında, çarkın dişlileri gibi birbirine bağlı olan sağlık hizmeti sunucularının aralarındaki bağın kopartılması ve daha çok para kazandırmanın öne çıkması çok tehlikeli bir durum ortaya çıkarabilecektir⁷.

Bir bütün olan sağlık hizmeti parasal getirisine göre sınıflandırıldığında, klinikler arasında oluşan eşitsizlik sağlık hizmetlerinde verim ve kaliteyi olumsuz yönde etkileyecektir. Ayrıca bir ekip hizmeti olan sağlıkta hekimi önceleyen ve diğer sağlık çalışanlarını dışlayan bir ücretlendirme çalışma barışını bozarak kişisel rekabeti arttırmakta, verimliliği ve motivasyonu azaltmaktadır. Bu model sağlık çalışanlarının ekonomik sorunlarına çözüm getirmeyecektir⁸.

Yapılan iş üzerinden belirli bir puan alınarak yapılan ek ödemelerde, puan listesinin belirlenmesinde sağlık çalışanlarının etkisi yoktur. Puanlama listesi Sağlık Bakanlığı tarafından belirlenmektedir. Diğer taraftan hekimleri daha çok puan kazanmak amacıyla etik olmayan yollara sapmaya yöneltmekte endikasyon sınırlarını zorlamaktadır. Maliyet açısından

⁷ MANSUR, T., “Suistimale Yol Açıyor, Motive Etmiyor”, Haftalık Tıbbi Haber Gazetesi, http://www.medimagazin.com.tr/haber_32944.html, Erişim Tarihi: 12.10.2006.

⁸ Çözüm Haber - Sağlık ve Bilişim Dergisi, a.g.e.

**PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ UYGULAMASININ
HİZMET SUNUMUNA, SAĞLIK ÇALIŞANLARINA VE HASTA MEMNUNİYETİ ÜZERİNE
ETKİLERİ: ISPARTA SAĞLIK OCAKLARINDA BİR ARAŞTIRMA**

bakıldığında da bu durum uzun erimde Bağ-Kur, Emekli Sandığı gibi kamu sigorta fonlarında ciddi ekonomik sıkıntılara yol açacaktır⁹.

**5. ISPARTA'DAKİ SAĞLIK OCAKLARINDA PERFORMANSA DAYALI
DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ UYGULAMASI ÜZERİNE BİR
ARAŞTIRMA**

5. 1. Araştırmanın Amacı

Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulamasının sağlık sistemine yaptığı katkı, sağlık sisteminin bütününe işleyişi için gerek hastalar gerekse sağlık hizmetini sağlayanlar ve devlet bakımından büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle yapılan araştırmanın amacı; Türkiye'nin sağlık sektöründe yer alan sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye prim sisteminin mevcut sağlık sistemine katkı düzeyini yerel bazda ölçebilmektir.

5. 2. Araştırmanın Sınırlamaları

Araştırma Isparta Merkezde faaliyette bulunan Kurtuluş, Gülcü ve Vatan Sağlık Ocaklarında çalışan 6 doktor, 25 ebe, 10 hemşire, 9 sağlık memuru ve 60 hasta/hasta yakını üzerinde Mart ve Nisan 2006 sürecinde gerçekleştirilmiştir.

5. 3. Araştırmanın Türü

Yapılan araştırmanın türü; keşifsel araştırmadır. Keşifsel araştırmada esas amaç, araştırılacak pazarlama probleminin tanınması veya keşfedilmesi, problemin kesin olarak saptanması, problemin geçerli değişkenlerinin ve bunlar ile ilişkilerinin belirlenmesidir. Keşifsel araştırmalarda en temel özellik, problemin ne olduğunun bilinmesidir¹⁰.

5. 4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada ana kütle ve örnek kütle seçimi, veri toplama yöntemi, anket sorularının hazırlanması ve veri analizinde kullanılan istatistikî yöntemlere ilişkin bilgiler verilmektedir.

⁹ KILIÇ, G., "Yeni Bir Ücretlendirme Modeli: Performansa Dayalı Döner Sermayeden Ek Ödeme Yapılması", *Bizim Gazete*, www.sutlas.com/04-03-04.htm, Erişim Tarihi: 13.10.2006.

¹⁰ KURTULUŞ, K. **Pazarlama Araştırmaları**, İstanbul, Avcıol Basım Yayın, 1996, s. 308.

5. 5. Ana Kütle ve Örnek Kütlenin Seçimi

Yapılan araştırma için Isparta ilindeki sağlık hizmeti sağlayıcıları ile bu hizmetten yararlanan hastalar / hasta yakınları seçilmiştir.

5. 6. Veri Toplama Yöntemi

Araştırmada 5.7. başlığında belirtilen hipotezlere ilişkin veri toplanması amaçlanmış ve anket soruları hazırlanmıştır.

Veri toplama yüz yüze anket yöntemi diğer bir ifadeyle, anketörün cevaplayıcı ile karşı karşıya gelmesi ve soru sorması şeklinde gerçekleştirilmiştir. Cevaplayıcıya yardımcı olabilmek, daha çok soru sorma imkânının olması, geri dönme hızının yüksek olması gibi nedenlerden dolayı yüz yüze anket yöntemi seçilmiştir. Anket Isparta Merkezde faaliyette bulunan Kurtuluş, Gülcü ve Vatan Sağlık Ocaklarındaki sağlık çalışanları ve sağlık hizmetinden yararlanmaya gelenler üzerinde gerçekleştirilmiştir.

5. 7. Hipotezler ve Alternatifleri

i) H_0 = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması sağlık ocaklarının verimini olumlu yönde etkilemektedir.

H_a = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması sağlık ocaklarının verimini olumsuz yönde etkilemektedir.

ii) H_0 = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması liyakata dayalı ve hastabakıcıların çalışma verimini olumlu yönde etkilemektedir.

H_a = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması liyakata dayalı ve hastabakıcıların çalışma verimini olumsuz yönde etkilemektedir.

iii) H_0 = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması liyakata dayalı ve doktorların çalışma verimini olumlu yönde etkilemektedir.

H_a = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması liyakata dayalı ve doktorların çalışma verimini olumsuz yönde etkilemektedir.

iv) H_0 = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması liyakata dayalı ve ebe/hemşirelerin çalışma verimini olumlu yönde etkilemektedir.

H_a = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması liyakata dayalı ve ebe/hemşirelerin çalışma verimini olumsuz yönde etkilemektedir.

**PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ UYGULAMASININ
HİZMET SUNUMUNA, SAĞLIK ÇALIŞANLARINA VE HASTA MEMNUNİYETİ ÜZERİNE
ETKİLERİ: ISPARTA SAĞLIK OCAKLARINDA BİR ARAŞTIRMA**

v) H_0 = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması hastalara sağlanan hizmetin kalitesini olumlu yönde / artış yönlü etkilemektedir.

H_a = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması hastalara sağlanan hizmetin kalitesini olumsuz yönde / azalış yönlü etkilemektedir.

vi) H_0 = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması, önceki uygulamalara kıyasla çalışanlar için daha tatminkâr bir işletim sisteminin önünü açmıştır.

H_a = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması, önceki uygulamalara kıyasla çalışanlar için daha az tatmin sağlayan bir işletim sisteminin önünü açmıştır.

5. 8. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Anket formundaki soruların bir bölümü kapalı bir bölümü açık uçludur. Kapalı uçlu sorular üçlü, dördü ve beşli Likert ölçeğine dayalıdır. Bu bölümde cevaplayıcıların sağladıkları ya da hizmet olarak aldıkları unsurlara ilişkin beğeni / tatmin ölçütlerini değerlendirmek amaçlı sorular mevcuttur.

Likert Toplama ölçeğinde verilen bir konu hakkında cevaplayıcının fikirlerinin öğrenilmesi amaçtır¹¹. Bu nedenle ölçekte, önce konu hakkında birkaç ifade hazırlanmış ve ifade için kabul derecelerini göstermeleri istenmiştir.

5. 9. Veri Analizinde Kullanılan İstatistiksel Yöntemler

Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulaması üzerine yapılan araştırmadaki istatistiki analizler Microsoft Excell ve SPSS 9.0 kullanılarak yapılmıştır.

Gerçekleştirilen araştırmanın veri analizinde kullanılan istatistiksel yöntemler¹² aşağıda sıralanmaktadır.

- Değişkenlerin normal dağılıma uygunluklarının belirlenmesi,
- Bağlantı analizi yapılarak, tatmin ve kriter değişkenleri arasındaki ilişkinin yönü ve derecesinin saptanması,

¹¹ Bkz. TOKOL, T., **Pazarlama Araştırması**, Vipaş.A.Ş. Bursa, 1998, s. 56.

¹² Geniş bilgi için bkz., TURANLI, M. ve GÜRİŞ, S., **Temel İstatistik**, Der Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 717.

- Korelasyon analizi ile değişkenlerin arasındaki ilgiye en fazla katkıda bulunan değişkenlerin saptanması ve ilgili değişkenin hangi değişkenlerden etkilenmediği ya da hangileri ile ters orantılı ilişki içinde olduğunun test edilmesi.

Anket formlarında ayrıca cevaplayıcıların demografik özellikleri olan yaş, eğitim ve gelir seviyelerine ilişkin sorular bulunmaktadır.

6. ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI

6. 1. Sağlık Ocağı Çalışanları Üzerinde Uygulanan Anket Sonuçları

6. 1. 1. Anket Katılımcıları İle İlgili Genel Bilgiler

Anket Kurtuluş, Gülcü ve Vatan sağlık ocaklarında çalışan 50 sağlık görevlisi tarafından yanıtlanmıştır.

Tablo: 1- Sağlık Ocağı Çalışanları İle İlgili Bilgiler

Mesleki Dağılım	%	Eğitim Durumu	%	Yaş	%
Doktor	12	Üniversite	16	25 – 29 yaş	18
Hemşire	20	Yüksekokul ¹³	64	30 – 39 yaş	64
Sağlık memuru	18	Lise ¹⁴	14	40 – 47 yaş	18
Ebe	50	Ortaokul	6		
Toplam	100		100		100
Çalışma Süreleri	%	Cinsiyet	%		
Dört yıldan daha az	38	Kadın	76		
5 – 9 yıl arası	36	Erkek	24		
10 ya da daha fazla	26				
Toplam	100		100		

Tablo:1'e göre anketi yanıtlayan sağlık çalışanlarının yaş ortalaması 35.9'dur. Sağlık ocağı çalışanların cinsiyetinin kadın yoğunlukta oluşu hemşire ve ebelerin kadın olmalarında baskın etmen olduğu belirtilmelidir. Çalışma süreleri göz önüne alınırsa, çalışanların en az

¹³ İki yıllık ön lisans.

¹⁴ Lise mezunu olan 7 kişiden 3'ü sağlık meslek lisesi mezunu olduğunu belirtmiştir.

**PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ UYGULAMASININ
HİZMET SUNUMUNA, SAĞLIK ÇALIŞANLARINA VE HASTA MEMNUNİYETİ ÜZERİNE
ETKİLERİ: ISPARTA SAĞLIK OCAKLARINDA BİR ARAŞTIRMA**

%62'sinin performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulaması öncesi uygulamalardan haberdar olduğu ileri sürülebilir.

6. 1. 2. Döner Sermaye Prim Sistemi Uygulamasının Sağlık Ocağına Gelen ve Birim Zamanda Bakılan Hasta Sayısına Etkisi

Tablo: 2, döner sermaye prim sistemi uygulamasının sağlık ocağına gelen ve birim zamanda bakılan hasta sayısına etkisini göstermektedir.

Tablo: 2- Döner Sermaye Prim Sistemi Uygulamasının Sağlık Ocağına Gelen ve Birim Zamanda Bakılan Hasta Sayısına Etkisi

Sağlık ocağına gelen hasta sayısı artmıştır	% 42	Birim zamanda bakılan hasta sayısı değişmemiştir	% 78
Sağlık ocağına gelen hasta sayısında herhangi bir değişiklik olmamıştır	% 58	Birim zamanda bakılan hasta sayısı artmıştır	% 16
		Birim zamanda bakılan hasta sayısı azalmıştır	% 6
Toplam	100	Toplam	100

Tablo: 2'e göre ankete katılanlardan hiçbir yanıtlayıcı söz konusu uygulamanın hasta sayısında azalma yönlü etkide bulunduğu yönünde görüş belirtmemiştir. Yanıtlarda uygulamanın sağlık ocağına gelen hasta sayısına, çalışma motivasyonuna ve birim zamanda bakılan hasta sayısına (performansa) olumlu yönde etki yaptığı görüşü ağır basmaktadır.

6. 1. 3. Döner Sermaye Prim Sistemi Uygulamasının Çalışma Motivasyonuna Etkisi

Ankete katılanların % 32'si sağlık ocağında performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasının çalışma motivasyonunu olumlu yönde etkilediğini belirtirken, %68'i, herhangi bir değişim olmadığını belirtmiştir. Hiçbir yanıtlayıcı performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasının motivasyonu olumsuz etkilediği yönünde görüş belirtmemiştir.

6. 1. 4. Döner Sermaye Prim Sistemi Uygulamasının Maddî Tatmin Sağlama Etkisi

Ankete katılanların % 94'ü sağlık ocağında performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasının çalışanların işten sağladıkları maddî tatmini olumlu (%76) ya da çok olumlu (%18) etkilediğini belirtirken, %6'sı herhangi bir değişim olmadığını belirtmiştir. Diğer yandan çalışanların %34'ü döner sermaye dağıtım oranından hiç memnun olmadığını, %44'ü memnun olmadığını belirtirken; hoşnut (%18) ve çok hoşnut (%4) olanların oranı düşük kalmıştır.

Diğer yandan ankete katılanların %36'sı performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasının sağlık çalışanlarının tümünün gelirlerini olumlu yönde etkilediğini ifade ederken, %50'si uygulamadan asıl kazançlı çıkanların doktorlar olduğunu vurgulamış ve bu durumdan duydukları görece hoşnutsuzluğu gerek yukarıdaki maddî tatmin oranının düşüklüğü, gerekse yazılı ek ifadelerle belirtmişlerdir.

6. 1. 5. Döner Sermaye Prim Sistemi Uygulamasının Sağlık Ocağı Harcamalarına Etkisi

Ankete katılanların %82'si sağlık ocağında performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulaması sonrasında sağlık ocağındaki teknolojik donanım ve bilgi-işlem donanımının olumlu yönde değiştiğini ifade ederken, %18'i böylesi bir değişim gerçekleşmediğini vurgulamıştır.

Tablo: - 3 Performansa Dayalı Döner Sermaye Prim Sistemi Uygulamasının Sağlık Ocağı Harcamalarına Etkisi

Harcamalarda kayda değer bir değişme olmamıştır	%76
Harcamalarda artış olmuştur	%14
Harcamalarda azalış olmuştur	%10
Toplam	100

Döner sermaye uygulaması sonrasında sağlık ocağının mutlak harcamaları ne yönde değişti? sorusuna verilen cevaplar ise Tablo: 3'de gösterilmektedir.

**PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ UYGULAMASININ
HİZMET SUNUMUNA, SAĞLIK ÇALIŞANLARINA VE HASTA MEMNUNİYETİ ÜZERİNE
ETKİLERİ: ISPARTA SAĞLIK OCAKLARINDA BİR ARAŞTIRMA**

6. 1. 6. Performansa Dayalı Döner Sermaye Prim Sistemi Uygulamasına Sağlık Ocağı Hastalarının ve Sağlık Ocağı Birimlerinin Yaklaşımı

Çalıştığınız sağlık ocağına başvuran hastaların, döner sermaye uygulamasına yaklaşımı nasıldır? şeklinde sorulan sorudan elde edilen sonuçlar Tablo: 4’de gösterilmektedir. Tablo: 4’de görüldüğü gibi, ankete katılanların %24’ü uygulamadan hastaların hoşnut olmadığını belirtmiş, bir yanıtlayıcı ise hastaların bu uygulamadan hoşnut olduklarını ifade etmiştir.

Tablo: 4- Performansa Dayalı Döner Sermaye Prim Sistemi Uygulamasına Sağlık Ocağı Hastalarının Yaklaşımı

Çalışanlara göre, uygulamanın değişikliğe yol açmadığını düşünen hastaların oranı	%74
Çalışanlara göre, uygulamanın olumsuz olduğunu düşünen hastaların oranı	%24
Çalışanlara göre, uygulamanın olumlu olduğunu düşünen hastaların oranı	%2
Toplam	100

Anket katılımcılarının % 10’u müdür yardımcıları ve müdürlerin, % 4’ü ise hizmetlilerin bu uygulamadan olumlu etkilendiğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. Tablo: 5, performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasının sağlık ocağı birimlerine etkisini göstermektedir.

Tablo: 5- Performansa Dayalı Döner Sermaye Prim Sistemi Uygulamasının Sağlık Ocağı Birimlerine Etkisi

Hiçbir meslek grubunu olumsuz etkilememiştir	% 40
Bürokratik işlemleri ve evrak yükünü artırmaktadır	% 32
Doktorlar çok fazla prime hak kazanmıştır ve bu durum olumsuzdur	% 12
Tıbbi sekreterler olumsuz etkilenmiştir (aşırılaşan evrak yükünden ötürü)	% 2
Hizmetliler olumsuz etkilenmiştir (en az payı almalarından dolayı)	% 8
Hemşire ve sağlık memurları olumsuz etkilenmiştir	% 6
Toplam	100
Doktorlarca hastalara daha fazla ilgi gösterilmeye başlanmıştır	%40

Doktor-hasta ilişkisinde herhangi bir değişme olmamıştır	%60
Toplam	100

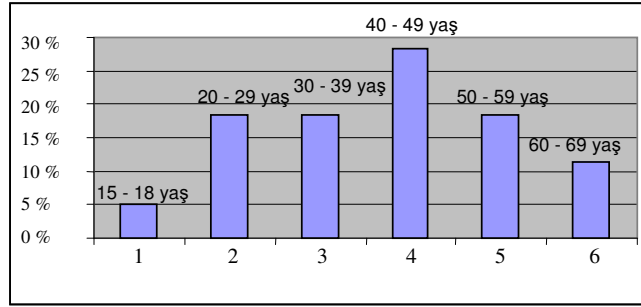
Tablo: 5'deki hoşnutsuzluk ifadelerine koşut olarak, anketi yanıtlayanların % 42'si performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasının sağlık ocağı çalışanları arasında çeşitli rekabet çatışmalarına yol açtığını ifade etmiştir. %52'si ise herhangi bir rekabet çatışması olmadığı yönünde görüş belirtmiştir.¹⁵

Anketi yanıtlayanların % 48'i performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulaması ile birlikte sağlık ocağı ile ocağın bağlı bulunduğu il sağlık müdürlüğü arasındaki ilişkide kayda değer bir farklılaşma olmadığını düşündüğünü belirtmekle birlikte; %32'si ekonomik, %26'sı ise yönetsel bakımdan sağlık ocağının performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulaması öncesi döneme göre il sağlık müdürlüğüne daha bağlı kılındığı yönünde görüş belirtmiştir.¹⁶

6. 2. Sağlık Hizmeti Alanlar Üzerinde Uygulanan Anket Sonuçları

6. 2. 1 Anket Katılımcıları İle İlgili Genel Bilgiler

Şekil: 1'de görüldüğü gibi, sağlık ocağı hizmetinden yararlananların, Türkiye'deki yaş ortalamalarının oldukça üzerinde bir yaş ortalaması vermesi, vücudun yaşlandıkça sağlık hizmetlerine daha gereksinim duyacağı düşünülrse, şaşırtıcı bir sonuç elde edilmemiştir.

Şekil: 1- Yanıtlayıcıların Yaş Profili

¹⁵ Ankete katılanların %6'sı bu konuda görüş belirtmemişlerdir.

¹⁶ Bu konuya ilişkin soruda yanıtlayıcıların birden fazla şık işaretleme hakkı bulunduğu için yüzde toplamalarının %100'den büyük çıkması olağandır.

**PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ UYGULAMASININ
HİZMET SUNUMUNA, SAĞLIK ÇALIŞANLARINA VE HASTA MEMNUNİYETİ ÜZERİNE
ETKİLERİ: ISPARTA SAĞLIK OCAKLARINDA BİR ARAŞTIRMA**

Sağlık ocağından yararlananların % 50'si on yıldan uzun süredir buradan yararlanmakta olduklarını belirtmiştir. % 42'si ise 5 – 10 yıl arası bir süredir buradan yararlanmakta olduğunu ifade etmiştir. Ankete katılanlardan yalnızca %8'i buradan son dört yıldır ya da daha az süredir yararlanmakta olduğunu ifade etmiştir.

Öte yandan anket katılımcılarının *sağlık ocağına gelme amaçları ve hangi sosyal güvenlik uygulamasından yararlandıklarına* ilişkin sorulardan elde edilen sonuç Tablo: 6'da gösterilmektedir.

Tablo: 6- Sağlık Ocağına Gelme Nedenleri ve Sigortalanma Biçimleri

Sağlık Ocağına Gelme Nedeni	%	Sigortalanma Biçimi	%
Hasta	50	Emekli Sandığı	37
Refakatçi	31	Yeşil Kart	33
Pansuman, enjeksiyon, kontrol amaçlı	17	SSK	22
Diğer nedenler	2	Diğer	8
Toplam	100		100

Bu yanıtlardan yola çıkılarak, sağlık ocağının kurumsal olarak hizmet verdiği bölge halkının nezdinde kalıcı bir imge bırakmış olduğu belirtilebilir. Diğer yandan sağlık ocaklarından yararlanan yanıtlayıcıların çoğu (% 92) sağlık ocaklarının döner sermaye sistemi öncesi ve sonrası hâlini bilmektedir.

6. 2. 2. Döner Sermaye Prim Sistemi Uygulamasının Sunulan Hizmet Niteliğine Etkisi

Sağlık ocaklarında uygulanmakta olan döner sermaye prim sistemi uygulamasının, *verilen hizmet çeşitliliğini, kalitesini ve sağlık ocağı çalışanlarının hizmet sunumlarını* ne yönde değiştirdiğine dair sorulan sorulardan elde edilen sonuçlar Tablo: 7'de gösterilmektedir.

Tablo: 7- Döner Sermaye Prim Sistemi Uygulamasının Sunulan Hizmet Niteliğine Etkisi

Hizmet çeşitliliği artmıştır	%38
Hizmet çeşitliliğinde kayda değer bir değişiklik olmamıştır	%62
Toplam	100

Ali Cüneyt ÇETİN – Hüseyin SAĞLAM

Hizmet çeşitliliği yetersizdir	%35
Hizmet çeşitliliği artırılmalıdır	%38
Hizmet çeşitliliği yeterlidir	%23.3
Hizmet çeşitliliği “çok fazla”dır	%3.3
Toplam	100
Hizmet kalitesi “çok olumlu”dur	%28
Hizmet kalitesi “olumlu”dur	%31
Hizmet kalitesi “vasat”tır	%31
Hizmet kalitesi “olumsuz”dur	%10
Toplam	100
Doktorların verdiği hizmet sunumu “çok olumlu”dur	%63
Doktorların hizmet sunumları “olumlu”	%5
Doktorların hizmet sunumları “vasat”tır	%30
Doktorların hizmet sunumları “olumsuz”dur	%1.7
Toplam	100
Sağlık ocağı görevlilerinin verdiği hizmet sunumu “çok olumlu”dur	%18.3
Sağlık ocağı görevlilerinin verdiği hizmet sunumu “olumlu”dur	%62
Sağlık ocağı görevlilerinin verdiği hizmet sunumu “değişmemiştir”	%19.7
Toplam	100
Hemşirelerin verdiği hizmetler “çok olumlu”	%52
Hemşirelerin verdiği hizmetler “olumlu”	%43
Hemşirelerin verdiği hizmetler “olumsuz”dur	%5
Toplam	100

Ankete katılanların %38’i hizmet çeşitliliğinin döner sermaye uygulaması ile birlikte arttığını belirtirken (söz konusu dilim içine dahil

**PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ UYGULAMASININ
HİZMET SUNUMUNA, SAĞLIK ÇALIŞANLARINA VE HASTA MEMNUNİYETİ ÜZERİNE
ETKİLERİ: ISPARTA SAĞLIK OCAKLARINDA BİR ARAŞTIRMA**

edilenlerden %7'lik bölüm¹⁷ "çok" olumlu anlamda hizmet çeşitliliği artışı gördüğünü belirtmiştir) olumsuz görüş olmaması, döner sermaye uygulamasının halkın nezdinde genelde olumlu algılandığı olarak yorumlanabilir.

Ankete katılanların %59'u uygulama ile hizmet kalitesinin olumlu (%28 çok olumlu, %31 olumlu) yönde değiştiğini ifade etmişlerdir. Olumsuz görüş bildirenler aşı, doğum kontrolü, sağlık raporu hazırlanması alanlarındaki olumsuz kalite değişimine özel vurgu yapmıştır.

Doktorların verdiği hizmet kalitesindeki değişimin, hemşireler ve diğer sağlık ocağı çalışanları ile karşılaştırıldığında daha az olumluya çevrildiği, hemşirelerin ise verdikleri hizmette en fazla kalite iyileşmesi gösteren çalışanlar olduğu söylenebilir.

Ayrıca, yanıt verenlerin %66.7'si, sağlık ocaklarındaki performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasının bir sonucu olarak elde edilen gelirden ocakta çalışanlara prim aktarılmakta olduğunun ayırımında olduğunu ifade etmiştir. Yanıt verenlerin %78.3'ü ise söz konusu sistemle sağlık hizmetlerinin daha olumlu yönde işleyeceğine ilişkin inancını ifade etmiştir.

6. 2. 3. Sağlık Hizmeti Alanların Hizmet Fiyatlarını Algılayışları

Sorulara yanıt verenlerin %8.3'ü sağlık ocağındaki fiyatları bütçesi için çok uygun bulurken, %37'si uygun bulduğunu belirtmiştir. Sorulara yanıt verenlerin %50'si ise fiyatların uygun olmadığını belirtmiştir¹⁸.

Yanıt verenlerin %43.3'ü sağlık ocağında verilen hizmetlerin tamamının herkes için eşit ve ücretsiz olması gerektiğini belirtirken, %16.7'si bir miktar katkı payı alınması gerektiğini ifade etmiş; %40'lık bir kesim ise hizmetin tamamen ücretli olması gerektiğini söylemiştir.

Katılımcıların %10'u performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasının geçerli olduğu sağlık ocağının genel durumunu "çok olumlu" bulmakta, %44.7'si "olumlu bulmakta"; %40'ı durumun "vasat" olduğunu düşünmekte, %5 ise sağlık ocağının durumunu olumsuz görmektedir.

7. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sağlık ocakları belli bir nüfusa ekip anlayışı içerisinde koruyucu ve birinci basamaktan tanı ve tedavi hizmetlerinin bir arada verildiği yaygın

¹⁷ 4 kişi.

¹⁸ %5'lik bir bölüm ise bu konuda fikir belirtmemiştir.

hizmet birimleridir. Sağlık ocaklarında verilen hizmetlerin hasta haklarına saygılı, kolay ulaşılabilir, halkın beklentilerini karşılayabilecek nitelikte olması ve etkin bir biçimde sunulması gerekmektedir.

Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması üzerine yapılan bu araştırmada, *gerek sağlık ocağında çalışanların, gerekse çalışanların verdiği hizmetten yararlananların performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasının sağlık ocaklarının verimini olumlu etkilediğini düşündükleri*, sonucu elde edilmiştir. Bu konuda hizmet alanların, hizmeti sağlayanlara göre daha olumlu düşünüyor olması çalışanların döner sermaye hizmeti konusunda daha bilgili ve bilinçli olmasından ötürü bu konuda daha temkinli yanıt vermesinden kaynaklanmış olabilir.

Her durumda, başlık 6. 7.'de ifade edilen hipotezlerden ilki olan,

i) H_0 = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulaması sağlık ocaklarının verimini olumlu yönde etkilemektedir *hipotezi reddedilmemektedir.*

Yine sonuçlara bakılarak başlık 6.7. sınanacağı belirtilen hipotezlerden üçü,

ii) H_0 = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması liyakata dayalı ve hastabakıcıların çalışma verimini olumlu yönde etkilemektedir,

iii) H_0 = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması liyakata dayalı ve doktorların çalışma verimini olumlu yönde etkilemektedir,

iv) H_0 = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye uygulaması liyakata dayalı ve hemşirelerin çalışma verimini olumlu yönde etkilemektedir

hipotezi reddedilmez.

ii, iii ve iv no'lu hipotezler de sağlık ocağından sağlık hizmeti alanların verdiği yanıtlarla koşut önermeler içermektedir. Hizmet alanların görüşlerine dikkat edildiğinde hizmet performans ve kalitesinin gelişimi doktorlarda diğer çalışanlarda olduğundan daha az, ebe ve hemşirelerde ise diğer çalışanlarda olduğundan çok daha fazla olduğu ifade edilmelidir.

Yukarıdaki önermelere koşut bir biçimde beşinci hipotez,

v) H_0 = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulaması hastalara sağlanan hizmetin kalitesini olumlu yönde (artış yönlü) etkilemektedir.

**PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ UYGULAMASININ
HİZMET SUNUMUNA, SAĞLIK ÇALIŞANLARINA VE HASTA MEMNUNİYETİ ÜZERİNE
ETKİLERİ: ISPARTA SAĞLIK OCAKLARINDA BİR ARAŞTIRMA**

Bu hizmeti sağlayan tüm öğelerin bir bütün olarak kalite artışı imlemesi, dahası, sağlık ocağından hizmet sağlayanların aldıkları hizmette genel bir iyileşme bulmalarından ötürü *reddedilemez*.

Aynı biçimde,

vi) Ho = Sağlık ocaklarında performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulaması, önceki uygulamalara kıyasla çalışanlar için daha tatminkar bir işletim sisteminin önünü açmıştır, hipotezi de çalışanlara sağlanan performans/maddiyat bağlantılı doyumun hizmet performansını ve niteliğini olumlu yönde etkilediği göz önüne alınarak reddedilmez.

Bu çalışmada ele alınan hipotezlerin tamamı, uygulamada görüşleri alınan 50 sağlık ocağı çalışanı ve 60 sağlık ocağından yararlanan kişinin verdiği yanıtlar ışığında reddedilmemiştir.

Araştırma sonuçlarında dikkat çeken diğer yönler ise şöyle özetlenebilir:

- Araştırmada doktorların diğer çalışanlara göre prim uygulamasından daha büyük yüzde alıyor olması, doktorlarla diğer sağlık ocağı çalışanları arasında bir rekabet ortamı doğmasına yol açmıştır.

- Doktorlar dışındaki bir kısım çalışanlar (anketi yanıtlayan çalışanların yaklaşık %15'i) bu uygulamanın motivasyonlarını olumsuz etkilediğini özellikle belirtme gereksinimi duymuşlardır. Bu durum ileride istenmeyen gerginliklerin meydana gelmesine zemin oluşturabilir.

- Döner sermaye uygulamasından sağlık müdürleri ve müdür yardımcılarının fazla kazanç sağladığı tespiti yapılmış (%10 oranında yanıtlayıcılarca), aynı zamanda döner sermaye uygulaması ile sağlık ocaklarının ekonomik (%32) ve yönetsel (%26) bakımlardan il sağlık müdürlüklerine daha fazla bağlı kılındıkları ve bunun da merkeze tâbi olunmasını daha mümkün kıldığını anketi yanıtlayan sağlık ocağı çalışanları ifade etmişlerdir.

- Döner sermaye uygulaması sağlık ocağının çağdaş donanımla, özellikle de bilgi-işlem aygıtlarıyla donatılabilmesini daha olanaklı kılmıştır.

Gerek sağlık ocağından sağlık hizmeti alanlar, gerek burada sağlık hizmeti verenlerin tekil muhatabı artık devlet değil aynı zamanda birbirleridir. Diğer bir ifadeyle, doktorlar ve diğer sağlık ocağı çalışanları artık hastalardan alınan ödemelerin kendileri için de maddî bir değeri olduğunun ayrılmındadır.

Diğer yandan hastalar da ödedikleri bedelin (ya da onlar için sigortadan sağlanan paranın) bir bölümünün sağlık ocağı çalışanlarına doğrudan aktarılmakta olduğunun farkındadır. Bu durum ister istemez hasta – doktor, hasta–hastabakıcı, hasta-ebe ve hasta-hemşire ilişkilerinde farklılaşmaya yol açmıştır.

Hastalara asıl sağlık hizmetini sağlayan ve sağlık konusunda bilgi ve deneyim donanımı en yüksek düzeyde bulunan doktorların verdiği hizmetin niteliğinin hastalarca diğer sağlık ocağı çalışanlarına kıyasla fazla yüksek bulunmaması, hemşirelerin hizmet kalitesinin giderek çok olumlu bir biçimde gelişmekte olduğunun düşünülmesi; diğer yandan doktorların aldıkları primlerin diğer çalışanların motivasyonunu olumsuz etkilemekte oluşu, doktorların aldıkları eğitim ve buna mukabil aldıkları yüksek maaş sağlık ocaklarında adı konulmamış bir yabancılaşma ve statü zıtlaşması meydana getirmektedir.

Sağlık ocaklarında başlatılan performansla dayalı döner sermaye prim sistemi uygulaması genel olarak hastalar tarafından da, sağlık çalışanları tarafından da bütünüyle olumsuz ya da olumlu olarak değerlendirilmezken; uygulamanın olumlu yanlarının görece daha ağır bastığı hem hastaların hem de sağlık çalışanlarının ifadelerinden çıkarılmıştır. Yine de döner sermaye ödemelerinin özellikle doktorlar lehine orantısız aktarım içerdiği görüşünün ve bu görüşle eşlik edecek benzer eşitlikle ilintili görüşlerin sağlık ocağı işletmelerinde çalışanlar arası huzursuzluğu tetikleme olasılığı mevcuttur.

Çalışmadan çıkarılabilecek bir başka olumsuz algılanması olası durum ise, döner sermaye işletmelerinin tâbi olduğu mevzuatın merkezî idareyi ilgili işletmenin yönetimine daha sıkı bağladığı; ekonomik konularda atılacak adımlarla büyük ölçüde ilintili bu merkezci anlayışın, sağlık ocakları yönetiminde olumsuzluklara yol açması da olasılık dışı değildir.

Çalışmanın gözler önüne serdiği noktalardan bir diğeri ise, döner sermaye işletmesi uygulamasının, 1982 anayasasında yer alan “herkesin sağlıklı ve eşit bir ortamda yaşama hakkına” ilişkin hükümlerin ve sosyal devlet anlayışına muhalif sayılabilecek bir biçimde, sosyal sigortası olmayan bireyleri olumsuz etkileyebileceğidir. Yeşil kart ve benzeri uygulamalarla böylesi bir eğilimin önü alınmak istense de, artık potansiyel olarak vatandaşlar hem hasta, hem de müşteri olarak algılanmaktadır. Bu ise parası olmayan hastaların sağlık hizmetlerine kolaylıkla erişebilmesini engelleyici sorunlara yol açabilir.

**PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ UYGULAMASININ
HİZMET SUNUMUNA, SAĞLIK ÇALIŞANLARINA VE HASTA MEMNUNİYETİ ÜZERİNE
ETKİLERİ: ISPARTA SAĞLIK OCAKLARINDA BİR ARAŞTIRMA**

Performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulaması ile sağlık çalışanlarının alacağı ücretlerde meydana gelecek artışlar, belirli ölçüde döner sermaye işletmesinin sağlayacağı kazanç artışlarına bağlanmıştır. Bu durumda, örneğin ülkede bir ekonomik kriz ortamına girildiğinde, sağlık çalışanlarının uğraması olası kayıplarını karşılayacak bir mekanizma bulunmamaktadır. Devletin, bu konuda çözüm getirici adım atması, olası bir motivasyon kırılmasını engelleyici olacaktır. Yine döner sermaye gelirlerinden yapılacak ek ödemelerin, emeklilik dönemindeki maaşa katkıda bulunmaması, emekli olan çalışanın maaşında ciddi oranda değer kaybına yol açabilecektir. Belirtmek gerekir ki, çalışanlar yıllık ve hastalık izinlerinde döner sermayeden ek ödeme alamamaktadır.

Sağlık çalışanlarına yapılacak ek ödemelerle ilgili yürürlükte olan yönergeler gereği gerçekleştirilmekte olan "performans değerlendirmesi uygulaması" orta erimde olumsuzluklara neden olabilir. Emeğin performansa göre ücretlendirilmesi, işveren ücret esnekliği ile işgücü maliyetini düşürebilir. Performansa dayalı ücretlendirme ile çalışanların reel çalışma süreleri dışındaki zamanın ücretlendirilememesi riski mevcuttur.

Sağlık çalışanlarının maaşlarına gelecek katkı daha çok izlemler (muayene ve tetkikler) ile sağlanacağı için, toplumsal sağlığın korunmasına yönelik koruyucu hizmet uygulamaları arka planda kalmaktadır; bu durum döner sermaye işletmesi için, maddî bakımdan olumlu gibi görünse de, orta ve uzun erimde toplumsal olumsuzluklara yol açabilecektir. Benzer bir biçimde verilen hizmetin niteliği yerine niceliğinin puanlamada ve performans değerlendirilmesinde temel alınması, sağlık çalışanlarını yabancılaştırıcı yönde rol oynayacaktır. Dolayısı ile günde 40 hastaya verimli ve nitelikli hizmet veren bir hekimin kazanacağı puan, günde üstünkörü ve kısa sürede 80 hastaya bakacak bir hekiminkinden düşük olacaktır. Bu durumda, çalışanlar zaman içinde doğal olarak nitelikli fakat az sayıda izlem gerçekleştirmek yerine; kısa sürede çok sayıda izlem gerçekleştirmeye çalışacaklar; bu ise genel sağlık kalitesini orta ve uzun erimde olumsuz etkileyecektir.

Buraya kadar dile getirilen olumlu ve olumsuz noktalar ele alındığında, sağlık ocaklarında yürürlükte olan performansa dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasında aşağıda belirtilen yönlerde gelişme ve değişim sağlanması olasılıkla olumlu sonuçlar verecektir.

- Sağlık ocaklarında herhangi bir sosyal güvencesi olmayan ve parası da olmayan hastaların tedavisi için alternatif fon oluşturulması yönünde teşvik edici bakanlık uygulamaları yürürlüğe konabilir.

- Sağlık ocaklarında doktorlar ve diğer sağlık kurumu çalışanları arasında olduğu düşünülen puanlama / ücret orantısı adaletsizliğini giderici düzeltmeler yapılabilir.

- Hastalardan, tedavi ya da izlem sonrası sağlanacak yazılı geribildirim, sağlık çalışanlarının performans değerlemesinde kullanılabilir. Böylelikle, nicelikle birlikte nitelik de sağlık hizmeti uygulamalarında değerlendirme kapsamına alınabilmiş olur.

- Sağlık ocaklarının yönetimi ekonomik anlamda biraz da bu işletmelerde çalışanları motive edici çehreye kavuşturulabilir. Bunun için merkezî ve güçlü konumdaki ekonomik denetim öğelerinin değiştirilmesi ya da hafifletilmesi yararlı olabilir.

- Sağlık çalışanları arasında oluşması olası performans değerlendirme rekabeti ve sağlanacak puanların getireceği olası yabancılaşma, kurumsal kültürün yerleştirilmesi ve kurumda çalışan bireyler arası iletişimin daha sağlam temellere oturtulması yönünde geliştirilebilir. Bu yönde bakanlığın alacağı toplumsallaşma ve dayanışma duygularını güçlendirici ve özendirici yaklaşımlar etkili olabilir.

- Sağlık ocağı çalışanları ve sağlık ocaklarından yararlanan yurttaşlar, buralarda sağlanmakta olan hizmetin sonuçta bir kamu hizmeti olduğu ve sağlığın birçok başka hizmet ya da meta gibi vazgeçilebilir bir öğe olmadığı yönünde bilinçlendirilmeli ve çalışanlardan ya da hastalardan kaynaklanabilecek olumsuz girişimlerin söz konusu bilinçlendirme çabası paralelinde önüne geçilmelidir.

Sağlık ocaklarında performans dayalı döner sermaye prim sistemi uygulamasının sağlık çalışanlarına, sağlık hizmetinden yararlanan yurttaşlara ve bir bütün olarak Türkiye'ye sağladığı yararlar ve bu yararların daha verimli kılınabilmesi için yeni bilimsel çalışmalar yapılması ve bu çalışmaların yürütme erkinde yer alan bürokratlarca ciddiyetle değerlendirilmesi, elbette tüm ülke vatandaşlarının yararına olacaktır.

KAYNAKÇA

ÇÖZÜM HABER - Sağlık ve Bilişim Dergisi, "Sağlık Kurumlarında Motivasyon ve Sağlık Çalışanlarını Motive Eden Faktörler", <http://212.174.57.218/cgi-bin/intsite.exe?SYF=6>, Erişim Tarihi: 15-10-2006.

GENEL EKONOMİ ANSİKLOPEDİSİ, (1988) Cilt 1, İstanbul, Milliyet Yayınları.

**PERFORMANSA DAYALI DÖNER SERMAYE PRİM SİSTEMİ UYGULAMASININ
HİZMET SUNUMUNA, SAĞLIK ÇALIŞANLARINA VE HASTA MEMNUNİYETİ ÜZERİNE
ETKİLERİ: ISPARTA SAĞLIK OCAKLARINDA BİR ARAŞTIRMA**

KILIÇ, G., (2004), "Yeni Bir Ücretlendirme Modeli: Performansa Dayalı Döner Sermayeden Ek Ödeme Yapılması", Bizim Gazete, www.sutlas.com/04-03-04.htm, Erişim Tarihi: 13.10.2006.

MANSUR, T., (2005) "Suistimale Yol Açıyor, Motive Etmiyor", Haftalık Tıbbi Haber Gazetesi, http://www.medimagazin.com.tr/haber_32944.html, Erişim Tarihi: 12.10.2006.

TOKOL, T., (1998), Pazarlama Araştırması, Vipaş A.Ş. Bursa.

TURANLI, M. ve GÜRİŞ, S. (2000), Temel İstatistik, Der Yayınevi, İstanbul.

09/01/1961 tarih ve 10702 sayılı Resmi Gazete, 209 sayılı yasa, md: 2.

27/04/2005 tarihli ve 25798 sayılı Resmî Gazete, 5335 sayılı yasa.

<http://www.afiyethastanesi.com/detay.asp?ID=80>, "Dünden Bugüne Sağlık Sistemi-Kutup Yıldızı Sağlık Raporu", Erişim Tarihi: 31-10-2006.

http://www.medimagazin.com.tr/haber_32944.html, "Sağlık Ocağı Personelinin Dikkatine: Performansınızı Arttırın", 24-02-2003), Haftalık Tıbbi Haber Gazetesi, Erişim Tarihi:12.10.2006.

FRANSA'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI: DE GAULLE DÖNEMİ (1958-1969)

Özlem DEMİRKIRAN*

ÖZET

Fransa'nın V. Cumhuriyet'inin kurucusu olan General Charles de Gaulle II. Dünya Savaşı'ndaki tecrübelerinden de etkilenerek bazı temel ilkeler geliştirmiş ve Fransa'nın savunma ve güvenlik politikasını bu ekseninde belirlemiştir. De Gaulle'in Fransa'nın ideallerini kendi dünya görüşüyle formüle edip uygulamaya geçirmesi ve ilkelerinin ondan sonraki hükümetler tarafından da benimsenmesi Fransız tarihine damgasını vurmasını sağlamıştır. Bu çalışmada, De Gaulle'in iktidarı süresince yerleştirdiği ilkeler ve uyguladığı güvenlik ve savunma politikası incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Charles De Gaulle, Grandeur, force de frappe

ABSTRACT

General Charles de Gaulle, the founder of France 5th Republic, developed some basic principles by being affected from Second World War experiences and determined France's defence and security policy on this axis. De Gaulles' formulation and application of France's ideals with his world view and following governments' adoption of his principles provided him to put his stamp on the history of France. In this study, the principles that de Gaulle established and security and defence policy that he applied during his government period is examined.

Keywords: Charles De Gaulle, Grandeur, force de frappe

GİRİŞ

Güvenlik politikaları anlamında Fransa'da 1958 sonrası General Charles de Gaulle dönemi temel kabul edilir. Aslında yapılan çok sayıda araştırma de Gaulle'in Beşinci Cumhuriyeti'nin çıkarları ve politikalarının kendinden öncekilerle benzerlik arz ettiğini ortaya koymuştur. Ancak savaş sonrasının koşulları Dördüncü Cumhuriyet yöneticilerini -Komünist Doğu'ya karşı koymak için NATO ittifakına katılma gibi- bazı eylemlere zorlamıştır. Bununla birlikte, Dördüncü Cumhuriyet liderleri Fransa'nın yeniden canlanması, global rol oynaması, eğer bağımsızlık mümkün değilse egemen ABD'ye etkide bulunulması gibi isteklerden etkilenmiştir. Çeşitli hükümetlerin verdiği NATO'nun yönetiminde üçlü (ABD, İngiltere ve Fransa'dan oluşan) bir sistemin benimsenmesi önerileri, kıta Avrupa'sında ve özellikle yeniden yapılanan Almanya üzerinde sürekli askeri üstünlük konusunda yapılan ısrar,

* Arş. Gör., Süleyman Demirel Üniversitesi, İİBF, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Isparta, ozlemdk@iibf.sdu.edu.tr.

FRANSA'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI: DE GAULLE DÖNEMİ (1958-1969)

ağır maliyetine rağmen deniz aşırı kolonilerin sürdürülmesi konusundaki çaba ve ulusal nükleer program ve stratejik nükleer güç oluşturulması doğrultusunda alınan kararlar, Dördüncü Cumhuriyet yöneticilerinin bu geleneksel Fransız amaçlarını elde etme çabalarını örneklemektedir. Fakat, Dördüncü Cumhuriyet'in zayıf koalisyonlarının¹ partileri kendinden emin bir şekilde amaçlarını öne sürecek ve çıkarları gerektirdiğinde uluslararası statükoya meydan okuyacak politikaları geliştiremediler ve güvenlik politikasında tereddütlü, kararsız ve risk alma konusunda isteksiz davrandılar. Fransa'nın bu ve daha idealist amaçlarını güçlü bir yürütme ve yeni bir anayasa oluşturan de Gaulle'ün kendi dünya görüşüyle formüle edip uygulamaya geçirmesi² ve bu politikaların ondan sonra gelen hükümetler tarafından da devam ettirilmesi³ Fransa'nın güvenlik politikalarına de Gaulle'ün damgasını vurmasına neden olmuştur. Bu çalışmada, de Gaulle'ün ortaya koyduğu prensipler ve bu çerçevede izlediği savunma ve güvenlik politikası ortaya konmaya çalışılacaktır.

1. DE GAULLE VE YERLEŞTİRDİĞİ İLKELER

General Charles de Gaulle, II. Dünya Savaşı sırasında Fransa'nın Almanya ile ateşkes imzalaması üzerine İngiltere'ye giderek az sayıdaki gönüllülerle mücadeleye başladı. 1943 yılında karargahını Cezayir'e taşıdı ve Fransız Ulusal Kurtuluş Komitesi'nin başına geçti. Eylül 1944'te kurduğu gölge kabine ile birlikte Paris'e döndü ve arka arkaya iki geçici hükümette başbakanlık yaptı. Ocak 1946'da koalisyon partileriyle arasındaki sürtüşmeler sonucunda başbakanlıktan istifa etti.

1954'te Cezayir mücahitleriyle Fransa arasında silahlı mücadele başladı. 1958'de Fransız hükümeti bu mücadeleden kendisi için olumlu bir sonuç çıkmayacağını anlayınca Cezayir Milli Kurtuluş Cephesi ile anlaşmak istedi. Anlaşmaya karşı çıkan Cezayir'deki Fransız birliklerinin yönetime karşı başlattıkları ayaklanmanın ülkeyi iç savaşa sürüklemesi sonucunda de Gaulle göreve çağrılarak Aralık 1958'de Cumhurbaşkanlığına seçildi. Bunalım zamanında yönetime gelmesini fırsat bilerek Beşinci Cumhuriyeti kurdu ve Fransa'da yarı-başkanlık sistemi oluşturdu.

¹ Aralık 1946 ile Mayıs 1958 arasında 24 hükümet görev yapmıştır. Scott W. HAINE, **History of France**, Greenwood Publishing Group, Incorporated, Westport, CT, USA, 2000, s. 174.

² Philip H. GORDON, **Certain Idea of France: French Security Policy and the Gaullist Legacy**, Princeton University Press, Ewing, NJ, USA, 1993, s. 4.

³ Marisol TOURAINE, **Altüst Olan Dünya: 21. Yüzyılın Jeopolitiği**, çev. Turhan ILGAZ, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1997, s. 295.

Gaullist model çerçevesinde Fransa'nın güvenlik politikasının ulusal bağımsızlık, *grandeur* (büyüklük) ve nükleer otonomi olarak formüle edilebilecek, birbirinden bağımsız düşünülemeyen üç ilkeye dayandığı söylenebilir.⁴

1.1. Ulusal Bağımsızlık

II. Dünya Savaşı'ndaki farklı savaş tecrübeleri nedeniyle İngiltere ve Almanya güçlü bir Atlantik kültür geliştirirken, Fransa ABD'yi yardımsever ve güvenilir bir koruyucu olarak kabul edemedi. Fransa, 1940 yenilgisinden ve 4 yıllık Nazi işgalinden sonra kurtarıldığı için ve ihtiyacı olduğunda değil de kendi çıkarları ve iç politikası gerektirdiği zaman Fransa'yı kurtardıklarını düşündükleri için hiçbir zaman Amerikalılara güvenmedi.

De Gaulle'ün Amerikalılara ve İngilizlere güvenmemesinin ardında savaş sırasında yaşanan başka olaylar da vardır. En önemlisi, ABD, de Gaulle'ün Cezayir'de kurduğu hükümeti tanımadı. 1940'ta, o zaman Akdeniz'de hatırı sayılır bir güç olan Fransız donanmasını tarafsız kalmaya en azından ya da en iyisi İngiliz savaş çabasına katılmaya yönlendirmek için ve Almanlara karşı yardımını güvenceye alma umuduyla Vichy rejimini tanıdı. Yerini alabilecek bir kişi bulduğu sürece de Gaulle'ün karşısındaki lideri destekledi. Ayrıca, hem anavatandaki hem de deniz aşırı ülkelerdeki halkın ciddi bir çoğunlukla de Gaulle'ü desteklemesine rağmen, işgalden kurtulana kadar Fransa diye siyasi bir varlık kalmadığı ve dolayısıyla hiç kimsenin Fransa'nın namına hareket edemeyeceği şeklinde bir tutum benimsedi.⁵ İngiltere de, Almanlara karşı mücadele ettiği için desteklediği de Gaulle'ün, İngiliz çıkarlarını kollayacak bir kişi olmaması nedeniyle Fransa'yı temsil ettiğini uzun süre kabul etmeye yanaşmadı.⁶ İngiltere'nin Dunkirk limanındaki askerlerini geri çekerek Fransızları Almanlarla yalnız bırakması, de Gaulle'ün İngilizlere güven duymaması gerektiği konusundaki düşüncelerini güçlendirdi.

De Gaulle'ün İngiltere ve ABD'ye karşı olumsuz hisler beslemesine neden olan diğer bir olay, Cezayir limanındaki Fransız donanmasının İngiltere tarafından batırılmasıydı. II. Dünya Savaşı'nda Fransa Almanya'ya teslim

⁴ Robert LADRECH, "Redefining *Grandeur*: France and European Security after the Cold War", **Promise & Reality of European Security Cooperation: States, Interests & Institutions**, ed. Mary M. MCKENZIE, Greenwood Publishing Group, Incorporated, Westport, CT, USA, 1998, s. 87.

⁵ Kâmuran GÜRÜN, **Savaşın Dünya ve Türkiye (Cilt 3): Savaş (1939-1945)**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2000, s. 307. ABD ancak de Gaulle'ün yerini alabilecek bir lider bulamayınca de Gaulle'ün kurduğu yapıyı desteklemiştir. Bkz. GÜRÜN, s. 560.

⁶ GÜRÜN, s. 559.

FRANSA'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI: DE GAULLE DÖNEMİ (1958-1969)

olduktan sonra, İngiltere Fransız gemilerinin Almanya'nın eline geçmesini önlemek için kendi limanlarında bulunan gemilere el koydu. Başka limanlardaki gemilerin bazılarını da anlaşmayla ele geçirdi. Merselkebir'de bulunan gemilere de zafere kadar İngiliz donanmasıyla birlikte savaşmaları, gemilerin İngilizlere bırakılması ya da silahtan arındırılıp savaş sonuna kadar ABD'ye emanet edilmeleri teklifleri yapıldı. Fransız Amiralinin teklifleri hükümetine bildirmeden reddetmesi üzerine başlayan saldırıda gemiler ya ağır hasara uğradı ya da infilak etti. Kaçmayı başarabilenler Toulon'a gitti. Dakar'daki Richelieu zırhlısı da bir uçak saldırısıyla ağır hasara uğratıldı. Fransa'nın yalnızca Toulon'daki donanması kaldı.⁷

Bunun dışında, 1944 kışında Bulge'daki Alman saldırısı sırasında de Gaulle, Alman karşı saldırısına karşı savunmalarını daha iyi organize etmek için Strazburg'dan çekilmeyi planlayan Amerikan komutanlarıyla da çatıştı. Paris'te mevzilenmiş olan de Gaulle, müttefiklerinin Fransız vatanperverler ve Alman işgalciler için sembolik bir şehir olan Strazburg'tan çekilmesinin intikam düşüncesine sahip Naziler tarafından yıkım anlamına geleceğini biliyordu. Bu yüzden Amerikan planına karşı çıktı ve sonuçta General Eisenhower'ı şehri elinde tutmaya ikna etti. Fakat bu olay Amerikan-Fransız ilişkilerini uzun süreli bozdu, Fransızlara müttefiklerinin savaşı sürdürmek için Fransa'yı feda etmeye hazır olduğunu, Amerikalılara da Fransızların savunulamaz bağımsızlık taleplerini göz önünde tuttuklarını düşündürdü. De Gaulle'in davet edilmediği Şubat 1945 Yalta Konferansı, onu Sovyetlerin ve "Anglo-Sakson"ların Avrupa'yı nüfuz alanlarına böldüğüne ikna etti. Bu "Yalta miti" Fransa'nın Soğuk Savaş yorumunda itici güç oldu. Ayrıca, Fransız liderler Amerikan komutanlarının 1945 sonrasında Fransa'yı yenilmiş bir Faşist devlet gibi askeri olarak işgal etme planlarına da tepki duydu.⁸

Savaş sırasında yaşananlar, savaş sonrasında de Gaulle'ün dünya siyasetinde etkili, egemen ve ABD'yle aynı düzeyde tanınan bir aktör olmak için bağımsız Fransız devletine vurgu yapan bir strateji geliştirmesine neden oldu.

De Gaulle için, uluslar birbirlerinden çok farklıdır ve her birinin kendi ruhu, tarihi, dili, talihsizlikleri, güzellikleri ve tutkuları vardır. Nitelikleri,

⁷ GÜRÜN, s. 76-77. Daha sonra Toulon'daki donanmaya da Vichy hükümeti tarafından müttefiklere katılma emri verildi. Fakat, filo komutanı bu emri dinlemedi. Toulon'un Almanların eline geçmesi üzerine filo kumandanları ve mürettebatı tarafından batırıldı. GÜRÜN, s. 305.

⁸ Michael R. GUELDRY, **France & European Integration: Toward a National Polity**, Greenwood Publishing Group, Incorporated, Westport, CT, USA, 2001, s. 148-149.

eksiklikleri ve alışkanlıkları açıkça betimlenebilir ve hızlı bir şekilde değiştirilemez. Bu uluslar tarafından oluşturulan yapılar olan ulus-devletler tarihsel meşruiyetin alıcısıdır. Dolayısıyla ulus-devlet kendini ona bağlı hisseden insanları meşru olarak temsil eden tek siyasi topluluktur.⁹ Devletler bu meşruiyetlerinin risk altına girmemesi için savunma konularında egemenliklerini paylaşmazlar. Fransa'nın politik kültürünün temelinde de bu ilke vardır.¹⁰ Nitekim De Gaulle konuşmalarında açık biçimde bu ilkeden bahsetmiştir:

*"Bir büyük devletin, ne kadar dost olursa olsun, kaderini başka bir devletin kararlarına bırakması hoşgörü ile karşılanabilecek bir durum değildir... başka bir ülkeyle bütünleşen bir ülke, ulusal savunmasına ilgisini kaybeder; çünkü artık ondan sorumlu değildir."*¹¹

General de Gaulle 1958'de iktidara geldiğinde Fransa zaten NATO ve AET üyesiydi. Her iki oluşuma karşı benimsediği tutum 4. Cumhuriyet'in hükümetlerinden farklıydı. II. Dünya Savaşı'ndan beri, Avrupa'da bir derece ulus üstülük içeren uluslararası oluşumların ortaya çıkışıyla Batı Avrupa ve Kuzey Amerika ülkeleri arasında ilişkiler artan işbirliği ve karşılıklı bağımlılıkla tanımlanmaktaydı. De Gaulle, ulus-devletin önemine ve önceliğine ve Fransa'nın dünya işlerinde bağımsız ve daha büyük rol oynaması ihtiyacına güçlü bir şekilde inanıyordu.¹² Bu çerçevede, yavaş yavaş NATO'dan uzaklaştı ve 1966'da askeri kanadından çekildi. Ayrıca hem ulusal bağımsızlığını koruyabilmek hem de dünya siyasetinde etkin bir rol oynayabilmek için kendi nükleer gücünü geliştirme yoluna gitti.

1.2. *Grandeur*

Fransa, II. Dünya Savaşı'ndan galip fakat psikolojik ve fiziksel açıdan yıkılmış olarak çıktı. Fransa'nın ulusal bütünlüğü ve onuru aşınmıştı. Savaştan sonra işbaşına geçen koalisyon hükümetleri istikrarı bile sağlayamadığı için Fransa'nın kendine duyduğu saygısı ve uluslararası etkinliği azaldı. 1958'de de Gaulle, imparatorluk mirasçısı Fransa'nın vatandaşlarının ulusun kültür ve kimliğinin ihtişam ve büyüklüğünü (*la gloire et la grandeur*) tekrar kazanması gerektiği düşüncesiyle iktidara geldi. De

⁹ GORDON, s. 10.

¹⁰ Axel SAUDER, "France's Security Policy since the End of the Cold War", **Redefining European Security**, ed. Carl C. HODGE, Garland Science, London, UK, 1999, s.118.

¹¹ Henry KISSINGER, **Diplomasi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2002, s. 583.

¹² Rodney BALCOMB, "Defence Policy", **Aspects of Contemporary France**, Sheila PERRY, Routledge, London, UK, 1997, s. 66-67.

FRANSA'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI: DE GAULLE DÖNEMİ (1958-1969)

Gaulle'ün açıklamaları buna ne kadar ehemmiyet verdiğini göstermektedir: *"Fransa, büyüklük olmadan Fransa olamaz"*¹³

De Gaulle Fransa'nın büyüklüğü konusunda çok iddialı açıklamalarda bulunmuştur. Bu açıklamaları gerçekten inandığı için mi yoksa vatandaşlarını inandırmak için mi yaptığı bilinmez: *"Fransa bir dünya gücü olarak görevini yerine getirmelidir. Biz dünyanın her yerindeyiz. Dünyanın, herhangi bir zamanda insanların bize bakmadığı ve Fransa'nın ne söyleyeceğini merak etmediği bir köşesi yok. Mükemmellikle eşit değerde bir insancılleştirici güç, Fransa, olmak büyük bir sorumluluktur."* *"Fransa, yapabileceği için, her şey onu yapmaya davet ettiği için, Fransa olduğu için, dünyanın merkezinde bir küresel politikaya önderlik etmelidir."* De Gaulle'e göre, Fransa'nın uluslararası arenada büyük bir rol oynamaya yönelmesi tüm insanlığın çıkarıdır. *"Faaliyetimiz ...Fransız oldukları için insanlığın çıkarına olan hedeflere ulaşmayı amaçlamıştır."* Bu *"Fransız güç ve büyüklüğünü insanlığın kardeşliği ve refahına yönelten"* *"Fransız dehası"*ndan dolayıdır.¹⁴

De Gaulle'e göre politikalar, bağımsız siyasi, askeri ve ekonomik alanlar gerektirmektedir. Fransa'nın ait olduğu uluslararası oluşumlarından birinin çalışmaları bile olsa Fransa'nın bağımsızlığı ve hareket özgürlüğünü kısıtlayacak her türlü şeye karşı çıkmıştır. II. Dünya Savaşı'ndan beri Batı demokrasilerinin liderliğini Anglo-Saksonlar –ABD ve İngiltere- yapmış ve Fransa haksız olarak iç çemberden dışlanmıştı. Bu nedenle, de Gaulle ABD'nin Batı Avrupa üzerindeki etkisine düşmandı ve pek çok yoldan buna kaşı koymayı denedi. Blok sisteminin Avrupa devletlerinin egemenliğini azalttığını düşünüyordu. Bu yüzden ABD ve Sovyetler Birliği'nin Avrupa'da etkisinin azaltılması gerekmektedir, böylece iki kutuplu sistem zayıflayabilir ve er ya da geç ortadan kalkabilirdi. De Gaulle'e göre Fransa, bu süreci başlatmak ve Avrupa çıkarlarını öne sürmekte başa geçmek için en iyi konumlanmış ülkeydi.¹⁵ Nitekim de Gaulle, blok sistemini zayıflatmak ve Avrupa'nın bölünmüşlüğüne sona erdirmek amacıyla Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'daki uydu rejimleriyle uzlaşma politikası izlemeye çabaladı. Çin'i tanıdı. 1966 yılında blokların karşı karşıya gelmesi yerine devletler arasında yeni bir ilişki tarzına dayanan yeni bir Avrupa düzeni oluşturmayı istediği Moskova'ya gitti. İki hükümet uluslararası sorunlarla ilgili olarak düzenli görüşmeler yapma konusunda anlaştılar.¹⁶ De Gaulle'ün NATO'nun

¹³ LADRECH, s. 88; BALCOMB, s. 68.

¹⁴ GORDON, s. 14-15.

¹⁵ BALCOMB, s. 68.

¹⁶ BALCOMB, s. 69.

askeri kanadından çekilişini de blok sistemini zayıflatma amacı çerçevesinde değerlendirebiliriz.

De Gaulle'ün Avrupa'da bir birlik oluşturma hakkındaki düşünceleri de Fransa'nın bağımsızlık ilkesinin gölgesi altında *grandeur* çabasının yansımasıdır.

AET üyeleri arasında ekonomik bütünleşmeyi geliştirmek için kurulmuştu, fakat kurucularının kafasında Fransa ve Almanya'yı uzlaştırma, Almanya'yı diğer Batı Avrupa demokrasilerine bağlama ve belki de federal Avrupa'ya gidecek siyasi işbirliğini geliştirme gibi başka amaçlar da vardı.

De Gaulle, federalizm ve ulus üstünlükten nefret ediyordu, ve Roma Anlaşması'na karşı çıktı, fakat iktidardayken Fransa'ya getireceği ekonomik faydalardan dolayı AET üyeliğini kabul etti. AET'nin ulus üstü içeriğini artıran ve Fransa'nın egemenliğini azaltan gelişmelere direndi. İngiltere'nin ABD ile çok sıkı ilişkiler içinde olması gerekçesiyle 1963'te ilk başvurusunu veto etti. Ancak, diğer taraftan Fransa'nın önderliğinde kurulacak bir birlik Fransa'nın eski ihtişamlı, dünya politikasında etkin olduğu günlere dönmesine yardımcı olabilirdi. Bu bakımdan, De Gaulle, 22 Ocak 1963'te Federal Alman Cumhuriyeti şansölyesi Konrad Adenauer'le bir dostluk ve işbirliği anlaşması –Elysée Anlaşması- imzaladı. Bu anlaşma, iki ülke arasındaki uzlaşma döneminin zirvesiydi ve pek çok alanda sıkı bağların ve bugüne kadar devam eden ve genişleyen sıkı politika koordinasyonunun çerçevesini sağladı. De Gaulle'ün güdülerinde Anglo-Saksonların etkisinin az olduğu 'Avrupalı Avrupa' olarak adlandırdığı şeyin Fransız liderliği planlarına dönmeye ikna edebileceği sıkı kıtasal müttefik isteği vardı.¹⁷

De Gaulle'le Adenauer arasında imzalanan anlaşma, iki hükümetin, başta ortak çıkarları ile ilgili sorunlar olmak üzere, tüm önemli dış politika sorunlarında, mümkün olduğu kadar ortak bir noktaya varmak niyetiyle karar almadan önce birbirlerine danışmalarını öngörüyordu. Anlaşma aslında daha sonraki yıllarda istedikleri şeylerle içi doldurulacak bir belgeydi. Fransa, önemli sorunlarda kendi çözümlerini kabul ettirebilecek kapasitede değildi; ancak Almanya'nın desteği ile bu güce sahip olabilecekti.¹⁸

De Gaulle'ün gözünde bağımsızlık, *grandeur*'ü başarmak için gerekli araçların hepsinden daha önemlidir: "*Fransa dünyadaki gerçek yerini aramak*

¹⁷ BALCOMB, s. 69; HAINE, s. 186-187.

¹⁸ KISSINGER, s. 594.

FRANSA'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI: DE GAULLE DÖNEMİ (1958-1969)

için” yeterince özgür olmalıdır.¹⁹ Ancak de Gaulle, bu noktada nükleer otonominin önemini de yadsımaz.²⁰

1.3. Nükleer Otonomi

Charles de Gaulle, Fransa'nın diğer ülkelerden siyasi olarak bağımsız olması gerektiğine inanıyordu. Ayrıca, bir ülkenin bağımsız kalabilmesi için güçlü bir savunma gücüne sahip olması gerektiğini ve bu gücün de muhakkak bağımsız olması gerektiğini savunuyordu.²¹ Ona göre, Sovyetler Birliği'nin kaydettiği ilerlemeler, bundan sonra kendisinin yok olma riski olmadığı sürece ABD'nin Avrupa'nın savunması için nükleer silah kullanmayacağı anlamına geliyordu ve artık Avrupa'nın NATO üyeleri için Amerika'nın nükleer garantisi güvenilmezdi.²² Bu nedenle, Fransa kendi nükleer gücünü oluşturma yoluna gitti.

1945'teki de Gaulle'ün Geçici hükümeti Atom Enerjisi Komisyonu'nu (*Commissariat a l'Energie Atomique*) kurarak nükleer silah geliştirmenin zeminini oluşturdu. 1958'e kadar yönetimde olmasa da yönetimi etkileme kapasitesine sahipti. De Gaulle ve kilit roldeki bazı askeri görevlilerin ısrarıyla nükleer patlayıcıların fizibilitesini araştıran bir komite oluşturuldu. Aynı görevliler, bir nükleer silah ve nükleer denizaltı prototipi yapılmasını önerdiler. Süveyş Bunalımı ve sonrasındaki durum Fransız hükümetinin nükleer silah geliştirme planlarını hızlandırmasına neden oldu. Dördüncü Cumhuriyet'in son aylarında Atom Enerjisi Komisyonu birkaç deneysel nükleer silah yapmıştı. Nükleer denemeyi gerçekleştirmek nükleer programı başlatan de Gaulle döneminde gerçekleşti.²³ İlk atom bombası 1960 yılında Sahra'da patlatıldı. 1963'ten itibaren bu bombaların üretimine geçildi. Aynı yıl, Fransa'nın nükleer güç olma çabalarını önlemek için hazırlanmış bir oyun olarak gördüğü ABD, SSCB, İngiltere arasında imzalanan nükleer denemelerin durdurulması anlaşmasını imzalamadı. 1963'ten itibaren Fransa, atom bombası taşıyabilen *Mirage-IV* uçaklarının üretimine de başladı.²⁴ 1967

¹⁹ GORDON, s. 18.

²⁰ LADRECH, s. 88.

²¹ Nicholas PEDERSON, “The French Desire for Uranium”, **ACDIS Occasional Paper**, 2000, <http://www.acdis.uiuc.edu/Research/OPs/Pederson/html/contents/sect8.html>, erişim tarihi: 12.05.2006.

²² BALCOMB, s. 70.

²³ PEDERSON,

<http://www.acdis.uiuc.edu/Research/OPs/Pederson/html/contents/sect8.html>, erişim tarihi: 12.05.2006.

²⁴ Fahir ARMAOĞLU, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)**, Alkım Yayınevi, Genişletilmiş 13. Baskı, t.y., s. 615-616; HAINE, s. 186.

yılında 62 Mirage içeren *force de frappe* oluşturuldu. Aynı yıl, ilk Fransız nükleer denizaltısı yapıldı. Fransa, 1968 yılında ilk hidrojen bombasını Pasifik'te patlattı.²⁵

Force de frappe'nin oluşturulması, hem ulusal bağımsızlığa dikkat çekmeye, hem bazı seçilmişlere açık olan nükleer klüpte *grandeur*'u başarmaya, hem de ulusal savunmanın önemini vurgulamaya hizmet etti.²⁶

De Gaulle döneminde Fransa, ABD ya da SSCB kadar önemli bir nükleer güç haline gelmeye de ciddi gelişmeler kaydetti. Zaten bu dönemde, *force de frappe* Avrupa'da caydırıcılığı artırıcı bir faktör olmaktan ziyade bir bağımsızlık sembolüydü.

2. DE GAULLE DÖNEMİ FRANSA VE AVRUPA SAVUNMASI

Dördüncü Cumhuriyet döneminde Fransa, kolonilerdeki bağımsızlık mücadeleleriyle uğraştığı için Avrupa'nın savunmasına pek katkısı olmuyordu. 1954'de Kuzey Atlantik Konseyi aldığı bir kararla, deniz aşırı toprakların savunulması amaçlandığı için Fransa'ya NATO'nun dışında kalma hakkı tanıdı. 1952 Lizbon Konferansı'nda Fransa Avrupa savunması için 20 tümen söz vermesine rağmen, de Gaulle yönetime çağrılınca dek, NATO, bu sayının yarısı kadar bile kuvvet alamamıştı.²⁷ Afrika'daki mücadeleler bittiğinde yönetimde de Gaulle vardı. Artık Fransa'nın Afrika'dan dönen askeri kuvvetlerini Avrupa'da konuşlandırabileceği düşünülüyordu. Fakat, Avrupa'da ABD'nin ciddi etkisi olduğu için ve daha önce anlatıldığı gibi de Gaulle ABD tarafından yönlendirilmek istemediği için de Gaulle bu birliklerini NATO'ya katmamaya karar verdi. Cezayir'den dönen birliklerini SACEUR'un emrine vermek yerine Birinci Kolordu'yu oluşturdu.²⁸ Sonraki süreçte de NATO'nun askeri kanadından çekilme gerçekleşti.

De Gaulle'ün savunma konusundaki tutumu, bir ülke bir askeri ittifaka üye olsa da kendi savunmasını kendi yapabilecek yetenekte olmalı şeklindedir. De Gaulle Atlantik İttifakı'nın kurulmasına ya da Fransa'nın ona katılma kararına karşı çıkmıyor, NATO'nun işleyişinde yer alan ve ABD'nin bağımlı ve daha az önemli bir rol oynayan Avrupalı müttefiklere hükmettiği 'kötü bir koruma' sistemi yaratan bütünleşme önerileri ve stratejilerine

²⁵ PEDERSON,

<http://www.acdis.uiuc.edu/Research/OPs/Pederson/html/contents/sect8.html>, erişim tarihi: 12.05.2006.

²⁶ LADRECH, s. 87.

²⁷ GORDON, s. 26.

²⁸ GORDON, s. 54.

FRANSA'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI: DE GAULLE DÖNEMİ (1958-1969)

şiddetle karşı çıkıyordu. Bu görüş, bugün bile Fransız politikasının temelini oluşturan iki önemli kararın alınmasına neden oldu: Fransız nükleer gücü yaratmak ve NATO'nun bütünleşmiş egemen yapısından çekilmek.²⁹

Bu çekilme aşama aşama gerçekleşti. De Gaulle, 17 Eylül 1958'de göreve çağırılmasının ardından, daha resmi olarak Cumhurbaşkanı seçilmeden Başkan Eisenhower'a bir memorandum gönderdi. Memorandum, ABD, İngiltere ve Fransa hükümet başkanlarından kurulu politik bir direktörlük oluşturulmasını öneriyordu. Bu direktörlük belirli aralıklarla toplanacak, ortak bir personeli olacak, dünya güvenliğini ilgilendiren her türlü konuda ortak karar alma sorumluluğuna sahip olacak, atom silahının kullanılmasını içeren planlar hazırlayıp uygulayabilecek, özellikle NATO bölgesi dışındaki krizlerde uygun olduğu durumlarda savunma organizasyonu yapmaktan sorumlu olacaktı. De Gaulle, ciddiyetini göstermek için böyle bir organizasyon gerçekleşmezse NATO'dan çekileceğini ima etti.³⁰ De Gaulle bu önerisiyle, nükleer silahların kullanılmasında ABD'yle birlikte, İngiltere ve Fransa'nın da veto hakkı olmasını istemişti ama önerisi kabul görmedi.³¹ Bu önerinin reddedilmesi de Gaulle'e NATO'yla olan ilişkilerini yeniden değerlendirme fırsatı verdi ve Fransa'nın NATO'daki varlığını azaltıcı adımlar atıldı. 6 Mart 1959'da, Atlantik Konseyi'ndeki Fransız temsilcisi, Fransa'nın Akdeniz filosunu NATO Akdeniz Komutanlığı'ndan (AFMED) çektiğini açıkladı. Ertesi yıl, Fransa'nın 'Anglo-Sakson' kontrol prosedürlerine teslim olmak istemediğini göstermek için, de Gaulle müttefik hava savunma anlaşmalarına, Fransa'nın katılımıyla ilgili, Paris'in ateş açma kararları üzerinde nihai kontrol hakkına sahip olduğu özel anlaşmalar yapılması konusunda ısrar etti. 1962 yılında, ABD'nin NATO Avrupa Kuvvetleri Yüksek Komutanı (SACEUR) olarak atamak için önerdiği adayı atama için uygun olup olmadığına karar vermek için bireysel görüşme yapmadan reddetti. 1963'te Cezayir savaşının bitmesinden ve Fransız nükleer gücünün hazırlığını tamamlanmasının yakın oluştundan güç alan de Gaulle, Fransız deniz kuvvetlerini NATO Atlantik ve Kanal Komutanlıklarından (ACLANT ve ACCHAN) çekme ve onlara da dört yıl önce Fransız Akdeniz filosuna verilen statüyü atfetme kararını açıkladı. Aynı yıl, Fransız askerlerinin artık Çek-Alman sınırında ileri mevzilerde bulunmayacağını açıkladı.³² Nihayet, Mart 1966'da "Amerika ve diğer NATO

²⁹ BALCOMB, s. 70.

³⁰ KISSINGER, s. 589.

³¹ ARMAOĞLU, s. 614.

³² Anand MENON, *France, NATO & Limits of Independence, 1981-97: The Politics of Ambivalence*, Palgrave Publishers, New York, NY, USA, 2000, s. 11-12.

üyelerine gönderdiği notalarda, NATO Başkomutanlığı emrindeki Fransız askeri kuvvetlerinin geri çekileceği bildirildi ve NATO Başkomutanlık Karargahı dahil bütün NATO üs ve tesislerinin Fransız topraklarından çekilmesi istendi. 29 Martta yapılan açıklamada da, Almanya'da bulunan iki tümenlik kuvvet ile hava filolarının bu ülkeden geri çekileceği açıklandı. Bunların arkasından da Fransa'daki Amerikan üslerine ait beş anlaşma da feshedildi.³³ De Gaulle bu önlemlerle, Fransa'nın hareket ve karar alma serbestisini yeniden kazandığını açıkladı. Fransa, NATO'nun askeri kanadından çekilmiş oldu. Fakat sonrasında İttifak'tan tamamen çekilme gibi bir kararı olmadı.

Fransa'nın çekilmesinin hemen arkasından NATO Avrupa Kuvvetleri Yüksek Komutanı (SACEUR) General Lyman L. Lemnitzer ile Fransız Kurmay Başkanı General Ailleret arasında kriz ya da savaş zamanında Avrupa'nın kolektif savunmasına Fransa'nın katılım koşulları hakkında 22 Kasım 1966'dan Şubat 1967'ye kadar süren müzakereler başladı. Fransa, müttefikleriyle yapılacak ortak askeri eylemlerde kendi ülkelerinin katılımının öncesinde bir siyasi kararın olması gerektiği ve NATO'nun askeri bütünleşmesinin gerektirdiği otomatik katılımın olmaması konusunda ısrar etti. 40'dan fazla anlaşmanın ilki 1967'de imzalandı.³⁴ Bu müzakerelerin ve anlaşmaların sonucunda Fransa hem kriz ya da savaş durumunda kolektif savunmaya katılma hakkını saklı tutmuş oldu hem de dahil olmak istemediği gelişmelerde dışarıda kalma şansını elde etti.

3. DE GAULLE SONRASI

De Gaulle'ün doktrini yalnızca iktidarda bulunduğu zaman değil ondan sonraki hükümetlerde de etkili olmuştur. Bunu kısaca örneklenecek olursa, ilk olarak De Gaulle'den sonra iktidara gelen Pompidou dönemine bakılmalıdır. Bu dönemde, General'in önceliklerinin devamlılığı ve değiştirilemezliği 1970 askeri program yasasında açıkça belirtilmiştir ki, bu yasanın girişinde "ulusal savunmamızın temel hedefi ülkemizin özgürlük ve barış içinde bağımsızlığını sürdürmesini sağlamaktır" ifadesi yer almaktadır.yine Pompidou döneminde ve de Gaulle'ün ölümünden iki yıl sonra yayınlanan 1972 tarihli Beyaz Kitap, de Gaulle'ün ulusal savunma prensiplerinin en iyi resmi açıklaması olmuştur. Bu belge, ulusallığın önceliği, savunma ruhu, Fransız olağanüstülüğü ve caydırıcılığın de Gaulle'ün bahsettiği gibi sadece bazı seçilmiş kişilere açık

³³ ARMAOĞLU, s. 615; BALCOMB, s. 70.

³⁴ SAUDER, s. 119-120; MENON, s. 13.

FRANSA'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI: DE GAULLE DÖNEMİ (1958-1969)

olan ulusal karakteri düşüncelerine dayanıyordu.³⁵ Pompidou, Moskova'yla uzlaşma ve de Gaulle'ün politikasının aşırı anti-Amerikan niteliğinden sakınmaya çalışarak ABD'ye karşısında bağımsızlığını koruma politikalarını sürdürdü.³⁶

1974-1981 yılları arasında Fransa'yı yöneten Valéry Giscard d'Estaing, Gaulle politikasının bazı yönlerini değiştirmeye çalıştı. Fakat bu girişimlere De Gaulle'ün takipçisi RPR (Rassemblement pour la République) üyeleri karşı çıktılar. Çeşitli gruplardan aldığı yoğun eleştiri, meclisteki pek çok de Gaulle yanlısının karşıtlığı ve Sol partilerin kazanma şansının bulunduğu 1978 seçimleriyle karşı karşıya olma nedenleriyle d'Estaing, de Gaulle doktrinlerini değiştirme çabalarını terk etti.³⁷ Giscard d'Estaing, force de frappe'ın önceliğini devam ettirdi, otonomi prensibini destekledi, Fransız üstünlüğü ve ulusal grandeur hedeflerini izlemeyi sürdürdü.³⁸

D'Estaing'den sonra iktidara gelen ve 1986'ya kadar iktidarda kalan François Mitterand, de Gaulle'ün en güçlü rakiplerinden biriydi ve General'in Fransa'yı NATO'nun askeri kanadından çıkarmasına karşı çıkmıştı. Ancak iktidara geldikten sonra de Gaulle'ün politikaları etrafındaki konsensüsü kabul etti ve onun savunma politikalarının sağlam bir savunucusu olduğunu kanıtladı.³⁹

SONUÇ

II. Dünya Savaşı'nda yaşadığı tecrübeler de Gaulle'ün dünyaya bakışına egemen olmuştur. Bu bakış açısına göre, Anglo-Saksonlar kendi çıkarları doğrultusunda Avrupa üzerinde bir egemenlik kurmuşlardı. Fransa bu egemenliğe boyun eğmemeli ve kendi bağımsızlığını kazanmalıydı. Bağımsızlığını kazanması için uluslararası olumlardan uzak durmalı ve kendi savunmasını kendisi gerçekleştirebilmeliydi. Ancak Fransız liderliğinde oluşacak "Avrupalı bir Avrupa" Fransa'nın işine gelebilirdi. Bunun dışında, Fransa'yı ABD'nin egemenliği altına sokan NATO'dan uzaklaşmak gerekiyordu. Diğer taraftan, Fransa'nın kendi savunmasını kendisi gerçekleştirebilmesi için de mutlaka nükleer güce sahip olması gerekiyordu. Son olarak, Fransa eski ihtişam ve büyüklüğüne tekrar kavuşmalıydı.

³⁵ GORDON, s. 69-70.

³⁶ BALCOMB, s. 71.

³⁷ BALCOMB, s. 72.

³⁸ GORDON, s. 104-105.

³⁹ BALCOMB, s. 73; GORDON, s. 106.

De Gaulle'ün bu düşünceler çerçevesinde oluşturduğu politikaların kısmen başarılı olduğunu söyleyebiliriz. Fakat burada önemli olan diğer bir nokta da, General de Gaulle'ün fikirlerinin toplum tarafından da benimsenmiş olmasıdır. Bu da ondan sonraki hükümetlerin de kendi isteği ile de Gaulle'ün politikalarını izlemesi ya da değiştirme çabalarına karşı çıkarak baskı ile izlemeye zorlanması sonucunu doğurmuştur.

Bunun dışında, Fransa'nın Avrupa Birliği'ni -her ne kadar şimdilik mümkün görünmese de- ABD'ye rakip olabilecek bir güç haline getirme çabaları de Gaulle'ün benimsediği ilkelerin günümüz Fransa'sında da hala belirli oranda etkili olduğunu kanıtladığını savunabiliriz.

Sonuç olarak, Charles de Gaulle büyük bir yıkımın yaşandığı II. Dünya Savaşı'nın ardından süper güçlerden bağımsız, ihtişamlı ve nükleer otonomiye sahip bir Fransa'nın ortaya çıkması yönünde savunma ve güvenlik politikaları geliştirmiş, bu amaçlara ulaşmakta belli oranda başarı sağlamış ve de Gaulle'ün fikirleri ondan sonraki hükümetleri de etkilemiştir.

KAYNAKÇA

ARMAOĞLU, F., **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi (Cilt 1-2: 1914-1995)**, Alkım Yayınevi, Genişletilmiş 13. Baskı, t.y.

BALCOMB, R., "Defence Policy", **Aspects of Contemporary France**, Sheila Perry, Rotledge, London, UK, 1997, s. 62-83.

GORDON, P. H., **Certain Idea of France: French Security Policy and the Gaullist Legacy**, Princeton University Press, Ewing, NJ, USA, 1993.

GUELDRY, M. R., **France & European Integration: Toward a National Polity**, Greenwood Publishing Group, Incorporated, Westport, CT, USA, 2001.

GÜRÜN, K., **Savaşın Dünya ve Türkiye (Cilt 3): Savaş (1939-1945)**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 2000.

HAINE, S. W., **History of France**, Greenwood Publishing Group, Incorporated, Westport, CT, USA, 2000.

KISSINGER, H., **Diplomasi**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2002.

LADRECH, R., "Redefining *Grandeur*: France and European Security after the Cold War", **Promise & Reality of European Security Cooperation: States, Interests & Institutions**, ed. Mary M. McKenzie, Greenwood Publishing Group, Incorporated, Westport, CT, USA, 1998, s. 85-100.

MENON, A., **France, NATO & Limits of Independence, 1981-97: The Politics of Ambivalence**, Palgrave Publishers, New York, NY, USA, 2000.

FRANSA'NIN GÜVENLİK POLİTİKASI: DE GAULLE DÖNEMİ (1958-1969)

PEDERSON, N., "The French Desire for Uranium", **ACDIS Occasional Paper**, 2000,
<http://www.acdis.uiuc.edu/Research/OPs/Pederson/html/contents/sect8.html>,
erişim tarihi: 12.05.2006.

SAUDER, A., "France's Security Policy since the End of the Cold War", **Redefining European Security**, ed. Carl C. Hodge, Garland Science, London, UK, 1999, s.117-143.

TOURAINÉ, M., **Altüst Olan Dünya: 21. Yüzyılın Jeopolitiği**, çev. Turhan Ilgaz, Ümit Yayıncılık, Ankara, 1997

ISPARTA TURİZMİNİN SWOT ANALİZİ*

Ayşe DURGUN**

ÖZET

Bu çalışmada Isparta ili turizminin SWOT analizi yapılmıştır. Yapılan bu analiz, anket çalışmasının sonucunda elde edilen bulgulara dayanmaktadır. Çalışmada öncelikle ilde bulunan alternatif turizm türleri ele alınmakta ve turizmin mevcut durumu ortaya konulmaktadır. SWOT analizi sonucunda, Isparta turizmin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatları ve tehdit unsurları tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, Isparta turizmini en güçlü yönleri; zengin tarih, kültür ve tabiat varlıklarına sahip olması ve iklim doğal kaynaklar ve bozulmamış çevresidir. İl turizminin en zayıf yönleri ise; tanıtım ve pazarlama eksikliği, yeterince gelişmemiş turizm bilinci ve yerel yönetimlerin ilgisizliğidir. Ayrıca ilin alternatif turizm türleri için potansiyelinin yüksek olması il turizmini en büyük fırsatı olarak görülürken, kentin turistik imajının zayıf olması Isparta turizminin en büyük tehdit unsuru olarak tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Isparta turizmi, SWOT analizi, alternatif turizm.

ABSTRACT

This study examines tourism in city Isparta by using Swot Analysis. The analysis is based on findings we obtained as a result of our survey. The paper firstly evaluates different alternative tourism types in the city than we exhibit the present state of tourism in Isparta. As a result of Swot analysis, we determine strong and weak aspects of tourism in Isparta which reveal potential opportunities and threats. According to our findings, it appears that the most powerful features of tourism in Isparta are rich history and culture, natural life, convenient climate and a fine environment which is still not deteriorated. The weakest features of tourism in Isparta are insufficient publicity and marketing, inadequate consciousness of tourism and neglect of local authorities. Apart from all these factors, we find out that high potential of the city for alternative tourism types is considered as the most important chance while the poor image of the city is seen as the biggest handicap.

Keywords: Tourism in Isparta, SWOT analysis, alternative tourism.

*Bu çalışma Ayşe Durgun'un Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, "Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği", konulu yüksek lisans tezine dayanmaktadır.

**Arş.Gör. Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bil. Enstitüsü. aysedurgun@iibf.sdu.edu.tr.

ISPARTA TURİZMİNİN SWOT ANALİZİ

I.GİRİŞ

Özellikle 1990'lı yılların başından itibaren turizm, her geçen gün hızla değişen, kendini yenileyen ve tüm dünyada sürekli gelişmekte olan bir sektör haline almıştır. Örneğin, 1990-2001 yılları arasında dünya turizm gelirlerinin %82, uluslararası turizme katılanların sayısı %49 arttığını görmekteyiz. Bu yönüyle turizm dünya ekonomisinde en hızlı gelişen sektördür.

Turizm sektörünün yaşadığı hızlı değişim turizm tercihleri ve turizm türlerinde de çeşitlenmeye neden olmuştur. Çeşitlenen turist profili ve turizm değerlerini karşılamaya yönelik yeni destinasyon arayışları ortaya çıkmıştır. Bu arayışlar kitle turizmine alternatif olan, faaliyetlerin doğa ile iç içe olduğu ve çok çeşitlilik gösterdiği yeni turizm türlerini doğurmuştur.

Deniz, kum ve güneş turizminden doğa ve kültür turizmine doğru kayan turizm talebi, turizm açısından önemli olan bölgeler arasında da bazı değişiklikler meydana getirmiştir. Bu açıdan bakıldığında kültür ve doğa turizmi yönünden oldukça zengin olan Isparta ili de değişen ve artan turizm pastasından faydalanmaya çalışmaktadır.

Bu çalışmanın amacı Isparta ilinin turizm potansiyellerini ortaya koyarak, bunlara dair avantaj ve dezavantajları saptamaktır. SWOT analizi ile Isparta turizminin güçlü ve zayıf yönleri, fırsatlar ve tehdit unsurları tespit edilmeye çalışılmıştır. SWOT analizi anket çalışmasının sonucunda elde edilen bulgulardan hareketle yapılmıştır.

2. ISPARTA'NIN TURİZMİNİN MEVCUT DURUMU

2.1. Isparta İlinin Turizm Potansiyeli

Isparta turizmi deniz ve güneşe dayalı yaz turizmi haricinde çok sayıda ve önemli alternatif turizm potansiyeline sahiptir (Türkoğlu, Gövdere ve Meydan, 2005: 35).

Milli Parklar: Bilimsel ve estetik bakımdan milli ve milletler arası ender bulunan tabii ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme ve turizm potansiyeline sahip çok büyük parçaları olarak tanımlayabildiğimiz milli parklar, aynı zamanda bu özelliklerden insanların belirli ölçülerde yararlanabilmesi temeline dayanmaktadır (Uzun ve Aşkınsu, 2001: 21).

Isparta sınırları içinde Kızıldağ Milli Parkı ve Kovada Milli Parkı bulunmaktadır. Her iki milli parkta da çok sayıda ağaç çeşidi, tıbbi, aromatik bitkiler ve bunların içinde barındırdığı birçok hayvan ve kuş türü bulunmaktadır. Tüm bu özellikleriyle birlikte milli parklar, dağcılık, trekking, kuş gözlemciliği, kamp alanları ve buna benzer birçok kaynak değerine sahip

olup gerek bölge turizmi gerekse Türk turizmi açısından yerli ve yabancı ziyaretçilere çok fonksiyonlu alternatif turizm alanı sunmaktadır (Gürdal, 1998: 25).

Tabiat Parkları ve Göller: Göller bölgesinde yer alan Isparta ilinin sınırları içinde birçok göl bulunmaktadır. Bu göllerden turizm açısından en önemlisi Eğirdir gölüdür. Bu gölde yüzme, yelken, sörf gibi göl turizmi aktivitelerinin yanında, rekreasyon, peyzaj, içme suyu, balık üretimi ve avlanması gibi birçok ekonomik verimde sağlanmaktadır (Bolat ve Aksoylar, 1997: 258).

Isparta ilinde ayrıca, tapınak ve kaya yazıtları ile tarihi önem arz eden Yazılı Kanyon Tabiat Parkında nehir (rafting) turizmi de yapılabilmektedir (Isparta Valiliği, 2003: 323).

İnanç ve Kültür Turizmi: Isparta ili inanç turizmi açısından önemli sayılabilecek kiliselere sahiptir. Isparta merkezde Aya Baniya, Aya Ishotya ve Aya Stefanos kiliseleri bulunmaktadır (Gürdal, 2000: 14). Bu kiliselerden en önemlisi Yalvaç ilçesinde Pisidia Antiokheia'ya Antik Kentinde bulunan St. Paul kilisesidir. Hristiyanların ilk ve en büyük kilisesi olan bu kilisede St. Paul'un ilk vaazını vermesi ve kutsal kitap İncil de bu yerden bahsedilmiş olması buranın ileride Hristiyan âlemi için Hac merkezi olma potansiyelini göstermektedir (Taşlıalan, 1997: 18).

Tarihsel yönden önem taşıyan bölgelere dönük turizm aktiviteleri de kültür turizminin bir parçasıdır. Bölgede bulunan Pisidia Antiokheia ve Adada Antik Kenti kültür turizmi açısından önemli olan yerlerdir. Bu antik kentlerde Roma ve Bizans medeniyetlerine ait surlar, çeşmeler, tiyatrolar, kiliseler, tapınaklar ve su kemerleri gibi kalıntılar bulunmaktadır (Demirer, 2003: 30-50; Büyükolancı, 1998: 5-14).

Tüm bunlardan ayrı olarak, bölgenin çok zengin ve kendine özgü bir mutfak kültürü, bölgeye özgü geleneksel giyim çeşitleri ve bölgesel el sanatları bulunmaktadır. Ayrıca tüm bu değerlerin sergilendiği ve kültür turizmi açısından uluslararası turizme katkı sağlayabilecek çeşitli günler ve festivaller yapılmaktadır (Akova, 2005: 126).

Eko Turizm: Doğal çevre ile içice gerçekleştirilen eko turizm türünde, doğal hayatın bozulmadan, tahrip edilmeden olduğu gibi muhafaza edilerek turizme kazandırılması söz konusudur (Tutar, 1998: 331). Yumuşak turizm olarak ta adlandırılan bu turizm türü sürdürülebilir turizm açısından önem arz etmektedir (Smith and Eadington, 1992: 18).

ISPARTA TURİZMİNİN SWOT ANALİZİ

Kuş gözlemciliği, endemik bitki gözlemciliği, foto safari, trekking, oryantring, skuba ve absaling gibi doğal çevre ile bütünlük içinde yapılan bu sporlar, Isparta ilinde yapılabilen eko turizm türlerindendir (Isparta Valiliği, 2003: 339-345).

Yayla Turizmi: Yayla turizmi, doğal bir çevre ve iklimde, çok farklı bir tatil ve dinlenme imkânı sağlayan yeşil doğal, dağ ve orman özlemine cevap veren bir turizm türü olarak, turistik ürünler içerisinde yer almaktadır (İTO, 1997: 36).

Yaylalar, piknik gezinti, çadırli kamp alanları, yayla şenlikleri ve diğer bazı doğa turizmi alanında yapılan faaliyetler açısından uygun yerlerdir. Isparta ilinin başlıca yaylaları, Sorgun, Toto, Söğüt ve Zengi yaylalarıdır.

Kayak Turizmi: Kış turizminin gözdesi olan kayak turizmi Isparta ilinde Davraz kayak merkezinde yapılmaktadır. Telesiyej, teleksi ve babylift gibi teknik donanıma ve yeterli pist uzunluğuna sahip olan bu merkezde Kuzey Disiplini, Alp Disiplini, Tur Kayağı, Snow Board ve Tele Mark yapılabilmektedir (Turizm Bakanlığı, 2006).

Mağara Turizmi: Mağara oluşuma bakımından Türkiye'nin en yoğun bölgeleri arasında yer alan Isparta bölgesinde, Mağara Teknik ve Arama Genel Müdürlüğü (MTA) tarafından 28 tane mağaranın etüdü yapılmıştır (Türk, 2001: 858).

İlde, Zindan Mağarası, Gümüş İni Mağarası, Erenler Mağarası, Cıv Mağarası, Kuz Mağarası, Karataş Mağarası ve daha birçok mağara bulunmaktadır. Bölgenin en önemli mağarası, Türkiye'nin ve Avrupa'nın en uzun mağarası olarak kabul edilen Pınargözü mağarasıdır (Isparta Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, 2004: 42). Bu mağaraların içinde gölcükler, şelaleler, damlataş havuzları ve her türden damlataş birikimleri bulunmaktadır.

2.2. Yerli Yabancı Turist Sayısı

Son yıllarda değişen turizm tüketimi ile birlikte Isparta'ya gelen turist sayısında da artış yaşanmıştır. Tablo 1'de 1999-2005 yılları arasında Isparta ili için giriş yapan ve geceleyen turist sayıları gösterilmiştir. Bu dönem arasında giriş yapan ve geceleyen turist sayısında bazı yıllarda azalmalar yaşansa da genel itibariyle yükseliş olmuştur.

Ayşe DURGUN

Tablo 1: 1999- 2005 Yılları Arasında Isparta İli Turist Sayısı

Yıllar	Giriş Yapan Turist Sayısı			Geceleyen Turist Sayısı			Turizm Geliri (\$)**
	Yerli	Yabancı	Toplam	Yerli	Yabancı	Toplam	
1999	65429	8463	73892	93975	12107	106082	2652050
2000	88730	6691	95421	116144	9593	125737	3143425
2001	49882	7717	57599	134676	11510	146186	3654650
2002	82973	10472	93445	135606	1400	149606	3740150
2003	77356	5721	83077	165515	8332	173847	4346175
2004	83854	9685	93539	106310	14069	120379	3009475
2005	110272	20731	131003	126064	25009	151073	3776825
2006*	27633	1872	29505	30592	2635	33227	830675

Kaynak: Isparta Turizm ve Kültür İl Müdürlüğü İstatistikleri.

*2006 yılının ilk üç ayı için geçerlidir.

**Turizm müdürlüğü sadece 2004 yılı için turizm gelirini hesaplamıştır. Diğer yıllar, müdürlüğün hesaplama yöntemi kullanılarak tarafımızca hesaplamıştır.

Tabloya göre 1999 yılında giriş yapan turist sayısı 73.892 kişi iken 2005 yılında 131.003 kişiye yükselmiştir. Bu yükselişin % 40'nı yerli turistler oluşturuyor iken geriye kalan % 60'lık kısmını ise yabancı turistler oluşturmaktadır. Yine aynı şekilde bu yıllar arasında geceleyen turist sayısı 1999'da 106.082 kişi iken 2005 yılında 151.073 kişiye yükselmiştir. Geceleyen turist sayısındaki bu yükselişinde yaklaşık olarak % 30'nu yerli turistler, % 70'ini yabancı turistler oluşturmaktadır. Buradan çıkan sonuca göre, son yıllarda değişen turizm talebi ile birlikte Isparta'ya gelen yabancı turist sayısında da artış yaşanmıştır (Durgun, 2006: 109)

Isparta ili Turizm ve Kültür Müdürlüğünden alınan verilere göre Isparta ili için turizm geliri; geceleyen toplam turist sayısını 25 \$'la çarparak hesaplanmaktadır.¹ Bu hesaplama göre 1999-2005 yılları arasında turizm gelirleri bazı yıllar azalarak artmış ve bazı yıllar azalmış olmasına rağmen genel seyri itibariyle artış göstermiştir. 1999 yılında 2.652.050 \$ olan

¹ Turizm gelirini hesaplamada kullanılan 25 \$ rakamı sadece yeme-içme ve konaklamayı kapsamaktadır. Bununla birlikte diğer turizm kalemleri de hesaba katıldığı durumda turizm gelirlerinin daha yüksek bir ortalamaya sahip olduğu düşünülmektedir. Ancak bunları kesin olarak saptayan istatistikler olmadığı için ortalama rakam olarak 25 \$ kullanılmaktadır.

ISPARTA TURİZMİNİN SWOT ANALİZİ

turizm geliri 2005 yılında %30'luk artış ile 3.776.825 \$ ve 2006 yılının ilk üç ayında 830.675 \$ olarak hesaplanmıştır.

Turizm geliri istatistikleri aslında turistlerin yapmış oldukları ilk harcamaların toplamını vermektedir. Çeşitli iktisadi birimlerin eline geçen bu gelirler farklı sızıntı mekanizmalarından geçerek tekrar harcamaya dönüşmekte ve kendisinden daha yüksek bir gelir artışına yol açabilmektedir. Dolayısıyla çarpan katsayısının büyüklüğüne göre, turizm geliri 1-2 katı gelir artışı yaratabilmektedir (Soyak, 2005: 97; Vellas and Becherel, 1995: 229-233).

Tablo 2'de Isparta iline en çok hangi ülkelerden turist geldiği görülmektedir. Tabloya göre Isparta iline 2005 yılında en fazla turist gönderen ülke 4849 kişi ile İsrail olmuştur. Daha sonra 2751 kişi ile Fransa, 2059 kişi ile Almanya, 1560 kişi ile İngiltere ve 1205 kişi ile Japonya gelmektedir. En az turist gönderen ülkeler, Afganistan, Irak, İran, Bosna Hersek, Kırgızistan, Tacikistan gibi Orta Doğu ve Orta Asya Ülkeleridir.

Tablo 2: 2005 yılı Isparta ilinde Konaklama Yapan Milliyetlerine Göre Yabancı Turistler

	Ocak - Mart	Nisan - Haziran	Temmuz - Eylül	Ekim - Aralık	Toplam
En Çok Turist Gelen 5 Ülke					
İsrail	252	1392	2223	982	4849
Fransa	166	846	1442	297	2751
Almanya	157	633	982	287	2059
İngiltere	131	511	760	111	1560
Japonya	150	305	572	133	1205
En Az Turist Gelen 5 Ülke					
Ukrayna	2	1	-	-	3
Lüksemburg	-	-	3	-	3
Afganistan	1	-	-	-	1
B. Hersek	-	-	-	1	1
Tacikistan	-	1	-	-	1
Türkiye	7637	7460	9233	8500	118552
Toplam	7975	7835	10086	10452	139018

Kaynak: Isparta Turizm ve Kültür İl Müdürlüğü İstatistikleri.

2.3. Konaklama Tesisleri

Tablo 2'de göze çarpan diğer bir durum ise; turist sayısının yaz aylarında artış göstermesidir. Türkiye'nin genelinde de haziran, temmuz ve ağustos gibi yaz aylarında turist sayısında artış olmaktadır. Bu durum

Türkiye turizminin deniz-kum-güneş üçlüsüne dayanmakta olduğunu göstermektedir (İncekara, 2001: 116).

Isparta ilindeki otelleri turizm bakanlığı belgeli oteller ve belediye belgeli oteller olarak iki şekilde gruplandırabiliriz.

Isparta ilinde Turizm Bakanlığı işletme belgeli 11 tane otel bulunmaktadır. Bu otellerden iki tanesi Eğirdir ilçesinde, iki tanesi Yalvaç ilçesinde, bir tanesi Davraz dağında ve geri kalanlarda Isparta merkezde bulunmaktadır. Bütün otellerin toplam oda sayısı 545 olup, 1134 yatak sayısına sahiptirler. Ayrıca Kültür ve Turizm Bakanlığı işletme belgeli 150 kişi kapasiteli bir restoran bulunmaktadır. Tablo 3’de otellerin dereceleri ve kapasiteleri gösterilmiştir.

Tablo 3: Kültür ve Turizm Bakanlığı İşletme Belgeli Oteller ve Restoranlar

Tesisin Adı	Tesisin Türü	Tesisin Sınıfı	Tesisin Kapasitesi
Isparta Oteli	Otel	****	61 oda/ 129 yatak
Artan Otel	”	**	36 oda / 72 yatak
Bolat Oteli	”	***	60 oda/ 118 yatak
Akkoç Oteli	”	**	46 oda /75 yatak
Basmacıoğlu Otel	”	Özel	40 oda / 79 yatak
Eğirdir Otel	”	**	63 oda / 145 yatak
Kroisos Otel	”	*	19 oda /46 yatak
Yalvaç Anteioheia Otel	”	***	48 oda /100 yatak
Oba Oteli	”	**	20 oda/ 40 yatak
Koç Oteli	”	**	29 oda / 50 yatak
Sirene Davraz Oteli	”	****	123 oda/ 280 yatak
Canısı Restaurant	Restoran	1.Sınıf Lokanta	150 kişi

Kaynak: Isparta Turizm ve Kültür İl Müdürlüğü istatistikleri

Isparta ilinde belediye belgeli tesis sayısı ise 32 tanedir. Bu tesislerin çoğunluğu merkezde olmak üzere, Eğirdir, Yalvaç, Keçiborlu, Uluborlu, Atabey, Sütçüler ve Şarkıkaraağaç gibi ilçelerde de bulunmaktadır.

ISPARTA TURİZMİNİN SWOT ANALİZİ

Toplamda yaklaşık olarak 1500 yatak kapasitesine sahiptirler. (Isparta Turizm ve Kültür İl Müdürlüğü İstatistikleri.)

3. ISPARTA TURİZMİNE İLİŞKİN LİTERATÜR

Turizmdeki yeni eğilimler ışığında tüketici tercihlerini dikkate alarak yeni potansiyel turizm alanlarının yaratılma çabası 1990'lı yıllardan sonra hız kazandığına yukarıda değinilmiştir. Böylece daha önceleri dikkat çekmeyen Isparta turizmi değişen turizm talebi ile gündeme gelmeye başladığından dolayı Isparta turizmi üzerine çalışmalar yapılmaya başlanmıştır.

1990'lı yılların sonundan günümüze kadar Isparta'da, Ulusal Turizm Sempozyumu, Uluslar Arası Pisidia Antiokheia Sempozyumu, Göller Bölgesi Sempozyumu, Eğirdir Sempozyumu ve Isparta'nın Dünü Bugünü ve Yarını adlarını taşıyan değişik ama turizm temelli sempozyumlar düzenlenmiştir. Ayrıca Isparta turizminde belli noktaları odak alarak tezler, makaleler yazılmış ve kitaplar basılmıştır. Aşağıda Isparta turizmine ilişkin yapılmış olan bazı çalışmalar belirtilmiştir.

Gürdal ve Türk, inanç turizmi açısından Yalvaç'ın önemi, Eğirdir ilçesinin turizm potansiyeli, alternatif turizm imkânları ve bunların pazarlanması üzerine çalışmalar yapmışlardır (Gürdal, 2001: 429-435 ; Türk, 2001: 855-860).

Bir başka çalışma, Büyükolancı, Demirer ve Taşlıalan'ın ayrı ayrı yaptıkları fakat ortak konuları olan Pisidia Antiokheia ve Adada Antik kenti üzerine yapılan çalışmalardır (Büyükolancı,1998; Demirer, 2003; Taşlıalan, 1999).

Isparta turizmi üzerine yapılan diğer bir çalışma ise Türkoğlu, Gövdere ve Meydan tarafından yapılan çalışmalardır. Bu çalışmada Isparta turizmi sorunları ve çözüm önerileri ele alınmıştır (Türkoğlu, Gövdere ve Meydan, 2005: 29-38).

Görüldüğü gibi bu çalışmalarda ve düzenlenen sempozyumlarda özellikle Eğirdir ve Yalvaç ilçesinin turizm olanakları üzerinde durulmuştur. Bunlar gibi örnekleri daha fazla çoğaltmak da mümkündür. Ancak bugüne kadar Isparta turizminin genel anlamda SWOT analizi üzerine bir çalışması yapılmamıştır. Bu çalışmamızda Isparta'nın SWOT analizini yaparak diğer çalışmaları tamamlayıcı bir unsur oluşturmaya çalışılmıştır.

4. SWOT ANALİZİ: ISPARTA TURİZMİNİN GÜÇLÜ VE ZAYIF YÖNLERİ, FIRSATLAR VE TEHDİTLER

İl turizminin geliştirilmesi hem sektör içi faktörlerden kaynaklanan güçlü ve zayıf yönlerin analizini, hem de dış çevresel durumların oluşturduğu tehdit ve fırsatların analizini gerektirmektedir (Yosmaoğlu ve Engin, 2002: 22). Tablo 4'te Isparta ilinin güçlü ve zayıf yönleri ile karşı karşıya kaldığı tehdit ve fırsatlar gösterilmektedir.

Tablo 4'te verilmiş olan Isparta turizminin güçlü ve zayıf yönleri ile fırsatlar ve tehditleri, Isparta'daki otel işletmelerine yapılmış olan anket verilerinin sonuçlarına dayanmaktadır.² Bu veriler, ankette verilen cevapların yüzdeliklerine göre aşağıda ayrı ayrı değerlendirilmektedir.

Tablo 4: Isparta Turizmi Güçlü ve Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler

Güçlü Yönler	Zayıf Yönler
● Zengin tarih, kültür ve tabiat varlıkları ● İklim, doğal kaynaklar ve bozulmamış çevre ● Coğrafi konum ve ana pazarlara yakınlık ● Turizme yönlendirilebilecek işgücünün varlığı	● Yeterli tanıtım ve pazarlamanın yapılamaması ● Turizm bilincinin yeterince gelişmemiş olması ● Yerel yönetimlerin ilgisizliği ● Altyapı ve hizmet kalitesinin ihtiyaçlara cevap vermemesi ● Kurumlar arası iletişim ve koordinasyon eksikliği ● Devlet yardım ve desteklerinin yetersizliği ● Eğlence ve alışveriş noktalarının yetersizliği ● Yerli ve yabancı yatırımcılar için çekim merkezi olmaması ● Finansman sorunları ● Tesislerin doluluk oranlarının düşük olması ● Turist sağlığı ve hijyen koşullarındaki yetersizlik
Fırsatlar	Tehditler
● Alternatif turizm türleri için potansiyelin yüksekliği ● Doğa, tarih ve kültür turizmine olan ilginin artması ● Üniversite kenti olması ● Akdeniz bölgesinin artan çekiciliği ● Zengin orman kaynaklarının varlığı ● Büyüyen dünya turizmi, Türkiye'nin AB adaylığı ve stratejik öneminin artması	● Kentin turistik imajının zayıflığı ● Siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar ● İmar ve yapı denetiminin zayıflığı ● Su kirliliği ve Çevre Yönetmelikleri ● Yüksek enflasyon ve alım gücü düşüklüğü

² Anket çalışması, sadece Isparta'daki turizm işletme belgeli otellerde tam sayım yöntemi ile uygulanmıştır. Isparta ilinde 11 tane turizm işletme belgeli otel bulunmaktadır. Sorularda birden fazla şıkla işaretlenebildiği bu anket, her otel işletmecisi ile yüz yüze görüşülerek yapılmıştır.

ISPARTA TURİZMİNİN SWOT ANALİZİ

Isparta turizminin güçlü yanları, otel işletmecilerinin vermiş oldukları cevaplara göre en önemlisinden en önemsizine doğru aşağıdaki şekilde sıralanabilir. Tablo 5’den görüldüğü gibi Isparta turizminin en güçlü yanı zengin tarihe, kültür ve tabiat varlıklarına sahip olmasıdır. Isparta turizminin diğer güçlü yanları ise önem sırasına göre şöyle sıralanmaktadır; iklim, doğal kaynaklar ve bozulmamış çevre, coğrafi konum ve ana pazarlara yakınlık ve turizme yönlendirilebilecek işgücünün varlığı.

Tablo 5: Isparta Turizminin Güçlü Yönleri

Güçlü yönler	Sayı	Yüzde
Zengin tarih, kültür ve tabiat varlıkları	7	33.3
İklim, doğal kaynaklar ve bozulmamış çevre	6	28.5
Coğrafi konum ve ana pazarlara yakınlık	6	28.5
Turizme yönlendirilebilecek işgücünün varlığı	2	9.5

Kaynak: Ayşe Durgun, “Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği”, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 2006, s. 129.

Tablo 6’da görüldüğü gibi Isparta turizminin zayıf yönleri bakımından, otel işletmelerinin özellikle üzerinde durdukları; yeterli tanıtım ve pazarlamanın yapılamaması, turizm bilincinin yeterince gelişmemiş olması, altyapı ve hizmet kalitesinin ihtiyaçlara cevap vermemesi, kurumlar arası iletişim ve koordinasyon eksikliği ve yerel yönetimlerin ilgisizliği gibi durumlar Isparta turizminin en zayıf yönleridir. Ayrıca, devlet yardım ve desteklerinin yetersizliği, eğlence ve alışveriş noktalarını yetersizliği, yerli ve yabancı yatırımcılar için çekim merkezi olmaması, finansman sorunları, tesislerin doluluk oranlarının düşük olması ve turist sağlığı ve hijyen koşullarındaki yetersizlikler Isparta turizminin zayıf yönleri arasında en sonda sayılabilecek unsurlardır. Bununla birlikte, Tablo 6’da belirtilen unsurlardan hiçbirisini de Isparta turizminin zayıf yönleri arasında görmeyen otel işletmecileri bulunmaktadır.

Tablo 6: Isparta Turizminin Zayıf Yönleri

Zayıf Yönler	Sayı	Yüzde
Yeterli tanıtım ve pazarlamanın yapılamaması	10	16.6
Turizm bilincinin yeterince gelişmemiş olması	9	15.0
Yerel yönetimlerin ilgisizliği	8	13.3
Altyapı ve hizmet kalitesinin ihtiyaçlara cevap vermemesi	7	11.6
Kurumlar arası iletişim ve koordinasyon eksikliği	6	10.0
Devlet yardım ve desteklerinin yetersizliği	5	8.3
Eğlence ve alışveriş noktalarının yetersizliği	4	6.6
Yerli ve yabancı yatırımcılar için çekim merkezi olmaması	4	6.6
Finansman sorunları	2	3.3
Tesislerin doluluk oranlarının düşük olması	2	3.3
Turist sağlığı ve hijyen koşullarındaki yetersizlik	2	3.3
Hiçbiri	1	1.6

Kaynak: Durgun, 2006: 130

Otel işletmecilerinin verdikleri cevaplar yüzdelerine göre sıralandığında; Isparta turizminin en önemli fırsatı, alternatif turizm türleri için potansiyelinin yüksek olmasıdır. Ayrıca, üniversite kenti olması ve son zamanlarda doğa, tarih ve kültür turizmine olan ilginin artması bununla birlikte Akdeniz bölgesinin artan çekiciliği Isparta turizmine fırsatlar sunmaktadır. Isparta turizminin fırsatları sadece bunlarla sınırlı değildir. Isparta ilinde zengin orman kaynaklarının bulunması, büyüyen dünya turizmi ve Türkiye'nin AB adaylığı ve stratejik öneminin artması Isparta turizminin fırsatları arasında sayılabilir. Isparta turizminin fırsatları Tablo 7'de gösterilmektedir.

Tablo 7: Isparta Turizminin Fırsatları

Fırsatlar	Sayı	Yüzde
Alternatif turizm türleri için potansiyelin yüksekliği	8	30.7
Doğa, tarih ve kültür turizmine olan ilginin artması	6	23.0
Üniversite kenti olması	5	19.2
Akdeniz bölgesinin artan çekiciliği	4	15.3
Zengin orman kaynaklarının varlığı	2	7.6
Büyüyen dünya turizmi, Türkiye'nin AB adaylığı ve stratejik öneminin artması	1	3.8

Kaynak: Durgun, 2006: 130

ISPARTA TURİZMİNİN SWOT ANALİZİ

Isparta turizminin fırsatları arasında yer alan “üniversite kenti olması” maddesi Isparta turizmi için farklı bir özelliği göstermektedir. Turizm terminolojisine göre turizm, eğlenmek amacıyla yapılan geziler ve faaliyetleri içeren insan faaliyetlerinin tümü olarak belirtilmesine rağmen, Isparta ilinde öğrenciler turist olarak kabul görmektedir.

Tablo 8: Isparta Turizmini Tehdit Eden Unsurlar

Tehditler	Sayı	Yüzde
Kentin turistik imajının zayıflığı	8	44.4
Siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar	4	22.2
İmar ve yapı denetiminin zayıflığı	2	11.1
Su kirliliği ve Çevre Yönetmelikleri	2	11.1
Yüksek enflasyon ve alım gücü düşüklüğü	1	5.5
Hiçbiri	1	5.5
İlin birinci derecede deprem bölgesi üzerinde olması	0	0
Rekreasyon alanlarının kirliliği	0	0

Kaynak: Durgun, 2006: 131

Tablo 8’de belirtildiği gibi, Isparta turizmini tehdit eden en büyük unsur kentin turistik imajının zayıf olmasıdır. Bunlara ek olarak, siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklar, imar ve yapı denetiminin zayıflığı, su kirliliği ve Çevre Yönetmelikleri, yüksek enflasyon ve alım gücü düşüklüğü de Isparta turizmini tehdit eden unsurlar arasında sayılabilir. Ayrıca bu unsurlardan hiçbirisini Isparta turizmi için tehdit unsuru olarak görmeyen görüşlerde vardır.

Ayrıca ilin birinci derecede deprem bölgesi üzerinde olması ve rekreasyon alanlarının kirliliği Isparta’yı tehdit eden unsurlar arasında görülmemiştir.

4. ISPARTA TURİZMİNİN DARBOĞAZLARI, POTANSİYELİ ve AVANTAJLARI

Bir bölgenin turizmini geliştirmek için, bölgede var olan potansiyellerin önünde engel teşkil eden dar boğazlarının ve buna karşılık kullanabileceği avantajlarının tespiti gerekmektedir. Tablo 9’da Isparta turizminin önündeki dar boğazlar ve avantajlar gösterilmiştir.

Aşağıdaki tespit edilmiş olan bu unsurlar, anket sonuçlarına göre yüzdelik dilimler halinde aşağıdaki tablolarda ayrı olarak değerlendirilmiştir.

Tablo 9: Isparta Turizminin Darboğazları, Potansiyeli ve Avantajları

Dar Boğazlar	Avantajlar	Potansiyeller
• Tanıtma ve pazarlamaya ayrılan kaynakların yetersiz olması • Yerel yönetimlerin turizmle yeterince ilgi gösterme-mesi, kurumlar arası iletişim eksikliği • Yönlendirici, özendirici destek ve teşviklerin yokluğu • Doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasında yeterli özenin gösterileme-mesi • Nitelikli sertifikalı personel ve teknik donanım eksikliği • İllerin yerli ve yabancı yatırımlar için çekim merkezi olmaması • Turist sağlığı ve hijyen konularına gereken önemin verilmemesi • Turistik ürün arzının yetersiz, ürün çeşitliliğinin olmayışı • Yeni yatırımlar için uygun iklimin olmaması • Tesislerdeki düşük doluluk oranları • İşletmelerin öz sermaye-lerinin zayıf olması	• Her mevsim turizm imkanlarının bulunması • Zengin tarihi ve kültürel varlıklar • İklim, doğal ortam ve bozulmamış çevre • Üniversite kenti oluşu • Coğrafi konumu nedeniyle ana pazarlara yakınlığı • Turizm olgusuna çabuk uyum sağlanabilecek genç ve dinamik bir nüfusun olması	• Yayla turizmi; Sorgun, Toto, Söğüt ve Zengi yaylaları. • Doğa turizmi; Trekking, Oryantring, Kuş Gözlemciliği, Kamp ve Karavan Turizmi.. • Mağara turizmi; Pınargözü, Zindan, Gümüş İni, Erenler, Cıv, Kuz ve Karataş Mağaraları.... • Dini turizm; Yalvaç ilçesi St. Paul kilisesi • Kültür turizm; Psidia Antiokheiaya Ve Adada Antik Kentleri • Kış turizmi; Davraz Kayak Merkezi

Isparta turizminin önündeki en önemli dar boğazların; tanıtma ve pazarlamaya ayrılan kaynakların yetersizliği, yerel yönetimlerin turizmle yeterince ilgi göstermemesi, kurumlar arası iletişim eksikliği, yönlendirici, özendirici destek ve teşviklerin yokluğu, doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasında yeterli özenin gösterilememesi, nitelikli sertifikalı personel ve teknik donanım eksikliği olduğu söylenebilir. Isparta turizminin önündeki diğer dar boğazlar ise; İllerin yerli ve yabancı yatırımlar için çekim merkezi olmaması, turist sağlığı ve hijyen konularına gereken önemin verilmemesi, turistik ürün arzının yetersiz, ürün çeşitliliğinin olmayışı, yeni yatırımlar için

ISPARTA TURİZMİNİN SWOT ANALİZİ

uygun iklimin olmaması, yeni yatırımlar için uygun iklimin olmaması, tesislerdeki düşük doluluk oranları, işletmelerin öz sermayelerinin zayıf olması şeklinde sıralanmaktadır.

Tablo 10: Isparta Turizminin Dar Boğazları

Dar Boğazlar	Sayı	Yüzde
Tanıtma ve pazarlamaya ayrılan kaynakların yetersiz olması	8	16.3
Yerel yönetimlerin turizme yeterince ilgi göstermemesi, kurumlar arası iletişim eksikliği	7	14.2
Yönlendirici, özendirici destek ve teşviklerin yokluğu	6	12.2
Doğal, tarihi ve kültürel değerlerin korunmasında yeterli özenin gösterilememesi	6	12.2
Nitelikli sertifikalı personel ve teknik donanım eksikliği	6	12.2
İllerin yerli ve yabancı yatırımlar için çekim merkezi olmaması	4	8.1
Turist sağlığı ve hijyen konularına gereken önemin verilmemesi	4	8.1
Turistik ürün arzının yetersiz, ürün çeşitliliğinin olmayışı	3	6.1
Yeni yatırımlar için uygun iklimin olmaması	2	4.0
Tesislerdeki düşük doluluk oranları	2	4.0
İşletmelerin öz sermayelerinin zayıf olması	1	2.0
Turizm alanlarını kent merkezinden uzak oluşu ve ulaşım güçlükleri	0	0

Kaynak: Durgun, 2006: 128

Ayrıca turizm alanlarını kent merkezinden uzak olması dolayısıyla da ulaşım güçlükleri gibi bir dar boğaz Isparta için söz konusu değildir.

Tablo 11’de Isparta turizmini avantajları gösterilmiştir. Isparta’da her mevsim turizm imkânının bulunması Isparta turizminin en büyük avantajıdır. Isparta’nın zengin tarihi ve kültürel varlıkları, iklimi, doğal ortamı ve bozulmamış çevresi ve üniversite kenti oluşu da Isparta turizminin avantajlarındandır. Ayrıca Isparta’nın coğrafi konumu nedeniyle ana pazarlara yakınlığı ve turizm olgusuna çabuk uyum sağlanabilecek genç ve dinamik bir nüfusunun bulunması Isparta turizminin avantajları arasında sayılabilir.

Tablo 11: Isparta Turizminin Avantajları

Avantajlar	Sayı	Yüzde
Her mevsim turizm imkanlarının bulunması	7	24.1
Zengin tarihi ve kültürel varlıklar	6	20.6
İklim, doğal ortam ve bozulmamış çevre	5	17.2
Üniversite kenti oluşu	5	17.2
Coğrafi konumu nedeniyle ana pazarlara yakınlığı	4	13.7
Turizm olgusuna çabuk uyum sağlanabilecek genç ve dinamik bir nüfusun olması	2	6.8

Kaynak: Durgun, 2006: 129

SONUÇ

Zaman içerisinde değişen ve gelişen turizm aktiviteleri kitle turizminden doğa ve kültür turizmine doğru bir kaymaya sebep olmuştur. Turizm talebindeki bu kaymayla birlikte, alternatif turizm kaynaklarına sahip olan yeni bölgelerin arayışları da hızlanmıştır. Doğa ve kültür turizmi ağırlıklı olan yeni destinasyon arayışları Isparta'yı kıyı bölgelere göre avantajlı bir konuma getirmiştir.

Bu çalışmada Isparta turizminin SWOT Analizi yapılarak, var olan potansiyellerin daha verimli olarak nasıl değerlendirilebileceği tespit edilmeye çalışılmıştır. Isparta turizminin güçlü yanlarına karşılık bazı zayıf yönleri, fırsatlarına karşılıkta bazı tehdit unsurları bulunmaktadır. Ayrıca il turizmi için aşılması gereken dar boğazlar ve değerlendirilmesi gereken avantajlar da bu tespitler arasındadır.

Bu incelemeler sonucunda Isparta turizminin zengin tarihi, kültürü ve tabiat varlıkları, iklimi ve bozulmamış çevresi ile coğrafi konumu dolayısıyla ana pazarlara yakın olması hem en güçlü yönleri hem de avantajları olarak ön plana çıkmaktadır.

Isparta turizminin zayıf yönleri güçlü yönlerine göre daha fazladır. Isparta turizminin en zayıf yönü tanıtım ve pazarlama eksikliğidir. Bunun yanı sıra bölgede turizm bilincinin gelişmemiş olması, yerel yönetimlerin ilgisizliği ve bununla bağlantılı olarak ta alt yapı ve hizmet kalitesinin yetersizliği bir an önce giderilmesi gereken zayıf yönlerdir. Ayrıca Isparta'nın turistik bir imajının olmaması Isparta için en büyük tehdit unsurudur

Isparta turizminin tüm bu zayıf yönlerine rağmen bazı fırsatları da bulunmaktadır. Bölgenin en büyük fırsatı alternatif turizm için potansiyelinin yüksek olmasıdır. Ayrıca son zamanlarda doğa, tarih ve kültür turizmine olan ilginin artması da Isparta'nın sahip olduğu bu fırsatı kullanması için büyük bir avantajdır. Bunun yanı sıra Isparta'nın bir üniversite kenti olması, turizm açısından bir fırsat olarak düşünülmektedir. Bu da Isparta bölgesinde iç turizmin de önemli bir yeri olduğunun göstergesidir.

Sonuç olarak Isparta ili, göller bölgesi genelinde alternatif turizm türleri; özellikle doğa, kültür ve inanç turizmi noktasında ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Fakat bölgede turizm olgusunun tam olarak yerleşmemiş olması ve özel sektör ile yerel yönetimler arasındaki koordinasyon eksikliği sonucu bölge turizmine yeterli ilginin gösterilmemesinden dolayı potansiyeller yeteri kadar tanıtılamamış ve pazarlanamamıştır. Burada önemli olan yöresel bazda bir duyarlılık oluşturarak, turizmdeki avantajlarımızı iyi değerlendirerek ve

ISPARTA TURİZMİNİN SWOT ANALİZİ

dezavantajların oluşturduğu olumsuzlukları en aza indirerek bölgeye yeni bir turistik imaj kazandırabilmektir.

KAYNAKÇA

- AKOVA, A., (2005), **Isparta Gezi Rehberi**, Isparta Valiliği, Isparta.
- BOLAT, Y. ve Y. AKSOYLAR, (1997), "Eğirdir Gölü Kerevitlerine Genel Bir Bakış", **IX. Ulusal Su Ürünleri Sempozyumu**, Cilt I, 17-19 Eylül, Isparta.
- BÜYÜKKOLANCI, M., (1998), **Adada Pisidia'da Antik Bir Kent**, Göltaş Kültür Dizisi, Yalvaç.
- DEMİNER, Ü., (2003), **Pisidia Antiokheiası**, Yalvaç Belediyesi Kültür Yayınları -1, Yalvaç.
- DURGUN, A., (2006), "Bölgesel Kalkınmada Turizmin Rolü: Isparta Örneği", Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta.
- GÜRDAL, M., (1998), "Göller Bölgesi'nde Eğirdir İlçe'sinin Turizm Potansiyeli ve 2000'li Yıllarda Alternatif Turizm İmkanları," **1.Ulusal Turizm Sempozyumu**, 17-19 Eylül, SDÜ Basımevi, Isparta, ss.17-38.
- GÜRDAL, M., (2000), "Göller Bölgesini İnanç Turizmi Açısından Önem ve Isparta-Yalvaç-Eğirdir'deki Kültür Varlıklarını Turizm Amaçlı Kullanımı," **Göller Bölgesi Sempozyumu**, 7-8 Eylül 2000, Isparta, ss.13-18.
- GÜRDAL, M., (2001), "Eğirdir'in Turizm Arzını Oluşturan Aya Stephanos Kilisesi, Zindan Mağarası ve Kovada Milli Parkının Dış Aktif Turizm Amaçlı Pazarlanması," **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleri İle Eğirdir I.Eğirdir Sempozyumu**, 31 Ağustos-1 Eylül 2001, Isparta, ss.429-435.
- Isparta Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü, (2004), **Isparta İli 2004 Yılı Ekonomik ve Ticari Durum Raporu**, Isparta Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü Yayını, Isparta.
- Isparta Turizm ve Kültür İl Müdürlüğü istatistikleri.
- İNCEKARA, A., (2001), **Anadolu'da Yeni Turizm Olanakları ve Bölgesel Kalkınmadaki Yeri**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul.
- İTO, (1997), **Karadeniz Bölgesinde Yayla Turizminin Geliştirilmesi, Bölgesel Gelişme ve Çevreye Uyumlu Yapılaşma**, İstanbul Ticaret Odası Yayını, İstanbul.
- SMITH, L. V. and W. R. EADINGTON, (1992), **Tourism Alternatives, Potentials and Problems in The Development of Tourism**, University of Pennsylvania Pres, Philadelphia.
- SOYAK, A., (2005), **Türkiye'ye Yönelik Yabancı Turizmin İktisadi Etkileri, Akdeniz ve Ege Bölgeleri Üzerine Bir Araştırma**, Derin Yayınları, İstanbul.
- T.C. Isparta Valiliği, (2003), **Isparta 2003 İl Yıllığı**, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- TAŞLIALAN, M., (1999), "Pisidia Antiocheia'nın Tarihçesi," **I.Uluslararası Pisidia Antiocheia Sempozyumu**, 2-4 Temmuz, 1997, Yalvaç, ss.5-20.

- TOBB, (2003), **Batı Akdeniz Bölgesi Bölgesel Gelişim Raporu**, Cilt I, TOBB-BAGEV Yayınları, Ankara.
- TURİZM BAKANLIĞI, (2006), <http://www.kultur.turizm.gov.tr>, 23.02.2006.
- TUTAR, E., (1998), "Eko-Turizm, "Göksu Deltası Uygulamaları ve Eğirdir Gölü'nde Eko Turizm Olanakları," **1.Ulusal Turizm Sempozyumu**, 17-19 Eylül, SDÜ Basımevi, Isparta, ss.331-336.
- TÜRK, A., (2001), "Kentsel Turizm Gelişimi Açısından Doğal, Tarihsel Ve Kültürel Değerlerin Önemi, Eğirdir Örneği," **Tarihi Kültürel Ekonomik Yönleri İle Eğirdir I.Eğirdir Sempozyumu**, 31 Ağustos-1 Eylül, Isparta, 855-860.
- TÜRKOĞLU M., B. GÖVDERE ve Ç. MEYDAN, (2005), "Isparta İli Turizminin Sorunları ve Çözüm Önerileri," **Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl 1, S.1, s.29-38.
- UZUN, G. ve S. AŞKINSU, (2001), "Milli Park Uygulamasının Kültürel Sanat Yapıları Üzerine Etkilerinin "Nemrut Dağı Milli Parkı" Örneğinde İncelenmesi," **Göller Bölgesi Sempozyumu**, 7-8 Eylül, Isparta, ss.19-25.
- VELLAS, F. and C. BECHEREL, (1995), **International Tourism an Economic Perspective**, Mac Millen Business, Madrid.
- YOSMAOĞLU, N. ve F. ENGİN, (2002), **Düzce İl Gelişim Planı**, Düzce.

LİDER KİŞİLİK: GANDHİ

NESRİN GÖKBEN ÇETİN*

ERTAN BECEREN**

ÖZET

İster doğuştan isterse sonradan elde edilmiş olsa da kavram olarak liderlik için illaki olumlu olacak diye bir dayatma söz konusu değildir. Ancak gücünü içinden alan lider, bazı durumlarda her ne kadar başkaları için olumsuz karşılanırsa da, peşinden sürüklediği kesim için daima olumludur. İşte çalışmamızda da, lider tiplmesi olarak almış olduğumuz Gandhi örneğinde, hemen hemen her kesim açısından lider yapısının olumlu olarak karşılanmış olduğu işlenmiş; bu bağlamda da diğer lider tiplmelerinde karşılaşılan farklı kişilik yapılarına da değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Kişilik, Lider, Gandhi

ABSTRACT

It can not be said that the meaning of leadership which is either gained from birth or gained later, should't be thought as a positive concept. Nevertheless, the leader who gains his power from his inner is always positive for those that he affects although he is thought as a negative leader for some people in certain circumstances. Therefore, in our article Gandhi, who is taken as a sample leader, is the concept of leadership which has been studied positively almost for every group of people. For this purpose different personalities which are seen in other types of leadership have also been studied.

Key Words: Character, Leader, Gandhi

GİRİŞ

Liderlik konusunda yapılan bir çok çalışmada, liderliğin doğuştan mı geldiği yoksa sonradan edinilen eğitim neticesinde mi kazanılabildiği tartışılmaktadır. Oysa çoğu lider kendilerini kazara bulmuştur, bazıları ise bu özelliklerinin uzun zamandan beri farkındadır. Bu yönüyle liderin gücü içindedir¹.

Diğer taraftan, baktığımızda genelde hakim görüş, lider doğulamayacağı ancak bireyin liderliğe yatkın olmasının temelinde, sağlam nitelikli bir genin gerekliliğinin yanı sıra bu gen havuzundan yani anne ve

* Yard. Doç. Dr. Nesrin Gökben ÇETİN; SDÜ Tıp Fakültesi Acil Tıp AD Öğretim Üyesi, (Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yönetim Organizasyon AD. Yüksek Lisans Öğrencisi).

** Yard. Doç. Dr. Ertan BECEREN; SDÜ İİBF Öğretim Üyesi

¹ ALDER Harry, çev: Halime Misge Kurşun, Bir Lider Gibi Düşünün, Kariyer Yay. 1. Baskı Ekim 2002, İstanbul, s:41

LİDER KİŞİLİK: GANDHİ

babanın genlerinden alacağı genetik kodlarla dünyaya gelmesinin önemli bir unsur olduğun üzerinde durulmaktadır.

Ne var ki, bireyin kişiliğini kazanması her ne kadar bu anne-baba endeksli genlere bağlı bulunsa da özellikle çevre iletişimin yer aldığı dış faktörlerin de liderlik oluşumunda önemli unsur olduğu göz ardı edilmemelidir.

Bu nedenle, bireyin özellikle beyinsel tamamlık ve sağlamlık erdemine erişmiş olmasının yanı sıra, yaşamış olduğu bebeklik ortamının da buna göre elverişli olması gerekmektedir. Daha sonra takip edecek kreş ve okul öncesi ortamının yanı sıra diğer sıra gelen çevre etkileşimleri kişilik yerleşmesinde etkin rol oynayacaktır.

Görüldüğü üzere, bir liderin analizinde öncelikle kişiliği hakkında ve bu kişiliğin oluşumunda etkili olan faktörler hakkında bilgi sahibi olunmalıdır. Buradan hareketle biz de çalışmamızda, liderlik kavramına örnek teşkil edecek bir şahsiyet olarak “GANDHİ” nin liderlik kişiliğini analiz etmeden önce, ilk bölümde kişilik kavramı ve kapsamı hakkında ayrıntılı bilgi vermeyi uygun gördük. İkinci bölümde ise, kapsamlı bir şekilde liderlik kavramı işlenerek, gerek ilk bölümdeki bireysel kişilik analizi gerekse ikinci bölümde ki liderlik tipleri ve liderlik çeşitleri yardımıyla üçüncü ve son bölümümüzde, “LİDER KİŞİLİK GANDHİ” başlığı altında örnek lider analizini işlemiş olduk.

1. KİŞİLİK KAVRAMI VE KAPSAMI

Latince’deki “persona” kelimesine dayanan kişilik kavramı, bireyin yaşama biçimi şeklinde tanımlanmaktadır². Her ne kadar, insanlara yakışacak durum ve davranış olarak yer alsa da, bu kavramı; bir kimseye özgü belirgin özellik, manevi ve ruhsal niteliklerin bütünü olarak tanımlamak yerinde olacaktır³. Çünkü, eğer sadece bu kavramı insanlara yakışacak durum ve davranış olarak kabul etmeğe kalkarsak, bazı durumlarda bireye yakışmayan özellikleriyle karşı karşıya kalınabileceği için kişilik bozukluğu da bir kişilik tasviri olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Bu yönüyle de, kişilik aslında şahsiyet kavramıyla aynı özelliği barındırmaktadır.

Dolayısıyla kişilik, bireyin bütün özelliklerini yansıtan bir kavramdır. O halde kişilik kavramını genel bir tanım çerçevesinde ortaya koymak gerekirse, kişiliğin, bireyin iç ve dış çevresiyle kurduğu, diğer bireylerden ayırt edici, tutarlı ve yapılaşmış bir ilişki biçimi olduğunu söylemek mümkündür. Diğer bir ifadeyle kişilik, bireyleri birbirinden farklı kılan kendisi ve çevresindekilere bakış açıları ile onlarla kurabildikleri ilişki düzeylerinin

² <http://www.merih.net/m2/lid/wmetate27.htm> (Metin Ateş-Kişilik)

³ <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul>.

yanı sıra tepkilerini de kapsayan çeşitli ortamlarda kendini gösteren bedensel, düşünsel ve ruhsal özelliklerinden ibarettir⁴. Davranış bilimleri açısından ise kişilik, bireyin zihinsel, bedensel ve ruhsal farklılıklarının hepsinin kendi davranış biçimlerine ve yaşam tarzına yansımalarıdır.

O halde, bireylerin kişiliklerinin nasıl oluştuğunu anlamak için, kişiliği oluşturan faktörleri ele almamız gerekmektedir. Buna göre, her ne kadar iç ve dış çevre faktörlerinin kişilik oluşumunda etkin rol oynadığı kabul görse de, biz bu aşamada bu faktörleri daha ayrıntılı işlemeyi uygun gördük. Buradan hareketle yine bu kısımda, kişilik hakkında karşılaştığımız kişilik yönlerine yer verirken diğer taraftan da kişilik tespitinde kullanılan kişilik teknikleri hakkında ayrıntılı bilgi verip, kişilik envanterini çıkarmayı uygun gördük.

1.1 KİŞİLİĞİ OLUŞTURAN FAKTÖRLER

Dünün, bugünün ve yarının oluşturduğu bir bütün olarak ifade edebileceğimiz kişiliği, sadece bir zaman dilimi içerisindeki davranış türü olarak görmek doğru değildir. Çünkü, birey alışkanlıklarının devamını isteyen bir yapıya ve de geleceğe uymak isteyen bir özelliğe sahip olduğu için, geçmişin izleri, mevcut zaman uygulamaları ve geleceğin davranışlarına yansıyan gözlenebilir yönü bu üç zaman sürecinin etkisi altında kalmaktadır.

Soyut davranış motifleri ile soyut insan davranışları arasında bir araç olarak kabul edebileceğimiz kişilikte her davranış motifi, belli bir insan kişiliği süzgecinden geçerek fiili davranış haline dönüşebilme yeteneğine sahiptir. Karmaşık bir yapıya sahip kişilik kavramını oluşturan bir çok faktörü beş temel grupta incelemek mümkündür⁵.

1.1.1 KALITIM VE BEDENSEL YAPI FAKTÖRLERİ

Kalıtım ebeveynlerin genetik özelliklerinin kuşaklar boyu çocuklara aktarılmasıdır. Kişinin saç rengi, göz rengi, boyu, yüz hatları, cinsiyeti gibi fenotipik özellikleri, kan grubu, taşıdığı veya ileride yakalanabileceği hastalıklar gibi genotipik özellikleri yanında kişilik özellikleri de kalıtım ile aileden kazanılan miraslardır.

Ancak, kişilik yapısında ve gelişmesinde kalıtımın mı, yoksa çevrenin mi daha etkili rol oynadığı tartışılmaktadır. Kalıtımın ve çevrenin kişilik yapısına etkisi, hayvan deneyleri ve tek yumurta ikizleri üzerinde yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur. Tek yumurta ikizleri, aynı kromozom ve

⁴ <http://www.isletme-finans.com/bulent242.pdf>. (Bülent Tokat-Ceren Giderler):Yöneticilerin A tipi ve B tipi Kişilik Yapılarının Liderlik Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir araştırma, 15 Mart 2007.

⁵ Neriman AKBAS, İnci YILMAZ ve Diğerleri; Yönetimde Kişilik Teorileri, MAÜ, Ağlasun meslek yüksek Okulu, Dönem Ödevi, s. 4, Mart-2007.

LİDER KİŞİLİK: GANDHİ

genleri taşımakta, cinsiyet, beden yapısı ve ruhsal durumları açısından birbirlerine benzemektedirler. Bunlar, gelişip büyüdükçe, kişilik özellikleri açısından da birbirlerine benzerlik gösterirler. Bu nedenle, tek yumurta ikizlerinin, gençlik çağında ve daha sonraki yaşam dönemlerinde, kişilik yapıları farklı olursa, bunun çevre etkisiyle ortaya çıktığı söylenebilir. Araştırmalar, aynı çevre içinde gelişen kardeşler ya da çift yumurta ikizleri arasındaki kişilik benzerliğine oranla, tek yumurta ikizlerinin çok daha büyük kişilik benzerliği gösterdiklerini ortaya koymuştur. Bu bulgulara dayanarak kişilik gelişmesinde kalıtımın daha etkili rol oynadığını benimseyen görüşler doğmuştur. Ancak kişilik yapısında ve gelişmesinde, çevrenin daha etkili olduğu görüşünü benimseyenlerse, tek yumurta ikizlerine, doğuştan beri aynı çevrenin aynı biçimde davrandığını ileri sürerek, kişilik benzerliğinin buradan kaynaklandığını savunmuşlardır. Öte yandan bu görüşe karşı olan araştırmalar ve olaylar da vardır. Doğuştan beri çeşitli nedenlerle birbirlerinden ayrı çevrelerde yetişen tek yumurta ikizlerindeki kişilik benzerliğinin, aynı çevrede birlikte büyüyen kardeşler arasındaki benzerlikten çok daha fazla olduğu ortaya konularak, kişilik gelişmesinde kalıtımın çevreye oranla daha etkili olduğu öne sürülmüştür. Bu konuda önemli bir araştırma yapan Shields, doğduktan sonra ayrı çevrelerde yetişen çok sayıda tek yumurta ikizini, çeşitli psikometrik yöntemlerle zeka ve kişilik yapısı açısından inceleyerek bulduğu benzerliklerin, aynı çevrede bir arada büyüyen kardeşler ve çift yumurta ikizlerinden çok daha fazla olduğunu görmüştür⁶.

Bütün kişilik teorilerinde vücut yapısının temel etken olduğu belirtilmiştir. Sheldon'un klasik teorisinde vücut yapısı (endomorphic, mesomorphic ve ectomorphic) ile spesifik kişilik tedavi arasında kesin bağ kurması buna bir örnektir. Birçok modern psikiyatristler, Sheldon gibi düşünmese de fiziksel karakteristiklerin en azından kişiliğe etkisi olduğunda hemfikirdirler⁷.

1.1.2 SOSYO-KÜLTÜREL FAKTÖRLER

Kalıtımdan sonra kişiliği en çok etkileyen faktör, bireylerin içinde yaşadıkları toplum ve onun sosyo-kültürel özellikleridir. Bireyin idealleri ve ilgileri bu kültürel ortamda şekillenir; şöyle ki bireyler içinde bulundukları sosyo-kültürel yapı tarafından uygun görülen davranış kalıplarını, bakış açılarını bilerek veya bilmeyerek benimseyecek ve bunların ışığında da kişilik

⁶http://www.genbilim.com/odev_tez/kisilik+ve+kisilik+ozellikleri.odev_tez_makale.2975.ph

⁷ <http://www.merih.net/m2/lid/wmetate27.htm> (Metin Ateş-Kişilik)

özelliklerini ortaya çıkaracaklardır. Çünkü, birey, bulunduğu kültürel yapı içinde öğrendikleri ile bazı yeni özellikler elde ederek kişiliğini şekillendirir.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer husus ise, insan organizmasının içinde yaşadığı sosyo-kültürel çevreyle yeterli ve etkili uyum sağlamasının ancak algılama yoluyla gerçekleştirebiliyor olmasıdır. Bu durumda algılama, duyu organları aracılığıyla elde edilen çeşitli veriler ile çevredeki nesnelere, kurallara ve olaylara ait izlenimlerin tanınması durumudur.

Neticede, algılama ve buna bağlı olarak öğrenme olayı, bireyin fiziki ve sosyal çevrelerine uyum göstermelerini sağlayacak birer zihinsel mekanizmadır.

Soyut kavramlardan oluşan kültürel değerler ise, birer dış uyarım olarak, algılama yoluyla insan hafızasında yer aldığı zaman davranışlara yansımalar somutlaşmaktadır. Standart ilke ve kurallardan ibaret olan sosyo-kültürel normların, toplumdaki değişik kişilerde bulunan davranışsal yansımaları farklı gerçekleşmektedir. Standart normların toplumdaki her bireyde aynı davranışa yol açmaması, her bireyin algılama mekanizmasının farklı olmasında ileri gelmektedir. Temelde kişilik farklılığı yaratan temel faktörlerden biride, her bireyin algılanmasındaki seçicilik olgusudur. Öğrenme farklı seviye ve derecelerde gerçekleşmektedir. Her bireyin benzer uyarımları farklı algılamasının başlıca sebepleri şunlardır:

- Uyarım faktörlerini fiziksel özellikleri,
- Bedensel organların kapasitelerinin farklı olması,
- Zihinsel yeteneklerin farklılığı,
- Bireyin hafızasında yer alan daha önceki bilgi ve deneyimler,
- Bireyin tutumu, beklentileri ve o andaki duygusal durumu,

Belirli davranış modellerinin bütünleşmesi bir kültürün içindeki bireylerin çoğunun ortak kişilik özelliklerine sahip olmalarına sebep olmaktadır ki, bu nokta da milli karakter gibi kavramlardan söz edilmektedir.

1.1.3 AİLE FAKTÖRLERİ

Bireyin yetiştiği aile ortamı, aile fertleri ile olan ilişkileri kişiliğin oluşmasında çok önemli bir role sahiptir. Luthans, "kişilik gelişiminde muhtemelen aile, sonrada sosyalleşme prosesi en önemli etkindir" demektedir⁸.

⁸ Luthans F. Organizational Behavior, Sixth Edition- Hill International Editions, Inc. 1992

LİDER KİŞİLİK: GANDHİ

Anne- babanın çocuğa karşı tutumları çocuğun kişiliğinin oluşmasında oldukça büyük rol oynamaktadır. Koltuğa tırmanmaya çalışan bebek dakikalarca efor sarf ettikten sonra istediği yere ulaşınca büyük bir gururla etrafına bakarak ne kadar önemli bir iş başardığının onayını almak ister, ama onun yorulmasını istemeyen aile sevecenlikle bebeği koltuğun üzerine bırakarak hem bebeğin özgüven oluşturma sürecini engellemiş hem de hedeflerine kolay yoldan ulaşmayı kişilik yapısı haline getirme konusunda bebeği desteklemiş olmaktadır⁹. Bu tür davranışlar ise çocuğun gelecekteki kişilik yapısının oluşumunda çelişki yaratacaktır. Çünkü gerçekten de aile bireyleri, çocuğa çeşitli yollarla deneyimlerini aktardıklarından dolayı ailenin yetiştirme biçimi de kişiliği belirleyici bir unsurdur. Demokratik bir yapıya sahip aile yapısının, çocuğun daha rahat yetişmesine, objektiflik kazanmasına, rasyonel davranmasına ve zamanla daha aktif olup daha kolay sosyal ilişki kurmasına olanak sağladığı gibi yine anne-babanın, çocuğun zihinsel yapısının şekillenmesinde de etken olduğu saptanmıştır. Sadece ebeveynlerin değil aileyi oluşturan kardeşlerin yanı sıra büyükanne, büyükbaba gibi bireylerin de kişilik oluşumunda etkili oldukları belirtilmektedir¹⁰.

1.1.4 SOSYAL YAPI VE SOSYAL SINIF FAKTÖRLERİ

Bireyin mensubu olduğu sosyal yapı ve sosyal sınıf bireyin eğitim imkanlarını, yaşama biçimini, kalitesini, düşünce tarzını, eğilimlerini ve kişilik özelliklerini etkiler. Bireyin çevresindeki kişiler, gruplar ve özellikle örgütler kişiliğin oluşumunda büyük etkiye sahiptirler. Farklı sosyal sınıflara ait bireylerin eğitim imkanları ve benzeri gelişme faktörleri açısından farklı olanaklara sahip olması, kişilik farklılıklarını doğurmada da etkindir.

1.1.5 COĞRAFI VE FİZİKİ FAKTÖRLER

Bireylerin, hayatlarını idame etmek zorunda oldukları diğer ifadeyle gerek yerleşik düzen usulü gerekse göçebe usulü yaşam şartlarının özellikleri açısından yer alan coğrafi ve fiziki konum, kişilik özellikleri açısından oldukça önem arz etmektedir.

Coğrafi faktörler arasında, yörelerinin iklim, tabiat ve hatta fiziki şartları bu yöre halkı üzerinde kişilik oluşumu açısından önemli faktör olarak nitelemek yerinde olacaktır.

⁹ Üstün Dökmen "Küçük Şeyler" programı TRT-1 18 Mart 2007

¹⁰ <http://www.merih.net/m2/lid/wmetate27.htm> (Metin Ateş-Kişilik)

Gerçekten de, kıyı kesiminde yaşayan insanlarla, kara bölgelerinde ve hatta dağlık bölgeler de yaşayan insanlar arasında kişilik farklılıkları olmasına karşın yine aynı şekilde de soğuk ya da sıcak iklim özelliğine sahip bölge insanının kişilik özellikleri arasında farklılıklar dikkati çekmektedir. Şöyle ki, soğuk iklim şartlarında yaşayan insanların daha sert ve donuk mizaçlı, buna karşılık sıcak iklim ve kıyı kesimi insanların daha çabuk değişebilen duygusal tutumları ve daha yumuşak ve gevşek mizaçları olduğu şeklinde bir görüş ifade etmek mümkündür.

1.1.6 DİĞER FAKTÖRLER

Yukarıda saymış olduğumuz kişiliğin oluşumunda etkili olan faktörlerin yanı sıra, iletişim araçlarından tutun da, annenin gebelik aşamasında, izleyen doğum sürecindeki yaşadıkları, içinde bulunduğu ortam, hatta gebelik süresince yaptırdığı ultrasound sayısı bile kişilik gelişiminde etkin rol oynamaktadır. Sakin, huzurlu bir gebelik süreci geçiren annelerin bebekleri, yoğun stres altındaki anne bebeklerine göre çok daha sakin, uyumlu ve kolay iletişim kurulabilen bireyler olmaktadır. Aynı şekilde, gebelik süresince yaptırılan ultrasound sayısının –sayı arttıkça, ses dalgalarının içi sıvı dolu ortamda daha fazla titreşime neden olmasından dolayı bebeklerin daha sinirli olduğu ve ultrasoundsu takip eden günlerde anneyi rahatsız edecek kadar çok hareketli oldukları tespit edilmiştir-, ve hatta gebelik ve annelik duygusunun anne kişiliğinde değişim bebek kişilik oluşumunda da farklılık yarattığı bilinmektedir.

Diğer taraftan, kitle iletişim araçlarının kullanımı ve dağılımındaki farklılıkların yanı sıra satın alma gücündeki dengesiz dağılım dolaylı da olsa kişilik yaratımında olumlu ve olumsuz etkilere sahiptir. İsteklerin talebe yönelememesi, kişiler üzerinde aza tamah etme yeteneğini ortaya çıkarsa da bazı durumlarda isteğin talebe çevrilmesine yönelik legal yollar tercih edilebileceği gibi illegal yollara dahi baş vurulabilecektir. Bu nedenle de, hırs, haksız rekabet, çekememe, fesatlık vb. huy edinimleri ortaya çıkabilecektir.

1.2 KİŞİLİĞİN ÜÇ YÖNÜ: KARAKTER- MİZAÇ-YETENEK

Kişilik denen olguyu ortaya çıkarmak için, yukarıda zikredilen bir çok faktörün özel bir şekilde bütünleşmiş olması gerekmektedir. Söz konusu bu faktörlerin bütünleşmesi sonucunda ise, kişiliğin üç farklı yansıması ya da diğer bir ifadeyle yönü olarak karşımıza; bireyin karakteri, bireyin mizacı (huyu) ve bireyin yeteneği çıkacaktır.

Karakter, kişiliğin sosyal ve ahlaki özelliklerini ifade ederken, mizaç; bireye ait bazı temel ve ayırt edici özellikleri ifade eden bir kavramdır.

LİDER KİŞİLİK: GANDHİ

Yetenek ise, yine bireyin sahip olduğu, zihinsel ve bedensel özelliklerin tümünü ifade etmektedir.

Buna göre, bireyin ilişkileri kavrayabilme, analiz edebilme, çözümleyebilme ve sonuca ulaşabilme gibi özellikleri zihinsel yeteneğe atıfta bulunurken, yine bireyin duygu organları aracılığıyla bazı olguları gerçekleştirebilmeleri bedensel yeteneği ifade etmektedir.

Aile, okul ve çevrenin etkisiyle çocukluk döneminden itibaren gelişmeyi ve şekil almaya başlayan karakter oluşumuna karşılık, bireyin yeteneklerini keşfetme de yine bu süreç çerçevesinde şekillenmektedir. Mizaç ise, günlük yaşantı içinde bireye özgü, oldukça sınırlı, belirli duygusal tepkilerin nitelik ve nicelik bakımından değişmesinden başka bir şey değildir.

Beden kimyasının da etkisi altında kalan mizaç; neşeli, soğukkanlı, kızgın ve melankolik mizaç şeklinde dalgalanma gösterirken, karakterin oluşumunda da; beğenilme, takdir ve ödüllendirme basamağının yanı sıra gerçek idealler basamağı bulunmaktadır. Gerçek idealler basamağı, bireylerin olumlu veya olumsuz durumlarla karşılaşmaları halinde karakterlerinden taviz vermemelerini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, toplum içindeki mevki ve makamlarını kaybetme pahasına dahi olsa toplumca benimsenen davranışların dışına çıkmazlar.

2. LİDERLİK KAVRAMI VE KAPSAMI

Fransızca "leader" kelimesinden gelmekte olan lider kavramı Türk Dil Kurumunda karşılığını "Önder, Şef" kelimelerinde bulmaktadır¹¹.

"Sonucu değiştiren kişi"¹² şeklinde akademik ayrıntılardan arındırılmış bir tanıma sahip olan lider kavramı, bireyler için yaratıcılığı ve vizyonerliği ifade etmektedir¹³.

"Zor anların adamı", "iletişimi sağlayan adam" gibi sıfatlar da liderlik kavramını tanımlamak için kullanılmıştır¹⁴.

Tanımı ne olursa olsun, kapsam alanına giren kişi ve kuruluşlarının yararına olan bir sosyal kalite olduğu açıktır.

Yine de, liderlik üzerine yapılan çeşitli çalışmalardan damıtılmış işlevsel ve pragmatik bir tanıma yer vermek gerekir ise, liderlik; "Bireyler tarafından gerçekleştirilen ve diğer bireylerin ortaklaşa yaratılan vizyona

¹¹ Bknz. www. sözlük.net (Fransızca-Türkçe: LEADER) ve www. Tdk.gov.tr (lider)

¹² Acar BALTAŞ; www.baltas-baltas.com/kaynakdergiyazi.asp?PRI=261&SAYI=14 - 18k

¹³ http://www.eylem.com/lider/eylemlid.htm

¹⁴ HANDY Charles, çev: Seden Hatay, Süper Yönetim: Şirketler Nasıl Yönetiliyor? Gelecekte Nasıl Yönetilecek?, İlgı Yay, Modern Yönetim Dizisi, 1995, İstanbul, s: 52

dönük olarak bir araya gelmesini, istekli ve coşkulu olarak ortak hedefleri benimsemesini ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için güçlenerek bütün varlıkları ile katkıda bulunmasını sağlayan enerjik bir süreç”¹⁵ olarak ifade edilebilir.

Kavramsal olarak ifade ettiğimiz lider kavramının kapsamını daha iyi anlayabilmek için bu aşamada, liderlik çeşitlerini, lider tiplerini ve liderin özelliklerini işlemek yerinde olacaktır.

2.1 LİDERLİK ÇEŞİTLERİ VE TİPLERİ

Uygulamada üç farklı lider çeşidi ile karşılaşmış olsak da, söz konusu bu lider çeşitlerinin de alt tiplerinde farklı liderlik çeşitlerine rastlamak mümkün olacaktır.

Buna göre: Grup büyüklüklerine göre liderler, Şahsi ve yönetici lider olarak iki farklı tipte anılmaktadır.

Durumlarına göre ise liderler, pozitif ve negatif lider tipine sahiptirler.

Anlayış ve davranışlarına göre ise liderler; demokratik, otokratik, liberal (serbestçi), hümanist, destekleyici, karizmatik, doğal, transaksiyonel ve dönüşümlü (transformational) lider olmak üzere 9 farklı lider tipiyle karşımıza çıkarlar¹⁶.

İşte, çalışmamızın bu aşamasında da, söz konusu lider çeşitlerini liderlik tiplerini işlemek suretiyle açıklamaya çalışılmıştır.

2.1.1. GRUP BÜYÜKLÜKLERİNE GÖRE LİDERLER

Liderin içinde bulunduğu grubun büyük ya da küçük oluşu, yine liderin kişisel ağırlığı ile doğrudan ilgilidir. Bu açıdan değerlendirdiğimiz de, küçük bir grupta lider, grup üyeleriyle bire bir ve de karşılıklı görüşüp konuşma olanağına sahip olduğu için, lideri kişiliği bu diyalogda etkili olacaktır.

Eğer lider içinde bulunduğu bu küçük grupta sevilen bir tutum sergiliyorsa, liderin bu kişisel etkisi altında olumlu ve iyi harekete yönelen bir grup söz konusu olacaktır. Aksine liderin kişisel bakımdan olumsuz tarafları varsa grup davranışları düşmanca ve olumsuz olacaktır.

Bu yönüyle yani liderin küçük gruplarda yer alan kişisel ağırlığı grubun yönetimiyle doğrudan doğruya ilgili olduğu için *Şahsi Lider* tipini oluşturacaktır.

¹⁵ a.e

¹⁶ <http://www.gazi.edu.tr> (Bekir BULUÇ: Bilgi Çağı ve Örgütsel Liderlik)

LİDER KİŞİLİK: GANDHİ

Grup büyüdükçe liderin kişilik kapsamı ve etkisi de azalacağı için, özel ilişkiler yerini formel ilişkilere bırakacak, bu durumda da Yönetici Lider tiplmesi söz konusu olacaktır.

2.1.2 DURUMLARINA GÖRE LİDERLER

Liderleri, olumlu ve olumsuzluklarına göre bir tiplme dahilinde çeşitlemeye kalkacak olursak, motivasyon, katılım, destek vb yönlendirmeler karşısında almış oldukları tutumlarına göre incelemek gerekmektedir.

Bu açıdan da, özellikle negatif yani olumsuz lider tiplmesinde; baltalayıcı, ümit kırıcı, engelleyici, harekete geçme ve geçirme yeteneğinden uzak, grubun fikrini almayan ve hatta canlılığı sağlayamayan değişim ve yaratıcılıktan uzak bir kişilikle karşı karşıya kalınmış demektir.

Aksine pozitif yani olumlu lider tiplmesinde ise, teşvik edici, harekete geçirici, grubu kamçılayan ve katılımcılığa sürükleyen bir kişilik yapısıyla değişim ve yaratıcılık söz konusu olacaktır.

O halde, durumlarına göre lider çeşitlerini de, Pozitif Lider ve Negatif Lider şeklinde iki farklı lider tiplmesine yer vermek mümkündür.

2.1.3. ANLAYIŞ VE DAVRANIŞLARINA GÖRE LİDERLER

Liderleri, anlayış ve davranış özellikleri açısından sınıflandırmaya tabi tutacak olursak; diktatör, otoriter, tam serbestlik tanıyan, demokratik lider tipi ile karşılaşsak da, bunlara ilaveten davranışları açısından liderler; karizmatik, hümanist, otokratik, doğal, transaksiyonel, dönüşümcü ve destekleyici lider tipinde farklı çeşitlerle anılabilmektedirler.

Gerek anlayış gerekse davranışlarındaki farklılıklarının liderlik açısından çeşitli tipleri gündeme getirmesi, bu liderlik tiplerinin de yarattığı olumlu ve olumsuz etkilerle birlikte genel özelliklerini vermek yerinde olacaktır.

Buna göre; anlayış açısından grup üyelerini yönetim dışında tutan *Diktatör Liderlerin* sakıncası, aşırı derecede bencil olmalarının altında yatmaktadır. Dolayısıyla da, grup üyelerine söz hakkı tanımadığı için onların iş yapma arzularını kırarak, tatminsizliği ve yaratıcılığın kırılmasında etkin rol oynamaktadırlar.

Astlarını etkilemek için emir verme, hatalarını eleştirme gibi taktikler kullanarak onların dış unsurlarla motive olduklarını düşünen diktatör liderlerin yararları ise, demokratik ve bürokratik toplumdaki grup üyelerinin beklentilerine uygun bir tarz olması, lidere bağımsız hareket edebilme inanç

ve güvenini vermesi, daha etkin ve daha hızlı karar verme imkanı sağlaması şeklinde sıralanabilir.

Yönetim yetkisini genelde kullanmayan ve grup üyelerini kendi hallerine bırakan *liberal* yani *tam serbestlik tanıyan liderler* ise, güçten kaçındıkları için liderin otoritesini de ortadan kaldırma riskiyle karşı karşıya kalabilmektedirler. Dolayısıyla, liderin, grubu ortak bir amaçta toplama ve belli hedeflere yöneltme durumundan yoksun kalması aşıkardır. Neticede grup içinde anarşi çıkması bile söz konusu olacaktır.

Ancak bu tip liderin yararlarına değinecek olursak, her üyenin bireysel eğilim ve yaratıcılığını harekete geçirdiği, karar almada insiyatif kullanma gibi anlayışa sahip oldukları da bir gerçektir. Otokontrol sisteminin hakim olduğu bu liderlik tipinde, üyeler birbirlerine karşı farklı nitelikte amaçlar geliştirebilecekleri için de, özellikle kriz dönemlerinde örgütün dağılmasına neden olabilecektir.

Bu liderlik tipine yakın olarak, demokratik ve katılımcı lider, astlarına danışarak karar alsa da, kriz dönemleri hariç, örgüt amaçları grubun kararlarına göre yönlenecektir. Astların planlama, karar alma ve örgütleme faaliyetlerine katılmalarına teşvik etmektedir. Astlar kendi insiyatiflerinin risklerini taşırlar ancak kararların daha sağlıklı olduğu gözlenmektedir. Cezadan daha çok ödül ya da prim anlayışına sahip olan bu tip liderlik çeşidinde, elemanlara oldukça nazik muamele yapılır ve onlara değer verildiği hissettirilir.

Diğer taraftan, katılımcı liderin, grubun zeka ve yaratıcı gücünü ortaya çıkartarak ve de çoğaltarak daha etkili ve yapıcı bir nitelik kazandırmaktadır ancak, her türlü iletişim yolları açık olduğu içinde, özellikle acil durumlarda, karar almayı yavaşlatacağı için başarısız olma ihtimalide yok değildir.

Baskıcı ve saldırgan niteliği olan *Otokratik Lider* ise; kesin bir emir vermediği sürece kimse bir şey yapamamaktadır. Tek karar alıcı olması nedeniyle, emirleri kendi verir örgüt üyeleri de itaat ederler. Daha çok korku, tehdit ve ceza sisteminin hakim olduğu bu liderlik tipinde, yukarıdan aşağıya doğru bilgi akışına itimat edilir ancak tersi bir durumda ise kuşku hakimdir. Bu nedenle de sürekli işin başında olması gerekir. En önemli sakıncası; liderin aşırı derecede bencil olmasından kaynaklanan anlayış sonucunda, örgüt üyelerinin inanç ve duyguları dikkate değer alınmamakta, bu durumda zamanla yönetime karşı nefret, moral bozukluğu, grup içi çatışma ve

LİDER KİŞİLİK: GANDHİ

anlaşmazlık şeklinde kendini gösterecektir. Bunun sonucunda da liderin otoritesi zamanla kaybolacaktır.

Diğer taraftan standartlar koyan ve sonuçları olumlu – olumsuz geri bildirimlerle destekleyen bir yapıya sahip olan liderlik tipi vardır ki buna da *Otoriter Lider* adı verilir. İnsanları hedefe doğru harekete geçiren bu liderlik tipinde hemen her türlü iş ortamında özellikle de başı boş bırakılmış organizasyonlarda etkin ve olumlu sonuç alınır. Toparlayıcı bir etkiye sahip olan otoriter liderlik tipinde, bazen çalışanların tepesinde olma ve ekip çalışmasında eşitlik ilkesi tanımaması sebebiyle özellikle daha kıdemli çalışanlarda gerginlik yaratabilir.

Yönetim yetkisini grup üyeleri ile paylaşma eğiliminde olan *Demokratik Lider*, amaçlar, politikalar belirlenirken, iş bölümü yapılırken her bir grup üyesinin fikrini almaya özen gösterir. Kişilerin iç unsurlar ile motive olduklarına inandıklarından başarıların dillendirilip, takdir edilmesi Demokratik Liderin benimsediği davranışlardan birisidir. Demokratik Liderin yararlarının başında kararlara çalışanların katılımının sağlanmış olması ile her kademedeki çalışanın organizasyonu benimsemesi, daha verimli ve öz verili çalışmasının sağlanması gelmekle birlikte; tüm çalışanların fikirlerinin alınması, karar alma sürecinin uzamasına ve acil durumlarda başarısızlığa neden olabilmektedir.

Babacan davranışların ön plana çıktığı *Hümanist Lider*lerde çalışanlara karşı zaman zaman aşırıya kaçabilen korumacılık ön plandadır, ödüllendirme sistemini oldukça sık kullanan Hümanist Liderler duygusal yönlendirme ile motive ederler ve kimi zaman orta kademenin de fikrini alırlar. Zorunlu olmadıkça cezalandırmaya gitmezler.

Destekleyici Lider, kararları grup üyeleri ile birlikte almaz ancak çalışanların görüş ve önerileri ışığında karara varır. Katılım ve ödül sistemini uygulayan Destekleyici Lider, aşağıdan yukarıya ve yukarıdan aşağıya bilgi akışına açıktır.

*Karizmatik Lider*in ise grup üyelerini peşinden sürükleyen büyüleyici bir yapısı vardır ve bu nedenle de etkinliği yüksektir. Kararları kendisi verir ve sözü emir olarak kabul edilir. Çalışanlar ile arasında belirgin bir mesafe olmasına karşın emirlerine itaat edilir.

Doğal Lider, seçilmeyen ancak grubun ortaya çıkardığı lider modelidir. Resmi yetkisi olmadığı halde grup üzerindeki etkinliği yasal liderden daha fazladır. Grubu olumlu yönlendirebileceği gibi yasal lidere karşı kışkırtıcı da bilir.

2.2 LİDERİN ÖZELLİKLERİ

Lider özelliklerini tespit etmede en geçerli yöntemlerden biri, liderliği konusunda şüphe duyulmayan, “evrensel kabul görmüş” liderlerin otobiyografilerine ulaşmak, davranışlarını gözlemlemek ve icraatına tanık olmaktır. Bu yöntemle, liderin tepkileri, düşünce sistemi, kısaca “kişiliği” hakkında “geçerli” bulgulara ulaşmak mümkün olmaktadır.

Böylelikle biz de çalışmamızda lider kişilik olarak örneklediğimiz GANDHI lider kişi tiplmesinde, GANDHI’nin biyografisine ulaşarak, davranışlarını işleyerek ve icraatlarını analiz ederek liderlik vasıflarını da gözler önüne sermiş olacağız.

Aşağıdaki tablodan ve de lider konusunda araştırmalarda bulunan çeşitli yazar ve araştırmacıların liderlik konusunda yer alan özelliklerine yönelik açıklamalarına dayanarak, bir liderde bulunması gereken özellikleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Güvenilir Olma,
- Özgüven Sahibi Olma,
- Adam Yetiştirme,
- Kendini Bilme
- Cesaretlilik,
- Bilgi Toplama,
- Yaratıcılık, Yönetme Yeteneği,
- Strateji geliştirme,
- Değişime Ayak Uydurabilme,
- Yenilikçi,
- Karizma.

Burada dikkat edilmesi gereken husus, bu özelliklerin her birinin bir liderde bulunma mecburiyeti olmaması konusudur. Örneğin, sadece karizma sahibi olmak tek başına lider olmak için yeterli olmayacağı gibi, güvenilir olmayan bir liderin diğer özelliklerinin hepsine sahip olması da bir anlam ifade etmeyecektir. Çünkü, nasıl ki, sadece karizması olan

LİDER KİŞİLİK: GANDHİ

Tablo-1 : Çeşitli araştırmalarda tespit edilen lider özellikleri

NO	YIL	YAZAR/ ARAŞTIRMACI	LİDER ÖZELLİKLERİ
1.	1993	John ADAIR	Yenilikçi (innovator), Öğretici (mentor), destekleyici (enabler), Motive eden (motivator), Enerjik (energetic), İletişimci (communicator)
2.	1993	Francis YAMMARINO	Bireyselleşmiş ilgi (Individualized Consideration), Entellektüel etki (Intellectual stimulation), İlham veren motivasyon (Inspirational Motivation), Amaca Yönelik Etkileme (Idealized Influence).
3.	1990	Bernard BASS & B.J. AVOLIO	Etkileme Kabiliyeti (Ability to Influence)
4.	1996	Ruth TAIT	Vizyon sahibi olma, İletişim Becerisi, İçer dönük olma, Karakter/Bütünlük (Character/Integrity), İhtiras (Ambition), Örgüte Bağlılık (Commitment), Bağımsızlık (Independence).
5.	1979 1989	G. TIBBITS B. BIRD	Yenilikçilik (Innovativeness), Risk Alabilme, Mesleki Bilgi, İşbirlikçi Davranabilme Kabiliyeti (Ability to Co-operate), İçten Denetim Odaklı (Internal Locus Of Control)
6.	1961 1990 1992 1998	D.C. McCLELLAND J.B. ROTTER K. VESALA K.G. VIVIEN & S.THOMPSON	İçten Denetim Odaklı (Internal Locus Of Control)
7.	1998	Joe JORDAN & Sue CARTWRIGHT	Duygusal Tutarlılık (Emotional Stability), Kendine Güven, Entellektüel Birikim, Dogmatik düşüncelerden uzak olma (The Absence Of Dogmatism), İletişim Becerisi, Düşük seviyeli gerginlik (Low Neuroticism), Stresle başa çıkabilme Becerisi (Ability To Handle Stress).
8.	2000	Montserrat ENTRIALGO	Başarı İhtiyacı (Need For Achievement), Belirsizliğe Tahammül Edebilme (Tolerans For Ambiguity), İçten Denetim Odaklı (Internal Locus Of control), Proaktif (Proactive).

Kaynak: Dr. Uğur ZEL; Liderlik Kapsamında Yapılan Araştırmaların Bilinmeyen Yüzü “ Siz Liderleştirebildiklerimizden Misiniz?”

http://www.ugurzel.com/liderlik/turkce/lider_web_file/liderlestirebildiklerimizdenmisiniz.htm

Bir lider görüntüden ibaretse, güvenilirlik hususunda bir problemi olmayan bir liderin değişime ayak uyduramayıp, yenilikçi olmayan özelliği nedeniyle lider sıfatına erişemeyecektir. Dolayısıyla, grubun ve ortamın nabızı, lider kişiliğin başarısında etkin rol oynarken, liderin bu kişilik özelliklerinin ortaya çıkmasında önemli birer faktör olarak kabul edilmesi

gerekmektedir. Yine benzer şekilde dürüst olmayan davranışlar düşman yaratacağından güvenilir olma, dürüstlüğü yakışan biçimde davranma, karşılıklı değerlerin çalınmamasına neden olacaktır¹⁷. Bu nedenle de, konunun özümsemesi açısından liderlik teorilerini bu aşamada işlemek yerinde olacaktır.

2.3 GELENEKSEL LİDERLİK TEORİLERİ

Geleneksel liderlik teorilerine baktığımızda, liderlik kavramı; liderin fiziki, yetenek / becerilerinin yanı sıra kişilik özelliklerinin top yekün olarak ifade edildiği özellikler teorisi ile yine liderin sadece davranışları açısından değerlendirildiği davranışsal açıdan lider tiplemesinin yaratıldığı Davranışsal Liderlik Teorileri karşımıza çıkmaktadır. Daha sonraları başta Ohio State Üniversitesi ve Michigan Üniversitelerinde araştırma konusunu teşkil eden çeşitli modellerde zamanla liderlik kapsamında incelemeye alındığı gözlenmektedir.

2.3.1 ÖZELLİKLER TEORİSİ

1930 ve 1940 yılları arasında liderlikle ilgili yoğunlaşan araştırmalar, liderliğin yapısal özelliklerini, kişilik, yetenek / beceri ve fiziki özellik olmak üzere üç temel grupta toplamışlardır¹⁸. Liderlikle ilgili olarak ilk geliştirilen Özellikler Yaklaşımı, 'önder' değişkenini esas almıştır. Belirli bir grup içinde bir kişinin lider olarak belirmesi (kabul edilmesi) ve grubu yönetmesinin nedeni bu kişinin sahip olduğu özellikleri olarak kabul edilmiştir. Bu teoriye göre lider *fiziksel ve kişilik* (personality) özellikleri açısından izleyicilerden farklıdır. Liderlerin hangi açılardan izleyicilerden farklı olduğunu açıklayabilmek için yüzlerce araştırma yapılmış ve örnek olarak verilen şu özellikler üzerinde durulmuştur¹⁹:

Tablo-2: Özellikler Yaklaşımına Göre Lider

Fiziksel Özellikler	Yetenek / Beceri	Kişilik
Yaş	Güzel konuşma	Dürüstlük
İrk	Zeka	Samimiyet
Cinsiyet	Bilgi	Doğruluk
Boy	Planlı Olma	Açık Sözlülük
Kilo	İş başarma yeteneği	(Kişiler arası ilişki)
Yakışıklılık	İnsiyatif sahibi olma	Kendine ve/veya Başkalarına güven
Görünüm	Kararlılık	Hissel olgunluk

Kaynak: www.aku.edu.tr: Yönetici Kavramındaki Değişiklikler ve Liderlik.

¹⁷ CONARROE R. Richard, çev: Yakut Güneri, Yönetimde 32 Altın Kural: İş Hayatında Nasıl daha Başarılı Olursunuz?, İlgı Yay, Modern Yönetim Dizisi, 1989 İstanbul, s: 17

¹⁸ A. Kadir ÖZER, Gerçekçi Yönetişim; Yönetici / Liderlik Modeli, Varlık Yay. s. 11-20, 1997-İstanbul

¹⁹ www.aku.edu.tr: Yönetici Kavramındaki Değişiklikler ve Liderlik.

LİDER KİŞİLİK: GANDHİ

1950 öncesinde liderlikle ilgili yapılan bu tür çalışmalara baktığımızda, daha çok etkin olan ve olmayan liderlerin özellikle yapısal donanımları gereği, kişilik özelliklerindeki farklılıkları anlamayı amaç edindiklerini görmekteyiz. O dönemin anlayışına ve araştırmalara göre, bazıları lider doğar varsayımının, lider denen bu büyük adamı tanımlayan kişilik özelliklerini yakalayabilme tutkusunun baskın olduğu oldukça dikkat çekicidir.

Ne var ki, önderlik sürecini sadece ' önder' değişkeni olarak ele alan bu teori eleştirilere uğramıştır. Yapılan araştırmalarda bazen etkin liderlerin aynı özellikleri taşımadığı belirlenmiş; bazen grup üyeleri arasında (izleyiciler) arasında liderin özelliklerinden daha fazlasına sahip olanlar bulunduğu halde bunların lider olarak ortaya çıkmadıkları gözlenmiştir. Bu sonuçlar, liderlik sürecinin tam olarak anlaşılabilmesi için başka değişkenlere de bakılmasını zorunlu kılmıştır. Liderin sahip olduğu özellikler yerine, izleyicilerin özelliklerine, liderin nasıl davrandığına bakmaya başlamışlardır. Böylece karşımıza Davranışsal Liderlik Teorisi çıkmıştır. Liderlik sürecini açıklamaya çalışan bu teori ise aşağıda işlenmiştir.

2.3.2 DAVRANIŞSAL LİDERLİK TEORİSİ

Liderlik sürecini açıklamaya çalışan bu teorinin ana fikri, liderleri başarılı ve etkin yapan hususun, liderin özelliklerinden çok, liderin liderlik yaparken gösterdiği davranışlar olduğudur. Liderin astlarıyla iletişim şekli, yetki devredip devretmemesi, planlama ve kontrol şekli, amaçları belirleme şekli vs. gibi davranışlar liderin etkinliğini belirleyen önemli faktörler olarak ele alınmıştır.

Davranışsal Liderlik Teorisi'nin gelişmesinde çeşitli uygulamalı araştırma ve teorik çalışmaların katkıları olmuştur. Bu çalışmaların sonucu olarak çeşitli liderlerin tarzları belirlenmiş ve bunların etkinlikleri araştırılmıştır.

Söz konusu bu çalışmalar sırasıyla; 1945 yılında başlayan ve amacı liderin nasıl tanımlandığını tespit etmek olan *Ohio State Üniversitesi Liderlik Çalışmaları*, 1947 yılında yapılan ve verimlilik, iş tatmini, personel devir hızı, şikayetler, devamsızlık, maliyet ve motivasyon gibi kriterlerin kullanıldığı Michagan Üniversitesi Liderlik Tiplemesi'dir, ki; bu aynı zamanda Ohio State çalışmalarında olduğu gibi, iki faktör etrafında toplandığı görülmüştür. Söz konusu faktörler ise, kişiye yönelik davranış (employee-centered style) ve işe yönelik davranış (job-centered style) şeklinde ifade edilmektedir.

Bu çalışmaya göre işe yönelik lider, grup üyelerinin(izleyicilerin) önceden belirlenen ilke ve yöntemlere göre çalışıp çalışmadıklarını yakından kontrol eden, büyük ölçüde cezalandırma ve mevkiye dayanan resmi (formal) otoritesini kullanan bir davranış gösterir. Buna karşılık kişiye yönelik lider, yetki devrini esas alan , grup üyelerinin tatminini artıracak çalışma koşullarının geliştirilmesine çalışan ve izleyicilerin kişisel gelişme ve ilerlemeleri ile yakından ilgilenen bir davranış gösterir.

Bu çalışmaların ulaştığı genel sonuç kişiye yönelik bir liderlik davranışının daha etkin olduğudur. Teorinin ağırlık noktasını liderlerin izleyicilerine karşı nasıl davrandıkları (hareket ettikleri) olmuştur. Ancak bu teorilerle ilgili olarak da, kullanılan kavramların basitleştirildiği ve genellemelere gidildiği noktasından, kullanılan metodolojinin geçerliliğine kadar değişen eleştiriler yapılmıştır²⁰.

3. LİDER KİŞİLİK: GANDHI

1869'da Porbandar'da Vaşiya Kastı'ndan bir ailenin oğlu olarak doğan; Mahatma (Ulu Ruh) adını çok sonradan alan; "Şiddet göstermeme, inancımın birinci maddesidir. Aynı zamanda o, benim itikatımın da son maddesidir." diyen Hintli pasifist siyasetçi ve düşünce adamı Mohandas Karamchand Gandhi, İngiliz sömürgeciliğine karşı Hint milli hareketinin, 1919-1948 yılları arasındaki en önemli lideri olarak tarihe geçti²¹.

Gandhi'nin 1893-1914 yılları arasında Güney Afrika'daki Hint topluluğunun daha iyi, temiz ve dürüst bir hayat yaşaması için çaba sarf etti. Onları bir araya getirerek kansız bir zafere ulaştı. Şiddet, yalan ve haksızlığı aynı şey olarak gördüğünü açıklayarak, gerçek konuma ulaşmanın tek yolunun şiddete başvurmamak olduğunu savundu. Onun mücadele prensibi düşmanı mahvetmek değil, ama zaferi kazanmaktır. Zalimlere karşı üç silah kullanmaktaydı. Bunlardan biri, onlarla işbirliği yapmamak ve beraber olmamak, onlarla çalışmamaktır. İkincisi hasımlarına eziyet etmemek ve onlara fiziksel olarak zarar vermemektir. Eğer zalimlere karşı, zalimlerin usulleri kullanılırsa, onlardan farkları kalmazdı ve O her türlü vahşete karşı idi. Mücadele ilkelerinden sonuncusu ise, rakiplerine gerektiği zamanda insani yardımı esirgememektir. Afrika'da Hintli halkın mücadelesini verirken, çıkan veba salgınında mücadeleye ara vererek, karışındakilere yardım etmek için

²⁰ BKNZ: A. Kadir ÖZER, Gerçekçi Yönetişim;Yönetici / Liderlik Modeli, Varlık Yay. s. 11-20, 1997-İstanbul ve www.aku.edu.tr: Yönetici Kavramındaki Değişiklikler ve Liderlik.

²¹ http://tr.wikipedia.org/wiki/Mahatma_Gandhi

LİDER KİŞİLİK: GANDHI

çevresine toplananları seferber etmesi bunun en güzel örneğidir. Gandhi'nin Güney Afrika'da geçirdiği yıllarda oluşturduğu ideolojisinin temellerini;

- Şiddet Karşıtlığı
- Sivil İtaatsizlik,
- Pasifizm,
- Uzlaşmacılık,
- Çilecilik,
- Asya Milliyetçiliği,
- Hinduizm akımının dinsel mistik öğeleri,
- Dinlere Saygı
- Teknoloji Karşıtlığı oluşturur.

Gandhi ve arkadaşları silaha silahla karşılık vermediler, düşmanlığı sevgi ile, saldırıyı merhamet ile karşıladılar. Düşmanları bu durum karşısında ne yapacaklarını şaşırdılar, çünkü karşılaştıkları yepyeni, garip bir mücadeleydi ve o zamana dek geliştirdikleri stratejileri bu tuhaf mücadele karşısında hiçbir şey yapamıyordu. Karşılarındaki General Smuts bu durumu "Hintlileri sevmiyorum fakat size karşı güçsüzüm. İhtiyacımız olduğunda bize yardım ediyorsunuz, size nasıl el kaldırabiliriz. Bize karşı silahlı güç kullansanız, hakkınızdan nasıl gelebileceğimizi görürdünüz, ancak siz düşmanınıza el bile kaldırmıyorsunuz. Kendi kendinize acı çekerek, zafere ulaşmak istiyorsunuz, bu nedenle karşınızda güçsüz kalıyoruz." diyerek anlatmıştır. Pasif direniş başarıya kavuşmuştur. Sonrada sıra aynı işi İngiliz sömürgesi durumunda olan kendi ülkesinde yapmaya gelmiştir²².

1915 yılında Hindistan'a gelen ve Hindistan'da olduğu yıllar boyunca İngiliz emperyalizmine karşı pasif ve uzlaşmacı bir çizgi izleyen Gandhi, gerçekleşen birçok yığinsal milli bağımsızlıkçı ve emekçi eylemlerinden doğan kurtuluş fikrini, olgun bir fikir olarak görmemiş; ilk defa Güney Afrika'da uyguladığı satyagraha (şiddet dışı direniş) ve ahimsa (şiddet dışılık) ilkelerini Hindistan'da da yaygınlaştırmaya çalışmıştır. Gandhi'nin en büyük ilkesi ahimsa (şiddet dışılık)'dır. "Ahimsa, yaşamdaki tek gerçek güçtür." demektedir. Ahimsa'nın eyleme dönüşme şekline verdiği isim ise satyagraha (hakikate tutunma, şiddet dışı yöntemlerle direniş)'dir²³. Gandhi satyagrahanın iç dünyada elde edilmiş bütünlüğün bir meyvesi olduğunu bilir.

²²http://www.donumkonagi.net/makale.asp?id=605&baslik=mahatma_gandhi&i=basari_hikayeleri

²³ Ahmedabad, Savaşta ve Barışta Şiddet Dışılık, Navajivan Yay. 1948, 2. cilt, s:114

"Sözlerini ve eylemlerini paylaştığı, insan ilişkilerinin oluşumuna düşünce ve eylemleriyle katıldığı yer kamusal ve siyasal alandır. Kamusal ve siyasal alan sorunların özgür insanlara yakışır biçimde bir karara bağlandığı yerdir; yani ikna ve sözlerle, şiddetle değil. Şiddet temelde sözsüzdür. Düşüncenin ve mantıklı iletişimin kesintiye uğradığı yerde başlar. Bu nedenle şiddet eylemlerine hazır hale gelen bir toplum, sistematik bir mantıksızlık ve ifadesizlik içindedir"²⁴.

1919 yılında Gandhi bağımsızlık hareketinin başına geçti. Gandhi'nin hedefi şiddet dışı sivil itaatsizlik yöntemleriyle Hindistan'ın sömürücü İngiliz idaresinden kurtulup, bağımsızlığına kavuşmasıydı. 30 yılı aşkın bir süre satyagraha eylemlerine liderlik etti. Hapise atılmasına ve şiddete maruz kalmasına rağmen davasından vazgeçmedi. 1930'da binlerce insanın katıldığı 24 gün süren 'tuz yürüyüşü'nde İngilizlerin tuz tekeli protestosunu yaptı.²⁵

1945 yılında Hindistan bağımsızlığına kavuştuktan sonra Müslümanlar ve Hindular arasında meydana gelen şiddet olayları karşısında ülke ikiye bölündü. Şiddete ve bölünmeye karşı oruç tutarak mücadelesini sürdürdü.

Gandhi, pasif bir durum takınıp haklardan ya da haysiyetten vazgeçilmesini savunmamıştır. Tersine, şiddet dışılığın hakların savunulmasında en asil ve etkin yöntem olduğuna inanmıştır²⁶. "Şiddet dışılık korkaklığı örten bir kılıf değil, cesurların en yüce erdemidir. Korkaklık şiddet dışılıkla kesinlikle bağdaşmaz. Şiddet dışılık kişide savaşma yeteneği olduğunu varsayar." Ona göre; "Şiddet dışı direnişte öldürmek değil, ölmek cesaret işidir"²⁷.

Geleceğin devlet başkanı olacak Nehru'nun da aralarında bulunduğu gençleri destekleyen Gandhi şiddet, yalan ve haksızlığı aynı şey olarak gördüğünden, zafere ulaşmanın tek yolunun, şiddete başvurmamak olduğunu savundu. Onun mücadele ilkesi, düşmanı mahvetmek değil; ama zaferi kazanmaktır²⁸.

Bir lider olarak ele alındığında GANDHİ'nin önce hangi lider çeşidinde yer aldığına bakacak olursak, grup büyüklükleri açısından başlangıçta her ne

²⁴ MERTON Thomas, Gandhi ve Şiddet Dışı Direniş, Kaknüs Yay 2001, s:20-22

²⁵ <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=130>

²⁶ MERTON Thomas, Gandhi ve Şiddet Dışı Direniş, Kaknüs Yay 2001, s:57

²⁷ Ahmedabad, Savaşta ve Barışta Şiddet Dışılık, Navajivan Yay. 1948, 1. cilt, s:265

²⁸ <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTiplID=1&ArsivAnaID=16600>

LİDER KİŞİLİK: GANDHI

kadar şahsi lider olarak yani küçük gruplara hitap ediyor görünümünde olsa da, daha sonraları arkasında sürüklemiş olduğu grubun büyümesi sonucu yönetici lider çeşitlemesinde kendini göstermiştir.

Anlayış ve davranışları açısından liderlik yapısında korumacı yanıyla hümanist, sağlamış olduğu katılımcı anlayışla da demokratik lider görüntüsü çizmiştir.

Durumları açısından yer verdiğimiz liderlik çeşitlerinden, pozitif lider olması itibarıyla, teşvik edici, harekete geçirici kısaca olumlu bir lider sıfatına sahipti.

GANDHI, liderlik özellikleri itibarıyla analiz edilecek olursa; taşımış olduğu sorumluluk bilincine, davasının inanırlılığı ve kişisel tutarlılık eklenince genel liderlik özelliklerinden Güvenilir Olma hususunu yerine getirmiş bulunmaktadır.

Diğer taraftan da, bildiği bir şeyi bırakarak yeni bir alana girip, atılım yaptığı için güçlü olmak zorunda kalmıştır ki, bu özelliği de ona cesaretliliğinin göstergesi olarak yer etmiştir. Şöyle ki, kendisindeki potansiyeli kullanma azmi, başkalarını tesir etme isteğinden daha güçlü kalmıştır. Ve gerçekten de GANDHI sahip olduğu cesareti, iç savaşında başlatmıştır. Diğer taraftan şiddet dışı direnişte öldürmek değil, ölmenin cesaret işi olduğunu savunarak gerçek bir cesaret temsilini sergilemiştir.

Özgüven açısından ele aldığımızda ise, başkalarının takdiri için harekete geçmediği için güçlü bir iradeye ve öz disipline sahip bir lider portresi çizmiş olduğunu görmekteyiz.

Şiddet yanlısı olmadığı için, karşılaştığı şiddet ve bölünmeler karşısında oruç tutarak mücadelesini devam ettirmiş olması GANDHI'nin kendini bilen ve tanıyan bir lider olduğunun göstergesidir. Bu özelliği aynı zamanda yaratıcılığın ifadesidir. Özellikle, düşmanlarına karşı uyguladığı ve de tercih ettiği yaklaşım, düşmanlarını bile şaşırtmış, bu yenilikçi savunma anlayışı karşısında ellerini kollarını bağlamıştır.

Geleceğin devlet başkanı olacak Nehru'nun da aralarında bulunduğu gençlerin yanında olan GANDHI, liderlik özellikleri içerisinde sayılan destekleyicilik ve öğreticilik vasıflarını da taşımaktadır.

Yine sergilediği pasif direnişçi eylemler ile stresle başa çıkabilme yeteneğine sahip olduğunu ve bu özelliği ile de lider olma özelliğini taşıdığını gözler önüne sermiştir.

İngilizlerin açtığı ateşe rağmen beraberindeki binlerce kişiyle birlikte oturma eylemini sürdürmesi, Onun risk alabilme, işbirlikçi davranabilme, amaca yönelik etkilme ve belirsizlikle başa çıkabilme gibi liderlik özelliklerine de sahip olduğunun ispatıdır.

SONUÇ

İnsanlar arasında var olan kişilik farklılıkları, genlere bağlı olmakla birlikte, bireylerin hayatlarını idame ettirmeleri sırasında bulunduğu değişik ortamların özellikleri başta olmak üzere, zamanla edinilen bilgi ve becerinin yanı sıra almış oldukları eğitime bağlı olarak gelişen düşünce, fikir ve bütün bunlara endeksli gelişen yeni yetenekler nedeniyle ortaya çıkmaktadır.

Liderlikte bir kişilik özelliği olmakla birlikte, kendi içerisinde farklı tarzlarda kendini göstermektedir ki, bu farklı lider kişiliği tiplerinden biri de GANDHI'dir.

Çalışmamızda ortaya koyduğumuz gerek liderlik çeşitleri gerekse yine liderlik çeşitlerine bağlı olarak gelişen farklı lider tipleri, nasıl ki insanlar arasında bir kişilik farklılığı varsa, liderler arasında da lider kişilik farklılıklarının olduğunu ortaya koymuş bulunmaktayız.

Buna göre, pozitif yani olumlu lider kişilik tiplmesine sahip olan GANDHI, ne Napolyon'un lider kişiliğinde rastladığımız ihtirasa kurban olmuş, ne de Chirac gibi şiddet yanlısı bir lider tiplmesi çizmiştir.

Aksine, ihtirasa cesareti birbiriyle karıştırmamış, şiddete şiddetle cevap vermeyi değil cesaretin dava yolundaki ölümde saklı olduğunu ifade etmiştir.

Buradan da diyebiliriz ki, lider kişilik ister doğuştan ister sonradan elde edilmiş olsun, önemli olan, grup karşısında olmazsa olmazı güven endeksli olumlu havayı verebilmek, zafere ulaşmada şiddetin, despotluğun değil haklı davanın kazanmasında yatmaktadır.

Tabi ki kavram itibarıyla lider kişilik illa da olumlu olmak zorunda değildir. Davranış bilimlerinde kendine daha ayrıntılı yer bulan lider kişilik tiplmesine göre, liderin bir grup karşısında kabul görmesine karşılık aynı lider karşı grup açısından hain olarak kabul edilebilmektedir.

İşte, bizim çalışmamız da ana tema, lider kişilik özellikleri liderin istenen ya da genel kabul görmüş veya görmemiş olmasına bakılmaksızın ayrıntılı şekilde ele alınarak, örnek lider kişilik tiplmesine de bir lider olarak GANDHI ve kişiliğinden ibarettir.

LİDER KİŞİLİK: GANDHİ

KAYNAKÇA

- AHMEDABAD, Savaşta ve Barışta Şiddet Dışılık, Navajivan Yay. 1948, 2. cilt, s:114
- ALDER Harry, çev: Halime Misge Kurşun, Bir Lider Gibi Düşünün, Kariyer Yay. 1. Baskı Ekim 2002, İstanbul, s:41
- AKBAŞ Neriman, YILMAZ İnci ve Diğerleri; Yönetimde Kişilik Teorileri, MAÜ, Ağlasun meslek yüksek Okulu, Dönem Ödevi, s. 4, Mart-2007.
- CONARROE R. Richard, çev: Yakut Güneri, Yönetimde 32 Altın Kural: İş Hayatında Nasıl daha Başarılı Olursunuz?, İlgı Yay, Modern Yönetim Dizisi, 1989 İstanbul, s: 17
- HANDY Charles, çev: Seden Hatay, Süper Yönetim: Şirketler Nasıl Yönetiliyor? Gelecekte Nasıl Yönetilecek?, İlgı Yay, Modern Yönetim Dizisi, 1995, İstanbul, s: 52
- LUTHANS F. Organizational Behavior, Sixth Edition- Hill International Editions, Inc. 1992
- MERTON Thomas, Gandhi ve Şiddet Dışı Direniş, Kaknüs Yay 2001, s:57
- ÖZER A. Kadir, Gerçekçi Yönetişim; Yönetici / Liderlik Modeli, Varlık Yay. s. 11-20, 1997-İstanbul
- Üstün Dökmen “Küçük Şeyler” programı TRT-1 18 Mart 2007
- BALTAŞ Acar; www.baltas-baltas.com/kaynakdergiyazi.asp?PRI=261&SAYI=14 - 18k 12 Mart 2007
- <http://www.merih.net/m2/lid/wmetate27.htm> (Metin Ateş-Kişilik) 12 Mart 2007
- <http://www.tdk.gov.tr/TR/SozBul>. 12 Mart 2007
- <http://www.isletme-finans.com/bulent242.pdf>. (Bülent Tokat-Ceren Giderler): Yöneticilerin A tipi ve B tipi Kişilik Yapılarının Liderlik Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir araştırma, 15 Mart 2007.
- http://www.gençbilim.com/odev_tez/kisilik+ve+kisilik+ozellikleri.odev_tez_makale.2975.ph 15 Mart 2007
- <http://www.sözlük.net> (Fransızca-Türkçe: LEADER) 15 Mart 2007
- <http://www.eylem.com/lider/eylemlid.htm> 15 Mart 2007
- <http://www.gazi.edu.tr> (Bekir BULUÇ: Bilgi Çağı ve Örgütsel Liderlik) 15 Mart 2007
- <http://www.aku.edu.tr>: Yönetici Kavramındaki Değişiklikler ve Liderlik. 15 Mart 2007
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Mahatma_Gandhi 20 Mart 2007
- http://www.donusumkonagi.net/makale.asp?id=605&baslik=mahatma_gandhi&i=basari_hikayeleri 20 Mart 2007
- <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=130> 20 Mart 2007
- <http://www.savaskarsitlari.org/arsiv.asp?ArsivTipID=1&ArsivAnaID=16600> 20 Mart 2007

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN GELİŞİM SÜRECİ VE BÖLGESEL DAĞILIMI

Doç. Dr. Sevil SARGIN*

ÖZET

Bu çalışmada Türkiye’de modern anlamda üniversitelerin kuruluş süreci, bu sürece etki eden sosyo ekonomik faktörler ve üniversitelerin bölgesel dağılımı vurgulanmıştır. Türkiye’nin çeşitli bölgelerinde yeni üniversitelerin kurulmasında, eğitim hizmetinin her bir bölgeye taşınması ve yerinde yüksek öğretim hizmeti verilmesi yanında, üniversitelerin bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltacak bir faktör olarak görülmesinin de önemli etkisi olmaktadır. Özellikle son 25 yıldır üniversitelerin ülkenin az gelişmiş orta büyüklükteki şehirlerinde kurulması eğilimi, bu gerçeği yansıtmaktadır. Ayrıca her bir şehrin ileri gelen idari ve sivil örgütlerinin şehirlerinde bir üniversite kurulması yönündeki ısrarcı talepleri, büyük ölçüde öğrencisi, öğretim elemanları ve diğer çalışanları ile üniversitenin önemli bir ekonomik girdi olarak görülmesinden kaynaklanmaktadır.

Anahtar kelimeler: Üniversiteler, bölgelerarası gelişmişlik farkı, üniversitelerin dağılışı.

ABSTRACT

In this study, the process of the foundation of the university in Turkey, the socio economic factors that affect this process and the racional dispersal of the universities have been emphasized. New universities have been founded in different part of Turkey because educational services have been aimed to convey to every part of Turkey and to be on site. In addition to these, the foundation of new universities are supposed to decrease inter-regional differences in terms of devolopment. That the foundation of universities especially in last 25 years in less developed areas reflects this realty. Apart from these, the inestetent demans of are because of the administrative and civil organization of each city are because of the fact that universities are seen as a considerable economic input with their students, dons and workers.

Key words: Universities, Universities İn Turkey, different inter-regional.

* SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

GİRİŞ

Cumhuriyet döneminde önemli bir gelişim süreci içine giren yüksek öğretim, ülkemizin gelişen sosyo ekonomik yapısına göre şekillenmekte ve bu hizmet büyük ölçüde devlet tarafından verilmektedir. Ancak her geçen gün artan nüfusun yüksek öğrenim taleplerini karşılamada yetersiz kalan devlet kurumları bu hizmeti özel eğitim kurumlarının da açılmasına izin vererek aşmaya çalışmaktadır. Vakıf üniversitelerinin sayıları ve öğrenci kapasiteleri günümüzde oldukça sınırlı olmasına rağmen, bu özel öğretim kurumlarının sayıları da her geçen gün artmaktadır.

Türkiye’de yeni üniversitelerin kurulması sürecinde, artan ve üniversite eğitimi almak isteyen genç nüfusun ihtiyaçlarını karşılamak yanında yeni kurulan üniversitelerin kuruldukları şehirlerin gelişimine yapacakları katkı da göz önünde bulundurulmuştur. Yani yeni kurulan üniversitelerin bölgeler arası eşitsizliği ortadan kaldıracağı hesap edilmiştir. Ancak tüm çabalara rağmen üniversitelerin özellikle büyük şehirlerde toplanma eğilimi kırılmamış, özellikle öğrenci sayıları fazla olan ve büyük üniversiteler olarak anılan üniversiteler belli başlı büyük şehirlerde gelişme göstermişlerdir.

Ancak şu kesin olarak görülmektedir ki üniversiteler, kuruldukları şehirlerde şehrin sosyo ekonomik hayatına önemli tesirler yapmakta, şehrin ticari hayatına canlılık kazandırmakta ve şehirleşme sürecini hızlandırmaktadır. Bu sebeple ülkemizde bu pastadan pay almak isteyen şehirler siyasi iradelere baskı yapmakta ve her biri kendi şehirlerinde bir üniversite kurulmasını istemektedirler. Hatta bir üniversiteye sahip olan şehirler ikinci, üçüncü üniversite talebi ile pastadan aldıkları payı arttırtmaya çalışmaktadırlar.

Bu bağlamda bu çalışmada ülkemizdeki üniversitelerin gelişim süreci irdelenmiş ve bölgesel dağılımları ortaya konmaya çalışılmıştır. Özellikle son on yıllarda kurulan üniversitelerin orta büyüklükteki şehirlerde kurulduğuna ve bölgeler arası dağılıma dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

1-TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN GELİŞİM SÜRECİ

A-CUMHURİYET DÖNEMİNDEN ÖNCE ÜNİVERSİTELER

Türkiye’de Batılı anlamda yüksek öğretim kurumlarının tarihsel gelişimi, batı ülkelerinde görülen sürece göre oldukça yenidir. Batı’da modern anlamda ilk üniversite 1088 yılında kurulmuş olan Bologna Üniversitesi’dir. Bunu 1160 yılında kurulan Paris Üniversitesi ve 1167 yılında kurulan Oxford Üniversitesi izlemiştir. Bu üç üniversite, yaklaşık olarak aynı dönemlerde

şekillenen Montpellier, Padua, Orleans ve Cambridge Üniversiteleri ile birlikte, halen faaliyetini sürdüren en eski yedi üniversitedir.

Avrupa'da üniversitenin önemi, her biri için farklı nedenlerin geçerli olmasına rağmen, Papalık, imparatorluk, krallık, prenslikler ve şehir yönetimleri tarafından kavranmış ve üniversiteler özellikle İtalya, Fransa ve İspanya'da kısa sürede hızla yayılmıştır.

14. yüzyılın ortalarına kadar, Oxford ve Cambridge dışındaki üniversitelerin büyük bir kısmı İtalya, İspanya ve Fransa'daydı (Gürüz, 32001, 6). Bu bölgeler dışında kurulan ilk üniversiteler, Kutsal Roma İmparatorlarının doğrudan kurduğu Prag (1347) ve Krakow (1364) üniversiteleridir. Bu yayılma 14. yüzyıl sonları ile 15. yüzyıl başlarında hızlanmış ve yeni üniversitelerin açılmasıyla 15. yüzyılda Avrupa'da üniversite sayısı 58'e ulaşmıştır. Bu dönemde Avrupa'nın tüm önemli şehirlerine dağılmış bulunan üniversitelerin başlıcaları Venedik (1204), Padua (1220), Toulouse (1229), Salamanca (1229), Sorbonne (1252), Prag (1348), Heidelberg (1386), Erlurt (1392), St. Andrews (1410), Triene (1454) dir. Bu üniversiteler günümüze kadar geçen yüzlerce yıllık süreç içerisinde türlü değişikliklere uğrayarak ve hatta yer yer verilen büyük mücadeleler sonucunda şekillenmiştir. Ülkemizde ise bunun tersine, daha önce bu alandaki kurumlarımızın yerine geçmek üzere üniversiteler Batı'dan aldığımız kurumlar olmuşlardır (Erkal, 1998, 39).

Türkiye'de Batı tarzında ilk üniversitenin açılışı ile ilgili farklı tarihler olduğu görülmektedir. Erdoğan'a göre 1863 yılında fizik, kimya, astronomi, coğrafya ve jeoloji gibi konularda halka açık olarak başlatılan konferanslarda ilk üniversitenin (Darülfunun) temelleri atılmış oldu ve 1869 Maarif-i Umumiyesi'nde bölümleri ve çalışma şekli ortaya konmuş olan Darülfunun 1870 yılında kendi binasında törenle açıldı. Ekim 1919 Nizamnamesi ile "ilmi muhtariyet" e kavuşan Darülfununa 1924 yılında da "tüzel kişilik" tanındı (Erdoğan, 2004, 4).

Özarslan'a göre Batı tarzı ilk yüksek öğretim kurumu, Osmanlı Donanması'nın Çeşme önlerinde ağır bir yenilgiye uğratılmasından sonra 1773 yılında kurulan ve kısa bir süre sonra faaliyete geçen Mühendishane-i Berr-i Hümayun ile günümüzdeki İstanbul Teknik Üniversitesinin kökenini oluşturan Mühendishane-i Bahr-i Hümayundur. Daha sonra kurulan Tıbbiye (1827) ve Harbiye (1834), Batı türü yüksek öğretim kurumlarının ülkemizdeki ilk örnekleridir. Yirminci yüzyıl başında Fransa'daki "Grands Ecoles" e benzer şekilde çeşitli bakanlıklara bağlı olarak kurulan Mekteb-i

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN GELİŞİM SÜRECİ VE BÖLGESEL DAĞILIMI

Mülkiye (1876), Hukuk Mektebi (1878), Ticaret Mekteb-i Alisi (1882), Mekteb-i Sanayi-i Nefise-i Şahane (1882) ve 1909'da kurulan Mühendis Mekteb-i Alisi de ülkemizdeki Batı türü yüksek öğretim kurumlarının diğer örnekleridir (Özarslan ve diğ., 1998, 39).

Tekeli'ye göre de; Osmanlı döneminde askeri alanda başlayıp, tıp alanında devam eden yüksek öğretimdeki yenileşmeler, Darülfununun açılmasıyla devam etmiştir. 1846 yılında Muvakkat Maarif Meclisi (geçici eğitim kurulu) tarafından Darülfununun kurulmasına karar verilmiş, fakat 1863 yılında açılabilmiştir. 1865 yılında ise bu kurum tümüyle yanmıştır (Tekeli, 1995, 656).

Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde, Türk yüksek öğretiminde yabancı okulların da etkinliği görülmektedir. Beyrut'ta Amerikan Üniversitesi, Fransız St. Joseph Üniversitesi bunlardan ikisidir (Borrows, 1990, 6).

1863 yılında New York' lu bir iş adamının mali yardımı ile Robert Koleji ve buna bağlı olarak bir lise kurulmuştur. Bu kurum, 1912 yılında mühendislik okulu haline dönüştürülmüş ve inşaat, makine ve elektrik bölümleri açılmıştır. Robert Kolejinin izni ve statüsü New York Eyaletince oluşturulmuş, bu kurum mütevelli heyeti ile idare edilen bir Amerikan Üniversitesi olarak öğretim yapmıştır (Gürüz, 1992, 390).

Yukarıda görüldüğü gibi Batı tarzı yüksek öğretim kurumları 19. yüzyılda oluşmaya başlamış ve cumhuriyetin ilan edilmesinden sonra devam etmiştir. Ancak Türk yüksek öğretiminin cumhuriyetin kurulmasından sonra geçen gelişme sürecini, alınan önemli karar ve değişiklikleri göz önünde bulundurarak birkaç ana başlık altında değerlendirmek gerekmektedir.

B-CUMHURİYET DÖNEMİNDE ÜNİVERSİTELER

Cumhuriyetin ilanı ve eğitim alanında yapılan devrimlerle birlikte, eğitimin bütün aşamalarında köklü değişiklikler meydana gelmiştir. Öncelikle Arap alfabesinden Latin alfabesine geçilmiş ve her kesimi kapsayan bir eğitim seferberliği başlatılmıştır.

Bu gelişmelerin doğal sonucu olarak, eğitim alanında ortaya çıkan gelişmeler yüksek öğretime de yansımıştır. Ancak bu gelişmeler dönemler itibariyle farklılıklar göstermiştir. Eğitimciler ve eğitim tarihi üzerine çalışan aydınlar tarafından farklı şekillerde ele alınsalar da, Türk yüksek öğretiminde belirgin yapısal değişiklikleri de ifade etmekte olan bu dönemler genellikle, 1923-1946 dönemi; 1946-1981 dönemi ve 1981 sonrası dönemi yüksek öğretim, şeklinde sınıflandırılmıştır. Ancak bu çalışmada olayın bu yüzünden

ziyade, üniversitelerin sayısal gelişimi ve dağılımı üzerine odaklanıldığı için, sayısal değerlerin belirginleştiği dönemlere göre tasnifleme yapılmıştır.

B-1. 1923-1950 DÖNEMİNDE ÜNİVERSİTELER

Cumhuriyetin ilanından sonra başlayan eğitim seferberliği döneminde Ankara'da 1925 yılında Hukuk Mektebi, 1926 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü, 1930 yılında Ziraat Enstitüsü kurulmuştur. 1932 yılında Cenevre Üniversitesinden A. Malche, İstanbul'da Darülfununun 1933'de yeniden yapılandırılmasına zemin hazırlayacak bir rapor hazırlamıştır (Erdoğan, 2002,6). Bu raporun ardından, Büyük Millet Meclisi 1933'de Darülfununun yerini almak üzere, 18 Kasım 1933'te açılan İstanbul Üniversitesini 2253 Sayılı Yasa ile onaylamıştır (Gürüz, 2001, 229). 1933 yılında yapılan üniversite reformlarının ardından, günümüzde de kullanılan akademik unvanlar kullanılmaya başlanmıştır. 1944 yılında yine İstanbul'da İstanbul Teknik Üniversitesi kurulmuştur.

Bu dönemde Ankara'da da önemli gelişmeler olmuş ve yukarıda değinilen bazı yüksek okullara ilave fakülteler kurulmuştur. Bunlar Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi (1937), Fen Fakültesi (1943) ve Tıp Fakültesi (1945)'dir. Ayrıca 1935 yılında İstanbul'daki Mülkiye Mektebi, Siyasal Bilgiler Fakültesi adı altında Ankara'ya taşınmıştır. Bu gelişmelerin ardından 12.06.1946 gün ve 4936 Sayılı Üniversiteler Kanunu ile Türkiye'nin üçüncü üniversitesi olarak Ankara Üniversitesi kurulmuştur. Bu dönem aynı zamanda Türk yüksek öğretiminde bir reform dönemidir (Şekil 1).

Şekil 1- 1950 Yılında Üniversitelerin Dağılışı

B-2. 1950-1980 DÖNEMİNDE ÜNİVERSİTELER

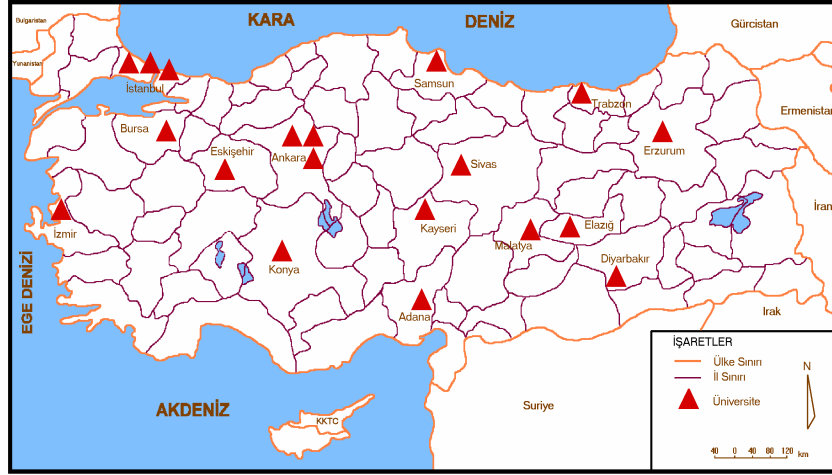
Yukarıda da görüldüğü gibi Türkiye'de 1950 yılına kadar üniversite birimi olarak sadece İstanbul Üniversitesi, İstanbul Teknik Üniversitesi ve Ankara Üniversitesi bulunmaktadır. Ancak bu dönemin ardından 1955-1957 yılları arasında çok geniş kapsamlı bir eğitim hamlesi yapılarak İstanbul ve Ankara dışındaki yerleşmelere de üniversiteler kurulmaya başlanmıştır. İşte bu dönemde Karadeniz Bölgesi'nin önemli merkezi olan Trabzon'da, 20.05.1955 gün ve 6594 Sayılı Kanun ile Karadeniz Teknik Üniversitesi, aynı yıl Ege Bölgesi'nin önemli merkezi İzmir'de 1955 yıl ve 6595 Sayılı Kanun ile Ege Üniversitesi kurulmuştur. Bundan iki yıl sonra Doğu Anadolu Bölgesi'nin önemli merkezi Erzurum'da 31.05.1957 gün ve 6990 Sayılı Kanun ile Atatürk Üniversitesi ve 1959 yılında 7307 Sayılı Kanunla yine Ankara'da Orta Doğu Teknik Üniversitesi kurulmuştur. Bilindiği gibi bu dönem Türkiye'de nüfus artışının çok yüksek olduğu bir dönemdir. Kırdan şehre göç olayının da başladığı bir dönemde kurulan bu üniversiteler ile bu şehirlerimiz, yüksek öğrenim yapmak isteyenler veya çocuklarına yüksek öğrenim yaptırmak isteyen aileler için de bir çekim merkezi olmuşlardır. Tabii yine bu dönemde gelişmeye başlayan sanayi sektöründe çalışacak uzman, teknik eleman ve yetişmiş nitelikli iş gücü ihtiyacı bu üniversitelerin kurulmasının en öncelikli sebepleri içerisindeydi. Bu dönem aynı zamanda, ülkenin çeşitli yerlerinden üniversite eğitimi almak için büyük şehirlere gelen genç nüfusun mezun olduktan sonra iş imkânlarının da bu büyük şehirlerde olmasından dolayı, bu şehirlere yerleştikleri dönem olmuştur.

1959 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesinin kurulmasından sonra geçen 8 yıl boyunca yeni bir üniversite kurulmamıştır. 1959-1970 döneminde kurulan tek üniversite, 1967 yılında Ankara'da açılan Hacettepe Üniversitesidir. Bu tarihten sonra 1971 yılında İstanbul'da Boğaziçi Üniversitesi kurulmuştur. Aradan iki yıl geçtiğinde, bu sefer Güneydoğu Anadolu'nun önemli merkezi Diyarbakır'da Dicle Üniversitesi, Akdeniz Bölgesi'nin önemli merkezi Adana'da Çukurova Üniversitesi ve Eskişehir'de Anadolu Üniversitesi kurulmuştur. Yukarıda görüldüğü gibi cumhuriyetin kurulduğu dönemden itibaren geçen 50 yıllık süre içinde, yani 1973 yılında, Türkiye'de toplam 12 üniversite vardır. Bunların üçü İstanbul'da, üçü Ankara'da, biri Trabzon'da, biri Erzurum'da, biri İzmir'de, biri Diyarbakır'da, biri Adana'da ve biri Eskişehir'dedir. Bunların bölgesel dağılımına baktığımızda dört üniversite İç Anadolu Bölgesi'nde, üç üniversite Marmara Bölgesi'nde bulunmakta, bunların dışında kalan her bir bölgeye bir üniversite düşmektedir.

Ankara ve İstanbul dışında kurulan üniversitelerin, kurulduğu şehirlerin büyük bir kısmı, bölgelerinde bir üst merkez olan ya da bir üst merkez olmaya aday olan şehirlerdir. Bu şehirlerin merkeziyet güçlerinin pekişmesi ve bir bölge şehri olma hüviyetlerinin gelişmesi, bölgenin kaynaklarının akılcı ve verimli bir şekilde değerlendirilmesine katkı sağlanması, aynı zamanda yöre insanlarının yüksek öğretimden faydalanması bu üniversitelerin belli başlı kuruluş amaçlarıdır. Bu üniversiteler gelişimlerini büyük ölçüde İstanbul ve Ankara'da bulunan üniversitelerdeki öğretim elemanlarının desteğiyle sağlamışlardır.

1973 yılından 1980 yılına kadar geçen süreçte de Türkiye'de farklı bölgelerde bulunan şehir merkezlerinde yeni üniversiteler açılmaya devam etmiştir. Bu merkezler aynı zamanda içinde bulundukları bölgelerin gelişimine katkı sağlayacak, çevrelerinde bulunan diğer şehirlerin gelişimini etkileyecek merkezler olarak düşünülmüştür. Türkiye'de Üçüncü Beş Yıllık Plan Dönemi (1973-1977)'nin ve Dördüncü Beş Yıllık Plan Dönemi (1978-1982)'nin uygulandığı bu süreçte, bölgeler arası gelişmişlik farkları dikkate alınarak, farklı bölgelerde farklı şehirlere yeni üniversiteler kurulmuştur. İç Anadolu Bölgesi'nin 5. üniversitesi olarak 1974 yılında Sivas'ta Cumhuriyet Üniversitesi kurulmuştur. Bu tarihten bir yıl sonra 11.04.1975 yılında 1873 Sayılı Kanun ile 5 üniversite aynı anda kurulmuştur Doğu Anadolu Bölgesi'nin 2. üniversitesi olarak 1975 yılında Malatya'da İnönü Üniversitesi, Doğu Anadolu Bölgesi'nin 3. üniversitesi olarak Elazığ'da Fırat Üniversitesi, Karadeniz Bölgesi'nin 2. üniversitesi olarak Samsun'da 19 Mayıs Üniversitesi, İç Anadolu Bölgesi'nin 6. üniversitesi olarak Konya'da 'da Selçuk Üniversitesi, Marmara Bölgesi'nin 4. üniversitesi olarak Bursa'da Uludağ Üniversitesi'dir. Bunu takip eden süreçte ise İç Anadolu Bölgesi'ne 7. üniversite olarak 18.11.1978 gün ve 2175 Sayılı Kanun ile Kayseri'de Erciyes Üniversitesi kurulmuştur (Şekil 2).

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN GELİŞİM SÜRECİ VE BÖLGESEL DAĞILIMI

Şekil 2 1980 Yılında Üniversitelerin Dağılışı

Yukarıda da değinildiği gibi yeni üniversitelerin kurulması, yüksek öğretimin yurt çapında dengeli dağılımını sağlama amacına yönelik bir çabanın sonucudur. Üniversitelerin çok önemli kamu yatırımları olduğu gerçeğinden hareketle, bu çabanın aynı zamanda yeni kurulan üniversitenin içinde bulunduğu bölgenin sosyo-ekonomik gelişimine katkı yapacağı da hesap edilmiştir. Yani aynı zamanda bölgeler arası dengesizlikleri ortadan kaldırmak ve bir üniversiteye sahip olan bu şehirlerin merkezîyet gücünü arttırmak amacı içine girilmiştir. Ancak bu üniversiteler özellikle başlangıç döneminde yeterli öğretim üyesi ve teknik donanımına sahip olmadıkları için Ankara, İstanbul ve İzmir’de bulunan üniversitelere göre daha zor bir gelişme süreci yaşamışlardır. Nitekim 1981 yılına kadar Ankara, İstanbul ve İzmir’in dışında Anadolu’nun çeşitli şehirlerinde kurulmuş toplam 10 üniversitenin öğrenci sayısı, tüm üniversitelerdeki öğrenci sayısının %7’sini aşamamıştır. Aynı dönem için, akademik personel sayısı açısından da bu dönemde benzer özellikler görülmektedir. Nitekim bu dönemde Türkiye’deki toplam 12573 akademik personelin sadece 1806’sı (%14) bu üniversitelerde bulunmaktadır (Kaptan, 1986,16).

B-3. 1980-1990 DÖNEMİNDE ÜNİVERSİTELER

1981 yılı üniversite reformunun yapıldığı yıl olarak, Türk yüksek öğretiminin önemli dönüm noktalarındandır. Reformun gerekçeleri bazı araştırmacılar tarafından detaylı bir şekilde irdelenmiştir (Korkut, 1984; Kaptan, 1986).

Sevil SARGIN

Bir coğrafyacı olarak reformun gerekçelerinden ziyade, bu dönemde kurulan üniversiteler, kuruldukları yerler, kuruldukları yerlerde meydana gelen olumlu, olumsuz gelişmeler, değişimler bizim önceliklerimizdir. Bu bağlamda irdelediğimizde görülmektedir ki; 20.07.1982 ve 41 SKHK (2809 SK) ile aynı günde 6 ayrı şehrimizde 8 üniversite kurulmuştur. Yeni kurulan bu üniversiteler incelendiğinde görülmektedir ki aslında bu üniversiteler daha önce faaliyet gösteren ve farklı oluşumlara sahip akademi, yüksek okul gibi fiiliyatta var olan kurumların bir çatı altında birleştirilmesi olayıdır. Bu nedenle 1981 yılında kurulan üniversitelerin çoğunluğu, alt yapının hazır olduğu büyük şehirlerde kurulmuştur. Nitekim bu 8 üniversitenin üçü İstanbul'da Yıldız Teknik, Marmara ve Mimar Sinan Üniversiteleridir. Diğerleri; Ankara'da Gazi Üniversitesi, İzmir'de Dokuz Eylül Üniversitesi, Antalya'da Akdeniz Üniversitesi, Edirne'de Trakya Üniversitesi, Van'da Yüzüncü Yıl Üniversitesi'dir.

Bu sekiz üniversiteden beşinin üç büyük şehirde kurulmuş olması zaten dengesiz olan dağılımın daha da dengesiz bir hal almasına sebep olmuştur. Her ne kadar görece olarak zaten var olan yüksek öğretim kurumlarının birleştirilmesi söz konusu olmuşsa da, bu kurumların üniversite çatısı altında birleştirilmesinden sonra, bu üniversitelerin gelişimi büyük bir ivme kazanmış, yeni fakülte ve bölümler açılmış, buna bağlı olarak öğrenci sayısı da hızla artmıştır. Bu durum yüksek öğretim hizmeti verme konusunda büyük şehirlerin üstünlüğünü pekiştirmiş ve ülke çapında bozuk olan dengenin, büyük şehirler lehine daha da bozulmasında etkili olmuştur. Bu süreçte özellikle Van'da, Edirne'de ve Antalya'da kurulan üniversiteler orta büyüklükteki şehirlerde kurulan üniversiteler olarak önem taşımaktadır.

Bu dönemde dikkati çeken diğer bir şey, daha önce kurulmuş olan ve çoğu kurulduğu şehrin ismiyle anılan üniversitelerin isimlerinin değiştirilmiş olmasıdır. Bu üniversiteler, Bursa'da "Bursa Üniversitesi"- Uludağ Üniversitesi olarak, Kayseri'de "Kayseri Üniversitesi"- Erciyes Üniversitesi olarak, Trabzon'da "Karadeniz Teknik Üniversitesi"- Karadeniz Üniversitesi olarak ve Diyarbakır'da "Diyarbakır Üniversitesi"- Dicle Üniversitesi olarak isim değiştirmiştir. İsim değişikliklerinde her bir şehrin en belirgin coğrafi unsurunun ön plana çıkarıldığı ve isimlerin bu coğrafi kavramlardan seçildiği görülmektedir. Bunlardan Karadeniz Üniversitesi daha sonra Karadeniz Teknik Üniversitesi olarak tekrar eski adını almıştır.

Türk yüksek öğretiminin 1981 yılından sonraki yapılanmasında diğer bir dikkat çekici nokta, bu tarihten itibaren "vakıf üniversitelerinin" de kurulmaya başlamış olmasıdır. Nitekim ilk vakıf üniversitesi 12.12.1984

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN GELİŞİM SÜRECİ VE BÖLGESEL DAĞILIMI

tarihinde YÖK kararı ile yüksek öğretim kurumu olarak kurulmuş olan Bilkent Üniversitesi'dir (84,1136,84,1156,84,1158 Sayılı Kararlar).

Yeni kurulan bu üniversitelerle birlikte, üniversitelerin bölgelere göre dağılımına baktığımızda; 8 üniversitenin Marmara Bölgesi'nde, 9 üniversitenin İç Anadolu Bölgesi'nde, 2 üniversitenin Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde, 4 üniversitenin Doğu Anadolu Bölgesi'nde, 2 üniversitenin Karadeniz Bölgesi'nde, 2 üniversitenin Ege Bölgesi'nde ve 2 üniversitenin de Akdeniz Bölgesi'nde olduğunu görüyoruz.

Bu tarihten sonra geçen on yıl süresince Türkiye’de kurulan tek üniversite 27.06.1987 gün ve 3389 sayılı kanun ile kurulmuş olan Gaziantep Üniversitesi’dir (Şekil 3).

Şekil 3- 1990 Yılında Üniversitelerin Dağılışı

B.4-1990 SONRASI ÜNİVERSİTELER

1992 yılı Türkiye’de 24 üniversitenin bir günde kurulduğu yıl olması açısından önemlidir. 1’i vakıf, 23’ü devlet üniversitesi olan bu yüksek öğretim kurumlarını farklı bölgelerde ve çoğunluğu orta büyüklükteki şehirlerde kurulmuştur. İstanbul’da kurulan ve vakıf üniversitesi olan Koç Üniversitesi ve İzmir’de kurulmuş olan İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü hariç tutulduğunda, yeni kurulmuş olan 22 üniversitenin tamamı orta büyüklükteki şehirlerde ve daha çok Samsun-İskenderun hattının batısında dağılmışlardır.

Kurulan bu üniversitelerin bölgesel dağılımına baktığımızda; Marmara Bölgesi'nde 6 üniversite, İç Anadolu Bölgesi'nde 3 üniversite, Karadeniz Bölgesi'nde 2 üniversite, Akdeniz Bölgesi'nde 4 üniversite, Ege Bölgesi'nde 7 üniversite, Doğu Anadolu Bölgesi'nde 1 üniversite ve Güneydoğu Anadolu

Bölgesi'nde 1 üniversitenin bulunduğu görülmektedir. Kurulan bu üniversitelerle birlikte 1992 yılı sonunda Türkiye'de kurulmuş olan üniversite sayısı 53'e yükselmiştir. Bu üniversitelerin 2'si vakıf üniversitesi, 51'i ise devlet üniversitesidir. 1981 yılından 1992 yılına kadar geçen bu süreçte, iki büyük şehrimizde, Ankara ve İstanbul'da kurulan üniversite sayısında (İstanbul'da kurulan ve vakıf üniversitesi olan Koç Üniversitesini ayrı tutarsak) önemli bir değişiklik olmamıştır. Sadece İzmir'de kurulan Yüksek Teknoloji Enstitüsü ile bu şehrimizde bulunan üniversite sayısı 3'e yükselmiştir.

1992 yılından sonra, Türkiye genelinde kurulan devlet üniversiteleri; 18.08.1993 gün ve 496 SKHK ile Eskişehir'de ikinci üniversite olarak kurulan Osmangazi Üniversitesi ve 06.06.1994 gün ve 3993 SK ile İstanbul'da 7. üniversite olarak kurulmuş olan Galatasaray Üniversitesi'dir. 1994 yılından günümüze kadar geçen süreçte Türkiye'de üniversiteleşme süreci tamamen vakıf üniversiteleri ile sürdürülmüştür. Vakıf üniversitelerinin dağılımında dikkati çeken şey, Tarsus'ta kurulan Çağ Üniversitesi ve İzmir'de kurulan Yaşar Üniversitesi ile İzmir Ekonomi Üniversitesi dışında, bu üniversitelerin tümünün İstanbul ve Ankara'da toplanmış olmasıdır. Her ne kadar öğrenci sayısı açısından çok yüksek değerler oluşturmaya da, son on yılda vakıf üniversitelerinin sayısı bir hayli artmıştır. Özellikle İstanbul, vakıf üniversitelerinin en çok tercih ettiği şehir durumundadır. Toplam 25 vakıf üniversitesinin 16'sı, yani tüm vakıf üniversitelerinin %50'den fazlası İstanbul'da bulunmaktadır (Şekil 4-5).

Şekil 4- 2005 Yılında Üniversitelerin Dağılışı

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN GELİŞİM SÜRECİ VE BÖLGESEL DAĞILIMI

Şekil 5- 2006 Yılında Üniversitelerin Dağılışı

1992 yılından sonra 2006 yılı da üniversiteleşme açısından önem taşıyan bir yıl olarak önem kazanmaktadır. Zira 2006 yılı 1992 yılı gibi yeni üniversitelerin bir anda kurulduğu bir yıldır. Nitekim 01. 03.2006 gün ve 5467 Sayılı Yasa ile Türkiye'nin farklı bölgelerinde 15 üniversite kurulmuştur. Her ne kadar bu üniversitelerin kurulduğu şehirlerde başka üniversitelere bağlı fakülte ve yüksek okullar bulunsun da, bu çekirdek nüve üzerine gelişmenin çok daha hızlı ve kapsamlı olacağını, diğer üniversitelerin gelişim süreçlerine bakarak iddia edebiliriz. 2006 yılında kurulan bu 15 üniversite ile birlikte Türkiye'deki üniversite sayısı 93'e yükselmiştir. Yeni kurulan üniversiteleri kuruldukları şehirler açısından değerlendirdiğimizde; hepsinin 50.000 ile 120.000 arasında nüfusa sahip olan orta büyüklükteki şehirlerde olduğunu görmekteyiz. Hatta neredeyse yarısını 50.000 ile 75.000 arası nüfusa sahip olan şehirler oluşturmaktadır (Tablo-2). Bu şehirlerde bölgesel dağılım açısından dikkat çeken nokta ise, yeni kurulan bu 15 üniversitenin 8'inin Karadeniz Bölgesinde yer alan şehirlerde kurulmuş olmasıdır. Kalan 7 üniversitenin ise 2'si İç Anadolu Bölgesindedir. Bunlar dışında her bir bölgeye 1 üniversite kurulmuştur.

Tablo 1- 2006 yılında kurulan üniversitesitelerin kuruldukları şehirler ve nüfusları

Üniversite	Kurulduğu Şehir	Şehrin Nüfusu
Ahi Evren Üniv.	Kırşehir	75.000
Kastamonu Üniv.	Kastamonu	51.560
Düzce Üniv.	Düzce	65.209
Mehmet Akif Ersoy Üniv.	Burdur	56.432
Uşak Üniv.	Uşak	105.270
Rize Üniv.	Rize	52.743
Namık Kemal Üniv.	Tekirdağ	80.442
Erzincan Üniv.	Erzincan	91.772
Aksaray Üniv.	Aksaray	90.698
Giresun Üniv.	Giresun	67.604
Hitit Üniv.	Çorum	116.810
Bozok Üniv.	Yozgat	50.335
Adıyaman Üniv.	Adıyaman	100.107
Ordu Üniv.	Ordu	102.107
Amasya Üniv.	Amasya	57.087

Kaynak: <http://www.tuik.gov.tr/PreIstatistik>

C-ÜNİVERSİTELERİN BÖLGESEL DAĞILIMI

Günümüz itibarıyla üniversitelerin bölgelere dağılımını incelediğimizde, yoğunluğun Marmara Bölgesi'nde toplandığını görüyoruz. Marmara Bölgesi'nde üniversite sayısının fazla olmasının sebebi İstanbul şehridir. Çünkü Marmara Bölgesi'nde bulunan üniversitelerin büyük çoğunluğu bu şehrimizdedir. Marmara Bölgesi'nde bulunan toplam 31 üniversitenin 23'ü İstanbul'da bulunmaktadır. İstanbul'da kurulmuş olan bu üniversitelerin 16'sı vakıf üniversitesi, 7'i ise devlet üniversitesidir. Geriye kalan 8 devlet üniversitesi bölgenin diğer illerine dağılmıştır. Bu iller Kocaeli, Çanakkale, Edirne, Sakarya, Bursa, Balıkesir ve Tekirdağ'dır. Bunların içerisinde sadece Kocaeli'nde Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü ile birlikte 2 üniversite vardır. Marmara Bölgesi'nde üniversitesi bulunmayan tek il merkezi Kırklareli'dir.

Marmara Bölgesi'ni toplam 19 üniversiteyle İç Anadolu Bölgesi izlemektedir. İç Anadolu Bölgesi'nde de ağırlık Ankara'da bulunmaktadır. Ankara'da bulunan 10 üniversitenin 4'ü devlet üniversitesi, 6'sı vakıf üniversitesidir. Bunların dışında Eskişehir'de 2 üniversite, Kırıkkale'de, Niğde'de, Kayseri'de, Konya'da, Sivas'ta, Kırşehir'de, Aksaray'da birer üniversite vardır. İç Anadolu Bölgesinde üniversitesi bulunmayan iller Nevşehir ve Karaman'dır.

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN GELİŞİM SÜRECİ VE BÖLGESEL DAĞILIMI

En çok üniversiteye sahip bölgeler içerisinde, üçüncü sırada Karadeniz Bölgesi yer almaktadır. Özellikle son kurulan 15 üniversitenin yarısından fazlasının Karadeniz Bölgesinde yer alması bu bölgenin sıralamasını önemli ölçüde etkilemiştir. Karadeniz Bölgesi'nde Samsun, Trabzon, Bolu, Zonguldak, Tokat, Kastamonu, Düzce, Rize, Giresun, Çorum, Yozgat, Ordu ve Amasya'da birer üniversite bulunmaktadır. Her ne kadar Karadeniz Bölgesi yeni kurulan üniversiteler ile en fazla üniversiteye sahip üçüncü bölge olmuşsa da hala 6 il merkezinde üniversite bulunmayan il olarak dikkat çekmektedir. Bu iller doğudan batıya Bartın, Karabük, Çankırı, Sinop, Gümüşhane, Bayburt ve Artvindir.

Tablo 2 - Üniversitelerin Bölgesel Dağılımı

Bölgeler	Bölgenin Nüfusu	Üniversite Sayısı
Marmara Bölgesi	17.365.027	31
Ege Bölgesi	8.938.781	12
Akdeniz Bölgesi	8.820.732	8
İç Anadolu Bölgesi	11.608.868	19
Karadeniz Bölgesi	8.435.213	13
Doğu Anadolu Bölgesi	6.490.611	6
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	6.140.698	4

Kaynak: DİE, 2000 Yılı Nüfus Sayımları

Karadeniz Bölgesinin ardından en fazla üniversiteye sahip olan bölge sıralamasında Ege Bölgesi yer almaktadır. Ege Bölgesi'nde toplam 12 üniversite vardır. Bunların 5'i İzmir'dedir. Diğerleri Manisa, Afyon, Aydın, Kütahya, Muğla, Denizli ve Uşak'ta bulunmaktadır. Görüldüğü gibi bu bölgemizde de İzmir şehrinde yoğunlaşma vardır. İzmir'de 3 devlet üniversitesi ve 2 tane vakıf üniversitesi bulunmaktadır. Ayrıca Ege bölgesi tüm il merkezlerinde üniversite bulunan bölgedir.

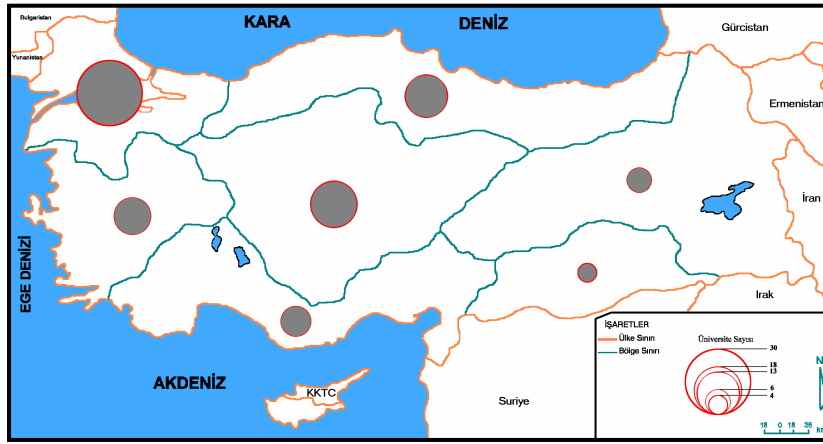
Ege Bölgesi'nden sonra en fazla üniversiteye sahip olan bölge sıralamasında 8 üniversite ile Akdeniz Bölgesi gelmektedir. Bu bölgemizde Adana, Mersin, K.Maraş, Antalya, Isparta, Hatay, Burdur illerinde devlete ait birer üniversite vardır. Bu bölgemizde sadece Mersin'de (Tarsus) bir vakıf üniversitesi bulunmaktadır. Akdeniz Bölgesinde Osmaniye hariç tüm illerde üniversite vardır.

Bu sıralamada Doğu Anadolu Bölgesi 6 üniversiteye sahip olan bölgedir. Doğu Anadolu Bölgesinde Erzurum, Elazığ, Malatya, Van, Kars ve

Sevil SARGIN

Erzincan birer üniversiteye sahip olan illerdir. Bu bölgemizde Tunceli, Bitlis, Bingöl, Muş, Ardahan, Bingöl, Ağrı, Hakkari, Iğdır, Şırnak illerinde üniversite bulunmamaktadır.

Türkiye’de Güneydoğu Anadolu Bölgesi 4 üniversite ile en az üniversiteye sahip olan bölgedir. Bu bölgemizde Diyarbakır, Gaziantep, Şanlıurfa ve Adıyaman birer üniversiteye sahip olan illerimizdir. Bu bölgemizde Kilis, Batman, Siirt ve Mardin illerinde üniversite bulunmamaktadır (Şekil 6).

Şekil 6- 2007 Yılında Üniversitelerin Bölgesel Dağılımı

Görüldüğü gibi bölgeler arasında önemli farklar vardır. Bunun en önemli sebebi; bölgelerin nüfusları ve gelişmişlik düzeyleri bakımından da birbirlerinden farklı olmasıdır. Özellikle İstanbul, Ankara gibi büyük şehirler üniversitelerin en yoğun olduğu merkezlerdir. Bu şehirler nüfus ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri bakımından da Türkiye'nin önde gelen şehirleridir. Türkiye’de ilk üniversitelerin de buralarda kurulmuş olması, bu şehirlerde gerekli altyapı, donanım ve tecrübenin oluşmasında etkili olmuş; bu durum yeni açılan üniversiteler için, yine bu şehirlerin tercih edilmesinde eğilim oluşturmuştur. Sayıları her geçen gün artan vakıf üniversitelerinin de bu şehirlerde kurulması, gelişmelerini sağlayacak nüfus (üniversite eğitimi almak isteyen), teknik altyapı, öğretim üyesi gibi imkânların bu şehirlerde daha fazla olmasından kaynaklanmaktadır.

Bu durum doğal olarak bölgeler arası farklılığı etkilemektedir. Sadece üniversite sayısı değil, öğretim elemanı ve öğrenci sayısı da büyük şehirlerde bulunan devlet üniversitelerinde çok fazladır. Yani büyük şehirlerde bulunan

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN GELİŞİM SÜRECİ VE BÖLGESEL DAĞILIMI

devlet üniversiteleri, bu açıdan değerlendirildiği zaman da büyük üniversiteler olarak karşımıza çıkmaktadır. Büyük şehirlerimizin coğrafi dağılışında belirginleşen Samsun-İskenderun hattının batısında bulunma özelliği düşünüldüğünde, öğrenci ve öğretim üyesi sayısı fazla olan üniversitelerin de bu hattın batısında ve daha çok Marmara Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi ve Ege Bölgesi'nde yoğunlaştığı görülür. Bu bağlamda gerek üniversite sayısı, gerekse öğrenci ve öğretim elemanı sayısının illere dağılımı değerlendirildiğinde, İstanbul, Ankara başta olmak üzere İzmir ve Eskişehir'de bulunan üniversitelerin tüm diğerlerine göre çok önde olduğu görülür. Büyük şehirlerimizde kurulmuş olan ve sayıları her geçen gün artan vakıf üniversiteleri fakülte, öğretim üyesi ve öğrenci sayısı yönünden değerlendirildiğinde görülmektedir ki bu üniversiteler Anadolu'da bulunan tüm üniversitelere göre küçük üniversiteler konumundadır. Ancak son kurulan üniversiteler ile Karadeniz bölgesinin üniversite sayısı açısından diğer bölgelere göre büyük bir üstünlük sağladığı görülmektedir. Karadeniz Bölgesi bilindiği gibi dışarıya en fazla göç veren bölgelerin başında gelmektedir. Bu göçü yavaşlatmak ve bölge kalkınmasına ivme kazandırmak kuşkusuz bu bölge şehirlerinin seçiminde etkili olmuştur. Bu üniversitelerin bundan sonraki gelişimleri, üzerinde kuruldukları şehirlerin sosyo ekonomik gelişimine önemli ölçüde etkileyecek bir potansiyel oluşturmaktadır (Sargın, 2006, 51).

SONUÇ

Türkiye'deki üniversitelerin gelişim süreci sayısal veriler göz önüne alınarak incelendiğinde görülmektedir ki üniversite sayısında artış daha ziyade 1950 yılından sonra gerçekleşmiştir. Aynı süreç ülkenin nüfus gelişiminin ve şehirleşmenin de hızla artmakta olduğu bir süreç olması açısından önem taşımaktadır. Nitekim bu hızlı nüfuslanma ve şehirleşme süreci daha ziyade ülkenin doğusundan batısına bir göç hareketinin başlamış olması açısından da önemlidir. Dolayısıyla bu süreçte gelişmiş bölgeler hızla bir nüfus gelişim sürecine girmiş buna paralel olarak yeni üniversiteler de bu bölgelere açılmıştır. Ancak bu gelişmelerin bölgeler arası gelişmişlik farkını arttırması üzerine hemen her bölgeden seçilen ve merkez olma potansiyeli taşıyan şehirlerde yeni üniversiteler açılmıştır. Nitekim son 20 yıldır devlet tarafından kurulan üniversitelerin büyük çoğunluğu Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde bulunan orta büyüklükteki şehirlerinde olmuştur. Bundan amaç, bölgeler arası gelişmişlik farkını azaltmak, şehirlerde başta ticaret olmak üzere ekonomik gelişmeye zemin hazırlamak, yani üniversitenin kurulduğu bölgeye sağladığı ekonomik getiriyi ülke içinde paylaştırmaktır. Ancak genç insanların dinamizmini orta büyüklükteki şehirlere taşıma yoluyla sosyal

yapıyı modernleştirmek ve mutlaka en önemlisi bölge insanlarına yerinde yüksek öğrenim hizmeti ulaştırabilmek amaçları da göz ardı edilemeyecek amaçların başında gelmektedir. 2006 yılında kurulan üniversitelerin seçildiği şehirlere bakıldığında da bu amaçların ön planda olduğu açık şekilde görülmektedir. Ancak en belirgin ve dikkat çekici şey Karadeniz Bölgesi şehirlerine ağırlık verildiğidir. Bu şehirlerde kurulan üniversitelerle Karadeniz Bölgesi 13 üniversiteyle en fazla üniversiteye sahip olan 3. bölge olmuştur. Dışarıya en fazla göç veren bölgelerin başında gelen Karadeniz Bölgemizde yeni kurulan üniversitelerin iş ve istihdam yaratmada etkili olacağı açıktır.

KAYNAKÇA

AKYÜZ, Y., 1985, Türk Eğitim Tarihi, Ankara Üniv. Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları, No:149, Ankara.

ÇALGÜNER, T., 2005, Şehirçilik Çalışmaları, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara.

DİE, 1985 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş, Yayın No:1211, 1986, Ankara.

DİE, 1990 Genel Nüfus Sayımı, İdari Bölünüş, Yayın No:1457, 1991, Ankara.

DİE, 2000 Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, DİE Matbaası, 2002, Ankara

DOĞANAY, H., 1997, Türkiye Beşeri Coğrafyası, Milli Eğitim Bakanlığı Yay., No.2982, İstanbul.

DOĞANAY, H., ÖZDEMİR, Ü., ŞAHİN, F., 2003, Genel Beşeri ve Ekonomik Coğrafya, Aktif Kitabevi, Erzurum.

DÖNMEZER, S., 1990, Sosyoloji, Beta Yay., İstanbul.

ERDOĞAN, İ., 2004, Yeni Bin Yıla Doğru Türk Eğitim Sistemi, Sistem Yayıncılık, İstanbul.

ERKAL, M., 1990, Bölge Açısından Az Gelişmişlik, Der Yayınları, İstanbul.

ERKAL, M., ÖZARSLAN, İ., KORKMAZ, E., BATIREL, Ö. F., 1998, Yükseköğretim Kurumlarının Bölgelerarası Gelişme Farklılıkları Açısından Önemi ve İşlevleri, İstanbul Ticaret Odası, Yayın No:1998-19, İstanbul.

GIDDENS, A., 2005, Sosyoloji, (Yayına hazırlayanlar, Güzel, C.), Ayraç Yayınevi, Ankara.

GOTTMANN, J., (Çev. Özgüç, N., 1976), Şehirselleşmenin Gelişmesi, İstanbul Üniv. Yay., No.2087, Coğrafya Enst. Yay., No.80, Her İstanbul.

GÖNEY, S., 1995, Şehir Coğrafyası, İ.Ü. Yay., No: 3908, Coğ. Böl.Yayın No: 91, İstanbul

GÜRÜZ, K., 2001, Türkiye'de ve Dünyada Yükseköğretim, ÖSYM Yayın No: 2001-4, Ankara.

<http://www.tuik.gov.tr/Preistatistik>

TÜRKİYE'DE ÜNİVERSİTELERİN GELİŞİM SÜRECİ VE BÖLGESEL DAĞILIMI

- KARABULUT, M., GÜRBÜZ, M., SANDAL, E. K., 2004, "Hiyerarşik Kluster (Küme) Tekniği Kullanılarak Türkiye'de İllerin Sosyo Ekonomik Benzerliklerinin Analizi", AÜ. Türkiye Coğ. Araş. Uyg. Merkezi Coğrafi Bilimler Dergisi, Cilt.2, S.2, s.71-85, Ankara.
- KELEŞ, R., 1983, 100 Soruda Türkiye'de Şehirleşme, Konut ve Gecekondu Sorunu, Gerçek Yayınevi, Ankara.
- KELEŞ, R., 2004, Kentleşme Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.
- KELEŞ, R., HAMAMCI, C., 2005, Çevre Politikası, İmge Kitabevi, Ankara.
- KORKUT, H., 1984, Türk Üniversiteleri ve Üniversite Araştırmaları, AÜ.Yayını, No:134, Ankara.
- ÖSYM, 2004-2005 Öğretim Yılı Yüksek Öğretim İstatistikleri, 2005/04750 Ankara.
- ÖZGÜR, E.M., 1998, Türkiye Nüfus Coğrafyası, GMC Basım-Yayın Ltd. Şti., Ankara.
- SARGIN, S., 2006, Üniversiteler-Şehirleşme Üniversitelerin Şehirleşmeye Etkileri, Fakülte Kitabevi, Isparta.
- SERGÜN, Ü., 1993, "Türkiye'de Kent Nüfusu ve Kentleşme Hareketleri", Deniz Bil. Ve Coğ.Enst. Dergisi, Bülten, S.10, s.39-49, İstanbul.
- TEKELİ, İ., 1995, "Eğitim", Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ansiklopedisi, Cilt:3, İletişim Yayınları, İstanbul.
- TİMOR, A.N., 1997, "Orta Büyüklükteki Şehirler ve Taşıdıkları Önem", İ.Ü. Coğrafya Dergisi, S.5, s.83-101, İstanbul.
- TUNÇ, M., 1995, "Kalkınmada Bir Aşama Olarak Bilgi Toplumu", D.E.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi, Cilt:10, S. 2, s. 201-217, İzmir.
- TÜMERTEKİN, E., 1973, Türkiye'de Şehirleşme ve Şehirsel Fonksiyonlar, İstanbul Üniv. Yay., No.1840, Coğrafya Enst.Yay., No.72, İstanbul.
- TÜMERTEKİN, E., ÖZGÜÇ, N., 2004, Beşeri Coğrafya, İnsan-Kültür-Mekan, Çantay Kitabevi, İstanbul
- UZUNEMİNOĞLU, H., 1998, "Cumhuriyetin Yetmişbeşinci Yılında Türkiye Nüfusu", Fen-Edebiyat Fak. Sos. Bil. Dergisi, S. 3, s. 81-91, Isparta.

MUHASEBE PROGRAMINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN PROFİLİ VE BEKLENTİLERİ: SDÜ ÖRNEĞİ

Hasan ŞENOL*

Ömer Kürşad TÜFEKÇİ**

ÖZET

Muhasebe programının amacı; sanayi ve ticaret işletmeleri ve mali kurumlar için vasıflı elemanlar yetiştirerek, kurumların muhasebe ve ön muhasebeleriyle ilgili ara eleman ihtiyacını karşılamaktır. Muhasebe programında eğitim gören öğrencilere, mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve uygulama yetenekleri kazandırılarak, bu bağlamda eğitim verilmesi hedeflenmiştir. Bu çalışmamızda, Süleyman Demirel Üniversitesi'ne bağlı Meslek Yüksek Okullarında bulunan Muhasebe programlarına kayıtlı öğrenciler üzerinde yapılan anket çalışmasıyla öğrencilerin profili belirlenmiş, eğitim esnasında ve sonrasında meslek alanındaki beklentiler ortaya konulmaya çalışılmıştır.

MYO okumadaki amacın bir meslek sahibi olmak ve mesleki açıdan gelişim olduğu belirlenmiştir. Almış olduğu eğitimle mesleğiyle alakalı bir işte çalışabilmeyi umut etmektedir.

Anahtar kelimeler: Muhasebe, öğrenci profili, öğrenci beklentileri

ABSTRACT

The aim of accounting program is to meet the technical staff need related to them accounting and front Office accounting of foundations by means of training qualified staff for industrial and commercial corporations and financial foundations, By having the students studying at the accounting department gain knowledge, skills and practice abilities which the job requires, it is aimed to educate in this context. In this article, the students profiles were identified with the survey which was done applied on the students enrolled to the accountancy programs in the vocational schools of Süleyman Demirel University the expectations about the job during and after the education were tried to be explained put forward.

The aim of attending a vocational school has been identified as to have a job and development in the career. The students hope to work in a job related to the education they got.

Keywords: Accountancy, student profile, students expectations.

* Okutman, Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğirdir MYO, Muhasebe Programı, Eğirdir/ISPARTA, hassanol@sdu.edu.tr

** Öğretim görevlisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Eğirdir MYO, Muhasebe Programı, Eğirdir/ISPARTA, ktufekci@sdu.edu.tr

MUHASEBE PROGRAMINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN PROFİLİ VE BEKLENTİLERİ: SDÜ ÖRNEĞİ

1. GİRİŞ

Meslek Yüksek Okulu, belirli mesleklere yönelik ara insan gücü yetiştirmeyi amaçlayan ve dört yarı yıllık eğitim- öğretim veren bir yüksek öğretim kurumudur.

1981 yılında çıkarılan 2547 Sayılı Yükseköğretim Kanunu ile ülkemizdeki tüm yükseköğretim kurumları bir çatı altında toplanmıştır. Bu düzenleme sonucunda; akademiler üniversitelere, eğitim enstitüleri eğitim fakültelerine dönüştürülmüş ve konservatuvarlar ile meslek yüksekokulları üniversitelere bağlanmıştır (<http://www.yok.gov.tr/egitim/myo/egitim.htm>).

Türkiye’de 2004-2005 eğitim-öğretim yılı itibarıyla 53’ü devlet ve 24’ü vakıf olmak üzere toplam 77 üniversitede eğitim-öğretim sürdürülmektedir. Bu üniversiteler tarafından kurulan MYO sayısı 625 olup, tüm yurt sathına dağılmış olan bu okullara halk ve yerel yönetimlerin ilgi ve desteği giderek artmaktadır. MYO’lar, iş dünyasının ihtiyaç duyduğu nitelikli ara insan gücünü yetiştirme istikametinde olumlu gelişmeler kaydetmeye devam etmektedirler.

Kuruluş şekillerine göre ülkemizde üç çeşit meslek yüksekokulu bulunmaktadır. Bunlar devlet üniversiteleri tarafından kurulmuş olan MYO’lar, vakıf üniversiteleri tarafından kurulmuş MYO’lar ve üniversite kurma şartına bağlı olmaksızın 4702 Sayılı Kanun hükümlerine göre vakıflar tarafından kurulan MYO’lardır.

2005-2006 eğitim-öğretim yılı itibarıyla devlet üniversitelerinde 486, vakıf üniversitelerinde ise 29 olmak üzere toplam 515 meslek yüksekokulu faal durumdadır (http://www.yok.gov.tr/egitim/endustriyel/myo_durumu.doc-).

2. ARAŞTIRMA KONUSUNUN ÖNEMİ VE AMACI

Araştırma konusunu belirlerken yukarıdaki istenilen nitelikleri de göz önüne alarak, Üniversitemize bağlı MYO’larda en çok bulunan program olmasından dolayı da muhasebe programında eğitim gören öğrencilerinin profilini ortaya koymak ve geleceğe ilişkin beklentilerini değerlendirmek amacıyla bu çalışma yapılmıştır.

2.1. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırları

Üniversitemize bağlı Meslek Yüksek Okullarının çoğunda muhasebe eğitimi verilmektedir. Süleyman Demirel Üniversitesine bağlı, muhasebe eğitimi veren tüm meslek yüksek okullarında yapılmıştır. Araştırmada kullanılan anketler, MYO öğrencilerine uygulanmıştır. Tablo 1’de Süleyman

Demirel Üniversitesine bağlı Muhasebe programı bulunan Meslek yüksek Okullarına ait bilgiler ve 2006-2007 eğitim-öğretim yılında kayıtlı olan muhasebe öğrenci sayıları sunulmuştur.

Tablo 1: SDÜ'ye bağlı Muhasebe programı bulunan MYO'ların uzaklık ve öğrenci sayı bilgileri.

	SDÜ' ye bağlı olarak eğitime başladığı yıl	SDÜ Merkez kampuse uzaklığı (km)	Muhasebe Öğrenci Sayısı		
			N.Ö.	İ.Ö.	Toplam
Atabey MYO	2000-2001	21	108	109	217
Dazkırı MYO	2001-2002	86	120	80	200
Eğirdir MYO	1995-1996	34	92	91	183
GelendostMYO	2001-2002	81	193	--	193
Gönen MYO	2003-2004	17	84	--	84
Isparta MYO	1992-1993	Merkez kampuste	313	175	488
KeçiborluMYO	1995-1996	41	206	190	396
Sütçüler MYO	1994-1995	101	182	165	347
Şarkikaraağaç MYO	1995-1996	118	174	194	368
Yalvaç MYO	1992-1993	105	260	258	518
TOPLAM					2.994

2.2. Araştırma Yöntemi

Araştırmada hedef kitle olan öğrencilerin okullarına anket çalışmaları gönderilmiş, elde edilen veriler SPSS 11.5 istatistik programına yüklenmiş, frekans tabloları ve çapraz tablolar elde edilmiştir.

Elde edilen tabloların analiz edilip, yorumlanmasıyla analiz sonuçlarına ulaşılmıştır.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Yapılan anket çalışmasından elde edilen veriler, üç bölüm halinde sunulmaktadır. Birinci bölümde öğrencilere ilişkin demografik bilgiler, ikinci bölümde öğrencilerin meslek yüksekokuluna gelmeden önceki ve geldikten sonraki durumları incelenmiş, son bölümde ise meslek yüksekokulundan sonraki meslek hayatlarına ilişkin beklentileri ve hedefleri ortaya konulmuştur.

**MUHASEBE PROGRAMINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN PROFİLİ VE
BEKLENTİLERİ: SDÜ ÖRNEĞİ**

3.1. Öğrencilere İlişkin Demografik Bilgiler

Dazkırı MYO, kadrolu öğretim elemanları ve öğrencilerinin Isparta MYO'ya aktarılması ile ilgili alınan senato kararı gereği anket çalışmasına dahil edilmemiştir.

Anket çalışması uyguladığımız SDÜ'ye bağlı muhasebe programı bulunan MYO'larda ortaya çıkan öğrenci profili şu şekildedir.

Tablo-2 Anket Yapılan MYO öğrencilerinin Demografik özellikleri

	f	%	CİNSİYET		SINIF		ÖĞR.TÜRÜ	
			Kız	Erkek	1.Sınıf	2.Sınıf	N.Ö.	İ.Ö.
Atabey MYO	51	6,3	27	24	28	23	51	0
Eğirdir MYO	130	16,0	77	53	62	68	61	69
Gelendost MYO	84	10,4	55	29	61	23	84	0
Gönen MYO	46	5,7	24	22	27	19	46	0
Isparta MYO	147	18,1	64	83	85	62	109	38
Keçiborlu MYO	141	17,4	121	20	77	64	72	69
Sütçüler MYO	90	11,1	52	38	0	90	22	68
Şarkıkaraağaç MYO	40	4,9	29	11	40	0	38	2
Yalvaç MYO	81	10,0	59	22	78	3	33	48
Toplam	810	100,0	508	302	458	352	516	294

Tablo-3 MYO öğrencilerinin yaş grubuna göre dağılımı

	YAŞI				Toplam
	17-20 yaş	21-23 yaş	24-26 yaş	27 ve üzeri	
Atabey MYO	35	14	2	0	51
Eğirdir MYO	80	46	3	1	130
Gelendost MYO	63	21	0	0	84
Gönen MYO	32	13	1	0	46
Isparta MYO	125	19	2	1	147
Keçiborlu MYO	106	30	4	1	141
Sütçüler MYO	45	42	2	1	90
Şarkıkaraağaç MYO	27	12	1	0	40
Yalvaç MYO	63	16	1	1	81
Toplam	576	213	16	5	810

Hasan ŞENOL – Ömer Kürşad TÜFEKÇİ

MYO’larda okuyan öğrencilerin %71,1’i 17-20 yaş, %26.3’ü 21-23 yaş arası öğrencilerden, geri kalan % 2.6’lık grup ise 24 yaş ve üzerinden oluşmaktadır.

Tablo-4 MYO öğrencilerinin bölgelere göre dağılımı

	BÖLGE							Toplam
	Akdeniz	Ege	Marmara	Karadeniz	İç Anadolu	Doğu Anadolu	Güneydoğu Anadolu	
Atabey MYO	20	11	12	0	8	0	0	51
Eğirdir MYO	51	32	22	3	19	1	2	130
Gelendost MYO	24	8	18	10	18	1	5	84
Gönen MYO	11	13	8	5	8	0	1	46
Isparta MYO	57	41	20	2	24	2	1	147
Keçiörlü MYO	64	29	19	9	19	0	1	141
Sütçüler MYO	26	16	30	3	14	1	0	90
Ş.Karaağaç MYO	6	8	8	3	13	0	2	40
Yalvaç MYO	27	21	15	3	13	2	0	81
Toplam	286	179	152	38	136	7	12	810

SDÜ’ye bağı Muhasebe programı bulunan MYO’lara en çok öğrenci talebi, içinde bulunduğı Akdeniz bölgesinden gelmektedir. Sonra Ege, Marmara, İç Anadolu, Karadeniz, Güneydoğı Anadolu ve Doğı Anadolu bölgelerinden geldiğı söylenebilir. Kendi bölgesinden ve civar bölgelerden çok talep almasının sebebi ulaşım kolaylığı olabilir.

MUHASEBE PROGRAMINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN PROFİLİ VE BEKLENTİLERİ: SDÜ ÖRNEĞİ

Tablo-5 MYO öğrenci ailelerinin aylık gelirleri

	GELİR						Toplam
	400-YTL ve Altı	401-750-YTL	751-1000-YTL	1.001-1.250-YTL	1.251-1.500-YTL	1.501 ve Üstü	
Atabey MYO	5	19	17	9	0	1	51
Eğirdir MYO	19	44	36	15	5	11	130
Gelendost MYO	18	34	22	8	2	0	84
Gönen MYO	3	10	23	9	1	0	46
Isparta MYO	49	41	30	12	4	11	147
Keçiborlu MYO	18	53	48	14	7	1	141
Sütçüler MYO	2	22	37	16	5	8	90
Şarkikaraağaç MYO	7	16	13	1	2	1	40
Yalvaç MYO	8	30	28	11	3	1	81
Toplam	129	269	254	95	29	34	810

Öğrenci ailelerin aylık gelirlerine bakıldığında %33,2 ile 401-750-YTL gelir, %31,4 ile 751-1000-YTL gelire sahip, %15,9 ise Asgari ücret seviyesinde ve altında bir gelire sahip iken 1.000-YTL ve üzerinde gelire sahip öğrenci ailesi ise %19,5'tir.

3.2 Öğrencilerin meslek yüksekokuluna gelmeden önceki ve geldikten sonraki durumları

Tablo-6 MYO öğrencilerinin yaş grubuna göre sınavsız geçişten yararlanması

	Sınavsız Geçiş		Toplam
	Evet	Hayır	
17-20 yaş	132	444	576
21-23 yaş	43	170	213
24-26 yaş	5	11	16
27 ve üzeri	4	1	5
Toplam	184	626	810

Sınavsız geçişle MYO'ya giren öğrencilerin çoğunluğunun yeni mezun olduğu görülmektedir.

Tablo-7 MYO öğrencilerinin bölgelere göre sınavsız geçişten yararlanması

	Sınavsız Geçiş		Toplam
	Evet	Hayır	
Akdeniz	70	216	286
Ege	44	135	179
Marmara	40	112	152
Karadeniz	2	36	38
İç Anadolu	24	112	136
Doğu Anadolu	2	5	7
Güneydoğu Anadolu	2	10	12
Toplam	184	626	810

Sınavsız geçişle gelen meslek lisesi öğrencilerinin %38'i Akdeniz, %24'ü Ege, %21.7'si Marmara, %13'ü ise İç Anadolu bölgesinden, kalan üç bölge ise %1.1 pay almaktadır.

Tablo-8 MYO öğrencilerinin mezun olduğu lise türü

	Frekans	Yüzdelik
Normal Lise	552	68,1
Meslek Lisesi	258	31,9
Toplam	810	100,0

MYO Muhasebe bölümünü tercih edenlerin %68.1'i normal lise mezunudur.

Tablo-9 Meslek Lisesi mezunu olan MYO öğrencilerinin, meslek lisesinde yeniden okumak isteyip-istemediği

	Frekans	Yüzdelik
Evet	120	46,5
Hayır	138	53,5
Toplam	258	100

Meslek lisesi mezunu olan öğrencilerin çoğunluğu yeniden meslek lisesinde okumak istememektedir.

Tablo-10 Meslek Lisesi mezunu olan MYO öğrencilerinin meslek lisesine gitmeseydi Fakülte kazanma durumu

	Frekans	Yüzdelik
Evet	200	77,5
Hayır	58	22,5
Toplam	258	100

**MUHASEBE PROGRAMINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN PROFİLİ VE
BEKLENTİLERİ: SDÜ ÖRNEĞİ**

Meslek lisesi mezunu olan öğrenciler, kendilerinin meslek lisesine gitmeseydi fakülteyi kazanabileceğine inanmaktadır.

Tablo-11 Meslek Lisesi mezunu olan MYO öğrencilerinin meslek lisesinde gördüğü derslerin faydalı olma durumu

	Frekans	Yüzdelik
Evet	185	71,7
Hayır	73	28,3
Toplam	258	100

Meslek Lisesi mezunu olan öğrencilerin %71,7'lik kısmı meslek lisesinde gördüğü derslerin MYO'da öğrenimde faydalı olduğunu belirtmişlerdir.

Tablo-12 Lise Mezuniyetine göre MYO öğrencilerinin çalışma durumu

	ÇALIŞMA DURUMU		Toplam
	Evet	Hayır	
Normal Lise	23	529	552
Meslek Lisesi	32	226	258
Toplam	55	755	810

MYO öğrencilerinin % 6.7'si hem okuyup hem çalışmaktadır.

Tablo-13 Mezun olunan Lise türüne göre ÖSS'ye hazırlanırken Dershane'ye gitme durumu

	DERSHANEYE GİTME DURUMU		Toplam
	Evet	Hayır	
Normal Lise	479	73	552
Meslek Lisesi	90	168	258
Toplam	569	241	810

Normal lise mezunlarının %86.8'i dershane'ye giderken bu oran meslek lisesi mezunlarında %34.9'da kalmaktadır.

Tablo-14 Mezun olunan Lise türüne göre Program hakkında bilgi sahibi olma durumu

	Bilgi sahibi misiniz?		Toplam
	Evet	Hayır	
Normal Lise	186	366	552
Meslek Lisesi	190	68	258
Toplam	376	434	810

Normal lise mezunlarının %33.7'si MYO'ya yerleşmeden önce program hakkında bilgi sahibiyken, meslek lisesi mezunlarında %73.6'sı program hakkında bilgi sahibi oldukları görülmektedir.

Tablo-15 MYO öğrencilerinin MYO okumaktan mutlu olması durumu

	Frekans	Yüzdelik
Evet	403	49,8
Hayır	407	50,2
Toplam	810	100,0

MYO öğrencilerinin MYO okumaktan mutlu olup-olmama noktası hemen hemen aynı frekansta çıkmıştır.

Tablo-16 Mezun olunan Lise türüne göre MYO okumaktan mutlu olması durumu

Mezun olunan lise	Sınavsız Geçiş		MYO Okumaktan mutlu mu?		Toplam
			Evet	Hayır	
Normal Lise	Sınavsız Geçiş	Hayır	248	304	552
Meslek Lisesi	Sınavsız Geçiş	Evet	114	70	184
		Hayır	41	33	74
	Toplam		155	103	258

Normal lise mezunlarının %44.9'u, meslek lisesi mezunlarının %60.1'i, MYO okumaktan mutlu görülmektedir. Meslek lisesi mezunu olan öğrencilerin daha mutlu oldukları gözlemlenmiştir. Özellikle sınavsız geçişten gelen öğrencilerin mutlu olması dikkat çekmektedir.

Tablo-17 MYO'lara göre MYO okumaktan mutlu olunması durumu

	MUTLU OLMA		Toplam
	Evet	Hayır	
Atabey MYO	23	28	51
Eğirdir MYO	82	48	130
Gelendost MYO	42	42	84
Gönen MYO	20	26	46
Isparta MYO	81	66	147
Keçiborlu MYO	62	79	141
Sütçüler MYO	37	53	90
Şarkikaraağaç MYO	22	18	40
Yalvaç MYO	34	47	81
Toplam	403	407	810

**MUHASEBE PROGRAMINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN PROFİLİ VE
BEKLENTİLERİ: SDÜ ÖRNEĞİ**

MYO okumaktan mutlu olunması hakkında MYO durumuna bakıldığında Hayır cevabı fazla olan MYO'ların doğal çevre koşulları, öğrencilerin yöreye bakış açıları da katılarak belirlenmiştir.

Tablo-18 MYO Okumanızdaki Amaç

	Frekans	Yüzdelik
Bir Meslek Sahibi Olmak	619	76,4
Ailem istediği için	104	12,8
DGS yoluyla bir fakülteye yerleşmek	410	50,6
Üniversite Eğitimi almak	426	52,6
Mesleğimde Kariyer yapmak	264	32,6
Diğer	24	3,0

MYO okuyan öğrencilerin başlıca amaçlarına bakıldığında; bir meslek sahibi olmak, üniversite eğitimi almak, DGS yoluyla fakülteye yerleşmek sayılabilir.

3.3. Öğrencilerin meslek yüksekokulundan sonraki meslek hayatlarına ilişkin beklentileri

Tablo-19 Branşınızla ilgili bir iş bulabileceğinizi düşünüyor musunuz?

	Frekans	Yüzdelik
Evet	657	81,1
Hayır	153	18,9
Toplam	810	100,0

MYO öğrencilerinin çoğunluğunun mezuniyet sonrasında branşıyla ilgili bir iş bulabileceğini düşünmektedir. MYO öğrencilerinin geleceğe ilişkin beklentilerinin had safhada olduğu görülmektedir.

Tablo-20 Branşınızla ilgili bir iş bulabileceğinizi düşünmüyorsanız nedenleri

	Frekans	Yüzdelik
Bilgi Yetersizliği	23	15
Özgüven Eksikliği	11	7,2
Piyasa şartlarının zorluğu	106	69,3
Fakülte Mezunlarının tercih edilmesi	40	26,1
İşe girecek çevremin olmaması	31	20,3
Diğer	9	5,9

Bir önceki soruya hayır cevabı veren öğrencilere mesleğiyle ilgili iş bulamama nedenleri sorulduğunda; piyasa şartlarının zorluğu, fakülte mezunlarının tercih edilmesi, işe girecek çevresinin olmaması vd. nedenler gösterilmiştir.

Tablo-21 MYO'da Okumanın size sağladığı katkı

	Frekans	Yüzdelik
Toplumda statü kazanma	170	21,0
Mesleki açıdan gelişim	449	55,4
Sadece Diploma	156	19,3
Hiçbir şey	31	3,8
Diğer	4	0,5
Toplam	810	100,0

Anketi cevaplayan öğrencilerin MYO okumanın kendilerine sağladığı en büyük katkının mesleki açıdan gelişim olduğunun bilincindedir, ayrıca MYO okumakla toplumda statü kazanacaklarına da inananların yanında sadece diploma katkısını sağlayacağını savunanlarda bulunmaktadır.

Tablo-22 MYO öğrencilerinin aldığı eğitimden gelecekteki beklentileri

	Frekans	Yüzdelik
Mesleğimle ilgili çalışabilirim	640	79,0
Herhangi bir işte çalışabilirim	90	11,1
Bu alanda başarılı olacağımı sanmıyorum	69	8,5
Diğer	11	1,4
Toplam	810	100,0

MYO öğrencilerinin gelecek için en büyük beklentisi %79'u, mesleğiyle ilgili işte çalışabileceğidir. Mesleği dışında bir işte çalışabileceğini düşünenler %11.1, bu alanda başarılı olacağını sanmamaktadır.

4.DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Meslek yüksek okulları, iş dünyasının ihtiyaç duyduğu nitelikli insan gücünü yetiştirmeyi hedefleyen eğitim kurumlarıdır. Bu eğitim sürecinde öğrenciler öncelikle teorik dersleri almakta, sonrasında pratik uygulamalara yöneltici çalışmalarla eğitim pekiştirilmekte ve staj eğitimiyle meslek yüksek okulu eğitimini tamamlamaktadırlar.

SDÜ'ye bağlı meslek yüksek okullarına en çok 17-20 yaş grubundan öğrencilerin geldiği, Akdeniz bölgesinden tercihin daha çok olduğu, öğrenci

MUHASEBE PROGRAMINDA EĞİTİM GÖREN ÖĞRENCİLERİN PROFİLİ VE BEKLENTİLERİ: SDÜ ÖRNEĞİ

ailelerinin gelirlerine bakıldığında 401-750-YTL arası gelire sahip olanlarla 751-1.000-YTL gelire sahip olan ailelerin çoğunluğu dikkat çekmektedir.

MYO'lara sınavsız geçişten yararlanarak gelen öğrencilerin %71,7'si 17-20 yaşlarında, Akdeniz Ege ve Marmara bölgelerinden geldikleri gözlenmektedir.

Ankete katılan MYO öğrencilerinin %31,9'u meslek lisesi mezunudur. Meslek lisesi mezunlarının %53,5'i meslek lisesinde yeniden okumak istemedikleri, %77,5'inin gitmeseydik fakülte kazanabileceğini, %71,7'sinin lisede gördüğü derslerden MYO'da faydalandığını belirtmişlerdir. Meslek lisesini tercih etmemelerinin sebepleri arasında fakülte okuyabilecek düzeydeki öğrencilerin buraları seçtiğinde kazanma şansının azalacağı düşüncesi hakimdir.

Ankete katılan MYO öğrencilerinin ÖSS'ye hazırlanırken normal lise mezunlarının %86,8'i dershaneye giderken, meslek lisesi mezunlarında bu oran %34,9'da kalmıştır. Normal lise mezunlarına bakıldığında çoğunun dershaneye gittiği ya daha kısa yoldan meslek edinmek yada açıkta kalmamak için tercih ettikleri görülmüştür. meslek lisesi mezunlarının çoğunun dershaneye gitmemesinin altında yatan sebep, sınavsız Geçiş yoluyla MYO'ya girme hakkının olmasıdır. Geri kalan meslek lisesi mezunları ise dershaneye giderek 4 yıllık eğitim almayı hedeflemiş kitledir. Meslek lisesi mezunlarının normal lise mezunlarına göre programa yerleşmeden önce programla ilgili daha bilgili oldukları görülmüştür.

Normal lise mezunu öğrencilerin çoğunluğunun MYO okumaktan mutlu olmadıkları, buna karşın meslek lisesi öğrencilerinin diğerlerine göre daha mutlu oldukları gözlenmiş, sebepleri arasında sınavsız geçişle gelinmesi, derslere lisede gördüğü derslerden dolayı aşına olması sayılabilir. Mutsuz olunmasının sebepleri olarakta, öğrencilerin eğitim-öğretim olarak beklentilerine karşılık bulamaması, hayal kırıklığı yaşaması, sosyal yaşam olarak yörenin sunmuş olduğu imkanlardan yararlanamama yada umduklarını bulamaması sayılabilir.

MYO öğrencilerinin okumadaki amaçlarının; meslek sahibi olmak, üniversite eğitimi almak, DGS yoluyla fakülteye yerleşmek olduğu söylenebilirken diğer okuma sebepleri ise, askerliğini tecil ettirmek için, 4 yıllık fakülte kazanamadığından lise mezunu olarak kalmak istemediği ve açıkta kalmamak için tercih ettiğiidir.

MYO öğrencilerinin %81,1'i branşıyla ilgili bir iş bulabileceğini düşünmekle birlikte geleceğe umutla bakmaktadır. Branşıyla ilgili iş

bulamayacağını düşünenlerin ise önünde gördüğü en büyük engeller şunlardır: piyasa şartlarının iş bulmayı zorlaştırması, iş kolunda fakülte mezunu personelin tercih edilmesi, işe girecek çevresinin olmamasıdır.

MYO öğrencilerinin almış oldukları eğitimden en büyük beklentileri arasında da mesleğiyle ilgili bir işte çalışabilmek olduğu görülmektedir.

MYO okumanın öğrencilere en büyük katkısının mesleki açıdan gelişim olduğu, toplumda statü kazanma ve diploma alması gösterilmektedir.

Sonuç olarak bu çalışmada, SDÜ'ye bağlı MYO'larda okuyan öğrenci profili belirlenmiş, geleceğe umutla baktıkları, beklentilerinin oldukları ve bu beklentilerini MYO okuyarak karşılayabileceklerini belirtmişlerdir

Meslek Yüksek Okullarından mezun olan öğrenciler, iş dünyasının istediği ara eleman olarak sektörlere sunulmaktadır. Ara kademe insan gücünde aranan nitelikler ise;

- Belli ve yeterli bir teorik bilginin yanı sıra mutlaka işin pratiğini bizzat uygulamasını bilenleri,
- Zaman içerisinde ortaya çıkacak bilimsel ve teknolojik gelişmeleri takip ederek, bunları özümseyebilenleri,
- Takım ruhuna sahip olup, takım çalışmalarına yatkın ve beraber çalıştığı işçi, usta, ustabaşı ve teknisyen gibi gruplara liderlik ve önderlik yapabilmeleri,
- İşyerlerindeki kaynakları etkili ve verimli kullanabilmeleri,
- Sağlıklı sosyal ilişkiler kurup iş yerinde verimliliği ve üretimi arttırıcı fikir ve teknikleri konusunda çalışmalar yapabilecek elemanlara ihtiyaç duyulmaktadır. (Er-Kocaman-Açıkgöz, 2003:114)

MYO'lardaki eğitimlerde konferansların da önemli olduğu vurgulanarak, sektörden konuklarla-öğrenciler buluşturulup mezuniyetten sonra onları nasıl bir ortamın beklediği ve sektörün onlardan beklentilerinin neler olduğunun anlatılması yararlı olacaktır.

KAYNAKÇA

MEB-YÖK "Meslek Yüksekokullarının Bugünkü Durumu ve Mesleki ve Teknik Orta Öğretim Okullarından Meslek Yüksekokullarına Sınavsız Geçişin Değerlendirilmesi" <http://www.yok.gov.tr/egitim/myo/egitim.htm/> 10-10-2006, s.10.

ER, Hatice; KOCAMAN, Faris; AÇIKGÖZ, A.Faruk; "Trakya üniversitesi çorlu meslek yüksekokulu öğrencileri üzerinde sınavsız geçiş öncesi ve sonrası öğrenci profili üzerine yapılan bir araştırma", IVETA Bölgesel Konferansı, Ankara, 2003. s.114.

http://www.yok.gov.tr/egitim/endustriyel/myo_durumu.doc- 13-12-2006

**MODERN İŞLETME YÖNETİMİNDE MATEMATİKSEL MODELLEME TEKNIĞI:
Yönetici Kararlarında Tamsayılı Doğrusal Programlama Modelinin Kullanımı**

Ahmet ERGÜLEN*

Halim KAZAN**

ÖZET

İşletmelerde sürekli olarak kısa veya uzun süreli birtakım kararlar alınmak zorundadır. Bu kararlar küçük işletmeler için çoğunlukla stok ve fiyat politikaları ile ilgili iken büyük işletmeler içinse üretim, yatırım, finansman, stoklama, fiyat, istihdam, rekabet, ve ulaşım politikalarıyla ilgilidir. İşletme yönetimlerindeki bu kararlarda en önemli kavram belirsizlik olmuştur. Bunun için somut verileri kullanarak, problemlerin matematiksel modellerini oluşturup çözümlmek kararlar da önemli yer tutmaktadır. Bu çalışma, bütün işletmeler için rekabetin önemli olduğu pazar faaliyetleri sırasında, ulaşım politikasıyla ilgili olan dağıtım maliyetini minimize etmeyi sağlayacak model oluşturmayı hedeflemektedir. Çalışma sonucu, işletmelerin genel finansman yapısının modeller kullanılarak daha iyi konuma geleceğini göstermektedir.

Anahtar Sözcük: Dağıtım Maliyeti, Karar Verme Teorisi, Tamsayılı Doğrusal Programlama

ABSTRACT

Managers in the firms are required to make several short and long term decisions. Whilst such decisions for small firms are generally related with stocks and pricing policies, for big firms, such decisions are mostly related with production, investment, financing, stoking, pricing the stock, employment and transportation policies. The most important element of decision is uncertainty. As such, setting up mathematical models based on actual data to sort out the problems plays an important role in decision making process. The aim of this study is to set up model to minimise distribution costs related with transportation policy, which is off particular importance for the firms that are operating in the rather competitive environment. The results of this study suggest that financing structure of firms can be improved by using models.

Key Words: Distribution Costs, Decision Making Theory, Linear-Integer Programming

* Yrd.Doç. Dr. Ahmet ERGÜLEN N.Ü. İ.İ.B.F İşletme Böl. Öğretim Üyesi

** Yrd.Doç. Dr. Halim KAZAN G.Y.T.E İşletme Fak. Öğretim Üyesi

I. GİRİŞ

Bu çalışmada bütün işletmeler için rekabetin önemli olduğu pazar faaliyetleri sırasında, bir firmaya ait lojistik bölümünün dağıtım planında, firmaya tasarruf sağlayacak ve firmanın dağıtım maliyetine karşılık, ürünlere ait tablolar kullanılarak Tamsayılı Doğrusal Programlama(TDP) modeliyle ürünlerin dağıtım maliyetinin minimize edilebileceği gösterildi.

Yapılan literatür taramasında, kararların alınması ile ilgili kantitatif yöntemler bir çok çalışmada dağıtım problemleriyle ilgili olarak kullanılmıştır. Bunlardan bazıları: (Chen, M. and Wang, W., 1997) A linear programming model for integrated steel production and distribution planning, (Balakrishnan,A., Natarajan,H.P. and Pangburn, M.S., 2000) Optimizing Delivery Fees For a Network of Distributors, (Ergülen, A., 2005), “İşletmelerin Dağıtım Stratejilerinin Oluşturulması Modeli :Dağıtım Koşullarının Ağır Olduğu Türkiye deki Doğu ve Kuzey İlleri Üzerine Örnek Bir Uygulama”, Ayrıca, doğrusal programlama teknikleri geniş çekiciliğe sahiptirler. Taşıma, enerji, tele iletişim ve üretimin tüm şekillerini kapsayarak, pek çok endüstride başarılı olarak kullanılmıştır. (Stapleton, Hanna, Markussen, 2003:54). Durhan ve ark. (1996:115) taşıma maliyetlerinin minimize edilmesinin, Pazar faaliyetleri sırasında, rakip firmalara karşı çeşitli fiyat stratejileri geliştirilmesi açısından önemli olduğunu ve firmanın genel finansal yapısının da daha sağlıklı yapıya ulaşmasında temel faktörlerden biri olduğunu belirtmişlerdir.

İşletmecilikte taşıma maliyetlerinin önemi bilinen bir gerçektir. Bu nedenle taşıma maliyetlerinin minimizasyonu konusunda pek çok araştırmanın yapıldığı görülmektedir. Bu çalışmaların önemli bir kısmının Araç Rotalama Problemi alanında olduğu gözlenmektedir (Tarantilis, C.D. ve arkadaşları 2004).

Araç Rotalama Problemleri (ARP), coğrafi olarak dağınık merkezlere bir veya birden fazla depodan hizmet vermek üzere görevlendirilen araçların optimum dağıtım/toplama rotalarının planlanması problemleridir (Eryavuz, M. ve Gencer, C., s:139, 2001). Tüketim mallarının fabrikalardan toptancılara dağıtım sorunu, ARP için iyi ve kolay anlaşılır bir örnek problemdir. Burada fabrikalar arz merkezleri, toptancılar ise talep merkezleri durumdadır.

Literatürde yer alan çalışmalar; farklı özellikler içeren ARP problemlerinin modellenmesi, bu problemlerin optimum çözümünün araştırılmasında farklı çözüm algoritmalarının kullanılması ve gerçek hayattaki çeşitli sorunların çözümü için uygulamalar yapılması şeklindedir (Gilbert Laporte, G. ve diğerleri, 2000; Ropke, S. ve Pisinger, D., 2004)

Bu çalışmada; bir fabrikadan birden çok toptancıya farklı kapasitedeki araçlarla sürekli olarak mal taşınması probleminde, talep miktarlarının durumuna uygun bir tamsayılı doğrusal programlama modeli önerilerek, bu modelin bir firmada uygulaması yapılmıştır.

**Modern İşletme Yönetiminde Matematiksel Modelleme Tekniği:
Yönetici Kararlarında Tamsayılı Doğrusal Programlama Modelinin Kullanımı**

II. ÖNERİLEN MODEL

Bu çalışmada önerilen model; bir fabrikadan çok sayıda toptancıya sürekli olarak mal taşıma işleminin yapıldığı ve toptancı talep miktarlarının bulanık olduğu durumlara benzer araç rotalama problemleri için kullanılabilecek bir karışık tamsayılı doğrusal programlama modelidir. Önerilen model aşağıdadır:

Bugünün şartlarında değerlendirildiğinde, taşıma maliyetlerinin minimize edilmesinin, i. Dağıtımda, maliyet ve zaman esaslı, rekabet üstünlüğü sağlaması, ii. Geliştirilecek fiyat politikalarında hareket kabiliyeti veya esneklik sağlaması, iii. Lojistik ve mali planların daha sağlıklı yapılabilmesi, gibi daha birçok faydaları olacaktır.

İşletmelerde bu tür çalışmalar ancak bir ihtiyaca karşılık geldiğinde veya bir problemi çözdüğünde bir anlam ifade etmektedir. Bir başka ifade ile, mevcut durumdan varılmak istenen hedefe ulaşılması için gereken ihtiyaç(lar)ın belirlenmesidir. Çözüm, belirlenen ihtiyaçların veya problemlerin giderilmesine yönelik faaliyetlerdir.

Bu çalışmadaki, firmanın dağıtım maliyetinin minimize edilmesindeki çözümüne ait TDP modeli aşağıdaki şekilde yazılabilir:

$$Z_{\min} = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^n (d_{ij} X_{ij} + r_i Y_i) \quad i = 1, 2, \dots, m \text{ (m: araç türleri sayısı)}$$
$$j = 1, 2, \dots, n \text{ (n: bölge sayısı)}$$

Sefer Sayıları Kısıtı;

$$\sum_{j=1}^n (a_{ij} X_{ij} - c_i Y_i) \leq t_i \quad i = 1, 2, \dots, m \text{ (m: araç türleri sayısı)}$$
$$j = 1, 2, \dots, n \text{ (n: bölge sayısı)} \quad [1]$$

Dağıtım Yapılacak Malların Yük Kısıtı;

$$\sum_{i=1}^m f_i X_{ij} \geq h_k \quad i = 1, 2, \dots, m \text{ (m: araç türleri sayısı)}$$
$$j = 1, 2, \dots, n \text{ (n: bölge sayısı)}$$
$$k = 1, 2, \dots, n \text{ (n: bölgelere ait yük değerleri)} \quad [2]$$

Pozitiflik Şartı;

$$X_{ij} \geq 0 \text{ ve tamsayı, } Y_i \geq 0 \text{ ve tamsayı}$$

Burada; i : araç tipini, j : aracın sefer yapacağı bölgeyi göstermek üzere,

ERGÜLEN-KAZAN

Amaç denkleminde;

Kullanılan parametreler,

d_{ij} : i. tip aracın j bölgesine yapacağı sefer maliyetini,

r_i : i tipi bir aracı 10 günlüğüne kiralamanın maliyeti

Karar değişkenleri ise,

X_{ij} : i. tip aracın j bölgesine yapacağı sefer sayısı

Y_i : Kiralanacak i tipi bir araç sayısı

olarak ifade edilir.

[1] numaralı kısıt'ta;

Kullanılan parametreler,

a_{ij} : i. tip aracın j bölgesine bir sefer yapması gereken süresini

c_i : Kiralanacak i tipi bir aracın (10 gün zarfında) çalışma süresi

t_i : İşletmenin elindeki i tipi bir aracın (10 gün zarfında) çalışma süresi

Karar değişkenleri ise,

X_{ij} : i. tip aracın j bölgesine yapacağı sefer sayısı

Y_i : Kiralanacak i tipi bir araç sayısı

olarak ifade edilir.

[2] numaralı kısıt'ta;

Kullanılan parametreler;

f_i : i tipi bir aracın tonajı,

h_k : k bölgesine gönderilecek yük miktarlarını ,

Karar değişkenleri ise,

X_{ij} : i. tip aracın j bölgesine yapacağı sefer sayısı

Modern İşletme Yönetiminde Matematiksel Modelleme Tekniği: Yönetici Kararlarında Tamsayılı Doğrusal Programlama Modelinin Kullanımı

olarak tanımlanır.

Yukarıda verilen genel (TDP) modelde işletmenin dağıtım planına uygun ,işletmeye ait özel değerleriyle hazırlanacak planlar yapılabilir. Aynı şekilde problemi uygun diğer işletmeler için de çözüm yöntemi olarak kullanılabilir.

Bu çalışmanın önemi, Türkiye deki işletmelerin yapılan çalışmalarda üretimden, tüketime kadar olan aşamalarında bilimsel teknikler kullanarak planlama yapmaya yönelmesini sağlamaktır.

Buradaki karar probleminde, bir firmanın lojistik bölümünün dağıtım yapılan ürünlerine ait bölgelerin yük değerleri ve taşımadaki kg birim fiyatı tabloları kullanılarak firmanın dağıtım maliyetleri değişkenler şeklinde ortaya konuldu. Ayrıca firmanın dağıtım maliyetine karşılık, dağıtım yapılan ürünlere ait tablolar kullanılarak TDP modeliyle ürünlerin yeni dağıtım maliyeti belirlendi. Buradan da dağıtım maliyetleri karşılaştırılarak, dağıtım maliyetinin minimize edildiği görüldü.

III. BİR GIDA FİRMASINDA UYGULAMA

Modelin uygulaması, Adana ilindeki fabrikada üretilen bir ürünün 1.Diyarbakır, 2.Erzurum, 3.Hatay, 4.Kastamonu, 5.Malatya, 6.Mardin, 7.Mersin, 8.Samsun, 9.Sivas, 10.Tokat ve 11.Trabzon illerinde bulunan toptancılara (talep merkezleri) dağıtılması sorununun çözümü için yapılmıştır. Uygulama dönemi olarak Ocak-Aralık ayları, 10'ar günlük süreler dikkate alınmıştır. Firmanın elinde bulunan araçların özellikleri Ek.1'de; fabrikadan distribütörlere mal taşıyan bir aracın gidiş-geliş (sefer) maliyeti ve süreler Ek 2'de; distribütörlerin bu dönem içindeki talep miktarları Ek-3'de, Firmaya ait malların dağıtımını distribütörlerin bulundukları yerlere yaparken istenen mallara ait sefer ücretleri de Ek 4'de verilmiştir. Ayrıca Araç tipleri ve sefer yapacakları yerlere ait değişkenlerin açıklamaları Ek-5'de verilmiştir.

Bu çalışmada önerilen model için Ek 1, Ek 2, Ek 3 ve Ek 4'deki veriler dikkate alınarak bir uygulama yapıldığında, aşağıda açık yazılımı verilen bir tamsayılı doğrusal programlama modeli ortaya çıkmaktadır:

Amaç denklemi ; Ocak-Şubat (Aylık)

ERGÜLEN-KAZAN

$$\begin{aligned}
 Z_{\min} = & 143598X_{11} + 296725X_{12} + 62491X_{13} + 235534X_{14} + 136994X_{15} \\
 & + 143598X_{16} + 41990X_{17} + 236899X_{18} + 140920X_{19} + 182247X_{110} \\
 & + 296855X_{111} + 220920X_{21} + 456500X_{22} + 96140X_{23} + 362360X_{24} \\
 & + 210760X_{25} + 220920X_{26} + 64600X_{27} + 364460X_{28} + 216800X_{29} \\
 & + 280380X_{210} + 456700X_{211} + 276150X_{31} + 570625X_{32} + 120175X_{33} \\
 & + 452950X_{34} + 263450X_{35} + 276150X_{36} + 80750X_{37} + 455575X_{38} \\
 & + 271000X_{39} + 350475X_{310} + 570875X_{311} + 130000Y_1 + 200000Y_2 \\
 & + 250000Y_3
 \end{aligned}$$

(1. tip aracın kapasitesi (13 ton) x Gidilecek 1. bölgenin nakliye kğ fiyatı (11046) =143598 (Diyarbakır'a götürülen bir seferlik yük'ün firmaya fatura edilen maliyeti) olur.)

Araçların çalışma kapasitesi kısıtları;

$$\begin{aligned}
 & 16X_{11} + 24X_{12} + 6X_{13} + 18,46X_{14} + 12X_{15} + 16X_{16} + 2,18X_{17} \\
 & 20X_{18} + 15X_{19} + 17,14X_{110} + 26,66X_{111} - 720Y_1 \leq 30240
 \end{aligned}$$

(10gün x 24 saat=240 saat; 14araç x 10gün x 24saat=3360 saat)

$$\begin{aligned}
 & 16X_{21} + 24X_{22} + 6X_{23} + 18,46X_{24} + 12X_{25} + 16X_{26} + 2,18X_{27} \\
 & 20X_{28} + 15X_{29} + 17,14X_{210} + 26,66X_{211} - 720Y_2 \leq 17280
 \end{aligned}$$

(8araç x 10gün x 24saat=1920 saat)

$$\begin{aligned}
 & 16X_{31} + 24X_{32} + 6X_{33} + 18,46X_{34} + 12X_{35} + 16X_{36} + 2,18X_{37} \\
 & 20X_{38} + 15X_{39} + 17,14X_{310} + 26,66X_{311} - 720Y_3 \leq 6480
 \end{aligned}$$

(3araç x 10gün x 24saat=720 saat)

şeklindedir. Modelde, karar değişkenlerinin tanımlanmasında kullanılan değişkenlere göre yük; Araçların 1.10gün, 2.10gün ve 3.10gün de her bir seferde taşıdığı mal miktarıdır. Buna göre, aşağıdaki yük kısıtının oluşturulmasındaki yük ifadesi yerine, dağıtım planında Tablo 1 deki verilen yük miktarları her bir model (Her bir il için ocak ayından aralık ayına kadar, her bir ay içerisinde 1.10 gün,2.10gün ve 3.10 gün şeklinde üç model, toplam olarak yılda 3 x 12=36 model kurmak.) için ayrı ayrı kullanılmıştır.

Toptancıların talep kısıtları

**Modern İşletme Yönetiminde Matematiksel Modelleme Tekniği:
Yönetici Kararlarında Tamsayılı Doğrusal Programlama Modelinin Kullanımı**

$$\begin{aligned}
 13X_{11} + 20X_{21} + 25X_{31} &\geq Y_{\text{ük}}, 13X_{12} + 20X_{22} + 25X_{32} \geq Y_{\text{ük}} \\
 13X_{13} + 20X_{23} + 25X_{33} &\geq Y_{\text{ük}}, 13X_{14} + 20X_{24} + 25X_{34} \geq Y_{\text{ük}} \\
 13X_{15} + 20X_{25} + 25X_{35} &\geq Y_{\text{ük}}, 13X_{16} + 20X_{26} + 25X_{36} \geq Y_{\text{ük}} \\
 13X_{17} + 20X_{27} + 25X_{37} &\geq Y_{\text{ük}}, 13X_{18} + 20X_{28} + 25X_{38} \geq Y_{\text{ük}} \\
 13X_{19} + 20X_{29} + 25X_{39} &\geq Y_{\text{ük}}, 13X_{110} + 20X_{210} + 25X_{310} \geq Y_{\text{ük}} \\
 13X_{111} + 20X_{211} + 25X_{311} &\geq Y_{\text{ük}}
 \end{aligned}$$

şeklindedir.

Burada oluşturulan Modelin WINQSB paket programı ile elde edilen optimum çözümüyle dağıtım maliyetine ulaşılmış olur.

Tablo 1: Modele ait yıllık dağıtım maliyeti

Modele Ait Yıllık Toplam Maliyet	404.762,340
Modele Ait Yıllık Toplam Yük	26.164.727
Modele Ait Yıllık Toplam Sefer	1530

Tabloda yük miktarları ton olarak , maliyet ise YTL olarak alınmıştır.

Ayrıca; Firma dağıtım yaparken anlaşmayı yaptığı nakliye firmasıyla 13 Tonluk klimalı araçlar kullanmıştır. Dağıtım yapılan mallar margarin ve likit yağlar olduğu için klimalı araçlar tercih edilmiştir.

Buna göre firmanın dağıtım maliyetinin ortaya çıkarılmasında ;

1-Distribütörlere dağıtım yapılan malların, miktarlarına ait yıllık dağıtım tablosu

2-Distribütörlere dağıtım yapılan malların, her bir seferdeki kg fiyatı ve km fiyatını belirten değerler tablosu

3-Bunlara bağlı olarak distribütörlere yapılan dağıtımdaki toplam sefer sayıları tablosu oluşturulmuştur.

Tablo 2 :Firmaya Ait Yıllık Dağıtım Maliyeti

Firmaya ait Yıllık Toplam Maliyet	447.547,099
Firmaya ait Yıllık Toplam Yük	26.164.727
Firmaya ait Yıllık Toplam Sefer Sayısı	2218

Tabloda yük miktarları ton olarak , maliyet ise YTL olarak alınmıştır.

IV. SONUÇ

ERGÜLEN-KAZAN

Bu model, firmanın dağıtım sistemine alternatif model olacak şekilde oluşturulmuştur. Firmaya ait olan yıllık çözüm sonuçları ve modele ait olan yıllık çözüm sonuçları karşılaştırıldığında malların yapılan yıllık dağıtımlarında maliyet minimizasyonunun olduğu görülür.

Tablo 3: Firmaya ait dağıtım maliyeti ile modele ait dağıtım maliyeti arasındaki yıllık tasarruf miktarı

Firmaya Ait Toplam Veriler;	
Yıllık Toplam Maliyet =	447.547,099
Yıllık Toplam Yük =	26.164.727
Yıllık Toplam Sefer =	2218

Tablo 3'ün devamı

Modele Ait Toplam Veriler;	
Yıllık Toplam Maliyet =	404.762,340
Yıllık Toplam Yük =	26.164.727
Yıllık Toplam Sefer =	1530
Yıllık Toplam Tasarruf = Firmanın Yıllık Toplam Maliyeti - Modelin Yıllık Toplam Maliyeti	
=	447.547,099 – 404 762,340
=	42.784,759

Tabloda yük miktarları ton olarak , maliyet YTL olarak alınmıştır.

Tablo 3'e bakıldığında yıllık toplam tasarrufun 42.784 YTL 759 YKrş olduğu görülür. Buda modelle yapılan dağıtım maliyetinin, firmayla yapılan dağıtım maliyetine göre % 9.56 oranında daha avantajlı dağıtım yapıldığını ve sonuç olarak da, rekabetin önemli olduğu işletme faaliyetleri sırasında, işletmelerin finansman yapısını etkileyecek dağıtım maliyetinin minimize edildiğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Eryavuz, M. ve Gencer, C., "Araç Rotalama Problemine Ait Bir

Uygulama", Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, C.6, S.1, s:139-155, 2001.

Tarantilis, C.D., G.Ioannou ve G. Prastacos, "Advanced

vehicle routing algorithms for complex operations management problems", Journal of Food Engineering, In Press, Corrected Proof, Available online 8 December 2004.

Stapleton, D.M., Hanna J.B., Markussen, D., " Marketing Strategy Optimization: Using Linear Programming to Establish an Optimal Marketing Mixture", American Business Review, 54-62. 2003.

**Modern İşletme Yönetiminde Matematiksel Modelleme Tekniği:
Yönetici Kararlarında Tamsayılı Doğrusal Programlama Modelinin Kullanımı**

Balakrishnan,A.,Natarajan,H.P. and Pangburn, M.S., Optimizing Delivery Fees For a Network of Distributors 2000.

Chen, M. and Wang, W., A linear programming model for integrated steel production and distribution planning 1997

Durhan,A.C.,Sexton,J.R., American Journal of Agricultural Economics, Spatial competition uniform pricing and transportation efficiency in the California processing Vol. 78, Issue.1,p.115. 1996

Ergülen, Ahmet “İşletmelerin Dağıtım Stratejilerinin Oluşturulması Modeli: Dağıtım Koşullarının Ağır Olduğu Türkiye deki Doğu ve Kuzey İlleri Üzerine Örnek Bir Uygulama”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt 19, Sayı 1, Nisan, s.325-342.2005

Laporte, G., M. Gendreau, J.Y. Potvin ve F. Semet, “Classical and Modern Heuristics For the Vehicle Routing Problem”, [International Transactions in Operational Research, Vol.7, Is.4-5, p:285-300, 2000.](#)

Ekler:

Ek 1: Firmanın elinde bulunan araçlar

Araç tipi (yük kapasitesi)	Araç tipi no: (i)	Araç sayısı	Araçların toplam çalışma kapasiteleri (saat)
13 Tonluk	1	42	30240
20 Tonluk	2	24	17280
25 Tonluk	3	9	6480

Ek 2: Fabrikadan distribütörlere mal taşıyan bir aracın gidiş-geliş

(sefer) maliyeti ve süreler

j	Toptancı bulunan iller	Fabrika ve toptancı arası uzaklık (Saat) (gidiş-geliş süresi)	Araçların sefer maliyetleri		
			13 Tonluk i=1	20 Tonluk i=2	25 Tonluk i=3
1	Diyarbakır	16	143598	220920	276150
2	Erzurum	24	296725	456500	570625
3	Hatay	6	62491	96140	120175
4	Kastamonu	18,46	235534	362360	452950
5	Malatya	12	136994	210760	263450
6	Mardin	16	143598	220920	276150
7	Mersin	2,18	41990	64600	80750
8	Samsun	20	236899	364460	455575
9	Sivas	15	140920	216800	271000
10	Tokat	17,14	182247	280380	350475
11	Trabzon	26,66	296855	456700	570875

ERGÜLEN-KAZAN

Ek 3(a-e): Toptancıların talep miktarları

Ek 3a

AYLAR	Diyarbakır				Erzurum			
	1.10	2.10	3.10	T	1.10	2.10	3.10	T
Ocak	77851	176933	217038	471.822	22109	50248	61638	133995
Şubat	40470	91978	112826	245.274	39278	89269	109503	238050
Mart	57825	131420	161208	350.452	29711	67525	82830	180066
Nisan	53958	122633	150429	327.020	39744	90326	110800	240870
Mayıs	39592	89981	110377	239.950	46606	105922	129931	282459
Haziran	60970	138568	169977	369.515	30731	69844	85675	186250
Temmuz	55564	126281	154905	336.750	18955	43080	52845	114880
Ağustos	71145	161693	198343	431.181	31612	71846	88130	191588
Eylül	89219	202770	248731	540.720	51602	117278	143861	312742
Ekim	93468	212426	260576	566.470	44837	101903	125000	271740
Kasım	93828	213245	261581	568.654	51516	117083	143622	312221
Aralık	49789	113157	138805	301.751	24009	54566	66934	145509
Toplam	783677	1781085	2184797	4.749.559	430711	978889	1200770	2610370

Ek 3b

AYLAR	Hatay				Kastamonu			
	1.10	2.10	3.10	T	1.10	2.10	3.10	T
Ocak	14687	33379	40945	89.011	10398	23633	28989	63.020
Şubat	12261	27866	34183	74.310	17785	40421	49583	107.789
Mart	15014	34123	41857	90.994	10754	24442	29982	65.178
Nisan	3409	7748	9504	20.661	13814	31395	38511	83.720
Mayıs	13272	30163	37000	80.435	9601	21821	26767	58.189
Haziran	6679	15180	18621	40.480	11609	26383	32363	70.355
Temmuz	16151	36707	45027	97.885	9695	22034	27029	58.758
Ağustos	9936	22581	27699	60.216	12251	27842	34153	74.246
Eylül	17604	40009	49078	106.691	13318	30269	37130	80.717
Ekim	17371	39480	48429	105.280	14345	32602	39991	86.938
Kasım	18539	42134	51684	112.357	15870	36067	44242	96.179
Aralık	10686	24287	29791	64764	9590	21795	26735	58120
Toplam	1556089	353657	433819	943084	1490305	338703	415476	903209

Ek 3c

AYLAR	Malatya				Mardin			
	1.10	2.10	3.10	T	1.10	2.10	3.10	T
Ocak	6599	14999	18398	39.996	61938	140768	172675	375.381
Şubat	14562	33095	40597	88.254	65142	148051	181609	394.802
Mart	17355	39443	48383	105.181	65701	149321	183166	398.188
Nisan	20437	46448	56976	123.861	81307	184788	226674	492.769
Mayıs	18884	42919	52647	114.450	89387	203153	249200	541.740

**Modern İşletme Yönetiminde Matematiksel Modelleme Tekniği:
Yönetici Kararlarında Tamsayılı Doğrusal Programlama Modelinin Kullanımı**

Haziran	16733	38029	46649	101.410	85883	195188	239431	520.502
Temmuz	13126	29832	36594	79.552	75008	170473	209113	454.594
Ağustos	12635	28717	35226	76.578	73895	167942	206009	447.846
Eylül	19037	43266	53073	115.376	103900	236136	289660	629.696
Ekim	21648	49201	60353	131.202	103039	234179	287259	624.477
Kasım	19245	43739	53653	116.638	99574	226304	277600	603.478
Aralık	11233	25530	31317	68.080	84522	192096	235638	512.256
Toplam	91495	435217	533866	1160578	989295	2248398	2758035	5995729

Ek 3ç

AYLAR	Mersin				Samsun			
	1.10	2.10	3.10	T	1.10	2.10	3.10	T
Ocak	30720	69819	85645	186.184	31370	71296	87456	190.122
Şubat	48428	110063	135011	293.502	23707	53880	66092	143.679
Mart	30690	69751	85561	186.002	10516	23900	29318	63.734
Nisan	39904	90690	111246	241.840	27476	62445	76599	166.520
Mayıs	31347	71243	87392	189.982	22224	50509	61957	134.690
Haziran	32068	72881	89401	194.350	19091	43388	53223	115.702
Temmuz	38985	88603	108686	236.274	23403	53189	65245	141.837
Ağustos	34515	78444	96225	209.184	32952	74891	91866	199.709
Eylül	37886	86105	105622	229.613	29963	68097	83532	181.592
Ekim	30274	68804	84399	183.477	36606	83196	102054	221.856
Kasım	34583	78597	96412	209.592	34821	79139	97077	211.037
Aralık	29469	66976	82157	178.602	17515	39807	48830	106.152
Toplam	418869	951976	1167757	2.538.602	309644	703736	863250	1.876.630

Ek 3d

AYLAR	Sivas				Tokat			
	1.10	2.10	3.10	T	1.10	2.10	3.10	T
Ocak	26758	60815	74599	162172	30984	70418	86379	187781
Şubat	28131	63934	78425	170490	37233	84620	103801	225654
Mart	25403	57735	70822	153960	28627	65061	79808	173496
Nisan	27181	61776	75778	164735	28346	64422	79024	171792
Mayıs	22422	50959	62509	135890	26387	59970	73563	159920
Haziran	29394	66806	81948	178148	29710	67523	82828	180061
Temmuz	25891	58844	72182	156917	28999	65907	80846	175752
Ağustos	27807	63198	77523	168528	31776	72218	88588	192582
Eylül	26995	61352	75258	163605	40428	91881	112707	245016
Ekim	37256	84673	103865	225794	35765	81284	99709	216758
Kasım	36199	82270	100918	219387	31161	70820	86872	188853
Aralık	30635	69624	85405	185664	38291	87024	106749	232064
Toplam	344073	781984	959233	2085290	387705	881148	1080875	2349729

ERGÜLEN-KAZAN

Ek 3e

AYLAR	Trabzon				AYLAR	Trabzon			
	1.10 gün	2.10 gün	3.10 gün	T		1.10 gün	2.10 gün	3.10 gün	T
Ocak	7752	17618	21611	46981	Ağustos	19166	43559	53432	116157
Şubat	26153	59438	72910	158501	Eylül	15024	34145	41885	91054
Mart	12178	27678	33952	73808	Ekim	11065	25148	30848	67060
Nisan	9257	21038	25806	56101	Kasım	18666	42422	52038	113126
Mayıs	15606	35468	43507	94581	Aralık	1990	4523	5548	12061
Haziran	10052	22845	28023	60920	Toplam	157071	356980	437895	951946
Temmuz	10163	23099	28334	61596					

Değerler Ton olarak alınmıştır. Araçlar 13 Tonluk ve klimalıdır.

Ek 4(a-ç): Talep Merkezinden istenen mallara ait sefer ücretleri (Kğ. ve Km.)

Ek 4a

Diyarbakır			Erzurum			Hatay		
AYLAR			AYLAR			AYLAR		
	Kğ. Fiy.	Km.Fiy.		Kğ. Fiy.	Km.Fiy.		Kğ. Fiy.	Km.Fiy.
Ocak	11046	275.623	Ocak	22825	357.943	Ocak	4807	327.225
Şubat	11046	275.623	Şubat	22825	299.275	Şubat	4807	327.225
Mart	11874	296.295	Mart	24537	321.721	Mart	5168	351.767
Nisan	11874	296.295	Nisan	24537	321.721	Nisan	5168	351.767
Mayıs	11874	296.295	Mayıs	24537	321.721	Mayıs	5168	351.767
Haziran	12765	318.517	Haziran	26377	345.850	Haziran	5556	378.150
Temmuz	13722	342.406	Temmuz	28356	371.789	Temmuz	5972	406.511
Ağustos	14751	368.086	Ağustos	30482	399.673	Ağustos	6420	436.999
Eylül	14751	368.086	Eylül	30482	399.673	Eylül	6420	436.999
Ekim	14751	368.086	Ekim	30482	399.673	Ekim	6420	436.999
Kasım	15857	395.692	Kasım	32768	429.648	Kasım	6902	469.774
Aralık	15857	395.692	Aralık	32768	429.648	Aralık	6902	469.774

Ek 4b

Kastamonu			Malatya			Mardin		
AYLAR			AYLAR			AYLAR		
	Kğ. Fiy.	Km.Fiy.		Kğ. Fiy.	Km.Fiy.		Kğ. Fiy.	Km.Fiy.
Ocak	18118	333.618	Ocak	10538	334.146	Ocak	11046	269.418
Şubat	18118	333.618	Şubat	10538	334.146	Şubat	11046	269.418
Mart	19477	358.639	Mart	11328	359.207	Mart	11874	289.624
Nisan	19477	358.639	Nisan	11328	359.207	Nisan	11874	289.624
Mayıs	19477	358.639	Mayıs	11328	359.207	Mayıs	11874	289.624
Haziran	20938	385.537	Haziran	12178	386.148	Haziran	12765	311.346
Temmuz	22508	414.452	Temmuz	13091	415.109	Temmuz	13722	334.697
Ağustos	24196	445.536	Ağustos	14073	446.242	Ağustos	14751	359.799
Eylül	24196	445.536	Eylül	14073	446.242	Eylül	14751	359.799
Ekim	24196	445.536	Ekim	14073	446.242	Ekim	14751	359.799
Kasım	26011	478.951	Kasım	15128	479.710	Kasım	15857	386.784

Modern İşletme Yönetiminde Matematiksel Modelleme Tekniği:
Yönetici Kararlarında Tamsayılı Doğrusal Programlama Modelinin Kullanımı

Aralık	26011	478.951	Aralık	15128	479.710	Aralık	15857	386.784
--------	-------	---------	--------	-------	---------	--------	-------	---------

Ek 4c

Mersin			Samsun			Sivas		
AYLAR			AYLAR			AYLAR		
	Kğ. Fiy.	Km.Fiy.		Kğ. Fiy.	Km.Fiy.		Kğ. Fiy.	Km.Fiy.
Ocak	3230	608.695	Ocak	18223	317.144	Ocak	10840	281.283
Şubat	3230	608.695	Şubat	18223	317.144	Şubat	10840	281.283
Mart	3472	654.347	Mart	19590	340.930	Mart	11653	302.379
Nisan	3472	654.347	Nisan	19590	340.930	Nisan	11653	302.379
Mayıs	3472	654.347	Mayıs	19590	340.930	Mayıs	11653	302.379
Haziran	3732	703.423	Haziran	21059	366.500	Haziran	12527	325.057
Temmuz	4012	756.180	Temmuz	22639	393.987	Temmuz	13466	349.437

Ek 4c'nin devamı

Mersin			Samsun			Sivas		
AYLAR			AYLAR			AYLAR		
	Kğ. Fiy.	Km.Fiy.		Kğ. Fiy.	Km.Fiy.		Kğ. Fiy.	Km.Fiy.
Ağustos	4313	812.893	Ağustos	24337	423.536	Ağustos	14476	375.644
Eylül	4313	812.893	Eylül	24337	423.536	Eylül	14476	375.644
Ekim	4313	812.893	Ekim	24337	423.536	Ekim	14476	375.644
Kasım	4636	873.860	Kasım	26162	455.301	Kasım	15562	403.817
Aralık	4636	873.860	Aralık	26162	455.301	Aralık	15562	403.817

Ek 4ç

Tokat			Trabzon		
AYLAR			AYLAR		
	Kğ. Fiy.	Km.Fiy.		Kğ. Fiy.	Km.Fiy.
Ocak	14019	299.275	Ocak	22835	305.727
Şubat	14019	299.275	Şubat	22835	305.727
Mart	15070	321.721	Mart	24548	328.657
Nisan	15070	321.721	Nisan	24548	328.657
Mayıs	15070	321.721	Mayıs	24548	328.657
Haziran	16200	345.850	Haziran	26389	353.306
Temmuz	17415	371.789	Temmuz	28368	379.804
Ağustos	18721	399.673	Ağustos	30496	408.290
Eylül	18721	399.673	Eylül	30496	408.290
Ekim	18721	399.673	Ekim	30496	408.290
Kasım	20125	429.648	Kasım	32783	438.912
Aralık	20125	429.648	Aralık	32783	438.912

Ek-5: Araç tipleri ve sefer yapacakları yerlere ait değişkenlerin açıklamaları,

Değişken

Değişkenin açıklaması

X_{11} : 13 tonluk araçların Diyarbakır'a yaptığı sefer sayıları toplamı

X_{12} : 13 tonluk araçların Erzurum'a yaptığı sefer sayıları toplamı

ERGÜLEN-KAZAN

- X_{13} : 13 tonluk araçların Hatay'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{14} : 13 tonluk araçların Kastamonu'ya yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{15} : 13 tonluk araçların Malatya'ya yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{16} : 13 tonluk araçların Mardin'e yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{17} : 13 tonluk araçların Mersin'e yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{18} : 13 tonluk araçların Samsun'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{19} : 13 tonluk araçların Sivas'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{110} : 13 tonluk araçların Tokat'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{111} : 13 tonluk araçların Trabzon'a yaptığı sefer sayıları toplamı

Değişken Değişkenin açıklaması

Y_1 : Kiralanacak 13 tonluk araç sayısı

- X_{21} : 20 tonluk araçların Diyarbakır'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{22} : 20 tonluk araçların Erzurum'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{23} : 20 tonluk araçların Hatay'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{24} : 20 tonluk araçların Kastamonu'ya yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{25} : 20 tonluk araçların Malatya'ya yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{26} : 20 tonluk araçların Mardin'e yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{27} : 20 tonluk araçların Mersin'e yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{28} : 20 tonluk araçların Samsun'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{29} : 20 tonluk araçların Sivas'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{210} : 20 tonluk araçların Tokat'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{211} : 20 tonluk araçların Trabzon'a yaptığı sefer sayıları toplamı

Y_2 : Kiralanacak 20 tonluk araç sayısı

- X_{31} : 25 tonluk araçların Diyarbakır'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{32} : 25 tonluk araçların Erzurum'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{33} : 25 tonluk araçların Hatay'a yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{34} : 25 tonluk araçların Kastamonu'ya yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{35} : 25 tonluk araçların Malatya'ya yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{36} : 25 tonluk araçların Mardin'e yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{37} : 25 tonluk araçların Mersin'e yaptığı sefer sayıları toplamı
 X_{38} : 25 tonluk araçların Samsun'a yaptığı sefer sayıları toplamı

**Modern İşletme Yönetiminde Matematiksel Modelleme Tekniği:
Yönetici Kararlarında Tamsayılı Doğrusal Programlama Modelinin Kullanımı**

X_{39} : 25 tonluk araçların Sivas'a yaptığı sefer sayıları toplamı

X_{310} : 25 tonluk araçların Tokat'a yaptığı sefer sayıları toplamı

X_{311} : 25 tonluk araçların Trabzon'a yaptığı sefer sayıları toplamı

Y_3 : Kiralanacak 25 tonluk araç sayısı

şeklinde olacaktır.